

DOĞU VE BATI KÜLTÜRLERİNDE BAŞLICA HAYVAN
MİTLERİ

Cansu Tanpolat

Işık Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü 2013

Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim 2016

Bu Tez, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne

Yüksek Lisans derecesi için sunulmuştur

IŞIK ÜNİVERSİTESİ

2016

İŞIK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Doğu ve Batı Kültürlerinde Başlıca Hayvan Mitleri

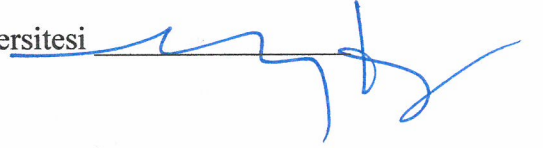
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cansu Tanpolat

ONAYLAYANLAR:

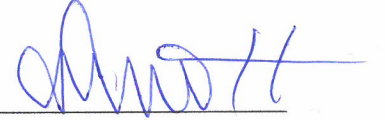
Prof. Balkan Naci İSLİMYELİ
(Tez Danışmanı)

İşık Üniversitesi

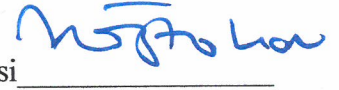
Doç. Seyyit BOZDOĞAN

İşık Üniversitesi

Prof. Nedret Tanyolaç ÖZTOKAT

İstanbul Üniversitesi

Onay Tarihi: 15. 08. 2016

Önsöz

“Doğu ve Batı Kùltürlerinde Başlıca Hayvan Mitleri” adlı bu araştırma FMV Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat dalı, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimimi aldığım Işık Üniversitesine, burada geçirdiğim sekiz yıl boyunca tanıma fırsatı bulduğum tüm arkadaşlarıma ve öğretmenlerime teşekkür ederim.

Ayrıca hem çok şey öğrendiğim atölye derslerinden dolayı hem de tez çalışmalarım da bana katkıda bulunan ve yönlendiren, tez danışmanım Prof. Dr. Balkan Naci İslimyeli'ye teşekkür ederim.

Özet

İnsan varoluşunun başlangıcından beri insan ve hayvan yakın bir temas içinde yaşamıştır. İlk başta av olan insan daha sonra avcı toplayıcı ve çiftçi konumuna gelmiştir. Büyük şehirler kurulmuş pek çok uygarlığın doğmuş ve çökmüştür. Tüm bu aşamalarda insanlar mitler üretmiş, en büyüğünden en küçüğüne kadar tüm canlıları dinlerinin, mit ve efsanelerinin içinde yer vermiştir. Mitlerde var olan hayvanlara sıra dışı özellikler verilebilirken, hayal ürünü hayvanlar veya hibritlerden de söz edilmiştir.

Abstract

Since the beginning of the civilizations, humans and animals lived together. At first humans used to be the pray, later on they have become the hunter than the farmer. Lots of civilizations arose and collapsed. At all these stages humans created myths, from the smallest animal to the biggest they included all these animals to their myths. In these myths they mentioned imaginary an deven hybrid animals which were extraordinary.

İçindekiler

Önsöz.....	i
Özet.....	ii
Abstract.....	ii
İçindekiler Tablosu.....	iii
Resim Listesi.....	ix
Giriş.....	1
1.Mitlerin Önemi.....	6
2.Mitlerde Başlıca Hayvan Motifleri.....	7
2.1. Kuşlar.....	7
2.1.1. Kartal.....	7
2.1.2. Horus.....	9
2.1.3. Thoth.....	10
2.1.4. Anka.....	11
2.1.5. Badb.....	12
2.1.6. Ba ve Ka.....	13
2.1.7. Huginn ve Muninn.....	13
2.1.8. Benu Kuşu.....	14
2.2. At.....	14
2.2.1. Epona.....	15
2.2.2. Sleipnir	16
2.2.3. Ksantos ve Balios.....	18
2.2.4. Unicorn.....	19

2.2.5. Pegasus.....	20
2.2.6. Centaur.....	20
2.2.7. Cheiron.....	22
2.3. Kedi.....	22
2.3.1. Bastet.....	24
2.4. Kurt.....	25
2.4.1. Fenrir.....	27
2.4.2. Kurttan Türeme.....	27
2.5. Köpek.....	30
2.5.1. Kerberos.....	32
2.5.2. Kıtmir.....	33
2.5.3. Anubis.....	34
2.5.4. Barak.....	35
2.5.5. Xolotl	35
2.6. Aslan.....	36
2.7. Boğa.....	38
2.7.1. Minotaur	40
2.7.2. Teshub.....	41
2.7.3. Hathor.....	41
2.7.4. Geuş Urvan.....	42
2.7.5. Nandi.....	42
2.8. Domuz.....	43
2.9. Koyun/Koç.....	45
2.9.1. Khnum.....	46
2.9.2. Altın Postlu Koç	47
2.10. Keçi.....	47

2.10.1. Tanngnost ve Tanngrisnir.....	48
2.10.2. Satyr.....	49
2.10.3. Pan.....	50
2.11. Geyik.....	51
2.11.1. Cerunnos.....	52
2.12. Fil.....	53
2.12.1. Airwata.....	53
2.12.2. Ganesha.....	53
2.13. Yılan.....	55
2.13.1. Naga.....	57
2.13.2. Medusa.....	58
2.13.3. Apep.....	58
2.13.4. Wadjet.....	60
2.13.5. Quetzlcoatl.....	60
2.13.5. Gökkuşağı yılanı.....	61
2.13.6. Jormungand.....	62
2.14. Ejderha.....	63
2.14.1. Tiamat.....	66
2.14.2. Azhi Dahaka.....	66
2.14.3. Leviathan.....	67
3. Hibritler.....	68
3.1. Sfenks.....	68
3.2. Typhon.....	69
3.3. Echidna.....	70
3.4. Chimera.....	70
3.5. Manticore.....	71

3.6. Griffin.....	71
3.7. Cherub veya Tetramorph.....	72
3.8. Ammit.....	72
3.9. Tawaret.....	74
3.10. Sebek.....	74
3.11. Seth.....	75
3.12. Harpy.....	76
3.13. Garuda.....	78
3.14. Denizkızı – Siren.....	78
3.15. Rusalka.....	79
3.16. Makara.....	80
3.17. Burak.....	80
3.18. Şahmeran.....	81
3.19. Nu Gua.....	82
3.20. Baku.....	84
3.21. Aqrabuamelu.....	84
3.22. Pazuzu.....	85
3.23. Khepri.....	86
3.24. Basilisk.....	87
4. Çok Tanrılı ve Tek Tanrılı Dinler’in Farkı.....	88
5. Biçim Değişirme Mitleri.....	90
5.1. Biçim Değiştirici Tanrılar.....	90
5.1.1 Zeus.....	90
5.1.2. Vişnu.....	92
5.1.2.1. Vişnu’nun Avatar’ları.....	92
5.1.3. Loki ve Odin	94
6. Totem Hayvanları ve Kutsal Hayvanlar.....	96

7. Yaratılış ve Doğa olaylarında Hayvan.....	98
7.1. Yaratılış Mitlerinde Hayvan.....	98
7.1.1. Yunan.....	98
7.1.2. İskandinav.....	99
7.1.3. Kalevala.....	101
7.1.4. Mısır.....	102
7.1.5. Türk.....	103
7.1.6. Kızılderililer.....	103
7.1.7. Çin.....	104
7.2. Doğa Olaylarında Hayvan.....	105
7.2.1. Dünyanın Konumu.....	105
7.2.2. Ay.....	107
7.2.3. Işık.....	108
7.2.4. Taşan Nehirler.....	109
7.2.5. Ölüm.....	109
7.3. Kıyamet Mitlerinde Hayvan.....	110
7.3.1. Tufanlar.....	110
7.3.2. Ragnarok.....	111
8. Avcılık ve Kahramanlık Hikayelerinde Mitolojik Hayvanlar.....	112
8.1. Herakles.....	112
8.2. Theseus.....	113
8.3. Perseus.....	115
8.4. Bellerophon.....	117
8.5. Jason ve Altın Post.....	118
8.6. Beowulf.....	120
8.7. Sigurd.....	121
8.8. Saint George.....	122

9.Yardımcı Hayvanlar	125
9.1. Şaman'ın Yardımcıları.....	125
10. Hayvan Sembolizmi.....	127
10.1. Aslan.....	127
10.2. Güvercin.....	128
10.3. Kuzu.....	128
10.4. Kara Koyun.....	128
10.5. Keçi.....	128
10.6. Örümcek.....	128
10.7. Totem Kazıkları.....	129
10.8. Köpek	129
10.9. Yılan.....	129
10.10. Ouroboros.....	129
10.11. Kartal ve Yılan Mücadelesi.....	130
10.12. Kuşlar.....	130
10.13. Karga ve Kuzgun.....	130
10.14. Kedi.....	130
11. Hayvanların Sanata Yansıması ve Eser İncelemeleri.....	131
11.1. Tarih Öncesi Çağlar.....	131
11.2. Mezopotamya.....	133
11.3. Mısır.....	134
11.4. Kuzey Avrupa Hallstatt Dönemi.....	135
11.5. Antik Yunan ve Roma.....	136
11.6. Avrupa'da Ortaçağ.....	139
11.7. Gotik Dönem.....	139
11.8. Rönesans ve Barok Dönemi.....	141
11.9. Modern Çağın Başlangıcı.....	161

12. Osmanlıdan Günümüze Türk Sanatı.....	173
12.1. Minyatürler.....	173
12.2. Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri ve Cumhuriyet'in Kuruluşu.....	177
12.3. Cumhuriyet Dönemi.....	185
12.4. Çağdaş Yerli Sanatçılarımız ve Eserleri.....	189
12.4.1.Yüksel Arslan.....	189
12.4.2.Cihat Burak.....	191
12.4.3.Can Göknil.....	193
12.4.4.Bedri Rahmi Eyüboğlu.....	195
12.4.5. Orhan Peker.....	196
12.4.6.Neşet Günal.....	197
12.4.7.Balkan Naci İslimyeli.....	198
12.4.8.Süleyman Saim Tekcan.....	200
12.4.9.Rauf Tuncer.....	203
Sonuç.....	206
Kaynakça.....	209
Özgeçmiş.....	212

Resim Listesi

Resim 1: Horus rölyefi, M.Ö 237, Edfu Tapınağı, Mısır

https://en.wikipedia.org/wiki/Temple_of_Edfu

Resim 2: Thoth rölyefi, M.Ö 237, Edfu Tapınağı, Mısır

https://en.wikipedia.org/wiki/Temple_of_Edfu

Resim 3: Joannes Jonstonus *Anka* Historiae Naturalis Derlemesi

<https://amphilsoc.org/exhibits/animals/case-two.php>

Resim 4: Royal Palace dışındaki Turul kuşu, Budapeşte

<https://en.wikipedia.org/wiki/Turul>

Resim 5: Odin'in omzunda Huginn ve Muninn, 18. yüzyıl, İzlanda

<https://fatfinch.wordpress.com/2007/07/14/crows-and-ravens-part-i/>

Resim 6: Benu Kuşu, M.Ö 1500 İnherkha Lahdi, Mısır

<https://in.pinterest.com/pin/339177415660460494/>

Resim 7: Walter Crane, *Neptün'ün Atları* 1893 Neue Pinakothek Müzesi, Münih

<http://fineartamerica.com/featured/1-neptunes-horses-walter-crane.html>

Resim 8: Epona ve Atları, 3. Yüzyıl, Roma

<https://en.wikipedia.org/wiki/Epona>

Resim 9: Tjängvide Taşı, Swedish National Antiquities Müzesi, Stockholm

https://en.wikipedia.org/wiki/Tj%C3%A4ngvide_image_stone

Resim 10: John Bauer, *Odin ve Sleipnir* 1911

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Odin_and_Sleipnir_-_John_Bauer.jpg

Resim 11: Giorgio de Chirico, *Achilles'in İlahi Atları* 1963, Özel Koleksiyon

<http://www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/178.2006/>

Resim 12: Domenico Zampieri, *Bakire ve Unicorn* 1601, Farnese Sarayı, Roma

<https://en.wikipedia.org/wiki/File:DomenichinunicornPalFarnese.jpg>

Resim 13: Roma İmparatoru I. Ferdinand'a 1540 yılında hediye edilen Naval Boynuzu, Viyana

<https://table4one.wordpress.com/2009/05/05/more-vienna/>

Resim 14: Peter Paul Rubens, *Perseus ve Andromeda*, 1622 Hermitage Müzesi, St. Petersburg

[https://en.wikipedia.org/wiki/Perseus_and_Andromeda_\(Rubens\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Perseus_and_Andromeda_(Rubens))

Resim 15: Giambologna, *Herakles ve Centaur Nessus*, 1599, Floransa

<https://en.wikipedia.org/wiki/Giambologna>

Resim 16: Anna Hyatt Huntington, *Cheiron* 1936, Brokgreen Heykel Bahçesi, Güney Karolina

https://tr.pinterest.com/pin/156218680797418736/?from_navigate=true

Resim 17: Mehmet Siyah Kalem *Kedi Minyatürü* ,15.yüzyıl Osmanlı Saray Albümleri

<http://www.yasamaugrasi.com/kultursanat/ben-mehmed-siyah-kalem-insanlar-ve-cinlerin-ustasi.html>

Resim 18: Francisco de Goya, *Kedi Kavgası*, 1788 Prado Müzesi, Madrid

<https://www.pinterest.com/pin/414120128206896088/>

Resim 19: Bastet, M.Ö. 664-332 BC Louvre Müzesi, Paris

<https://www.pinterest.com/pin/80220437083540322/>

Resim 20: Carl Emil Doepler, *Odin Tahtunda*, 1882

<http://www.germanicmythology.com/works/DoeplerSrArt.html>

Resim 21: Romus ve Romulus'u Emziren Dişi Kurt Heykeli 12. Yüzyıl, Capitaline Müzesi, Roma

<http://www.arastiralim.net/author/afatih/page/662>

Resim 22: Jan Fyt, *Diana ve Köpekleri Avlanırken* 1650, Staatliche Müzesi, Berlin

http://www.wga.hu/html_m/f/fyt/dianadog.html

Resim 23: Antik Yunan Vazo *Kerberos ve Herakles*, M.Ö 12. Yüzyıl, Louvre Müzesi, Paris

http://www.wga.hu/html_m/f/fyt/dianadog.html

Resim 24: Balkan Naci İslimyeli, *Sanatçının 300 yıllık Uykusunun Resmidir*, 1998

<http://www.kafaayari.com/?p=1342>

Resim 25: Anubis Heykeli, Kahire Müzesi, Mısır

https://en.wikipedia.org/wiki/Anubis_Shrine

Resim 26: Xolotl Heykeli, Antropoloji Müzesi, Meksika

<https://en.wikipedia.org/wiki/Xolotl>

Resim 27: Albrecht Dürer, *Aslan*, 1521

<https://tr.pinterest.com/pin/409053578628615750/>

Resim 28: İhtar Kapısı, Aslan Rölyefi M.Ö. 575, Pergamon Müzesi, Berlin

http://www.ancient.eu/Ishtar_Gate/

Resim 29: Jean François de Troy, *Europa'nın Kaçırılışı*, 1716 Chester Dale Vakfı, Washington

<https://www.artsy.net/artwork/jean-francois-de-troy-the-abduction-of-europa>

Resim 30: Jean Etienne Ramey, *Theseus, Minotaur ile Savaşırken* 1826, Tuileries Bahçesi, Paris

<http://www.lanikennefick.com/animal-r-us/2014/8/20/homo-sapiens-sapiens>

Resim 30: Hathor Büstü, Tutankamon Lahdi, Mısır

<https://tr.pinterest.com/explore/tutankhamun/>

Resim 31: Hathor Rölyefi, Abu Simbel Tapınağı, Mısır

<http://footage.framepool.com/en/shot/631959149-abu-simbel-faraoh-hieroglyf-relief-sculpture>

Resim 32: Nandi, Gangadeshwara Tapınağı, Hindistan

[https://en.wiki2.org/wiki/File:Nandi_\(bull\)_in_Gangadeshwara_Temple_at_Turvekere.JPG](https://en.wiki2.org/wiki/File:Nandi_(bull)_in_Gangadeshwara_Temple_at_Turvekere.JPG)

Resim 33: Herakles, *Eurystheus ve Erymanthian Domuzu Vazo*, M.Ö 525 Vazo, Louvre Müzesi Paris

https://en.wikipedia.org/wiki/Erymanthian_Boar

Resim 34: Demir Yaban Domuzu Heykeli, Demir Çağı, Kelt Uygarlığı

<https://balkancelts.wordpress.com/tag/celtic-wild-boar/>

Resim 35: Vincent Van Gogh, *Koyun Sürüsü* 1884, Soumaya Müzesi, Meksika

<http://www.wikiart.org/en/vincent-van-gogh/shepherd-with-a-flock-of-sheep-1884>

Resim 36: Khnum Rölyefi, M.Ö 3000, Walters Sanat Müzesi, Baltimore

<http://community.vfs.com/arcade/2013/07/mythology-101-episode-6/>

Resim 37: Francisco Goya, *Cadı Ayini*, 1798, Lazaro Galdiano Müzesi, Madrid

[https://en.wikipedia.org/wiki/Witches%27_Sabbath_\(Goya,_1798\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Witches%27_Sabbath_(Goya,_1798))

Resim 38: Marten Eskil Winge, *Thor'un Jötmar ile Savaşı* 1872

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thor%27s_Battle_Against_the_J%C3%B6tnar_\(1872\)_by_M%C3%A5rten_Eskil_Winge.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thor%27s_Battle_Against_the_J%C3%B6tnar_(1872)_by_M%C3%A5rten_Eskil_Winge.jpg)

Resim 39: Rubens, *Diana ve Periler'in Faunus'lar ile Karşılaşması (detay)* 1640, Prado Müzesi, Madrid

http://paintingandframe.com/prints/rubens_diana_and_her_nymphs_surprised_by_fauns-4599.html

Resim 40: François Boucher, *Pan ve Syrinx*, 1759, National Gallery, Londra

<http://www.francoisboucher.org/Pan-and-Syrinx.html>

Resim 41: *Diana*, Roma Dönemi, Louvre Müzesi, Paris

https://en.wikipedia.org/wiki/Diana_of_Versailles

Resim 42: *Gundestrup Kazanı*, Cerunnos M.Ö. 200, Danimarka Nasyonal Müzesi, Danimarka

https://en.wikipedia.org/wiki/Gundestrup_cauldron

Resim 43: Airvata, Gajendra Pith, Akshardham 2005, Delhi

<http://akshardham.com/explore/Mandir/gajendra-peeth/>

Resim 44: Ganesha heykeli, 9. yüzyıl Asya Uygarlıkları Müzesi, Singapur

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ganesha_statue,_Asian_Civilisations_Museum_Singapore_-_20061231.jpg

Resim 45: Albrecht Dürer, *Adem ve Havva* 1507, Prado Müzesi, Madrid

<https://www.flickr.com/photos/hen-magonza/4311366217>

Resim 46: Mucilinda ve Buda, 13. yüzyıl, Brooklyn Müzesi, New York

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Buddha_Mucilinda,_Cambodia,_Bayon_period,_late_12th_early_13th_century,_bronze,_HAA.JPG

Resim 47: Garuda ve Naga minyatürü 1640, Bhagavata Purana yazıtı

<https://en.wikipedia.org/wiki/Shesha>

Resim 48: Caravaggio, *Medusa* 1597, Uffuzi Galerisi, Floransa

[https://en.wikipedia.org/wiki/Medusa_\(Caravaggio\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Medusa_(Caravaggio))

Resim 49: Apep, Duvar Resmi M.Ö 1500, Inherkha Lahdi, Mısır

<https://www.pinterest.com/nancyshogren/archaeology-egypt-and-africa/>

Resim 50: Quetzlcoatl Tapınağı, Xochicalco, Meksika

<https://en.wikipedia.org/wiki/Quetzalcoatl>

Resim 51: Quetzalcoatl, Çeşme Ağızı, Ciudadela yapısı içindeki Teotihuacan Tapınağı, Meksika

<https://en.wikipedia.org/wiki/Quetzalcoatl>

Resim 52: Ejderha Gravürü, Herzog August Kütüphanesi, Wolfenbüttel Almanya

<https://www.pinterest.com/caninak/d%C3%A8rkesthai/>

Resim 53: Çin Ejderhası Rölyefleri, Dokuz Ejder Duvarı, 14. yüzyıl Beihai Park, Beijing

https://en.wikipedia.org/wiki/Nine-Dragon_Wall

Resim 54: Tiamat, Ninova Antik Kenti, Irak

<https://therealsamizdat.com/2015/03/26/marduk-vs-tiamat/>

Resim 55: Gustave Dore, *Leviathan'ın Yokedilişi* 1865

<http://www.victorianweb.org/art/illustration/dore/bible/16.html>

Resim 56: Gustave Moreau, *Oedipus ve Sphnx*, 1864, Metropolitan Sanat Müzesi, New York

https://en.wikipedia.org/wiki/Oedipus_and_the_Sphinx

Resim 57: *Lamassu*, M.Ö. 705, Chicago Oriental Enstitü Üniversitesi, Chicago

<http://www.livius.org/articles/mythology/lamassu-bull-man/>

- Resim 58: Pirro Ligorio, *Echidna* 1555, Mostri Parkı, Lazio, İtalya
[https://en.wikipedia.org/wiki/Echidna_\(mythology\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Echidna_(mythology))
- Resim 59: *Chimera*, M.Ö 400, Arkeoloji Müzesi, Floransa
[https://en.wikipedia.org/wiki/Chimera_\(mythology\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Chimera_(mythology))
- Resim 60: Pisa Griffini, Pisa Katedral Müzesi, İtalya
https://en.wikipedia.org/wiki/Pisa_Griffin
- Resim 61: Joannes Jonstonus, *Griffin* 1657, Historiae Naturalis Derlemesi
<https://amphilsoc.org/exhibits/animals/case-two.php>
- Resim 62: *Dört Evanjelist* Kells Kitabı M.S 800, Trinity College, Dublin
http://www.lifeasmyth.com/journal_2010_winter_kells_evangelists.html
- Resim 63: *Tetramorph*, Gotik dönemden kalma bir İncil
<http://www.weblearneng.com/cherub>
- Resim 64: Tawaret heykeli, M.Ö. 620, Güzel Sanatlar Müzesi, Boston
<http://wpedia.goo.ne.jp/enwiki/Taweret>
- Resim 65: Tawaret heykeli, M.Ö. 330, Metropolitan Sanat Müzesi, New York
<http://www.crystalinks.com/taweret.html>
- Resim 66: Sobek Büstü, M.Ö. 1800, Ashmolean Müzesi, Oxford
<http://www.wikiwand.com/en/Sobek>
- Resim 67: Seth Rölyefi, Karnak Açık Hava Müzesi, Karnak
<http://www.joanlansberry.com/setfind/oam-set.html>
- Resim 68: Gustave Dore, *Ormanda Harpy'ler* 1861
<https://biblioklept.org/2014/09/04/harpies-in-the-forest-of-suicides-gustave-dore/>
- Resim 69: Viktor Vasnetsov, *Keder ve Neşe'nin Kuşları* 1896 Tretyakov Galerisi, Moskova
<http://www.museumsyndicate.com/item.php?item=51271>
- Resim 70: John William Waterhouse, *Denizkızı*, 1900
<http://www.jwwaterhouse.com/view.cfm?recordid=30>
- Resim 71: John Collier, *Sahil Çocuğu*, 1909
<http://www.museumsyndicate.com/item.php?item=622>
- Resim 72: Varuna'nın bineği Makara, Country Sanat Müzesi, Los Angeles
<http://monstersofasia.tumblr.com/post/99129384245/onggo-inggi-by-de-markas-source-noire-company>

Resim 73: Burak Minyatürü, 17. yüzyıl

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Burak>

Resim 74: Örnek Dekoratif Camaltı Şahmeran Resmi, Mardin

<http://www.timeturk.com/tr/2012/10/21/sahmeran-figurleri-sanatseverlerin-begenisine-sunuldu.html>

Resim 75: Sawaki Suushi, Nure Onna 1737, Hyakkai Zukan Derlemesi

<https://en.wikipedia.org/wiki/Nure-onna>

Resim 76: Baku, Konnoh Hachimangu Tapınağı, Tokyo

<http://eastiseverywhere.tumblr.com/post/81114663443/katsushika-hokusai-baku-%E7%8D%8F-japan-late-1700s-to>

Resim 77: Bronz Pazuzu heykeli, M.Ö. 800, Louvre Müzesi, Paris

<https://en.wikipedia.org/wiki/Pazuzu>

Resim 78: Lapis Lazulis taşından yapılmış Kanatlı Scarab Tılsımı, Tutankamun Lahdi, Mısır

<http://www.egyptian-scarabs.co.uk/>

Resim 79: Leonardo da Vinci, *Leda ve Kuğu* 1515 Borghese Galerisi, Roma

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Leda_and_the_Swan_1510-1515.jpg

Resim 80: Vişnu'nun on Avatari, 18. Yüzyıl)

Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler Alfa Yayınları, 2014 İstanbul

Resim 81: Nicolai Abildgaard, *Ymir ve Audhumla* 1777, Statens Sanat Müzesi, Kopenhag

<https://biblioklept.org/2015/07/30/ymir-suckles-from-the-cow-audhumla-nicolai-abildgaard/>

Resim 82: Robert William Ekman, *Ilmatar* 1860, Fin Nasyonal Müzesi, Finlandiya

<https://cuseum.com/art/robert-wilhelm-ekman-ilmatar>

Resim 83: Rubens, *Herakles Ejderhayı Öldürürken* 1635

<https://www.pinterest.com/pin/115264071687864018/>

Resim 84: Charles Edouard Chaise, *Minotaur'a karşı Zafer* 1791

https://en.wikipedia.org/wiki/Charles-%C3%89douard_Chaise

Resim 85: Rubens, *Perseus'un Andromeda'yi Serbest Bırakışı*, 1622 Gemälde Galerisi, Berlin

[https://en.wikipedia.org/wiki/Perseus_and_Andromeda_\(Rubens\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Perseus_and_Andromeda_(Rubens))

Resim 86: Benvenuto Cellini, *Perseus* 1545 Loggia dei Lanzi, Floransa

<http://www.p-synd.com/cellini.htm>

Resim 87: Jan Boeckhorst, *Pegasus*, 1680, Portekiz Güzel Sanatlar Müzesi, Portekiz

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Jan_Boeckhorst#/media/File:Jan_boeckhorst_-_p%C3%A9gaso.jpg

Resim 88: Erasmus Quellin, *Jason ve Altın Post*, 1630 Prado Müzesi, Madrid

<https://www.pinterest.com/pin/349943833516258330/>

Resim 89: Gustave Moreau, *Saint George ve Ejderha* 1890, Nasyonal Galeri, Londra

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stgeorge-dragon.jpg>

Resim 90: *Aslanlı Duvar*, Chauvet Mağarası, Fransa

<http://www.humanjourney.us/detail/cavePaintingLionPanel.html>

Resim 91: Lascaux Mağarası, At resmi, Fransa

<http://arkeofili.com/?p=296>

Resim 92: Kelermes Altın Panter, 7. Yüzyıl Heritage Müzesi

<http://www.pitt.edu/~haskins/group8/group8.html>

Resim 93: İhtar Kapısı Boğa rölyefi M.Ö. 575, Arkeoloji Müzesi, İstanbul

<http://www.istanbularkeoloji.gov.tr>

Resim 94: Sfenks'e ait bir fotoğraf 1878, Harward Semitic Müzesi, Cambridge

https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Sphinx_of_Giza

Resim 95: Hallstatt döneminden at figürlü balta M.Ö. 500, Doğa Tarihi Müzesi, Viyena

http://www.wikiwand.com/en/Hallstatt_culture

Resim 96: Demir boğa heykeli M.Ö. 500, Doğa Tarihi Müzesi, Viyena

https://en.wikipedia.org/wiki/B%C3%BD%C4%8D%C3%AD_sk%C3%A1la_Cave

Resim 97: Laocoon ve Oğulları, M.Ö. 200, Vatikan Müzesi, Vatikan

<https://en.wikipedia.org/wiki/Laoco%C3%B6n>

Resim 98: Sophilos, Vazo resmi, M.Ö 580, İngiltere Arkeoloji Müzesi, Londra

<https://www.khanacademy.org/partner-content/british-museum/europe1/bm-ancient-greece/a/sophilos-a-new-direction-in-greek-pottery>

Resim 99: Priscilla Katakompı, Roma

http://www.catacombepiscilla.com/index_en.html

Resim 100: *Aslanlı ve Unicorn'lu Goblen*, 15. Yüzyıl, Cluny Müzesi, Paris

<http://naturalhistory.si.edu/arctic/html/narwhal.htm>

Resim 101; Pisanello, Tavşan çizimi, 15. Yüzyıl, Louvre Müzesi, Paris

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pisanello,_disegni,_louvre_2445.jpg

Resim 102: Van Eyck, *Arnolfini Portresi* 1441 Nasyonal Galeri, Londra

<http://www.galleryintell.com/artex/arnolfini-portrait-jan-van-eyck/>

Resim 103: Dürer, *Gergedan*, 1515 Washington Sanat Müzesi, Washington

<http://www.bbc.co.uk/schools/primaryhistory/worldhistory/rhinoceros/>

Resim 104: Dürer, *Samson ve Aslanın Savaşı* 1498 Washington Sanat Müzesi, Washington

<http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/24.63.111/>

Resim 105: Fil gravürü 1558, *Historiae Animalium* Derlemesi

<https://www.zsl.org/blogs/artefact-of-the-month/celebrating-konrad-gessners-500th-birthday>

Resim 106: Bosch, *Dünyevi Zevkler Bahçesi*, 1500, Prado Müzesi, Madrid

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Garden_of_Earthly_Delights

Resim 107: Bosch, 1501, Antik Sanatlar Müzesi, Lisbon

https://en.wikipedia.org/wiki/Hieronymus_Bosch

Resim 108: Leonardo da Vinci, Aslan çizimi

<http://www.leonardodavinci.net/sketch-of-a-roaring-lion.jsp>

Resim 109: Leonardo da Vinci, *Gelincikli Kadın* 1490 Wavel Kalesi

https://en.wikipedia.org/wiki/Lady_with_an_Ermine

Resim 110: Raphael, *Hayvanların Yaratılışı* 1519, Palazzi Pontifici, Vatikan

<http://www.wikiart.org/en/raphael/the-creation-of-the-animals-1519>

Resim 111: Raphael, *Ezeikel'in Vizyonu* 1518 Palazzo Pitti, Floransa

[https://en.wikipedia.org/wiki/Ezekiel%27s_Vision_\(Raphael\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ezekiel%27s_Vision_(Raphael))

Resim 112: Raphael, *Saint George Ejderha ile Savaşırken* Louvre Müzesi, Paris

http://www.wga.hu/html_m/r/raphael/2firenze/1/25drago3.html

Resim 113: Ucello, *Saint George ve Ejderha* 1470

<https://whiteandpinkpeony.com/2016/03/27/art-of-the-night-55/>

Resim 114: Sandro Botticelli *Athena ve Centaur* Uffuzi, Floransa

<http://www.cuadernalia.net/IMG/jpg/426px-Pallasetlecentaure.jpg>

Resim 115: Pieter Brugel *Asi Meleklerin Düşüşü*, 1562 Güzel Sanatlar Müzesi, Belçika

<http://www.artbible.info/art/large/485.html>

Resim 116: Caravaggio, *Palafrenieri Madonna'sı*, 1605, Borghese Galerisi, Roma

<http://www.romeguide.it/mostre/caravaggiobacon/02.jpg>

Resim 117: Caravaggio, *Damascus Yolunda* 160, Santa Maria kilisesi, Roma

<http://www.caravaggio-foundation.org/168270/The-Conversion-of-St-Paul-large.jpg>

Resim 118: Peter Paul Rubens *Dörtk Kıta*, 1615 Sanat Tarihi Müzesi, Viyena

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Paul_Rubens_-_The_Four_Continents_-_WGA20330.jpg

Resim 119: Peter Paul Rubens *Bariş Alegorisi*, 1630

<http://www.fotolibra.com/gallery/525143/allegory-on-the-blessings-of-peace/>

Resim 120: Peter Paul Rubens, *Remus ve Romulus* 1616 Pinacoteca Capitolina, Roma)

<http://www.peterpaulrubens.org/Romulus-and-Remus-1615-16.html>

Resim 122: Rembrandt, *Aslan eskizi*, 1637

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rembrandt-A-Lion-Lying-Down-207063.jpg>

Resim 122: Rembrandt, *Europa'nın Kaçırılışı*, 1632 J. Paul Getty Müzesi, Kaliforniya

<http://sanatabasla.blogspot.com.tr/2013/10/europann-kacrls-rape-of-europa-rembrandt.html>

Resim 123: Rembrandt, *Uyuyan Köpek*, 1640

<http://www.garyschwartzarthistorian.nl/schwartzlist/?id=146>

Resim 124: Sir Joshua Reynolds, *Bayan Bowles ve Köpeği* 1775, Wallace Koleksiyonu, Londra

<http://www.thecultureconcept.com/circle/miss-bowles-and-her-dog>

Resim 125: Jacques-Raymond Brascassat, *Boğa Dövüşü* 1855, Güzel Sanatlar Müzesi, Houston

https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Raymond_Brascassat

Resim 126: Francisco de Goya, *Cadı Ayini*, 1823, Prado Müzesi, Madrid

[https://en.wikipedia.org/wiki/Witches%27_Sabbath_\(Goya,_1798\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Witches%27_Sabbath_(Goya,_1798))

Resim 127: Francisco de Goya, *Köpek* (detay) 1823, Prado Müzesi, Madrid

<http://www.theartwolf.com/masterworks/goya.htm>

Resim 128: Giovanni Segantini, *Çıkrık* 1981, Güney Avustralya Sanat Müzesi, Avustralya

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giovanni_Segantini_-_Spinning_-_Google_Art_Project.jpg

Resim 129: Vincent Van Gogh, *At*, 1886 Van Gogh Müzesi, Amsterdam

<http://www.vangoghgallery.com/catalog/Painting/442/Plaster-Statuette-of-a-Horse.html>

Resim 130: Vincent Van Gogh, *Sinekkuşu*, 1887 Van Gogh Müzesi, Amsterdam

<http://www.vangoghmuseum.nl/en/collection/s0100V1962>

Resim 131: Pablo Picasso, *Minotaur ve Ölü At* 1936

<http://www.pablocicasso.org/minotaur-with-dead-mare-in-front-of-a-cave.jsp>

Resim 132: Pablo Picasso, *Guernica*, 1937, Reina Sofia Müzesi, Madrid

<http://www.pablocicasso.org/guernica.jsp>

Resim 133: Franz Marc, *Mavi Atlar* 1911, Walker Art Center, Minnesota

<http://www.franzmarc.org/The-Large-Blue-Horse.jsp>

Resim 134: Franz Marc, *Sarı İnek* 1911, Solomon R. Guggenheim Müzesi, New York

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Franz_Marc-The_Yellow_Cow-1911.jpg

Resim 135: Marc Chagall, *Benim Ülkemde*, 1943, Civica Modern Sanatlar Müzesi, Torino

<http://blog.contemporarytorinopiemonte.it/?p=20845>

Resim 136: Marc Chagall, *Yalnızlık*, 1933, Tel-Aviv Sanat Müzesi, İsrail

<http://www.wikiart.org/en/marc-chagall/solitude-1933>

Resim 137: Max Ernst, *Fil*, 1921, Tate Müzesi, Londra

<http://www.max-ernst.com/the-elephant-celebes.jsp>

Resim 138: : Salvador Dali, *St. Anthony'nin Baştan Çıkarılışı*, 1946, Royaux des Beaux Müzesi, Brüksel

<http://www.dalipaintings.net/temptation-of-saint-anthony.jsp>

Resim 139: Salvador Dali, *Filleri Yansıtan Kuğular*, 1937, Özel Koleksiyon

<http://totallyhistory.com/swans-reflecting-elephants/>

Resim 140: Ressam Şah Kulu, Saz üslubunda Ejder, 16. Yüzyıl

Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınları, 2012, İstanbul

Resim 141: Hz. Hamza'nın Simurg'la Kaf Dağı'na uçuşu 17. Yüzyıl

Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınları, 2012, İstanbul

Resim 142: Veli Can, Saz üslubunda Sülün Kuş ve Genç Erkek figürü, 16. Yüzyıl

Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınları, 2012, İstanbul

Resim 143: Mehmed Siyah Kalem, çeşitli hayvan figürleri, 15. Yüzyıl, Topkapı Saray Albümleri

<http://kilyos.ee.bilkent.edu.tr/~history/Pictures1/im37.jpg>

Resim 144: Mehmed Siyah Kalem, Ejder benzeri yaratıklar, 15. Yüzyıl, Topkapı Saray Albümleri

<http://www.haberself.com/h/12119/>

Resim 145: Şeker Ahmed Paşa, *Ormanda Karaca*

<http://www.tarihnotlari.com/seker-ahmet-pasa/seker-ahmet-pasaormanda-karaca/>

Resim 146: Şeker Ahmed Paşa, *Oduncu ve Eşeği*, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul

<http://www.milliyetsanat.com/haberler/plastik-sanatlar/-ormanda-oduncu----seker-ahmet-pasa/386>

Resim 147: Şeker Ahmed Paşa, *Çoban Köpekli Peyzaj*

<http://www.leblebitozu.com/onemli-turk-ressamlardan-seker-ahmed-pasanin-13-eseri/>

Resim 148: Osman Hamdi Bey, *Kaplumbağa ve Adam (Kaplumbağa Terbiyecisi)* 1906

<http://www.wikiart.org/en/osman-hamdi/the-tortoise-trainer-1906>

Resim 149: İbrahim Çallı, *Zeybekler Kurtuluş Savaşı'nda* 1923 Ankara Resim ve Heykel Müzesi, Ankara

<http://listelist.com/ibrahim-calli-kimdir/>

Resim 150: Namık İsmail, *Vatan Emredince*, 1918

<http://www.pbase.com/image/138766465>

Resim 151: Hüseyin Avni Lifij, *Karagün*, 1923

https://tr.wikipedia.org/wiki/H%C3%BCseyin_Avni_Lifij

Resim 152: Namık İsmail, *Harman*, 1923

<http://renkdelisi.tr.gg/NAMIK-%26%23304%3BSMA%26%23304%3BL.htm>

Resim 153: Cemal Tollu, *Timar*

<http://www.tarihnotlari.com/cemal-tollu/timar/>

Resim 154: Cemal Tollu, *Ankara'da Keçiler*

<http://www.tarihnotlari.com/cemal-tollu/keciler-2/>

Resim 155: Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Bodrum Balıkları*, 1974

<http://herseyvehicbirsey.net/?p=1208>

Resim 156: Bedri Rahmi Eyüboğlu, *At Üstünde Aşıklar*

<http://yalinayakedebiyat.tumblr.com/>

Resim 157: Nuri İyem, *Nalbant*, 1944

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Nuri_%C4%B0yem_Nalbant.jpg

Resim 158: Avni Arbaş, *At Başı*, 1978

<http://www.artnet.com/artists/avni-arbas/at-ba%C5%9F%C4%B1-sHY6XlgHy7sIMftmYMZJHw2>

Resim 159: Yüksel Arslan, *64*. 1964, T.C. Merkez Bankası Koleksiyonu

Levent Yılmaz, Yüksel Arslan Retrospektifi, Santral İstanbul, 2009 İstanbul

Resim 160: Yüksel Arslan, 72, *Sanat Nedir?*, 1965, Yak Rivais Koleksiyonu

Levent Yılmaz, Yüksel Arslan Retrospektifi, Santral İstanbul, 2009 İstanbul

Resim 161: Yüksel Arslan, 156. Kapital Sınıflar, 1971, Besi Cecan Koleksiyonu

Levent Yılmaz, Yüksel Arslan Retrospektifi, Santral İstanbul, 2009 İstanbul

Resim 162: Cihat Burak, *Kediler*, 1988

<http://www.istanbulmodern.org/en/photo-gallery/exhibition/cihat-burak-retrospective/32>

Resim 163: Cihat Burak, *Moby Dick*, 1971

<http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1424939972.pdf>

Resim 164: Cihat Burak, *Çocukluk Anısı*

<http://www.leblebitozu.com/turk-ressamlarin-fircasindan-15-buyuleyici-at-resmi/>

Resim 165: Can Göknil, *Kutsal Kanath*, 1996

<http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1424939972.pdf>

Resim 166: Can Göknil: *Akrep*

http://cangoknil.com/en/lens_portfolio/fate/

Resim 167: Can Göknil, *Şahmeran*

http://cangoknil.com/en/lens_portfolio/fate/

Resim 168: Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Hayat Ağacı*, 1957

http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=96

Resim 169: Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Kırkayak*, 2004

http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=96

Resim 170: Orhan Peker, *Kıvrılmış Kedi*, 1971

<http://www.invaluable.com/artist/peker-orhan-r46nlkrfe>

Resim 171: Orhan Peker, *Güvercinler*

http://www.tuncasanat.com/sistem/muzayede_en/index.php?Page=Auction&ID=745&auction_id=24

Resim 172: Orhan Peker, *At Başı*

http://sergirehberi.com/artist_detay.asp?q=Islerinden-Ornekler-Orhan-Peker&a_id=47&isvar=1

Resim 173: Neşet Günal, *Korkuluk*, 1988

<http://www.kalemisidergisi.com/makale/pdf/1430329493.pdf>

Resim 174: Neşet Günal, *Korkuluk*, 1989

<http://www.kalemisidergisi.com/makale/pdf/1430329493.pdf>

Resim 175: Balkan Naci İslimyeli, *Gezgin*, 1984

<http://www.ozbilenlermuzayede.com/muzayedeler-detay.aspx?ID=6&SanatciID=87>

Resim 176: Balkan Naci İslimyeli, *Sanatçının Kendine Eziyetle Olgunlaştığının Resmidir*, 1998

<http://www.yenicikanlar.com.tr/unlu-ressamdan-sanatci-adaylarina-tavsiyeler-15197>

Resim 177: Balkan Naci İslimyeli, *Sanatçının Kendi Ölümünü Taşımalarının Resmidir*, 1998

<http://www.dunyabulteni.net/haber/186244/sufi-objeler-sergisi-duzenleniyor>

Resim 178: Süleyman Saim Tekcan, *Dolu Dizgin Atlar*, 2000

<http://www.suleymansaimtekcan.com/pPages/pArtist.aspx?paID=355§ion=130&lang=TR&bhcep=1&periodID=&pageNo=0&exhID=0>

Resim 179: Süleyman Saim Tekcan, *Atlar ve Hatlar*, 1995

<http://www.suleymansaimtekcan.com/pPages/pArtist.aspx?paID=355§ion=130&lang=TR&bhcep=1&periodID=&pageNo=0&exhID=0>

Resim 180: Süleyman Saim Tekcan, *Atlar ve Hatlar*, 1996

<http://www.suleymansaimtekcan.com/pPages/pArtist.aspx?paID=355§ion=130&lang=TR&bhcep=1&periodID=&pageNo=0&exhID=0>

Resim 181: Rauf Tuncer, *İsimsiz*, 2001

<http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1424939972.pdf>

Resim 182: Rauf Tuncer, *İsimsiz*, 2011

<http://sasav-sanat.blogspot.com.tr/p/duyurularmz.html>

Resim 183: Rauf Tuncer, *İsimsiz*, 2011

<http://turkbilimi.com/rauf-tuncer.html/attachment/1>

Giriş

Hayvanların mitolojiye esin kaynağı oluşu ve mitolojinin de sanata esin kaynağı oluşu kaçınılmaz bir gerçektir. Sanata ve insanın hayal gücünde en çok etki eden başlıca mitleri ve bu mitlerin sanata yansımalarını araştırdığım bu tezi yazarken uzun bir okuma süreci sonucunda bu hikayelerin farklı versiyonlarındaki ortak özellikleri baz alarak günümüzde en çok önem taşıyan mitlerden bahsettim. Bahsettiğim bu mitolojik hikayeler kaynakçamda belirttiğim eserlere dayanmaktadır.

Dünya pek çok farklı yaşam formunu barındıran nadir gezegenlerden birisidir. Farklı gezegenlerdeki yaşam formlarının çeşitliliği hakkında henüz kesin bilgi sahibi olmasak da meteorlarda bulunan bakteriler bizimkine benzer bir hayatın uzayın herhangi bir yerinde olabileceğine dair kanıt teşkil eder. Ayrıca Dünyalı bazı bakterilerin ve *Tardigrade* gibi mikroskobik canlıların Mars yüzeyinde, hatta uzun bir süre boyunca uzay boşluğunda bile hayatta kalabileceği kanıtlanmıştır. Kendi gezegenimiz, biyolojik çeşitliliğin ne kadar farklı boyutlarda olabildiğine iyi bir örnektir. Milyonlarca yıllık bir yaşam geçmişi olan Dünya gezegeni sayısız yaşam formuna ev sahibi olmuş, defalarca hayatın sil baştan var olmasına tanıklık etmiştir. Her seferinde yeni çağlar farklı türler sunmuştur. Bu değişim ve çeşitlilik o kadar yoğundur ki kısacık bir geçmişe sahip olan insan ırkı kendi gözleriyle pek çok türün tükenip pek çoğunun da değişerek yeni türlere evrimleştiğine şahit olmuştur. Bunun yanı sıra kendi evrimimiz bile tek bir türün ne kadar muazzam değişimler ile evrimleşebileceğini gözler önüne serer.

Dünya da tüm canlılar hayatta kalmak için farklı yollar izlemiştir ve bu yol doğrultusunda yaşadıkları çevreye adapte olmuşlardır. Kimi canlı hayatta kalmak için hıza güvenirken kimisi kamuflaja, kimisi denizekine kimisi karadakinine uygun uzuvlara sahip olmuştur. Farklı beslenme çeşitleri, farklı hareket biçimleri, farklı duyuvar, Dünya'daki yaşam formlarını kategorize etmenin binlerce farklı yolu vardır.

Bu yaşam formlarından birisi olan insanı ele alırsak, insan alet kullanma ve problem çözme becerisi sayesinde gelişmiş bir beyine sahiptir ve etrafındaki her şeye karşı duyduğu büyük bir merak ve öğrenme güdüsü sayesinde diğer canlılardan farklı olarak yaşadığı gezegeni kendi ihtiyaçları ve çıkarları doğrultusunda manipüle etmiştir. Peki, insan diğer canlılardan farklı olarak niçin gelişmiş bir zekaya sahiptir? İnsan zekasının bugünkü konuma evrimleşmesinde atalarımızın yaşadığı çevredeki iklim değişikliği dolayısı ile bitki örtüsü büyük bir rol oynamıştır. İnsan ırkının ataları Afrika'ya dayanmaktadır. Afrika'nın yoğun bitki örtüsünde ağaçtan ağaca dolaşmak için uzun kollar ve eller geliştiren primatlar zamanla kuraklaşma ve azalan

bitki örtüsü nedeni ile ağaçlardan yerlere inmişlerdir. Savanaların uzun otlakları arasında avcılarını kollamak için sık sık dik duran atalarımız zamanla dik yürümeye başlamış ilk insansı ırk olan *Homoerectus*'u oluşturmuşlardır. Afrika'da *Homoerectus*'a ait kalıntılar yaklaşık 1.9 milyon yıl öncesine dayanmaktadır. Bu sayede elleri boşta kalan atalarımız, predatörleri kovmak için, ellerini ilk kez tırmanmanın dışında taş ve sopa kullanmak için kullanmışlardır. Bu beceri sayesinde zamanla evrimleşen *Homosapiens* etrafındaki nesnelere ve yaşadığı çevreye şekil verme becerisi kazanmıştır. Sanat bu noktada insan hayatında anlam kazanmış mağara duvarlarını süslemiş ve yontulan eşyalara estetik değerler eklenmiş ayrıca gelecek nesilleri eğitmek için kullanılmıştır. Gelişen zekası, hayal gücü, alet kullanma ve üretme becerileri sayesinde bu rekabet ortamında diğer canlılara karşın üstünlük sağlamıştır.

İnsan evriminin her alanında dünyayı diğer canlılarla paylaşmış ve gelişimini bu canlılara borçlu olmuştur. İlk başta hayvanları av ve avcı olarak gören insan daha sonra hayvanları yoldaş, mülk ve esin kaynağı olarak görmeye başlamıştır. İlk sanat eserleri de hayvanların bu ilham verici çeşitlilikleri ve formları sayesinde ortaya çıkmıştır. Dünya'da bu kadar çeşitli şekillerde hayvan varken insan zihninin fantastik yaratıklar üretmesi ve onlara anlamlar yüklemesi kaçınılmazdır.

İşte bu noktada mitoloji devreye girmiştir. Çevresini bu denli gözlemleyen insan canlıların birbirinden çok farklı olabildiği ayrımına varmıştır. Ekosistemin zenginliği, insanın hayal gücü ile bulunduğu ortaya çok farklı mitolojik karakterler çıkmış ve yaşamın ilk nasıl başladığını sorgulamıştır. Varoluşa dair ilk mitler bu farkındalık ile nesilden nesle sözlü anlatılarak çığ gibi büyümüş ve farklı kültürlerde çeşitlilik kazanmıştır. Varoluşun yanı sıra yok oluşu ve ölümü de sorgulamışlardır. Varoluş mitlerini yaşayan hayvanlardan esinlendikleri gibi yok oluş mitlerini de ölmüş olan canlılardan türetmişlerdir. Kendilerinden önce yaşamış tarih öncesi canlıların devasa kalıntıları ile karşılaştıklarında bunların kendilerinden önce yaşamış canlılara ait olduklarını anlamışlardır. Buldukları bu kalıntıların ne tür yaratıklara veya devlere ait olabileceğini ve nasıl ölmüş olabileceklerini sorgulamış bu sayede kıyamet mitleri yaratmışlardır.

Mitoloji ve sanat çağlar boyunca kol kola ilerlemiş, sanata hem belgelemek hem anlatım hem de hayal güçlerini dışa vurmak amacı ile gereksinim duyulmuştur. Eğer herhangi bir sanat dalının geçmişine incek olursak hayvanlar ve mitoloji her zaman karşımıza çıkacaktır.

Mitlerde insan hayvan ilişkisi çok çeşitli yönlerden ele alınmıştır, tanrı olarak hayvan, tanrılara hizmet eden hayvan, biçim değiştiren tanrılar ve insanlar, yol gösterici ruhlar olarak hayvanlar, düşman ve dost olarak hayvan, insan hayvan arası hibritler veya çeşitli hayvanlardan oluşan hibritler, gibi pek çok konu vardır.

Yerli Amerikan mitolojisinde eski zamanlarda hayvanlar ve insanlar birbirine benzer olduğundan dolayı canlılar şekil değiştirebiliyordu. Örneğin, özellikle ayılar insana çok yakındı, bazı Amerikan yerli hikayelerinde ayılar kürk giyen insanlara

benzetiliyordu. Güney Alaska’da yaşayan Tsimshian insanları ve British Columbia’nın kuzey sahilindeki yerliler Asdiwal adında genç bir adamdan bahseder, Asdiwal beyaz bir ayıyı dağın en tepesine kadar takip eder ve ayının kürk giymiş güzel bir kadın olduğunu görür ve onunla evlenir. Eski Yunan ve Roma’da da, tanrıların insan ve hayvan arasındaki farklılıkları aşabildiği düşünülüyordu, Roma’lı ozan Ovid tarafından kaleme alınan “*Metamorfozlar*” adlı eser; Yunan ve Roma efsanelerine konu olan kahramanların mucizevi dönüşüm (Metamorfoz) hikâyelerini anlatır. Çin ve Slav efsanelerinde Kurtadam hikayeleri mevcuttur. Bazı İskoç ve İrlanda efsanelerinde, özellikle İskoçya’nın Orkneyjar adalarında fok formundan, ufak güzel insanlara dönüşebilen Selkie adlı bir ırktan bahsedilmektedir. Hayvan eşlerden de mitolojilerde sıkça bahsedilir, Amerikan yerlilerinin mitlerinde ayılar ve geyiklerle evlenen insanlardan bahsedilmiştir. Eskimo ve Çin mitlerinde daha sonradan form değiştirmiş bir tilki olduğu ortaya çıkan güzel kadınlardan bahsedilmektedir. Siren’ler, Selkie’ler ve Denizkızları kayıp denizcilerden sorumlu tutulmuştur.

Pek çok kültürde var olan Şamanizm inancında, Şamanların hayvanlarla iletişim kurabilmek veya hayvana dönüşebilmek gibi doğaüstü güçleri olduğuna inanılır; örneğin Güney Amerika şamanlarının jaguara dönüşebildiğine inanılırdı.

Batı Afrika ve Amerikan yerlilerince her bireyin bir ruh hayvanı bulunur, ruh hayvanları bireyin kişiliğini oluşturur, korur, bilgelik ve ilham sağlar. Kuzey Amerika yerlileri belirli bir olgunluğa geldiklerinde ruh hayvanlarını keşfederler, bu inanca Nagualizm denir. Kişinin seçilen “*Nagual*” hayvanını öldürmesi veya zarar vermesi yasaktır aksi takdirde kişi kendi ölür veya acı çeker. Bazı kültürlerde ise bir aile, klan veya herhangi bir toplumun veya ırkın belirli bir tür hayvana bağlılığı söz konusudur, toplumca o hayvanın kendilerinin atası veya koruyucusu olduğuna inanılır. Buna Totemiz denir. Pasifik’in kuzeybatısındaki yerliler arasında her klanın kendi totem hayvanı bulunmaktaydı, kunduz, kartal, kuzgun ve katil balina gibi hayvanlar belirli bir klan ile özdeşleştirilmiştir. Ağaç kütüklerinden yontulmuş totem direkleri evlerin girişlerini köylerinin sınırlarını ve mezar alanlarını belirlemek için kullanılır. Kimi zaman kendi totem hayvanlarının avlanmasını avcılarında yasaklamışlardır. Şaman inancına sahip pek çok kültürde, şamanların kendilerini öte alemlere götüren hayvan yardımcıları olduğuna inanılırdı.

Mitolojilerde hayvanlar tarafından yetiştirilen çocuk konusu da pek çok kez ele alınmıştır, zaten gerçek hayatta da hayvanlar tarafından yetiştirilen çocuk örnekleri mevcuttur. Roma’nın meşhur “*Romus, Romulus*” miti Romus ve Romulus adlı ikizlere dişi bir kurdun annelik yaptığını anlatır. Bu hikayenin çok benzer bir anlatımı ise Türk mitolojisinde mevcuttur. İnanışa göre Türkler düşmanları tarafından tamamen yok edilirler. Sadece iki çocuk sağ kalır. Tengri’nin gönderdiği kutsal bir dişi kurt çocukları besler büyütür ve korur.

Hayvanların belirli konularda insanlığa yardım ettiği, mitlerde bulunmaktadır. Bazı hikayeler de hayvanlar ateşi, alet kullanımı çiftçilik becerisi gibi şeyleri insanlara

armağan eder. Örneğin Kızılderililerin, ışığın Dünyaya dışı bir örümcek tarafından getirildiğini anlatan bir efsanesi bulunur, hayvanlar sırayla güneşten bir parçayı dünyaya getirmeye çalışırlar hepsi başarısız olur fakat örümcek gizli bir şekilde yaklaşmayı başarır ve ağından yaptığı kabın içine güneşten bir parça koyarak yanmadan dünyaya getirir. Mitler aynı zamanda hayvanın dış görünüşünü açıklayıcı niteliktedir, Seneca Kızılderililerinin anlattığı bir hikayeye göre Chipmunk sincabının sırtındaki şeritler aslen ayı pençesi izleridir. Tanrıların hayvan veya hibrit olarak tasvir edildiği mitlerde bulunur, Mısır mitolojisinde hayvan başlı pek çok tanrı bulunur. Her tanrının farklı bir rolü vardır ve buna uygun olarak bir hayvan ile tasvir edilmiştir. Örneğin Çakal başlı tanrı Anubis'in ölüm ve cenaze tanrısı olmasının sebebi, çakalların mezarlar etrafında dolaşması ve leş yiyici olmalarından kaynaklanır. Tanrılar tarafından doğrulan veya yaratılan doğaüstü güçleri bulunan hayvanlarda mevcuttur, Yunan mitolojisindeki kanatlı at Pegasus veya İskandinav mitolojisindeki dev kurt Fenrir gibi. Yaratılış mitlerine örnek verecek olursak Asya ve Kızılderili inanışlarında dünya dev bir kaplumbağanın sırtına yerleştirilmiştir. Daha farklı mitlerde kanyonlar, nehirler gibi coğrafik oluşumlar mistik hayvanların eseridir. Örneğin Avustralyalı Aborjin mitolojisine göre, Gökkuşağı Yılanı Avustralya'yı boydan boya gezerken vadileri, nehirleri, dere yataklarını oluşturur.

Hayvanlar mitolojilerde insanlığa armağanlar, öğretiler de getirmektedir. Afrika'da bu konuyla ilgili farklı kesimlerde benzer hikayeler görülmektedir. Örneğin insanlara ateşi köpek, şempanze, yaban arısı veya peygamberdevesinin getirdiğinden bahsedilir. Mali'de bulunan Bambara kabilesi kutsal bir antilobun geçmişte insanlara tarımı öğrettiğine inanırlar. Maya efsanelerinde ise maymun sanatsal yetenekler ile bağlantılıdır.

Mitlerde ve efsanelerde hayvanlardan temsil ettikleri karakteristik özellikleriyle de sembolik olarak da bahsedilmektedir. Kelt kültüründe yaban domuzu savaşı temsil etmektedir ve yaban domuzu kabartmaları miğferlerde görülür. Yunan da ise baykuş bilgeliğin sembolüdür ve tanrıça Athena genellikle yanında bir baykuş ile tasvir edilir. Deniz tanrısı Poseidon ise yunuslarla görülmektedir. Kimi zaman ise hayvanlar düzenbazlıklar ile efsanelere konu olur, insanlar veya tanrıları oyuna getirirken, kandırırken görülür. Japon efsanelerinde "kitsune" denen ve insan kılığına girebilen tilki ruhlarından bahsedilmektedir. Kızılderili efsanelerinde ise çakallar kurnazlıkları ile ün salmıştır, bunun yanı sıra kurnazlıkları ile daha büyük varlıkları alt eden örümcekler, kaplumbağalar ve tavşanlardan da söz edilmiştir.

İnsanlığın var olmuş tüm dinlerinde en büyük korku olan kıyamet ve dünyanın yok oluşu senaryolarında hayvan formlu canavarlardan sık sık söz edilmektedir. Dev boyutlu canavarların kaos ve yıkım getirmesi günümüz popüler kültürü dahil en çok işlenen konulardan biridir, Godzilla ve King Kong bunun en bilinen örneklerindedir. Bu tür canavarlar kimi zaman gerçekte var olan hayvanların dev versiyonları iken kimi zamanda tamamen hayal ürünü varlıklar veya hibritler olarak karşımıza çıkar. Örneğin İskandinav mitolojisindeki kıyamet günü olan Ragnarok sırasında dev kurt Fenrir zincirlerini kırarak serbest kalır ve Odin'i öldürür,

okyanusta yaşayan dev deniz yılanı Jörmungand ise Thorun ölümüne sebep olur, iki yaratıkta Loki'nin soyundan gelmektedir. Hristiyanlık'ta ise dev yılan Leviathan'dan bahsedilir.

Kimi hayvan türleri diğerlerine oranla mitlere daha çok konu olmuştur, toplumlar en çok karşılaştıkları hayvanlara ve toplumlarının bir parçası olarak hayatlarına doğrudan etki eden hayvanlara mitlerinde daha çok yer vermiştirler. Sürekli atlarla iç içe yaşayan ve atlara muhtaç olan Kelt'lerin bereket tanrıçası Epona'yı atlar ile bağdaştırması kaçınılmazdır. Yılan dünyanın hemen hemen her yerinde bulunan ve genellikle insanlar tarafından korkulan bir canlı olması sebebi ile mitolojilerde çok farklı biçimlerde yer almıştır.

1.Mitlerin Önemi

Mitler, onları anlatan kişilerin kültürel kimliklerini pekiştirirler. Üzerinde yaşadıkları topraklar gibi insanlar ve mitler ayrılmaz bir şekilde birleşmişlerdir. Mitlerin canlılığı ve önemi sadece sayısız kere anlatılmalarından değil, tanrıları, kahramanları ve yaratıklarıyla sanatçılara esin kaynağı olmalarından da gelmektedir. Çin'den Antik Roma'ya kadar sanatçılar tanrı imgelerini resmetmişler ve oymuşlardır. Bu faaliyetleri zaman zaman ibadet yerine geçmiş bazen de daha basit bir biçimde tanrıları ve onların işlerine tapma anlamına gelmiştir.

Efsaneler, insanlarla –artık pek çoğumuzun kaybettiği- doğal ve ruhani dünyalar arasında ki yakın ilişkilerden doğmuşlardır. Gerçek ve fantezi arasındaki sınırlarda dolaşır, belirsizlik ve tuhaflıkları kutsallar ve dehşetengiz kozmik güçleri tarif ederler. Ama aynı zamanda büyük bir heyecan ve ilham kaynağıdır. Sahip olduğumuz en büyüleyici hikayeler mitlerdir çünkü yüreklerimize, zihinlerimize ve varlığımızın özüne dokunurlar.¹

Atinalı filozof Platon, ilahi eylemlerin hayali kayıtlarıyla gerçek olayların, yani doğaüstü olanla olmayanın ayrımını yapabilmek için MÖ 400 yılında “*mythologia*” kelimesini bulmuştu. Her ne kadar dışarıdan bakıldığında bilimin giderek yükseldiği ve tanrılar ve tanrıçalarla ilgili her ayrıntıya inancın giderek azaldığı bir dönemde yaşıyor gibi görünse de Platon mitlerde yatan gücün farkına varmış ve öğrencilerini bu tahrik edici çekiciliğe kapılmamaları için uyarmıştır.²

¹ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa. 9

² Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 12

2.Mitlerde Başlıca Hayvan Motifleri

2.1. Kuşlar

Uçma yetenekleri kuşları sembolik olarak cennetle yeryüzü arasındaki ulaklar haline getirmiştir. Uçmanın dünyevi yaşamdaki fiziksel sınırları aşmak anlamına gelmesinden ötürü kuşlar ruhları da temsil eder.³

Mitolojilerde her türlü kuşa rastlamak mümkündür. Kuzgun, karga ve akbaba gibi leş yiyici kuşlar ölüm ile bağdaştırılırken şahin ve kartal gibi avcı kuşlar savaş ve savaş tanrılarını, kaz, ördek tavuk gibi yumurtasından yararlanan kuşlar ise hayatı ve yaratılışı temsil eder öte yandan baykuş bilgelik ile anılır. Kuşun olduğu kadar yumurta da mitlerde önemli bir motiftir. Yumurta dünyayı sarısı ise Güneşi temsil eder. Modern ve klasik sanatta hem farklı türlerde kuş hem de yumurta motifi ile sık sık karşılaşırız.

2.1.1. Kartal

Kartal pek çok kültürde kutsal sayılan bir kuştur. Göksel güçlerin bir simgesi olarak görülen kartal bu sebeple kehanetler bildiren, göksel güçlerle yeryüzündekiler arasında bir elçi olarak düşünülmüştür.

Türklerin milli simgelerinden olan kartal Şamanist uygulamalarda çok yaygın olarak karşımıza çıkar. Yakutların en yüksek ruhları taşıdığına inanılan bu hayvan, Gök Tanrı'nın timsali olarak ya da şaman ruhunu ifade etmek amacı ile Dünya Ağacının tepesinde tasavvur ediliyordu.

Kartalın hükümdarlık, güç, kuvvetle ilgili simgesel anlamları İslamiyet'ten sonra da devam etmiş, hatta zaman zaman arma olarak da kullanılmıştır. Söz konusu yırtıcı kuş ya da kuşlar bu anlamları ifade eder biçimde gerek küçük sanatlarda gerekse mimari eserler üzerinde kabartma olarak yaygın bir biçimde kullanılmıştır.⁴

Orta Asya'da eski inançlarda kartal Güneş ve Gök tanrının simgesi olarak bilinirdi. Şaman inancında kartal ormanın ruhu olarak düşünülürdü. Yakutlarda kartal baharın ruhunu temsil ederdi ve büyük saygı görürdü. Kartalın bir kanat çırpışıyla buzlar erir, ikinci kanat çırpışıyla ise ilkbahar gelirdi. Yakutlarda kartalın adıyla edilen yemin en geçerli yemindi. Kartalın adını vererek yalan yere yemin eden kişinin ocağı söner,

³ Kathryn Wilkinson (çeviri: Seda Toksoy), *Semboller ve İşaretler*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, sayfa: 58

⁴ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* Kabalcı Yayınevi 2011 İstanbul, sayfa: 156

nesli tükenirdi. Bir kişi yanlışlıkla bir kartalı öldürürse bir şaman eşliğinde tören düzenleyerek uygun yollarla kartalı gömerdi. Kartal öldüren bir kişi hastalanabilir ve şaman bu hastalığı iyileştirmek için çürük ağaçtan temsili bir kartal yaparak onun adına bir at kurban edilir ve atın kanıyla kartala göz ve ağız çizilirdi. Hazırlanan bu kartal figürünün içine öldürülen kartalın ruhu konur ve kartaldan özür dilenirdi. Daha sonra hasta iyileşinceye kadar bu kartal figürü evin bir köşesinde asılı tutulur, ayin tamamlanınca ise bir ormana götürülerek ruh serbest bırakılırdı. Yakutlar'da kısırlık sorunu yaşayan kadınlar kartala yakarırdı. Dileği gerçekleşen kadının doğurduğu çocuğa 'hotoy törütteh', "kartaldan türemiş" denirdi.⁵

Zeus, tanrılardan ateşi çalmasının cezası olarak Prometheus'u Dünya'yla Kaos'un sınırında olduğu söylenen bir yerdeki bir kayaya zincirler. Prometheus orada her gün gelip akciğerini yiyen bir kartalla cezasını çekmektedir. İşkencenin devamlı olması için de ciğeri her gün kendini onarmaktadır. Zeus, onun kendi yerine geçecek birini bulana dek bağlı bulundurulmasını istemiştir. Binlerce yıl sonra Cheiron adında yaralı bir Centaur Prometheus'un yerini almaya gönüllü olur. Kayaya yaklaştığı anda Zeus onu bir takımyıldızına çevirir ve tam o sırada Yunanlı kahraman Herakles Kartalı öldürerek Prometheus'un işkencesine son verir.⁶

Sümer mitolojisinde Etana ve Kartal mitosu silindir mühürler üzerinde resmedilmiş ünlü bir mittir. Bu mitin kökeni bir Sümer halk hikayesinden doğmuştur. Buna göre bir zamanlar kartal ve yılan barış içinde aynı ağaçta ikamet ediyorlardı. Kartal ağacın dallarındaki yuvasında yaşarken, yılan da ağacın dibindeki yuvasında yavrusuna bakıyordu. İki dost birbirlerine zarar vermemeye ant içmişlerdi. Ancak bir gün kartalın içine kötülük düştü. Yılanın yokluğunu fırsat bilerek yuvada yalnız kalan yavrusuna saldırarak onu yedi. Yılan intikam alabilmek için güneş tanrısı Şamas'tan yardım diledi. Şamas ona bir kurnazlık öğretince yılan ölü bir öküzün karnına saklandı ve kartalın gelip leşi yemesini sinsice bekledi. Sonunda kartal geldi, yılan aniden saklandığı yerden çıkarak kartalı sarmaladı ve kanatlarını kopararak onu bir çukurun içine attı.

İşte asıl Etna ve Kartal miti bundan sonra başlar. Kiş kralı Etana'nın çocuğu olmamaktadır. Hanedanlığının zaman içinde tükeneceğinden korkan Etana gece gündüz güneş tanrısı Şama'a kendisine doğum otunu vermesi için yakarır. Sonunda bir gün Şamas onun yakarışına acıyarak, Etana'ya bir yol gösterir. Ona çukurda hapsolmuş kartalı bulması söyler. Kartal, Etana'yı aradığı mucizeye ulaştıracaktır. Etana, Şama'ın öğütlerine uyarak kartalı bulur ve ona yardım eli uzatır.⁷ Kartal onu sırtına alarak aradığı otun bulunduğu yere götürür ve Etana'nın Balih adında bir oğlu olur.

⁵ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 115

⁶ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 27

⁷ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 118

Kartal Hıristiyan sembolizminde göğe yükselmeye işaret eder. O aynı zamanda bazı azizler ile ilgili bir sembol olup, ayrıca İncil yazarlarından birinin de amblemidir. Bütün bunlardan başka, Hıristiyan sembolizminde kartal, yeniden doğuşu, cömertliği, gücü ve gururu simgeler.⁸

2.1.2. Horus

Bir şahin başı veya şahinle tasvir edilir. Osiris yeraltına gittikten sonra Bhutto yakınlarındaki Khemmis'te doğmuş ve orada İsis tarafından gizlice büyütülmüştür. Horus, Osiris'i öldüren Seth'ten intikamını alır ve tahta oturur. Barışçı bir tanrıdır ve tüm Mısır'da müritleri vardır.

Horus aynı zamanda gökyüzü tanrısıdır. Gözlerinin birinin ay diğeri güneş olduğu söylenir. Her sabah doğu ufkunda doğan bir güneş tanrısıdır. Sıklıkla güneş tanrısı Ra ile özdeşleştirilir ve sonunda onun tarafından içine çekilerek Ra-Herakhty'i oluşturur.⁹

(Resim 1: Horus rölyefi, M.Ö 237, Edfu Tapınağı, Mısır)

⁸ Yaşar Çoruhlu, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi* Kömen Yayınları 2014 Konya sayfa: 63

⁹ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 284

2.1.3. Thoth

Mısır Mitolojisinde İbis kuşu başlı bir tanrı olarak tasvir edilir. Thoth, zaman, bilgi, hiyeroglif ve Ay tanrısıdır. Güneş Tanrısı Ra'nın oğlu olduğu düşünülür. Fakat Seth'in kafasından oluştuğunu söyleyen hikayeler de vardır. Hiyeroglif yazsını Thoth'un icat ettiğine inanılır ve ölümlerin yargılanması esnasında kararları yazıya döker. Gizli bilgilerle de özdeşleştirildiğinden Osiris'in gömülmesine yardım ettiği düşünülür. Thoth bazen bir babun biçiminde tasvir edilse de ibis kuşu olduğu daha yaygındır. Tasvirlerinde yanında katiplerle ve yazı yazar biçimde elinde papirüs kağıdı ve kalem vardır.

(Resim 2: Thoth rölyefi, M.Ö 237, Edfu Tapınağı, Mısır)

2.1.4. Anka

Anka neredeyse tüm dünya mitolojilerinde var olmuş efsanevi bir kuştur. Sonsuz yaşamı, yeniden doğumu ve ateşi simgeler, kırmızı ve altın tüyler ile tasvir edilmiştir. Ölmeye önce tarçın ve lavanta gibi çeşitli bitkilerden bir yuva yapar, ardından alevler içinde ölür ve küllerinden tekrar doğar. Mısır inanışına göre yeni yavru yeterince büyüdüğünde ölümlerinin küllerini lavantadan yapılmış bir yumurtanın içine yerleştirir ve yumurtayı Heliopus'a yani Mısırın güneş şehrine götürür ve Güneş

Tanrısı Ra'nın sunağına bırakır. Anka mitinin sık sık ateş kullanan eski toplumların doğa hakkındaki gözlemlerini yansıttığını da söyleyebiliriz, kalın gövdeli ağaçlar kül olana kadar yakılır ve yeni ağaçların oluşması için toprağa serpilerek geri dönüştürülür bu işlem günümüzde de devam etmektedir. İlk Hıristiyanlar Anka'yı ölümden sonraki diriliş sembolü, olarak görmüşlerdir. Anka miti doğanın sürekliliğini, yenilenme gücünü temsil eder. Roma'da paraların üzerinde Anka bulunurdu. Paraların üzerindeki Anka, Roma'yı yani ölümsüz şehri temsil eder. Anka kuşu Çin ve Japon Mitolojilerinde de kutsal bir figürdür. Çinlilere göre Anka dans ve müziğin yaratıcısı olarak kabul edilir.

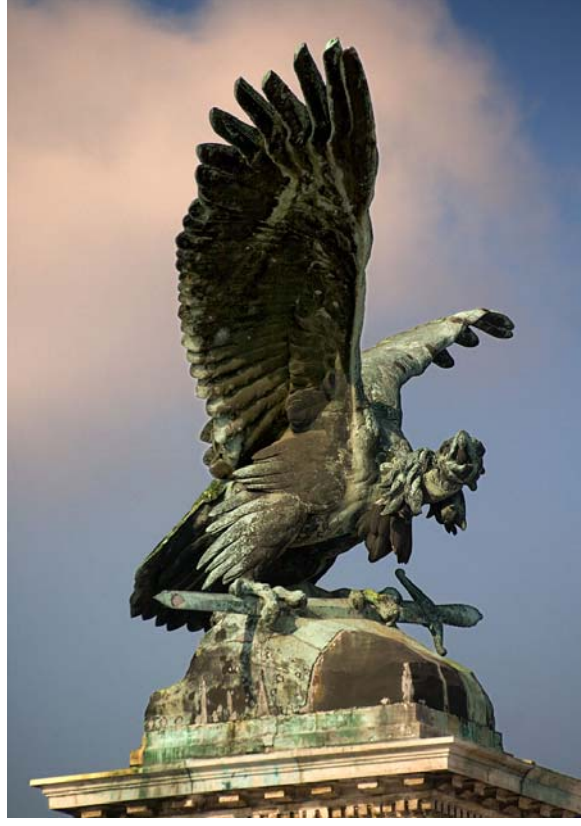
(Resim 3: Joannes Jonstonus *Anka Historiae Naturalis* Derlemesi)

Türk Sanatında önemli bir yeri olan Anka figürlerinin sembolik anlamlarının kullanımı da yaygındır. Bu efsanevi kuş ile alakalı yazılmış pek çok şey olmakla birlikte, bu yazıların birbirinden farkı azdır.

İslamiyet'ten sonra çok popüler olan bu kuş, İslamiyet'ten evvelki diğer bazı efsanevi kuşlarla ilişkili olup, bu ilgi bazen isim değişikliği bazen de aynı kuşun değişik kültürlerdeki farklı çeşitlemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela Anka ya da Zümrüdüanka kuşu genellikle İran kaynaklı olan Simurg ile aynı sayılmıştır. Bu her iki efsanevi kuşun aynı zamanda Hint mitolojisindeki Garuda kuşu ile alakasının olduğu söylenmiş ve aynı zamanda bu kuşun, Türklerin milli sembollerinden kartal, Karakuş, Tuğrul gibi yırtıcı ve avcı kuşlarla ilişkisinin olabileceği ileri sürülmüştür.¹⁰

Türk, Macar ve Hun İmparatorluğu'nun milli sembollerindendir Anka kuşu ile benzerlik gösterir. Hun imparatoru Atilla'nın kılıcını taşıyan başında bir taç ile tasvir edilir.

¹⁰ Yaşar Çoruhlu, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi* Kömen Yayınları 2014 Konya sayfa: 7

(Resim 4: Royal Palace dışındaki Turul kuşu, Budapeşte)

2.1.5. Badb

Karga anlamına gelmektedir. İrlandalı bir savaş tanrıçasıdır. Karga formunda savaş alanlarının üzerinde uçup paniğe sebep oldur. Savaşan taraflara korku ya da cesaret vererek savaşın sonucunu etkileyebilen, bir grup savaş tanrıçasından biridir. Diğerleri, Morrigan, Nemain ve Macha olarak bilinir. Kendisiyle ilgili mit, 1014'te Kral Büyük Brian, Clontarf'taki tarihi savaşta Viking istilacılar tarafından yenilince, Badb'ın savaşçıların başları üzerinde görüldüğünü ileri sürer.¹¹ Leş kargası şekline girerek savaş alanlarının üzerinde uçtuğu söylenir. Tıpkı Banshee'ler gibi tez bir çığlığı vardır ve ölüm habercisidir. Savaş sonrasında savaş alanlarına üşüşen ve ölüleri yiyen karga sürüleri, böyle bir tanrıçanın varlığına yorumlanmıştır ve bu yüzden karga hem ölümün hem de ölünün öbür dünyaya taşınması ile ilişkilendirilir.

¹¹ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 104

2.1.6. Ba ve Ka

Eski Mısırlılar tarafından ölü birinin yaşamının özü olan ruh ve candır Ba ölülerin üzerinde uçar ve genellikle insan kafalı bir kuş olarak tasvir edilir. Ka'nın da ölülere mavi bir Anka kuşu şeklinde görüldüğüne ve ölünün akrabaları ve rahipler tarafından bırakılan yiyecekleri yemek için mezarın başına geri döndüğüne inanılır. Bu inanç o kadar yerleşmiştir ki bazen yemek listeleri mezarların duvarlarına yazılır.¹²

2.1.7. Huginn ve Muninn

Huginn (düşünce) ve Muninn, Odin'in kuzgunlarıdır. Dokuz dünyada neler olup bittiğinden haberdar olabilmek için Odin, her gün bu kuzgunları gönderir. Kuzgunlar neler olup bittiğini öğrendikten sonra tekrar Odin'e geri döner, omzuna tünere ve olan biteni anlatırlar.¹³ Odin, Vallhala'da omzunda bu iki kuzgun tünemiş şekilde tasvir edilir.

(Resim 5: Odin'in Omzunda Huginn ve Muninn, 18. yüzyıl, İzlanda)

¹² Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 271

¹³ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 203

2.1.8. Benu Kuşu

Mısır mitolojisinde, yaratılışın başında kaz veya balıkçıla benzer bir yaratık olan Benu kuşunun Güneş tanrısı Ra'nın bir şekli olduğu düşünülür. Efsanenin bazı anlatımları kuşun okyanusun üzerinde uçarak benben kayasına konduğu anda sonsuz sessizliği bozup ses, ışık ve hayatın doğuşunu müjdelercesine yüksek sesle bağırmaya başlar. Karnak'taki rahipler bu uçuşun anısına her sabah kutsal gölün üzerinde uçması için bir ördeği havaya salarlar.¹⁴

(Resim 6: Benu Kuşu, M.Ö 1500 İnherkha Lahdi, Mısır)

2.2. At

Atın M.Ö. 4000 yılında evcilleştirildiği düşünülmektedir. Atlar insan toplumlarına dahil olduklarından beri hem göçebe hem de yerleşik toplumlarda çok önemli bir yer tutmaktaydılar. Pek çok alanda insan hayatını kolaylaştırmış ve toplumların ayrılmaz bir parçası olmuşlardır. Bu yüzden de at çevikliği, gücü ve hızı sebebiyle farklı toplumların mitolojilerinde yer almıştır. Pek çok farklı kültürde beyaz veya gri at kurban etmek yaygın bir gelenektir.

At, Türk destanlarında ve diğer sözlü anlatı ürünlerinin hemen hepsinde önemli bir konuma sahiptir. Bunun temelinde göçebe kültürün yarattığı zorlayıcı koşullar vardır. Devenin Arap için önemi ne ise atın da Türk için önemi odur. At, Türkler için bir ulaşım ve yük taşıma aracı; etinden sütünden derisinden yararlanan bir besi hayvanı ve bir savaş aracıdır.

¹⁴ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 237

Yakut Türklerinin bir destanı olan “Er Sogoth” destanında, Er Sogoth’un güney seferine giderken Kan ırmağına gelince ırmağı geçemediği ve zorda kaldığı bir sırada sarı atının üzerindeki yüklerle uçarak Sogoth’u ırmağın karşısına geçirdiği anlatılmaktadır.¹⁵

Anadolu halk inanışlarında gün doğmadan boz ata binip bir dereден yedi kez geçen birine hiçbir büyüün işlemeyeceğine inanılır. Atların uğur getirdiğine dair inanış tüm Orta Asya kültüründe yaygındır. At olan eve şeytan girmeyeceğine, atın nefesinin hastalıklara iyi geleceğine, at bağlanırken başı eve doğru bakarsa o eve bereket geleceğine inanılır.¹⁶

(Resim 7: Walter Crane, *Neptün'ün Atları* 1893 Neue Pinakothek Müzesi, Münih)

Yunan mitolojisinde at önemli bir yer tutar, tek başına atın yanı sıra hibrit atlar bulunmaktadır ve atlar ile ilgili mitler sanata da yansımıştır. Yunan inancına göre ilk atı deniz tanrısı Poseidon, Atinalılara hediye etmiştir. Asasını yere vurur ve bu yarıktan bir at çıkar. Poseidon’un arabasını dalgalar üzerinde atlar çeker bu atlar belden aşağısı balık olarak tasvir edilmiştir ve bunlara Hippocampus denir. Bu mit kayalıkların tepesinden denize atılarak Poseidon’a at kurban etme geleneğini doğurmuştur.

Şaman inanışlarına göre at gökten inmiş kutsal bir hayvandır ve Şamanın yardımcı ruhlarından biridir. At gelecek olan iyilik ve kötülükleri görür, dost ve düşmanı tanır. Şamanların öte dünyalara yolculuklarında “Pura” adı verilen bir at tarafından ruhlarının taşındığına inanılır. Bir Moğol inancına göre de at uçarak, üzerindeki kahramanı cehenneme götürür ve sonra geri getirir.

¹⁵ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 593

¹⁶ Deniz Gezgün *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 36

2.2.1. Epona

Kelt mitolojisinde Epona atların ve eşeklerin tanrıçası aynı zamanda bir bereket tanrıçasıdır. Atların, eşeklerin ve katırların koruyucusudur. Ata binmiş bir kadın figürü olarak veya yanında atlarla bazen de kendisi bir at olarak tasvir edilir. İsmi anlamı “büyük kısrak” demektir. Ellerinde bereket boynuzunun yanı sıra başak ve buğdaylarda görülür. Ayrıca ölenleri öbür dünyaya at sırtında taşıdığı da düşünülmektedir. Epona Romalılarca da saygı görüp benimsenmiş bir tanrıçadır. Roma’da Epona kültü vardır. Roma takvimine göre 18 Aralık’ta Epona adına kutlamalar yapılır.

(Resim 8: Epona ve Atları, 3. Yüzyıl, Roma)

2.2.2. Sleipnir

Kayıp giden anlamına gelir. İskandinav tanrılarının başı Odin tarafından sürülen, sekiz bacaklı gri attır. Bu muhteşem hayvan, Svadilfari adında çok güçlü bir atla kendisini kısrak şekline sokmuş Loki’nin çocuğudur. Sleipnir denizler üzerinde gidebilir, havada uçabilir ve en hızlı attır. Ragnarok’ta Odin’i savaşa götürecektir olan at Sleipnir’dir¹⁷

¹⁷ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 228

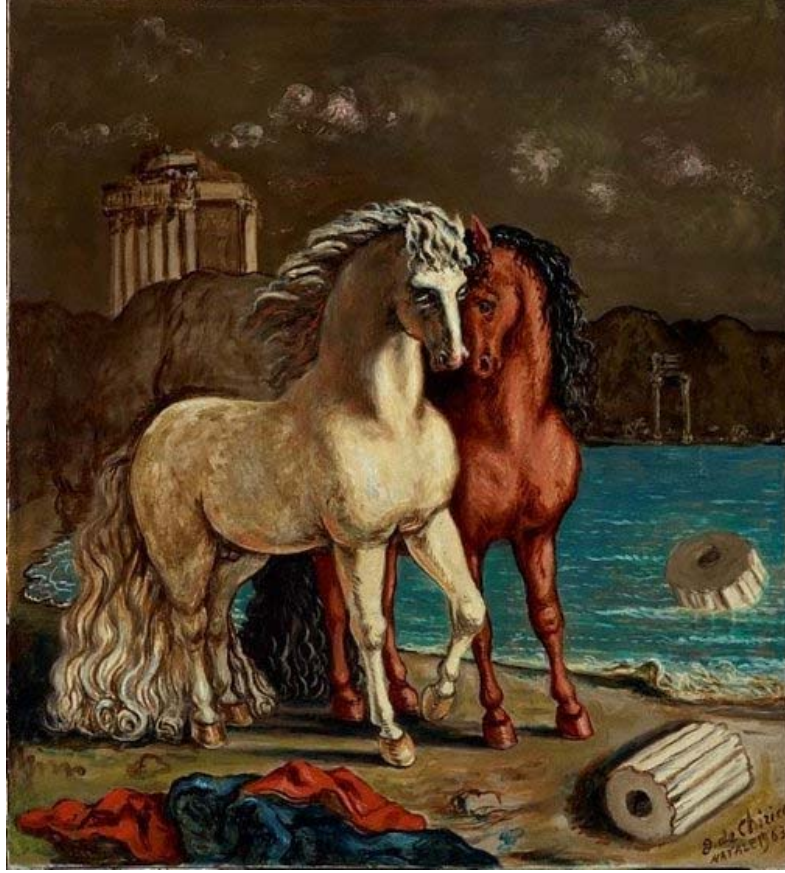
(Resim 9: *Tjängvide Taşı*, Swedish National Antiquities Müzesi, Stockholm)

(Resim 10: John Bauer, *Odin ve Sleipnir* 1911)

2.2.3. Ksantos ve Balios

Harpy Podarge ile batı rüzgarı Zephyrus'un çocukları olduğu söylenir. Büyük Yunan şampiyonu Akhilleus'a ait iki ölümsüz atırlar ve Ksantos, insan gibi konuşabilme yeteneğine sahiptir. Atlar Akhilleus'a, Phthia Kralı olan babası Peleus'tan kalmıştır. Atları Peleus'a deniz perisi Thetis'le evlenirken tanrılar hediye etmiştir. Akhilleus, Ksantos'la diğer muhteşem atı Balios'u Truva'ya giderken yanında götürür. Akhilleus'un Truva savaşı sırasında kullandığı atlar, savaş meydanında yere düşen kahramanlar için ağlar. Akhilleus onları sorguladığında, Ksantos kahramana ölümün yakın olduğunu söyler ve tam o sırada Erinyes'ler tarafından dilsiz yapılır.¹⁸

(Resim 11: Giorgio de Chirico, *Achilles'in İlahi Atları* 1963, Özel Koleksiyon)

2.2.4. Unicorn

Anka gibi neredeyse tüm dünya mitolojilerinde karşımıza çıkan bir hayali hayvandır. *Unicorn* kelimesi Latince tekboynuz anlamına gelmektedir. Alnında tek bir uzun boynuz olan genellikle beyaz sihirli bir at olarak tasvir edilir fakat farklı kültürlerde *Unicorn*'un fiziksel özellikleri farklılıklar gösterebilir. Yunan mitlerinde *Unicorn* aslan kuyruklu ve keçi ayaklı tasvir edilir, *Unicorn*'un en klasikleşmiş görünümü budur. *Unicorn* boynuzu aynı narval balinasının boynuzuna benzemektedir bu

¹⁸ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 90

yüzden ortaçağda narval balinaları boynuzları için avlanmış ve büyücülük, simya gibi şeylerle uğraşan insanlara *Unicorn* boynuzu olarak satılmıştır hatta krallara ve soylulara hediye olarak verilmiştir. Simya sembollerinden biridir ve simya kitaplarında görülür. *Unicorn* saflığın ve temizliğin sembolüdür, boynuzuyla dokunduğu suyu arındırdığına ve iyileştirici güçleri olduğuna inanılır. Çin’de *Unicorn* dört ruhani hayvandan biridir, diğerleri Anka, Kaplumbağa ve Ejderhadır bunlar iyi şans ve bereket getiren ruhlardır. Romalılar *Unicorn*’u bakire tanrıça Artemis ile özdeşleştirmişlerdir. Artemis’in arabasının sekiz *Unicorn* tarafından çekildiği söylenir. Saflığın ve temizliğin sembolü olan *Unicorn*’ların yalnızca genç bir bakire tarafından evcilleştirilebildiği söylenir. Museviliğin kutsal kitabında Zebur bölümünde “*unicorn*” benzetmesi geçmektedir. Daha sonra bu kısım tercümesinde “öküz” ile değiştirilmiştir.

“6 Lübnan’ı buzağı gibi, Siryon Dağı’nı unicorn yavrusu gibi sıçratır.”. (Zebur (Psalm) 29:6 Kral James Versiyonu)¹⁹

(Resim 12: Domenico Zampieri, *Bakire ve Unicorn* 1601, Farnese Sarayı, Roma)

(Resim 13: Roma İmparatoru I. Ferdinand’a 1540 yılında hediye edilen Naval Boynuzu, Viyena)

Ortaçağda gerçek olduğu ve nadiren bulunduğu inanan *Unicorn*’un daha doğrusu Naval balinasının boynuzundan imal edilen tozun zehirlenmeyi ve hastalıkları geçirdiğine zehirli içecekleri temizlediğine inanılarak soylular ve kraliyet aileleri tarafından kullanılırdı. Ortaçağ Avrupa’sında hanedan armalarında ve şehirlerde sık rastlanır.

¹⁹ www.biblegateway.com

2.2.5. Pegasus

Pegasus, Yunan mitolojisinde, Korint'li kahraman Bellerophon'a ait uçan bir attır. Bu kanatlı at, hep boğalar ve atlarla özdeşleştirilen Poseidon tarafından hamile bırakılan, Gorgon Medusa'nın kesilen başından akan kandan doğmuştur. Bellerophon'a, Pegasus'u evcilleştirmek için Athena tarafından sihirli bir dizgin armağan edilir. Bellerophon bu atla Olympos Dağına uçmaya kalkışınca Pegasus, Zeus'un emriyle onu sırtından atar.²⁰

(Resim 14: Peter Paul Rubens, *Perseus ve Andromeda*, 1622 Hermitage Müzesi, St. Petersburg)

2.2.6. Centaur

Centaur, yarı insan yarı at olan mitolojik bir ırktır. Üst bedeni insan olan ve bir at vücuduna sahiptir. Centaur'lar, Yunan kökenli olup farklı mitolojilerde de benzerleri bulunmaktadır. Bir benzeri Filipinlere ait Anggitay'dır. Üst bedeni kadın, vücudu at olan Anggitay bazen alınının ortasında tek bir boynuz ile tasvir edilir, değerli mücevherlere olan düşkünlükleri ile bilinirler.

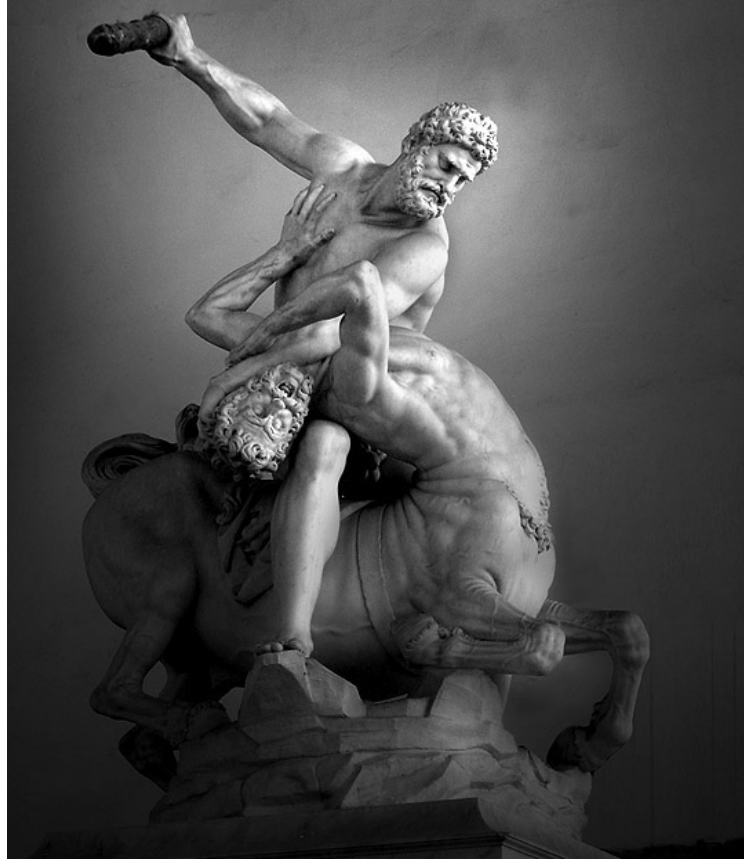
İnsanlığın alçak ya da hayvansal yönünü temsil ettiği düşünülen Centaur'ların, eski Tesalya'dan geldikleri söyleniyordu. Bu da muhtemelen orada yaşayanların mükemmel biniciler olmalarından kaynaklanmaktadır.²¹

²⁰ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 73

²¹ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 28

İksion, Larissa'nın Teselya'lı kralıdır. Phlegyas'ın olduğu sanılmaktadır ancak bazılarının göre ise babası savaş tanrısı Ares'tir. Eioneus'a güzel kızı Dia'yla evlenmek üzere başlık parası ödememek için hiçbir şeyden haberi olmayan kayınpederine bir tuzak hazırlar. Bu tuzak ateşle dolu bir çukurdur. Eioneus kızını ziyarete gittiğinde bu çukura düşerek ölür ve İksion'da böylece akrabasını öldüren ilk insan olarak tarihe geçer.²²

Böylesi bir ihanet'in ardından artık Teselya'yı uygun biçimde yönetemez. Tüm insanlar ve tanrılar tarafından dışlanır. Yalnızca Zeus ona acır ve onu Olympos Dağında bir şölene davet eder. Fakat İksion'un, karısı Hera'ya olan ilgisini fark eder ve onu sınamak için bulutlardan Hera'nın bir kopyasını yapar ve İksion'nu kandırır. Bu birleşmeden Centaur ırkı doğar. Centaur'lar ihanetin meyveleri olduğundan kötü ve barbar yaratıklardır ve çiğ etle beslenirler. Zeus İksion'u cezasını çekmek üzere yeraltına, Hades'in krallığına sürer ve İksion orada sonsuza kadar bir tekerleğe bağlı ve susuz kalarak cezasını çeker. İyi ve bilge olan Centaur Cheiron ise diğer Centaurların aksine İksion'un soyundan gelmez.

(Resim 15: Giambologna, *Herakles ve Centaur Nessus*, 1599, Floransa)

²² Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 56

2.2.7. Cheiron

Cheiron adlı Centaur, Centaur ırkının kralıdır. Centaur ırkı İksion'un soyuna dayanmasına karşın Cheiron'un ebeveynleri Philyra ve Kronos'tur. Kronos, Philyra'ya olan tutkunsu öğrenen karısı Rhea'nın hışımından kaçmak için at şekline girmiştir. Cheiron'un bir Centaur olarak doğmasının sebebi budur. Diğer Centaurların aksine kendisi medeni ve bilgedir. Müzik, tıp, avcılık ve savaş konusunda uzmandır ayrıca hekimliğin kurucusu kabul edilir. Pek çok kahramana öğretmenlik yapmıştır. Teselya'daki Pelion Dağı'nda yaşamıştır. Öğrencileri arasında Akhilleus, Tehesus, Herakles, Peleus, Jason ve Perseus gibi ünlü isimler de vardır. Herakles ve Centaurlar arasında, Cheiron'un Herakles'e kutsanmış şarabı ikram etmesinden ötürü bir savaş çıkar ve Herakles'in Hydra zehirli oku yanlışlıkla Cheiron'u vurur. Cheiron ölümsüz olduğundan dolayı ölmez fakat hayatı boyunca büyük bir acı çeker. Bu acıdan kurtulmak isteyen Cheiron, Prometheus'un yerini almaya gönüllü olur fakat Zeus onu bir takımyıldızına çevirir.

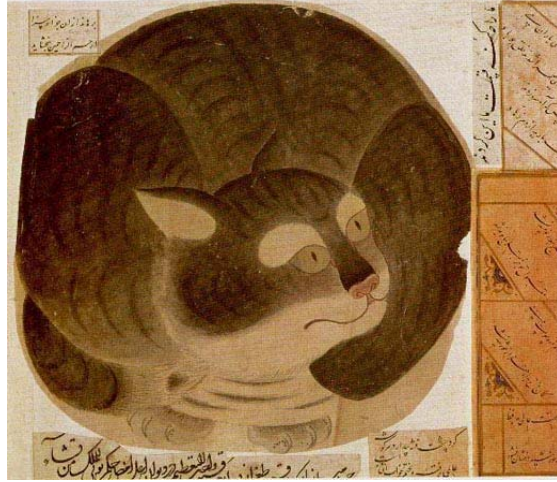

(Resim 16: Anna Hyatt Huntington, *Cheiron* 1936, Brokgreen Heykel Bahçesi, Güney Karolina)

2.3. Kedi

Kedi ilk kez Mısırda M.Ö 2500 civarında su kuşlarını avlamak için evcilleştirilmiştir ve tüm dünyaya yayılmıştır. Kedi insan toplumlarında hem evcil hayvan olarak hem de fare gibi kemirgen ve haşereleri avlayarak önemli bir yer kazanmıştır. Eski Mısır'da kedi tasvirleri, Orta Krallıktan itibaren görülmesine karşın, evcil kedi tasvirleri Yeni Krallık MÖ 1570-1070 ve Geç Dönem MÖ 1070-332 sanatında sık görülür. Kedinin en çok yaygınlaştığı dönem ise Ptolemaioslar döneminde MÖ 332-

30 olmuştur. Günümüz evcil kedisi Afrika yaban kedisi Felis Silvestristen türemiştir, Eski Mısırlılar evcil kediye çıkardıkları sestten ötürü "miu/miyu" derlerdi.

(Resim 17: Mehmet Siyah Kalem *Kedi Minyatürü* ,15.yüzyıl Osmanlı Saray Albümleri)

(Resim 18: Francisco de Goya, *Kedi Kavgası*, 1788 Prado Müzesi, Madrid)

Kedinin Avrupa'ya yayılışı gemiler aracılığı ile olmuştur, antik çağlardan beri kediler gemilerdeki fare sorununu çözmek için kullanılmıştır, fareler ambarlara ve geminin halatlarına zarar vermektedirler. Evcil kedinin ilk örnekleri kahverengi tekirlerdir fakat daha sonra seçerek çiftleştirme ve genetik mutasyonlar sebebi ile günümüzde pek çok farklı kedi türü bulunmaktadır. Mısır bereket tanrıçası Bastet kedi olarak tasvir edilir, bazen kedi başlı bir kadın bazen ise tamamen kedi olarak karşımıza çıkar. Eski Yunanlar Mısır Tanrıçası Bastet'i kendi tanrıçaları Artemis ile eş tutuyorlardı. Artemis biçim değiştirerek kedi formuna girebilmekteydi. Uzakdoğu'da da kediye büyük önem verilmiştir, 14.yüzyılda gelişen ipek endüstrisini farelerden korumak için kraliyete ait olan kediler serbest bırakılmıştır. Japon inancına göre kedi öldüren birisinin ailesi yedi kuşak boyunca lanetlenirdi. Bazı Yunan yazarlar kedinin, Athena için kutsallığını vurgular. İslam'da da kediler sevilen bir hayvandır. Erken dönem Hıristiyanlıkta kedi sevilen bir hayvan olmasına

rağmen 1700 yılları arasında kilisenin baskısı ile pagan dinlere düşman olunmuş ve bunun sonucunda kediler ve kedi sahibi olmak cadılık ile ilişkilendirilmiştir. Milyonlarca kedi ve kadın cadılık gerekçesi ile yakılarak öldürülmüştür bu katliamlara gerekçe olarak kedilerin eski pagan tanrılarının ruhunu taşıdıklarına ve şeytan ile işbirliği yaptıkları gerekçesi gösterilmiştir. Özellikle siyah kedilerin şeytan ruhu taşıdığına ve cadılıkla ilgili olduğuna inanılırdı, siyah kedilerin uğursuz olduğu ile ilgili batıl inanç buradan gelmektedir. Kedi katliamlarının ardından şehirlerde artan fare nüfusu sebebi ile veba ve kolera gibi hastalıklar büyük yıkımlar getirmiştir ve kedi tekrar korunan ve sevilen bir hayvan olmuştur.

Altaylarda Pazırık kurganlarında (MÖ 3-1. Yy) bulunan at koşum takımı süslerinde kedi veya kedi başı heykelciklerinin bulunması bu hayvanın Türklerde erken devirlerden itibaren önem taşıdığını gösterir. Bu kedi figürleri aslan veya kaplana benzetilerek ele alınıyordu çünkü sembolik olarak bu yırtıcı hayvanların kimi özellikleri kedilere de atfediliyordu.

Geç dönemlerde Orta ve İç Asya Türk halklarından derlenen çeşitli hikaye, masal, efsane ve destanlarda kediler daha çok alegorik simgeler olarak kullanılmakla birlikte, yoğun olarak eski Türk mitleri ve inanışlarının etkisi görülür. Hakas, Kazan ve Altay Türklerinde korku salan kötü ruhların kedi, köpek, yılan gibi hayvanların kılığına girebildiğine inanılıyordu.²³

2.3.1. Bastet

Aşağı Mısır'ın başkenti Bubastis'in yerel tanrıçasıdır. Sıklıkla güneş tanrısı Ra'nın kızı olarak tanınır, zaman zaman da onun kız kardeşi olduğu söylenir. Daha sonra yaratıcı tanrı Ptah'ın karısı olmuştur. Bazı kayıtlara göre çakal başlı tanrı Anubis'in annesi Nephtyhys değil Bastet'tir.

İlk başlarda güneşin, sıcaklığın ve güneş tanrısının gözünün yakıcılığını simgeleyen bir aslan tanrıça olan Bastet MÖ 1000 yıllarından itibaren bir kedi veya kedi başlı tanrıça olarak simgelenmeye başlanmıştır. Bununla birlikte bazı hikayelerde aslan başlı tanrıça Sekhmet'in özelliklerine sahip olmaya devam eder. Genellikle iyi huylu bir tanrıça olan Bastet insanlığı hastalıklardan ve kötü ruhlardan korur. Daha da önemlisi Bastet bir bereket, doğurganlık ve aşk tanrıçasıdır. Müzik ve dansında tanrıçasıdır. MÖ 4. yüzyılda Bubastis'teki tapınağında onun şerefine bereket festivalleri düzenlenmiştir. Kediler Bastet'in kutsal hayvanlarıdır ve mumyalanmış bedenleri Bastet'in mabetlerinde gömülüdür.²⁴

²³ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* Kabalcı Yayınevi 2011 İstanbul, sayfa: 173

²⁴ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 272

(Resim 19: Bastet, M.Ö. 664-332 BC Louvre Müzesi, Paris)

2.4. Kurt

Kurtlar ve insanların 14.000 yıl önce karşılaştığı düşünülmektedir. Kurtlar neredeyse dünyanın her yerinde pek çok farklı tür olarak bulunmuşlardır, tüm Avrasya, Kuzey Afrika, Kuzey Amerika'da yaygındı. Günümüzde özellikle Avrupa gibi insan nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde kurtların nesilleri tükenmiştir. Sürü halinde yaşayan ve buldukları ortama çok iyi adapte olabilen kurtların bir kısmı göçebe insanı ve kamplarını fırsat olarak görmüş insanların geride bıraktıkları artıklarla beslenmişlerdir. Farklı kurt türlerinin farklı coğrafyalara yayılma sebeplerinden en önemlisi de göçebe insan kavimlerini takip etmiş olmalarıdır. İlk başlarda insanla fazla yakınlaşmaktan kaçınan kurt insan topluluklarına yaklaştıkça insanlar da kurdun kendilerine sağladıkları korumadan yararlanırlar ve karşılıklı çıkarları gereği iki ırk birbirlerinin varlığına alışır. Zamanla insan hayatına adapte olan farklı farklı kurt ve çakal türleri köpek ırkını oluşturur ve kurtlardan ayrılır. İnsan ve kurdun arasındaki bu etkileşim mitolojiye de yansımıştır.

Kurt, Türk destan ve efsanelerinde merkezi bir nokta teşkil eder. Çevik, hareketli ve güçlü bir hayvan olduğu için çeşitli dönemlerde Türk'ün hayat ve savaş gücünün bir simgesi olarak belirtilmiştir.

Göktürk destanlarında da kurt motifi özenle işlenmiş, Türklerin yeniden çoğalışları bu motife bağlanmıştır. Göktürk kağan sülalesi olan Aşına ailesinin atası bir dişi kurt idi.

Ayrıca, Oğuz Kağan Destanında bir ışık içinden çıkarak konuşan kurt, üç yerde Oğuz ordusuna yol göstermiştir. Göktürk kağanları, atalarının anısına saygı olarak, otağlarının önüne altından kurt başlı bir tuğ dikerlerdi. Böylece kurt başlı sancak, Türklerde kağanlık (hakanlık) alameti olmuştur. Ancak bu gelenek yalnızca

Göktürklere özgü olmayıp, kökeni Asya Hun Türklerine ve Türklerin eski atalarına değin gider.²⁵

Farklı Türk boylarının farklı biçimlerde kurttan türeme efsaneleri vardır, kimisinde anne kimisinde baba olarak kurt figürü kullanılmış ayrıca kurt tarafından yetiştirilen hükümdarların soyundan gelme hikayeleri vardır. Göktürk inancına göre Gök tanrısı Tengri tarafından Asena adlı dişi bir kurt gönderilmiştir ve bu kurt geleceğin Türk hükümdarını emzirir. Asena kutsal kabul edilir ve Tengri tarafından gönderildiği için kimi zaman gök mavisini tasvir edilir. Türk, Altay ve Moğol mitolojisinde kutsal hayvan ve ulusal sembol Bozkurttur. Moğollar sürü lideri olan kurtlara “Gökkurt” der, soylarının Gökkurt ve Gökgeyiğe dayandıklarına inanırlar. Bozkurt gökyüzünü Alageyik ise yeryüzünü temsil eder. Yakut Türkleri Ay’ın evrelerini, bir kurdun yemesi ile ilişkilendirir, bu inanışa kurtların dolunaya uluması sebep olmuş olabilir. Roma mitolojisinde benzer bir şekilde kurt ana figürü Remus ve Romulus efsanesinde görülür. Roma İmparatorluğunun kurucusu olan Romulus ve ikiz kardeşi Remus dişi bir kurt tarafından emzirilir. İskandinav mitolojisinde Fenrir adlı dev bir kurt vardır, bu kurt kötü tanrı Loki’nin, dişi bir dev olan Angrboda’dan olan çocuklarından biridir. Ayrıca Odin’in Geri ve Freki adlı iki kurdu vardır, bu kurtlar bazı Odin tasvirlerinde Odin’in yanında otururlar.

(Resim 20: Carl Emil Doepler, *Odin Tahtunda*, 1882)

²⁵ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 596

2.4.1. Fenrir

Dev kurt Fenrir, düzenbaz tanrı Loki ve karşı buz devi Angrboda'nın üç çocuğundan biridir. Diğer çocuklar yer altı tanrıçası Hel ve dev yılan Jormungand'dır. Fenrir büyüdükçe Odin'in dikkatini çeker ve kötü ruhlu ebeveynlerinden dolayı onunda kötü bir doğası olacağına kanaat getirip bu tehlikeli kurdu bağlamaya karar verir.

Tanrıların kıyamet günü olan Ragnarok'ta herkesi yiyecek olan kurttur. O "dünyanın harabeye dönmesinden evvel balta-çağı, kılıç-çağı, rüzgar-çağı ve kurt-çağıdır". Baş tanrı Odin'in kaderi onun kurbanı olmaktır. Tanrılar tarafından kaçırılan ve ona göz kulak olabilecekleri Asgard'a getirilen Fenrir, o kadar vahşidir ki onu sadece savaş tanrısı Tyr besleyebilmektedir. Odin ilk başlarda, kurt hakkında kesin bir fikre sahip değildir ama daha sonra kader tanrıçaları Norn'lar, onu kendi kaderi hakkında uyarınca Fenrir'in hapsedilmesi gerektiğine karar verir. Ancak hiçbir zincir bu hayvanı zapt edebilecek kadar kuvvetli değildir. Sonunda cüceler, bir dağın kökleri, bir kuşun tükürüğü, bir kedinin ayak sesleri, bir balığın nefesi ve bir kadının sakalı gibi şeylerden sihirli bir zincir yaparlar. Bu, görünürde ipek bir kurdeleye benziyor olsa da Fenrir'in onu boynuna geçirmeye ikna olması için tanrılardan birinin, elini onun dişleri arasına koyarak görüldüğü gibi zararsız olduğuna yemin etmesi gerekir. Elini riske atan tek kişi Tyr olur ve kurt zincirin kırılmayacağını anlayıp elini ısırınca diğer tanrılar gülerler. Fenrir daha sonra bir kayaya zincirlenir ve ağzı bir kılıç yardımıyla sürekli açık tutularak ısırması engellenir. Ragnarok'ta esaretten kurtulunca Fenrir, korkunç bir hale gelir. Kocaman ağzı o kadar açılır ki alt dudağı yere değerken üst dudağı da gökyüzüne uzanır ve bu haliyle Odin'i yer.²⁶

2.4.2. Kurttan Türeme

En eski Türk efsaneleri, kurt ile başlarlar, Kurt, Türk mitolojisinin başlangıcı ve aynı zamanda, en önemli sembolüdür.

Türkler ne yapsınlar ki, binleri ve hatta yüz binleri aşan sürülerini, korumak zorunda idiler. Bu sürülerin, büyük ve amansız düşmanı da kurt idi. Kurt, eski Türklerin yalnız mallarını değil; canlarını da, her an korkunç tehlike ile karşı karşıya bırakabilecek güçte bir hayvandı. Orta Asya'da kurtlar, sürü halinde dolaşırlardı. Başlarında, ihtiyar ve tecrübeli kurtlar vardı:

"Saçları kırlaşmış ve gök gök olmuş bu ihtiyar kurtlar, sürülerini istedikleri yerlere götürüyorlar ve yiyecek bulmak için en uygun şartları arıyorlardı".

Bu sebeple, Türkler, ihtiyar kurtların peşinden koşan yüzlerce genç kurda değil; en öndeki, ihtiyar ve yeleleri kırlaşmış, Gök Kurt'a, önem verirlerdi. Türklerin türeme ile ilgili en önemli efsaneleri kurttan türemedir.

"...Türker'in ilk ataları Batı Denizi'nin batı kıyısında otururlardı. Türkler, Lin adlı bir ülkenin ordularınca yenilgiye uğratıldılar. Düşman Çerileri bütün Türkleri erkek-kadın, küçük büyük demeden öldürdüler. Bu büyük ve acımasız kıyımdan yalnızca 10

²⁶ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 190

yaşlarında bulunan bir oğlan sağ kaldı geriye düşman askerleri bu çocuğu da buldular ama onu öldürmediler; bu yaşayan son Türk'ü acılar içinde can versin diye, kollarını ve bacıklarını keserek bataklığa attılar. Düşman hükümdarı, çerilerinin son bir Türk'ü sağ olarak bıraktığını öğrendi; hemen buyruk verdi ki bu son Türk de öldürülsün ve Türklerin kökü tümüyle kazınsın... Düşman çerileri çocuğu bulmak için yola koyuldular. Fakat dişi bir Bozkurt çıktı ve çocuğu dişleriyle ensesinden kavrayarak kaçırdı; Altay dağlarında izi bulunmaz, ıssız ve her tarafı yüksek dağlarla çevrili bir mağaraya götürdü. Mağaranın içinde büyük bir ova vardı. Ova, baştan ayağa ot ve çayırarla kaplıydı; dört bir yanı sarp dağlarla çevrili idi. Bozkurt burada çocuğun yaralarını yalayıp tımar etti, iyileştirdi; onu sütüyle, avladığı hayvanların etiyle besledi, büyüttü. Sonunda çocuk büyüdü, ergenlik çağına girdi ve Bozkurt ile yaşayan son Türk eri evlendiler. Bu evlilikten 10 çocuk doğdu. Çocuklar büyüdüler; dışarıdan kızlarla evlenerek ürediler. Türkler çoğaldılar ve çevreye yayıldılar. Ordular kurup Lin ülkesine saldırdılar ve atalarının öcünü aldılar. Yeni bir devlet kurdular, dört bir yana yeniden egemen oldular. Ve Türk kağanları atalarının anısına hürmeten, otağlarının önünde hep kurt başlı bir sancak dalgalandırdılar...''²⁷

Türk mitolojisinde görülen türeme efsaneleri aslında yine insanın yaradılışı ile ilgilidir. Ancak bu ikisi arasında çoğu kere önemli fark vardır. Yaradılış efsanelerinde bütün insanlığın yaradılışı söz konusu edilirken türemeye ilgili efsanelerde belirli Türk kavimlerinin atalarından nasıl türedikleri ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu ikinci türden efsaneler ata kültürleriyle ilgilidir.

Türeme efsaneleri ya da türemeye ilgili inançlar kendi kısmında babasız türeme ya da babasız doğum teması işlenmektedir. Bunların bir kısmı çeşitli bitkilerden ya da doğa unsurlarından türemeye işaret etmektedir. Birtakım efsanelerse hayvanlardan türeme temasını işlemektedir.

Türk kavimleri açısından bu türeme efsaneleri arasında özellikle hayvan-ata/ana kültürleriyle ilgili olan hayvandan türeme efsane ve inançlarını söz konusu edeceğiz.

Çünkü özellikle Uygur devletinin Doğu Türkistan'da ikinci kez kuruluşundan önce, Türklerin yaşadıkları coğrafi çevre, mitoloji ve sanat tarihinde hayvan unsurlarının önemli yer tutmasına sebep olmuştur. Bu bakımdan ele alınabilecek hayvanların en önemlisi kurttur.

Kurtlar; Orta ve İç Asya'nın hayvancılık ve avcılıkla geçinen topluluklarının en çok korktuğu hayvanlardan biriydi. Fiziksel kuvvetleri ve yırtıcılıkları nedeniyle, onlara doğaüstü güçler atfedilmiş ve korkuyla karışık bir saygıyla anılmışlardı.

Zamanla Türkler kendi hayat tarzlarıyla kurdun yaşama şekli arasında bir yakınlık gördüler. Yarı yerleşik Türklerin yerleşik güney kavimleriyle olan mücadele şekli, kurdun hayat tarzını andırıyordu. Bu nedenle kurt, Türkler arasında büyük saygı

²⁷ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 433-434

gören bir simge haline gelmişti. Böylece bozkır yaşayışıyla yerleşik kavimlerin yaşayışları arasındaki fark, kurt simgesinde ortaya çıkmıştır.

Kurdun türeme simgesi olduğu efsanelerden birisi Wusun'lara aittir. Burada bir ilah tarafından yaratılma kavramı, bir atadan türeme şekline dönüşmüştür Çin kaynaklarında bu efsanenin iki şekli yer almaktadır.

Kagnılı Türk boylarından Kao-ch (Turfan Uygurları)'elerin de erkek kurttan türeyişini anlatan bir efsane vardır. Bu efsaneye göre, Kao-ch'e hükümdarı, çok akıllı olan kızlarını insanoğullarıyla değil tanrılarla evlendirmek istediği için, bir tepe üzerine terk eder. Bir müddet sonra ihtiyar bir kurt tepe üzerinde dolaşmaya başlayınca, küçük kız onun tanrı olduğunu düşündüğünü ve onunla evleneceğini kardeşine söyler. Ablasının gitmemesi için ısrar etmesine rağmen kurtla evlenen kız Kao-ch'e halkının türemesini sağlar.

Kurttan türeyiş efsanesi Göktürklerde de mevcuttu. Bu efsaneler adlı Çin kaynaklarında anlatılmakta olup 4-6 yüzyıllara işaret etmektedirler. Rivayete göre Göktürklerin ataları Lin devleti tarafından yenilgiye uğratarak tümüyle yok edilirler. Geriye yalnız kol ve bacakları kesilerek (Lop-Nor "Doğu Türkistan'ın güneyinde tarım çölünde bir bölge") bataklıkla otlar arasına atılan bir çocuk kalır.

Çocuğa et getiren bir dişi kurt, ondan gebe kalınca Lin devletinin adamları bu çocuğu bulup öldürürler. Ancak kurt kaçarak kurtulur ve Koço'nun Kuzeybatısındaki bir mağaraya sığınır ve burada on çocuk dünyaya getirir. Burada konu mağara Kültüyle birleşir. Bilindiği gibi mağara ya da Farsça Oğuz Kağan Destanı'nda olduğu gibi ağaç kovuğu simgesel olarak döl yatağını ifade eder.

Bu çocuklardan birisinin adı (A-Shi-na, Asena=Kurt) olup diğerleri tarafından hükümdar seçilir. Göktürk soyu da bu çocuk ve kardeşlerinden türer Bahsedilen efsanenin yer aldığı iki kaynaktan da ana olaylar aynıdır.

Bir üçüncü efsanede, Hun ülkesinin kuzey bölgelerinde oturan onsekiz kardeşten en büyüğünün bir kurttan doğduğu anlatılır. Bu büyük kardeşin neslinden gelen ikinci çocuğun adı Kırgız, dördüncüsünün ise Türk'tü Göktürkler Türk'ün on karısından türemişlerdi.

Bütün bu efsaneler, kurdun çeşitli simgesel anlamlar kazanmasına sebep olmuştur. Kurdun simgesel olarak yol gösterici olması da bu konuyla ilgilidir. Bunun en güzel örneğini Oğuz Kağan Destanında görüyoruz.

Kurttan türeme efsanelerinin çeşitli izleri İslamiyet'ten sonra da yaşanmıştır ve Anadolu'ya kadar ulaşmıştır. Bunun ilginç bir örneğine Süryani Michael'in eserinde rastlanmaktadır. Bu yazara göre Türkler, doğudan batıya doğru ilerlemeye başladıkları zaman, önlerinde köpeğe benzer bir hayvan görüyorlardı. Bu hayvan

yürüdüğü zaman onlar da yürüyor, durduğu zaman onlar da duruyor ve ordugahlarını kuruyorlardı.²⁸

(Resim 21: Romus ve Romulus'u Emziren Dişi Kurt Heykeli 12. Yüzyıl, Capitaline Müzesi, Roma)

Roma mitolojisinde ise Roma'nın kurucusu kabul edilen Remus ve Romulus ikizlerini de benzer bir şekilde kurt yetiştirmiştir. Remus ve Romulus'u emziren dişi kurt tasvirleri yaygındır. Alba Longa kralı Numitor'un kızı olan Rhea Silvia, amcası Amulius'un tahtı ele geçirmesinin ve tüm erkek kardeşlerinin öldürülmesinin ardından rahibe olur ve bakirelik yemini eder. Fakat tanrı Mars onu ikizlere hamile bırakır ve Rhea, ikizler doğduğunda onları Tiber nehrine bırakır. Burada ikizler Remus ve Romulus'u dişi bir kurt bulur ve onları büyütür. Daha sonra çocuklar bir çoban tarafından bulunup evlat edinilir. Doğuştan lider ruhludurlar ve büyüdüklerinde pek çok takipçileri olur. Kendi soylarını öğrendiklerinde Alba Longa'ya gider ve Amulius'u öldürür tahtı Numitor'a geri teslim eden ikizler Alba Longa'dan ayrılıp kendi şehirlerini kuracakları toprakları aramaya çıkarlar. İkisinin de farklı bir yeri seçmesinden dolayı çıkan anlaşmazlıkta Romulus, Remus'u öldürür ve Roma'yı kurar. Kısa sürede büyük bir şehir olan Roma'ya pek çok mülteci yerleşir. Roma'nın en önemli sembolü Remus ve Romulus'u emziren dişi kurt heykelidir.

2.5. Köpek

Köpeğin evcilleştirilmesi 14 bin yıl öncesine dayanmaktadır. Günümüz köpek türleri avcı toplayıcı insan kavimlerinin Canidae, yani köpekgiller familyasından farklı türlerde bozkurt ve çakal gibi hayvanları evcilleştirmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Günümüzde köpekler çok farklı şekillerde ve boyutlarda tamamen insan zevki ve ihtiyaçları doğrultusunda üretilmektedirler.

İnsanlar yerleşik hayata geçmeden ve diğer hayvanları evcilleştirmeden önce çok uzun bir dönem avcı toplayıcı göçebeler olarak yaşamışlardır. Arkalarında av artıkları gibi pek çok atık bırakan bu insan sürülerini ilk olarak kurt ve çakal benzeri

²⁸ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 435-436-437

fırsatçı hayvanlar keşfetmiş ve göçebe kavimleri takip ederek geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Kendilerini takip eden bu hayvanların diğer vahşi hayvanları yaklaştırmaması insanların işine gelmiştir. Bu karşılıklı çıkar ilişkisi ilk köpeklerin ve atalarımızın dost olmasını sağlamış ve böylece evcilleşen ilk hayvan köpek olmuştur. İnsanın yerleşik düzene geçişinde de köpek büyük rol oynamıştır. İlk başta yerleşim yerlerini koruyan ve avcılara yardım eden köpek daha sonra sürüleri gütmek ekinleri yabancı hayvanlardan korumak, tarla sürmek hatta bebek bakıcılığı yapmak gibi pek çok önemli görev üstlenmiştir.

Köpeğin diğer hayvanlardan çok daha karmaşık ve zengin bir gen havuzu vardır. Bunun sebebi doğal ortamda bir araya gelemeyen gelse bile rakip olarak karşılaşan Canidae familyası alt mensuplarının avcı toplayıcı kavimler tarafından evcilleştirilip bir arada yaşatılması ve çoğalarak çok farklı türlerde melez hayvanlar oluşturulmasıdır. Bu hayvanlar seçilerek çiftleştirilmiş ve günümüz köpekleri oluşmuştur.

(Resim 22: Jan Fyt, *Diana ve Köpekleri Avlanırken* 1650, Staatliche Müzesi, Berlin)

Mit ve efsanelerde de köpekler çok farklı rollerde karşımıza çıkmaktadır. Mitlerde sadakatleri ve itaatkarlıkları sebebi ile sık sık kahramanların yanında yer almışlardır. Resim sanatında ise sadakat sembolü olarak Rönesans döneminde sıklıkla kullanılmıştır. Yunan av tanrıçası Artemis veya Roma karşılığı ile Diana sık sık av tazıları ile resmedilmiş ve mitlerde köpekleriyle avlandığı hatta köpeklerini insanları cezalandırmak için kullandığı anlatılmıştır. Köpek ile ilişkilendirilen başka bir tanrıça ise Mezopotamya'nın şifa tanrıçası Gula'dır. Gula, yıldızlar ve Ay ile betimlenmiştir ve her zaman yanında büyük bir av köpeği ona eşlik etmektedir.

Yunan mitolojisinde ölümler ülkesinin kapıları üç başlı bir köpek tarafından korunmaktadır. Kerberos adlı köpek sonsuz yaşamı boyunca nöbet tutar ve yaşayanların dünyası ile ölümlerin dünyası arasındaki geçitten iki tarafın birbirine karışmasını engeller. Homeros'un *Odyseia*'sında, Argos adlı bir köpekten

bahsedilir. On yıl süren Truva savaşında şehrin düşmesinin ardından denizlerde bir on yıl daha dolaşan Odysseus, yirmi yılın sonunda eve döndüğünde onu yalnızca köpeği Argos tanır. Argo yirmi yıl boyunca sahibini beklemiş ve sonunda Odysseus döndüğünde huzura kavuşur ve onun kollarında ölür. Uzak Doğu’da ise yarı köpek yarı aslan biçiminde Foo köpekleri vardır. Evlerin ve tapınakların giriş ve kapılarına, Foo köpekleri heykelleri nöbet tutar biçimde yerleştirilir. Çift olarak yerleştirilen bu heykeller genellikle erkek olan bir küreyi kavrarken dişi olan ise yavrusunu kavrar biçimde yapılırlar.

2.5.1. Kerberos

İki canavarın, Typhon ve Ekhidna’nın çocukları olan üç başlı bir av köpeğidir. Yunan yer altı dünyasının bekçiliğini yapar ve yaşayanların dünyasına geçmek isteyenleri durdurur. Herakles’in işlerinden biri de ölümler tanrısı Hades’ten silahsız olma şartı ile aldığı izinle yeraltına inip Kerberos’u getirmektir. Kerberos, Hydra ve Chimera’nın da ağabeyleridir.²⁹

(Resim 23: Antik Yunan Vazo Kerberos ve Herakles, M.Ö 12. Yüzyıl, Louvre Müzesi, Paris)

Benzer bir figür İskandinav mitolojisinde bulunmaktadır. Ölümler ülkesi Hel’in (tanrıça Hel ile aynı ismi taşır) kapısında nöbet tutan Garm adında bir köpek vardır. Ragnarok yani kıyamet gününde bu köpek, sağ elini kurt Fenrir’e kaptırmış olan savaş tanrısı Tyr tarafından öldürülecektir.

²⁹ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 30

2.5.2. Kıtımir

Ashab-ı Kehf, yani Yedi Uyurlar hem İslam hem de Hıristiyanlıkta geçmektedir. Efsanenin en eski yazılı versiyonu Yunancadır. Hikaye Anadolu'da geçer. Putperestliği ve putlara tapınmayı reddeden ve hükümdarın diretmeleri sonucunda isyan edip kaçan yedi Hıristiyan (veya Müslüman) genç yanlarında Kıtımir adlı beyaz köpekleri ile kralın askerlerinden kaçarken bir mağaraya sığınır. Bu mağarada uykuya dalarlar ardından askerler bu mağaranın girişine bir duvar örerek gençleri içeri hapseder. İlahi bir güç sayesinde uykudan uyanmayan ve ölmeyen Yedi Uyurlar ve Kıtımir 300 yıllık uykularından uyandıklarında geçen zamandan habersiz, ekmek almak için içlerinden birini şehre gönderirler. Geçen zamanı şehre gittiklerinde anırlar, şehir değişmiş ve putperestlikten iz yoktur. Bu mucizeye ilkin kimse inanmaz fakat ikna olduklarında Yedi Uyurlar mağaraya geri dönerek uykuya geri yatarlar.

Kuran'da Kehf Suresi, 18. Ayet:

Sen onları uyanık sanırsın, oysa onlar (derin bir uykuda) uyuşmuşlardır. Biz onları sağ yana ve sol yana çeviriyorduk. Köpekleri de iki kolunu uzatmış yatıyordu. Onları görmüş olsaydın, geri dönüp onlardan kaçardın, onlardan içini korku kaplardı.

(Resim 24: Balkan Naci İslimyeli, *Sanatçının 300 yıllık Uykusunun Resmidir*, 1998)

2.5.3. Anubis

Anubis evcil bir köpek olarak değil de siyah bir çakal ya da çakal kafalı bir adam formunda temsil edilirdi. Eski Mısır dininde rolü, karmaşık cenaze törenlerinin can alıcı kısmını içeriyordu: o, cansız bedeninin mumyalaştırılmasını ve birçok tanrının hazır bulunduğu kutsal yargılamayı, insan ruhunun yargılanmasını denetliyor ve sonrasında, hükmü verilmiş ruha öbür dünyaya giderken eşlik ediyordu.³⁰

Güneş tanrısı Ra'nın dördüncü oğludur. Ancak daha sonraki dönemlerde bitki tanrısı Osiris'le İsis'in kız kardeşi Nephthys'in oğlu olduğuna inanılır. Anubis doğduğunda Nephthys onu eşi Seth'ten korumak için Nil Deltası'nın bataklıklarında gizler çocuk tanrıyı orada ana tanrıça İsis bulur ve büyütür.

Osiris öğretilerini tüm dünyaya yaymak için Mısır'ı terk ettiğinde Anubis de bu yolculukları sırasında ona eşlik eder. Daha sonra Osiris, Seth tarafından öldürülünce onu bezlere sararak ilk mumyayı oluşturur. Sonuç olarak Anubis cenaze ritüellerinin mucidi olarak kabul edilir ve mumya sarma efendisi olarak adlandırılır. Tanrı aynı zamanda ölümlerin yargılanmasına da yardım eder ve dürüst ölümleri Osiris'in tahtına doğru yönlendirir.³¹

(Resim 25: Anubis Heykeli, Kahire Müzesi, Mısır)

Anubis'in köpek ya da çakal başlı insan figürü olarak betimleri Roma ve Kopt (Mısır Hıristiyanlarına verilen isim) dönemlerinin cenaze töreni betimlerinde görülmeye devam etti ve bu betimler, pagan Mısır, Eski Yunan-Roma ve Hıristiyan

³⁰ Catherine Johns, *Yaşam ve Ölümün Bekçileri* P Dünya Sanatı Dergisi 2008 Sayı 49 sayfa 29-30

³¹ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 265

ikonografilerinin birleşmesiyle, köpek başlı Hıristiyan azizlerine ilişkin efsanelerin doğmasına yol açtı.³²

2.5.4. Barak

Uzun tüyleri nedeniyle Barak adını alan bir köpeğin Sümer’lerde olduğu gibi Orta Asya’daki Türk boylarında da kutsal olduğu bilinmektedir. Köpek Barak’a Kazak mitolojisinde de rastlanır. Kazak inancına göre Kurmay adlı bir kuşun iki yumurtasından birinden Barak adlı uzun tüylü bir köpek dünyaya gelir. Kutsal olarak kabul edilen bu köpeğin, Şaman’ın gökyüzüne çıktığı yolculuklarda ona eşlik ettiğine inanılırdı.³³

2.5.5. Xolotl

Aztek mitolojisinde tüylü bir yılan olan Quetzlcoatl’ın köpek biçimli ikiz kardeşidir. Şimşek ve ölüm tanrısıdır. Güneş batımında, her gece yeraltına inen Güneşi izler ve korur. Bu yüzden öte dünya ile özdeşleştirilen bir ölüm tanrısıdır aynı zamanda deformasyonları ölümün ve uğursuzluğun tanrısıdır. İnsanları da ölüme Mitlcan denen öte dünyaya taşıdığına inanılır. Bu yüzden Aztek mezarlarında ölüye eşlik etmesi için gömülmüş köpek iskeletleri ve heykelleri bulunmaktadır. Ayrıca tasvirlerinde elinde bir meşale taşırken de görülmektedir. Xolotl’ın gök ve yer altı arasındaki hızlı seyahatlerinin şimşekleri oluşturduğuna inanılır.

(Resim 26: Xolotl Heykeli, Antropoloji Müzesi, Meksika)

³² Catherine Johns, *Yaşam ve Ölümün Bekçileri* P Dünya Sanatı Dergisi 2008 Sayı 49 sayfa 29-30

³³ Şule Aksoy *Şamanizm'den İslam'a Türklerin Yaşamında Köpek* P Dünya Sanatı Dergisi 2008 Sayı 49 sayfa 50

2.6. Aslan

Türk kültüründe aslan güç ve kuvvetin sembolü olarak önemli bir yer tutar. Bu nedenle aslan başı bayrak ve sancaklarda sembol olarak kullanılmış, Orhun kitabelerinin bulunduğu alanda heykelleri yapılmıştır. Bazı destanlarda destan kahramanının yardımcısı olarak yer aldığı da bilinmektedir.³⁴

Türk sanatında aslan figürleri daha çok Budizm'le birlikte görülmekle beraber, Altay'larda Pazırık kurganlarından çıkarılan eserler üzerinde Aslan, Griffin tasvirlerine rastlanması bu hayvanın Türk'lerde daha erken devirlerden itibaren tanındığını gösterir.³⁵

(Resim 27: Albrecht Dürer, *Aslan*, 1521)

Budist mitoloji ve sanatta da çeşitli simgesel anlamları vardı. Bazen bir tanrı simgesiydi, bazen de hükümdarın kendisini ya da oturduğu tahtı simgelerdi. Buda, Sakya'nın aslanı olarak anılır, vücudunun duruşu aslana benzetilir ve vaazları insanları uyaran aslan kükremesi gibi görülürdü. Aslanın bu anlamları Budist Türk'ler için de geçerliydi. Nitekim Çin kaynaklarında bazı Türk hükümdarlarının aslanlı tahtta oturduğundan söz edilir. Budist Türk sanatında ve diğer Budist sanatlarda aslanın beyaz, kırmızı sarı ya da kara olarak düşünüldüğünü görüyoruz. Bu renklerin bazıları muhtemelen yön ve renk simgeciliği ile ilgilidir.³⁶

Mezopotamya mitolojisinde aslan çok önemli bir simgedir ve birçok defa karşımıza çıkmaktadır. Tanrılar gürültü yapıp karmaşa çıkardıkları için insanları cezalandırmaya karar vermişlerdir. Bu sebeple kendi aralarında yaptıkları toplantıda insanların başına bir aslan musallat etmeyi düşünmüş ancak tufan felaketinin daha

³⁴ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 598

³⁵ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* Kabalcı Yayınevi 2011 İstanbul, sayfa: 159

³⁶ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* Kabalcı Yayınevi 2011 İstanbul, sayfa: 160

etkili bir ceza olduğu konusunda fikir birliğine varmışlardır. Aslan aynı zamanda savaşçı kahramanlar, krallar ve savaşçı tanrı ve tanrıçalar için kullanılan bir sembol olmuştur. Aşk ve savaş tanrıçası olan İştar (İnana) birçok betimlemesinde aslanlarla birlikte tasvir edilmiştir. Ayrıca tatlı suların ve bilgeliğin tanrısı olan Enki'nin (Ea) Eridu'daki tapınağı E-abzu'nun girişinde iki adet devasa taş aslan heykeli bulunmaktaydı. Bereket tanrıçası Kybele'nin arabasını iki aslanın çektiğine inanılırdı. Aslan, Sümer inanışında kedi soyundan değil köpek soyundan gelmekteydi. Sümer, Babil, Akad ve Asur olmak üzere birçok dönem ikonografisinde aslan-balık, aslan-ejderha, aslan-adam gibi vücudunun bir kısmı aslan olan çeşitli yaratıklar bulunmaktadır. Neo-Asur ve Babil dönemlerinde aslanın koruyucu gücüne inanılırdı. Ugallu adı verilen ve büyük hava yaratığı olarak bilinen yararlı bir ifrit vardır ki hastalıklara ve kötü ifritlere karşı koruyucu gücüne inanılırdı. Bazı ayinlerde bu aslan ifritlerin, kil heykelcikleri temellere gömülmekteydi. Özellikle banyolarda kötü ifritlerden korunmak için bu kil heykelcikler bulunduruluyordu. Yine bu dönemlerde buna benzer birçok aslan çeşitilmesi büyü ve tılsımlarda korunma amacıyla kullanılan ikonlar olmuşlardır. Eski Babil'de aslan ayrıca yer altı tanrıçası Nergal'i temsil etmekte ve diğer dönemlerin aksine hastalık ve ölüm getirdiğine inanılan kötü bir ifrit olarak görölmektedir.

(Resim 28: İştar Kapısı, Aslan Rölyefi M.Ö. 575, Pergamon Müzesi, Berlin)

İncil'de aslan İsa'nın sıfatlarından biri olarak karşımıza çıkar; *“İhtiyarlardan biri bana “ağlama” dedi, “bak, Yahuda soyunun aslanı, Davut'un kökü, kitabı ve yedi mührü açmak için yeni kazandı”* (Vahiy 5:5). Ancak bunun yanında yeni Ahit'te aslan, yılandan sonra şeytanı simgeleyen ikinci hayvandır. İslam inancında ise aslan peygamberlerden Ali ile ilişkilendirilir; Allah'ın aslanı olarak isimlendirilir.³⁷

³⁷ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 28

İslamiyet'ten sonra aslanın minyatürlerde bazen, barış ve huzurun sembolü olarak ele alındığını görürüz. Bazen de o bir hükümdarın dönemindeki barışı, mutluluğu adaleti simgeleyen hayvanlardan biri olur. Hz. Süleyman ile ilgili resimlerde veya Leyla ile Mecnun minyatürlerinde, aslan diğer vahşi hayvanlar yanında geyik, keçi gibi vahşi olmayan veya evcil hayvanlarla beraber ele alınmaktadır.³⁸

Çin mitolojisinde de aslan önemli bir hayvandır. Çin aslanı veya aslan köpekler olarak bilinen köpek aslan karışımı koruyucu yaratıklar vardır genellikle bir küre (inci tanesi) ile tasvir edilirler.

2.7. Boğa

İnek, öküz, boğa gibi büyük baş hayvanlar insanlar için ilk başta av olurken daha sonra evcilleştirilerek yerleşik yaşamın önemli bir parçası olmuşlardır. Yerleşik yaşamda insan için en değerli hayvanlardan biridir, et, süt ve derisinin yanı sıra tarla sürmek ağır yükler taşımak ve arabaları çekmek için kullanılmıştır. Bereketli ve güçlü olmasının yanında anaç bir hayvan olarak farklı mitlerde yer almıştır.

İlk olarak yaklaşık 10500 yıl önce Türkiye'nin yakınlarında günümüz inek ve öküzün benzeri hayvanların ataları evcilleştirilmiştir, seçilerek çoğaltma sayesinde günümüz inek türleri oluşmuştur. İnsan için her alanda fayda sağlayan bu hayvan mitolojilere de yansımıştır.

Yunan mitolojisinde Zeus'un beyaz bir boğaya dönüşerek kral Agenor'un kızı Europa'yı (İngilizcede Avrupa yani Europe ismi buradan gelir) kaçırdığı bir efsane vardır, Girit kralı Minos Zeus ve Europa'nın oğludur. Minos, kurban etmek üzere Poseidon'dan bir boğa talep eder.

Poseidon ona beyaz bir boğa yollar fakat Minos bu boğayı kurban etmek yerine kendi sürüsüne katar, bu olaya öfkelenen Poseidon boğanın tüm şehri yakıp yıkmasını ve de kraliçe Pasiphae'nin bu boğaya aşık olmasını sağlar, Herakles'in görevlerinden biri de bu boğayı yakalamaktır. Pasiphae boğadan hamile kalır ve boğa başlı insan vücutlu olan Minotaur'ı doğurur, daha sonra Minotaur bir labirente hapsedilir ve ona yemesi için canlı insanlar kurban edilir fakat Theseus Minotaur'u öldürmeyi başarır.

³⁸ Yaşar Çoruhlu, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi* Kömen Yayınları 2014 Konya sayfa: 94

(Resim 29: Jean François de Troy, *Europa'nın Kaçırılışı*, 1716 Chester Dale Vakfı, Washington)

Başka bir efsanede ise Zeus, Hera'nın rahibelerinden olan İö'ya aşık olur ve onu Hera'dan saklamak için ineğe dönüştürür. Mısır mitolojisinde ise farklı dönemlerde farklı bölgelerde çıkmış iki inek tanrıça vardır. Bat Aşağı Mısır'ın, Hathor ise Yukarı Mısır'ın inek tanrıçasıdır. İkisinin benzerliğinden ötürü farklı adlar verilmiş aynı tanrıça olduğu da düşünülmektedir. Mısırdaki kutsal kabul edilen Apis öküzü vardır, bu öküzün tanrı Ptah'ın ruhunu taşıdığına ve reinkarne olduğuna inanılır. Apis öküzü vücudundaki siyah beyaz lekeler aracılığı ile seçilir ve Memphis bölgesindeki bir tapınakta beslenir, ölümü büyük üzüntü ile karşılanır, mumyalandıktan sonra Sakkara'da bulunan yer altı galerilerindeki lahitler içerisine konulur. Ölen öküzle aynı fiziksel özelliklere sahip yeni bir buzağı bulunduğunda ise kutlamalar yeni öküz eskisinin yerine geçer.

Hinduizmde ise inek en kutsal hayvandır. İneğin kutsal kabul edilişi Veda'lara dayanır. Hinduizm inancında inek eti tabudur ve ineğin öldürülmesi yasaktır sokaklarda diledikleri gibi başıboş dolaşmalarına izin verilir. İskandinav mitolojisinde Audhumla adlı inek buz bloklarını yalayarak tanrıların atası olan Buri'yi ortaya çıkarmış ve yaratılış sırasında Ymir adlı devi sütüyle beslemiştir. Hititlerde fırtına tanrısı boğa ile sembolize edilir bu yüzden boğa biçimli pek çok çömlek kap bulunmaktadır. Gılgamış destanında tanrıça İshar kendisiyle evlenmeyi reddeden Gılgamış'ı öldürmesi için bir boğa gönderir fakat Gılgamış ve yoldaşı Enkidu boğayı öldürürler, Enkidu boğanın bir bacağını kesip İshar'ın suratına fırlatır.

Kızılderili mitolojisi de sığır motifinden, özellikle boğa motifinden yana çok zengindir. Dünyanın yaratılışı da dahil birçok mitolojik olayda boğalar rol oynar. Ayrıca buffalolar, Kuzey Amerika yerlilerinin çok önem verdikleri bir totemdir. Afrikalı yerliler, ruhlarının buffaloların içine girip orada yeni bir hayat bulduğuna inanırlar ve onu evrenin babası olarak kabul ederler.

2.7.1. Minotaur

Minos, Zeus'la Europa'nın oğullarıdır ve sonradan Girit kralı olur, sarayı, Knossos'tadır. Girit tahtına oturmasının şerefine bir boğa kurban etmek ister ve deniz tanrısı Poseidon'dan bir boğa diler. Poseidon ona beyaz bir boğa gönderir fakat boğanın güzelliğinden etkilenen Minos onu kurban etmeye kıyamaz ve kendi sürüsüne katar. Kendi gönderdiği boğa yerine başka bir boğanın kurban edildiğini anlayan Poseidon sinirlenir ve beyaz boğanın Girit'i yakıp yıkmasını sağlar. Girit boğası olarak bilinen bu boğayı kimse durduramaz ve Herakles'in görevlerinden birisi de bu boğayı durduraktır. Poseidon bununla kalmayıp Minos'un karısı kraliçe Pasiphae'yi boğaya aşık eder. Ardından Pasiphae Minotaur olarak bilinen yarattığı doğurur.

Doğduğunda bir boğanın kafasına ve bir insanın gövdesine sahiptir. Ve kendisine "Minos'un Boğası" anlamına gelen Minotaurus (veya kısaca Minotaur) adı verilir. Kral Minos tarafından yaptırılan özel bir labirentte yaşar. Yaratık Atinalılar tarafından her yıl haraç olarak gönderilen yedi erkek ve yedi kızla beslenir. Halkını bu yükten kurtarmak isteyen Theseus, labirentte gönderilmeye gönüllü olur ve Minos'un kızı Ariadne sayesinde Minotaur'u öldürür. Ariadne ona labirentte yolunu bulabilmesi için bir yumak ve bir kılıç verir.

(Resim 30: Jean Etienne Ramey, *Theseus Minotaur ile Savaşırken* 1826, Tuileries Bahçesi, Paris)

2.7.2. Teshub

Hititlerde Fırtına Tanrısı Teshub boğa ile sembolize edilir, en büyük düşmanı İlluyanka ise yılan olarak tasvir edilmiştir. Bir Hitit metni olan II. Muwatalli'nin duası şöyle geçmektedir;

"Hatti'nin Fırtına Tanrısının önünde yürüyen boğa Şeri, efendim, benim dua olarak bu sözlerimi tanrılara bildir! Efendiler, göğün ve yerin efendileri tanrılar bu sözlerimi ve duamı işitsinler."

Hititlerin en önemli efsanesi Teshub ve İlluyanka arasındaki mücadeledir ve sık sık kabartmalara konu edilmiştir. Hitit çivi yazısı ile yazılmış olan bu hikayeye göre Teshub, İlluyanka tarafından yenilgiye uğratılmıştır ve Teshub'un kızı, aynı zamanda hayvanların tanrıçası olan İnara bir ölümlü olan Hupasiyas'tan İlluyankayı tuzağa düşürmek için yardım ister. Hupasiyas bu yardım karşılığında İnara'nın eşi olacaktır. İnara büyük bir ziyafet hazırlar ve İlluyanka ve ailesini bu ziyafete davet eder, yılanlar sarhoş olur ve hareket edemeyecek duruma gelir. Hupasiyas, İlluyankayı bir iple bağlar ve Teshub onu öldürür. Bu efsane adına Purilliyas şenlikleri düzenlenmiştir. Hayvan biçimli kaplar Hitit uygarlığında sıkça görülür bu kapların en yaygını ise boğa biçimli olanlarıdır.

2.7.3. Hathor

Mısır gökyüzü tanrısı ve güneş tanrısı Ra'nın kızıdır. Genellikle bir inekle simgelenir. Mutluluk ve aşk, şarkı ve dans tanrıçası olarak anneleri ve çocukları gözetir. Canlıları besler ve ölüleri yeraltına taşır. Orada onları, kendisini de yeniden dünyaya getirdiğine inanılan çınar ağacından yiyecek ve içeceklerle canlandırır. Ölümün rahme geri dönüşten başka bir şey olmadığına dair inanç ve umudun bir göstergesi olarak kraliyet kefenleri çınar ağacından yapılır. Bir inek ya da güneş diski şeklinde boynuzlu bir başlık takan bir kadın biçiminde tasvir edilir.

(Resim 30: Hathor Büstü, Tutankamon Lahdi, Mısır)

(Resim 31: Hathor Rölyefi, Abu Simbel Tapınağı, Mısır)

2.7.4. Geuş Urvan

Eski İnan mitolojisinde, iyilik prensibi Ahura Mazda tarafından ilk insan Gayomart'la birlikte yaratılan ilk boğadır. Bir hikayeye göre Geuş Urvan'da aynı Gayomart gibi karanlığın prensibi Angra Mainyu'nun ellerine ölür. Başka bir hikayede ise Geuş Urvan'ın Mithra tarafından öldürüldüğü söylenmektedir. Tüm bitki ve hayvanların onun cesedinden türediğine inanılır.

Yaygın biçimde hayvan sürülerinin koruyucusu olduğuna inanılan Geuş Urvan'ın adı "İneğin Ruhu" anlamına gelmektedir. Boğa kurban etmek Mithraik ritüelin önemli bir parçasını oluşturur.³⁹

2.7.5. Nandi

Şiva'nın bineği Nandi adında bir boğadır, "nandi" kelimesi, neşeli anlamına gelmektedir. Şiva'nın bineği olmasının yanı sıra Nandi Şiva'nın bekçisi en önde gelen mürididir. Tüm Şiva tapınaklarının karşısında Nandi idolleri görülür, ayrıca Nandi'ye adanmış tapınaklarda mevcuttur. Festivaller sırasında Şiva idolü Nandi üzerine yerleştirilir.

(Resim 32: Nandi, Gangadeshwara Tapınağı, Hindistan)

³⁹ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 282

2.8. Domuz

Domuz ilk olarak Çin ve Batı Asya'da MÖ 8000'lerde evcilleştirilmiştir. Uzakdoğu kültürlerinde kutsal ve uğurlu sayılmasına karşın Orta Doğu'da sevilmeyen bir hayvandır. Asya'nın ikliminin Orta Doğu'ya göre çok daha serin olması ve tarıma elverişli olması domuz çobanlığını oldukça kolay kılar, çünkü domuz diğer hayvanlar gibi terleyemez ve bu yüzden vücut ısını düşürmek için çamurların içinde yuvarlanmak zorundadır. Orta Doğu'nun sıcak ve kurak iklimi domuz için ideal bir habitat değildir ve ahırlarda tutulduğu takdirde hayatta kalabilmek için kendi dışkısına bulanmak zorunda kalır. Orta Doğu'nun iklimsel koşullarının onu pisliğe itmesinden dolayı domuz pis bir hayvan olarak anılır. Ayrıca domuz, keçi koyun ve inek gibi geviş getiren bir hayvan değildir. Bu yüzden domuz beslenmesinde kuru otlar yerine meyve, sebze ve tahıllar gibi pek çok gıdaya ihtiyaç duyar ve Orta Doğu'da tarım zaten zor bir iş olduğundan dolayı ekinleri yiyen domuzlar hoş karşılanmazlar.

Yunan mitolojisinde domuzla ilgili çeşitli mitler vardır. Kral Teuthras, avlanırken karşısına domuz çıkar ve Teuthras ile konuşur. Ona kendisini öldürmemesi için yalvarır. Ancak Teuthras onu yaralar; domuz ölmeden önce Artemis tapınağına sığınır. Bu domuzun öldürülmesine öfkelenen Artemis, Kral Teuthras'ı cüzzam ve çılgınlık nöbetleriyle cezalandırılır ancak Kral iyileşir.

Herakles'in görevlerinden biride, Peleponnesos'taki Erymanthos Dağları'nda barınan ve çevresine korkunç zararlar veren bir domuzu yakalamaktır. Kral'a domuzu canlı olarak getirmeyi başarır. Kral Eurystheus, korkunç domuzu canlı olarak karşısında görünce, korkudan büyük vazonun içine saklanır. Bu sahne, vazo ressamları ve heykeltıraşlarca yüzyıllar boyunca işlenir.

(Resim 33: Herakles, Eurystheus ve Erymanthian Domuzu Vazo, M.Ö 525, Louvre Müzesi, Paris)

Ayrıca, Efes şehrinin kurulacağı yeri bir yaban domuzunun gösterdiğine inanılır. Kalydon kralı Oineus, bir hasat bayramında tanrıça Artemis'e kurban vermeyince, Artemis öfkelenir ve krala ceza olarak vahşi ve dev bir domuz gönderir. Kalydon domuzu adı verilen domuzu çok sayıda kahraman yere serinceye kadar, domuz tüm tarlaları tahrip eder.

Domuzla ilgili söylenceler Roma'da da vardır. Romalılara göre yaban domuzu saldırgan oluşu nedeniyle kötü bir yaratıktır. Adonis, kendisini yaralayan bir yaban domuzu yüzünden ölmüştür.

Domuz, Mısır'da temiz olmayan bir hayvan olarak kabul edilir. Domuz çobanları hiçbir tapınağa sokulmazlar ve yalnızca kendi aralarında evlenebilirler. Mısırlılar, yılda iki kez tanrılara domuz kurban ederler ve sadece bu günlerde domuz eti yerler. Bunun dışında kalan diğer dönemlerde kesinlikle domuz eti yenmez.

Hint mitolojisinde tanrı Vişnu, "Yaban Domuzu Vişnu" (Varaha) olarak cisimlenir. Vişnu bir kez de, dünyayı içine düştüğü suların kurtarmak için yaban domuzu kılığında yeryüzüne gelmiştir. Ayrıca Veda'lardaki fırtına tanrısı Ruda'nın, göklerin domuzu olduğu düşünülür. Kelt'lerde, yaban domuzu bir tanrıdır ve ancak kahramanlar tarafından yenilen bir kutlama yiyeceğidir. Eski Türklerin "tonguz" adını verdikleri domuz, kötülener ve yerilen bir hayvan değildir. Tam tersine önem verilen bir hayvandır. Eski Çin'de ise domuzlar, ormanların zenginliğini sembolize eder. Çin'de domuz hakkında birçok batıl inanç ve itikat devam etmektedir. Onlarda domuz rüyaya girerse iyiliğe yorulur. Bir barikatın önüne gelen domuz buraya başını diremezse o ordu yenilmiştir. Domuz beslenmeyen köyler kutsal sayılmazmış⁴⁰

Hawaii Adası yerlileri, Keoro-Eva adında bir tanrıya, domuz kurban ederler. Anadolu'da tanrıça Kybele'ye doğurgan oluşları nedeniyle dişi domuzlar kurban edilir. Törenlerde kurbanın bütünü tanrıya adanır ve kurban edilen domuz yakılır. Tanrıya ait olan bu kurbandan yemek yasaklanmış olup, yendiğinde günahı çok büyüktür. Antik Anadolu toplumlarının çoğunun inançlarında dişi domuz, insanların ve ekinlerin doğurganlıklarını ve üretkenliklerini simgeler. Erkek domuz ise, bazen erkek tanrıların sembolü olarak belirir. Hititlerde, domuz mitolojik bir anlam yüklenmemiş ve domuz nazaran sığır, at, koyun gibi hayvanlara daha çok önem verilmiştir. Ancak Sümer'lerde, domuz çok yaygın olarak bakılmış, beslenmiş ve etleri tüketilmiştir.

⁴⁰ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 586

(Resim 34: Demir Yaban Domuzu Heykeli, Demir Çağı, Kelt Uygarlığı)

2.9. Koyun/Koç

Eski Türklerde koyun, sevilen ve kutsal kabul edilen bir hayvandır. Koyunu totem olarak kabul eden Türk boyları vardır. Türklerde yaşamsal bir öneme sahip olan koyun yer isimleri dahil pek çok yerde karşımıza çıkar, örneğin Ak Koyunlar ve Kara Koyunlar gibi. Koyunlar pek çok farklı kültürde en çok tercih edilen kurban hayvanıdır.

(Resim 35: Vincent Van Gogh, *Koyun Sürüsü* 1884, Soumaya Müzesi, Meksika)

Koyun ve özellikle beyaz koç eski Türk'lerde Gök Tanrı'ya sunulan kurbanlar arasındaydı. Çin kaynaklarının aktardığına göre, Tabgaç'lar Gök Tanrı ayini olarak anılan törenlerde ak buzağı, koç ve at kurban ediyorlardı. Benzer şekilde günümüz Şamanist topluluklarından Beltirler, gök için düzenledikleri törenlerde beyaz koyun

ya da oğlak kurban ediyorlardı. Bu nedenle gök unsuruna atfedilen bütün özellikler koyun, koç ve keçiler için de söz konusuydu. Ancak koyun ve keçi (beyaz olmayanları) zaman zaman yer tanrısının hayvanı da sayıldığından özellikle matem törenlerinde yere de kurban ediliyordu. Bu hayvanlar atalarının ruhları için ya da Şamanizm’de kötü ruhlardan korunmak için de kurban ediliyordu.⁴¹

İslam dini inançlarında kurban kesme geleneği yaygındır. Bu gelenek Peygamber İbrahim efsanesine dayanır. İbrahim bir çocuk sahibi olmak için Allah’a dua eder ve daha sonra karısı Hacer iki erkek çocuk dünyaya getirir. Çocuklardan İsmail yedi yaşına geldiğinde İbrahim bir rüya görür ve rüyasının Allah tarafından bir emir olduğunu düşünerek oğlunu kurban etmek ister. Bir ip ve bıçak alarak oğlu İsmail’i Mina dağına götürür. Burada rüyasını İsmail’e anlattı ve küçük çocuğun boğazını kesmek için bıçağını bilemedi fakat bıçak hiçbir şekilde İsmail’in boğazını kesmedi. O sırada Allah’ın kendisine seslendiğini duydu ve gökten bir koç indi. İbrahim oğlu yerine koçu kurban etti ve bu koçun boynuzlarının Kabe’de asılı olduğuna inanılır.

2.9.1. Khnum

Khnum, dünyayı çömlekçi çarkından meydana getirdiği söylenen Mısır yaratıcı tanrılarında biridir. Adı “Kalıpçı” anlamına gelir. Sıklıkla, üzerinde yarattığı varlığın durduğu bir çömlekçi çarkının önünde otururken resmedilen koç başlı bir tanrıdır. Khnum insanlar gibi tanrıları da yaratmıştır. Aynı zamanda Nil’in yıllık taşkınlarını da kontrol ettiği söylenir.⁴²

(Resim 36: Khnum Rölyefi, M.Ö 3000, Walters Art Müzesi, Baltimore)

⁴¹ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* Kabalcı Yayınevi 2011 İstanbul, sayfa: 174-175

⁴² Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 292

2.9.2. Altın Postlu Koç

Athamas adındaki kralın Nephele ile olan ilk evliliğinden Helle ve Priksos adında iki çocuğu vardı. Ancak ikinci kez evlenen Athamas'ın yeni karısı İno'dan da iki çocuğu olmuştu. İno, iktidar hırsı ve kıskançlık yüzünden üvey çocuklarının varlığını çekemiyordu. Onlardan kurtulmak için kurnaz bir plan yaptı. Ülkenin kadınlarına ekilecek buğday tanelerini kavurmalarını ve bunu kimseye söylememelerini öğütledi. Ekim zamanı gelince erkekler buğday tanelerini toprağa ektiler. Ancak onca zaman geçmesine karşın topraktan hiç ekin çıkmadı toprağın kısır kalması kral Athamas'ı endişelendirdi ve bunun sebebini öğrenmek için bir kahine danıştı. İno kahine giden haberciyi de ayartmıştı. Bunun üzerine haberci kısırlığın ancak Athamas'ın ilk çocukları olan Helle ve Priksos'u tanrılara kurban etmesiyle sonlanacağını söyledi. Ülkenin kıtlığa sürüklenmesinden korkan Athamas tanruları kızdırmaması gerektiğini düşündü ve istemeye istemeye kızı Helle ve oğlu Priksos'u kurban etmek üzere sunağa götürdü tam onları kurban edeceği sırada anneleri Nephele'nin gönderdiği altın postlu bir koç gökyüzünden inerek iki kardeşi sırtına aldı ve oradan hızla kaçırıldı. Bu koçu Nephele'ye Hermes vermişti. İki kardeş koçun sırtında uçarlarken Helle tutunamayıp bugün Marmara denizi olarak bilinen yerde denize düştü. Bu sebeple bu denize Helle Denizi ve düştüğü boğaza da Hellespontos adı verildi. Priksos ise kurtularak Kolkhis'e ulaştı. Burada altın postlu koçu Zeus'a kurban etti. Postunu ise Kolkhis kralı Aietes'e sundu. Aietes, postu kabul ederek onu Ares'e adamak için kutsal ormandaki bir meşe ağacına astı. Ardından da Phriksos'u kızı Khalkiope ile evlendirdi.⁴³

2.10. Keçi

Keçi insanların çok eski çok eski çağlardan itibaren etinden, sütünden, yününden yararlandığı hayvanlardan biridir. Tarihte ilk kez MÖ 8000 yılında Güneybatı Asya'da evcilleştirilen keçi, güçlü ve dayanıklı bir hayvandır. Keçi inadıyla ünlüdür ve bu özelliğiyle masallara konu olmuştur. Keçi aynı zamanda şeytanın sembollerinden biridir.

Hıristiyanlıkta şeytan Baphomet, keçi ile özdeşleştirilir ve tasvirlerinde tıpkı Yunan kır tanrısı Pan gibi keçi ayakları ve boynuzlar ile düşünülür ayrıca başı da keçidir.

Zeus çocukken Girit Adası'nda Amaltheia adlı bir keçi sütüyle beslenir. Bir gün kaza ile Amaltheia'nın boynuzlarından birini kıran çocuk Zeus, bu boynuz parçasına sonsuz nimetler ve bereketlerle dolma gücü bağışlar. Bir bereket sembolü olan keçi boynuzu Romalılarca da benimsenir ve yiyecekler ile dolu keçi boynuzu tasviri Yunan ve Roma betimlemelerinde sık sık karşımıza çıkar

⁴³ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 127

(Resim 37: Francisco Goya, *Cadı Ayini*, 1798, Lazaro Galdiano Müzesi, Madrid)

İskandinav mitolojisinde ise Şimşek tanrısı Thor'un arabasını iki keçi çekmektedir. Bu keçiler ölümsüzdür çünkü kemiklerine ve derilerine dokunulmamak şartı ile kesilip yenebilirler. Aç kaldığında bu keçileri yiyen Thor ertesi gün çekici Mjólnir ile deri ve kemiklere dokunur keçileri yeniden hayata döndürdüğüne inanılırdı.

Türk mitolojisinde de keçi motifi vardır. Kırgızlarda Çıçan Ata adıyla anılan bir varlığın keçileri koruduğuna inanılırdı. Altay Türk'lerinde ise demir boynuzları olan bir keçinin tufan olacağını haber verdiğine inanılırdı.

2.10.1. Tanngnost ve Tanngrisnir

Tanngnost (Dişgıcırdatan) İskandinav mitolojisinde, Thor'un arabasını çeken iki erkek keçiden biridir. Diğerinin adı Tanngrisnir'dir (Diş Bileyen). Arabanın sesi dünyadakiler tarafından gök gürültüsü olarak algılanmaktadır. Bir gün pişirilip yenildikten sonra tüm kemikleri tam olarak kalırsa, sonsuz bir et kaynağıdır. Thor çekiciyle derileri ve kemiklerine vurmakta, keçiler canlanmaktadır.⁴⁴ Fakat

⁴⁴ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 232

yolculukları sırasında bir çocuk bu durumdan habersizce keçilerden birinin kemiğindeki iliği çıkarmış ve keçinin canlandığında sakat olduğunu gören Thor öfkelenip arabasını çocuğa çektirmiştir.

(Resim 38: Marten Eskil Winge, *Thor'un Jötnar ile Savaşı* 1872)

2.10.2. Satyr

Satirler ormanda yaşayan keçi bacaklı ve boynuzlu, yarı insan yarı keçi yaratıklardır. Zeus, oğlu Dionysos'u, karısının kıskançlığından koruyabilmek için, bir dönem keçi kılığına sokar ve onu su perileri arasında büyütür. Keçi bacaklı yarı insan Satyr ırkı buradan gelir, Satyr'ler Dionysos'un müritleridir. Genellikle flüt çalarken görülürler. Satyr bereketi simgeler. Çömlekler ve resimlerde Dionysus'un asasını taşırken görülürler. Satyr'ler çobanlara yoldaşlık eder. Yunan mitolojisinde orman tanrısı ve çobanların koruyucusu olan Satyr Pan'ın Romalı versiyonu Faun'dur. Roma'da Faun adına her yıl çeşitli törenler düzenlenir ve bu törenlerde keçiler kurban edilir.

(Resim 39: Rubens, *Diana ve Perilerin Faunus'lar ile Karşılaşması (detay)* 1640, Prado Müzesi, Madrid)

2.10.3. Pan

Pan, tanrıların elçisi Hermes'in oğludur, çobanların ve ormanın tanrısıdır. Ayrıca Dionysos kültürüne hizmet ettiği bilinmektedir. Çobanların çalgısı olan Pan flütü ile tanınır. Bir Satyr'dir, yani insan gövdesine ve keçi bacaklarına sahiptir. Pan ile ilgili en çok bilinen efsanelerden birisi Pan ve Syrinx efsanesidir. Syrinx, Artemis'in müritlerinden biri olduğu için bakirelik yemini etmiş bir peridir. Arcadia denilen bir yerde yaşamaktadır ve tıpkı Artemis gibi avcılığa meraklıdır. Bir gün avdan dönerken kendisini Pan görür ve aşık olur, onu takip etmeye başlar fakat Syrinx, Pan'ı dinlemek için durmaz ve Lycaeum Dağı'ndan Ladon nehrine doğru kaçar. Nehre ulaştığında nehirden yardım ister ve nehir tanrıçası onu saz kamışına çevirir. Pan bu kamışlardan çıkan sesi duyunca Syrinx'in anısına bir flüt yapar ve o günden sonra o flütü yanından ayırmaz. Pan flütü bu yüzden çobanların çalgısıdır.

(Resim 40: François Boucher, *Pan ve Syrinx* 1759, National Gallery, Londra)

Pan müzisyenliği ile övünmektedir ve Olympos'un en iyi müzisyeni olan Apollo'ya meydan okur. Rekabet için Tmolus dağına seçerler ve yanlarına Kral Midas'ı alırlar. Pan flütünü çalar Apollo ise lirini. Kral Midas müzik tanrısı olarak Pan'ı seçer ve buna öfkelenen Apollo, Midas'ın kulaklarını eşek kulaklarına çevirir.

2.11. Geyik

Önemli bir av hayvanı olmasının yanı sıra güzel boynuzları ve zarafeti, korkak doğası ve hızı ile geyik pek çok kültürün mitolojisinde yer almış, orman ile özdeşleştirilmiştir. Pagan inançlarında önemli bir totem hayvanı olmuştur.

Kelt efsanelerinde beyaz geyik motifine çok sık olarak rastlanılır. Hint Veda'larında da geyiğin, rüzgar tanrısını temsil ettiği anlatılır. Eski Anadolu mitolojisinde, insanların alın yazılarına egemen olan Hitit kader tanrısı Runda, yanında hep bir geyikle dolaştığından, geyik Hitit'lerce kutsal olarak algılanmıştır. Runda, ayrıca bir av tanrısı niteliği de taşımaktadır. Onun bir kartalı, bir değneği ve bir geyiği bulunmaktadır. Runda, daha sonraki çağlarda Avrupa'nın çeşitli mitolojilerine de girerek oradaki tanrılar ile kaynaşacaktır. Eski Türk'lerde geyik, kutsal bir hayvan ve bir totem olarak değerlendirilir.

Geyik Türk kültür hayatında da önemli yer tutar. Türk destanlarında rastlanan ve kutsal olarak bilinen hayvanlardan da biri sayılır. Geyiğin kutsallığı nedeniyle geyik boynuzunun kimi evlerde uğur için duvara asıldığı bilinmektedir.

İlk Türkçe yazılı belge olan Orhun kitabelerinde Bilge Kağan, abidenin batı cephesinde "*Baga sıgun ötser (ança) sakınur men... / Dağda yabani geyik gürlerse*

öylece mateme gark⁴⁵ oluyorum.”diyerek geyiğin hassasiyetine ve zarifliğine işaret eder.

Oğuz Kağan milletin başına bela olan canavarı öldürmek için ağaca geyik bağlamıştır. Uygurlarda geyik, bir inanç aracı olmaktan çok, avcılık aracı olarak yer alır. Geyik Dede Korkut hikayelerinde de önemli yer tutar. Kimi zaman yol gösteren, iyilik yapar, kimi zaman da insanları tuzağa düşüren bir kimliğe sahip olur.⁴⁶

(Resim 41: *Diana*, Roma Dönemi, Louvre Müzesi, Paris)

2.11.1. Cerunnos

Kelt mitolojisinde hayvanların efendisi olarak bilinen Cerunnos adında bir orman tanrısı vardır, çevresinde vahşi hayvanlarla tasvir edilir. Cerunnos boynuzlu tanrı olarak bilinir çünkü geyik gibi boynuzları (bazen de toynakları ve kulakları) olan bir erkeğin biçimini almıştır. Çoğunlukla uzun saçlı ve sakallı olarak gösterilir, boynunda genellikle doğuştan asil olduğunu gösteren tasmaları bulunur. Kelt Avrupa’sında büyük ihtimalle klasik dönemin Pan’ı gibi vahşi bir tanrı olan Cerunnos’a geniş ölçüde tapılmıştır. Boynuzları onun bir bereket tanrısı olduğunu düşündürmektedir ve bu noktayı vurgulamak için de genellikle Cornucopia (bereket

⁴⁵ *gark olmak: boğulmak*

⁴⁶ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 597

boynuzu), meyveler veya tahıl sandıkları gibi sembollerle birleştirilir. Bu fonksiyon büyük olasılıkla hem doğurganlığı hemde tarlaların verimliliğini kapsamaktadır.⁴⁷

(Resim 42: *Gundestrup Kazanı*, Cerunnos M.Ö. 200, Danimarka Nasyonal Müzesi, Danimarka)

2.12. Fil

Hindu inançlarında filin son derece kutsal bir yeri vardır. Hindu minyatürlerinde ve pek çok sanat eserinde fil motifi vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkar. Ayrıca Hindistan'da bazı filler büyülerde kullanılmak amacıyla kraliyet ahırlarında tutulur. Savaşlarda da filler ön sıralarda yer alırlar. Hindu krallarının ilahi filleri vardır. Halkın refahı adına hükümdarın beslediği büyük oranda beyaz olan bu fillerin başka bir krallığa hediye edilmesi hoş karşılanmayan bir davranıştır.

Afrika'da da fil saygı duyulan kutsal bir hayvandır. Fil avı sırasında mızrakla vurulan filden özür dilenir ve ona bunun bir kaza olduğunu söyleyerek filin affına sığınılırdı, hortumu ise bir törenle toprağa gömülürdü.

2.12.1. Airavata

Hindu dininde yaratılan ilk fildir ve beyaz renklidir. Bazı tasvirlerinde birden çok başa veya hortuma sahiptir. Tanrı Brahma'nın sağ elindeki bir yumurtadan çıkmıştır. Airavata adındaki bu kutsal filin ardından yumurtadan yedi erkek fil daha çıktı. Brahma'nın sol elinde tuttuğu yumurtadan da sekiz dişi fil dünyaya geldi. Bu onaltı fil eşleşerek yeryüzündeki fillerin atalarını oluşturdu. Hindu inancında bu onaltı filin dört nokta arasında dengeli bir dağılımla evreni desteklediklerine inanılır. İlk

⁴⁷ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 114

ilahi fil olan Airavata yaşam sıvısıyla birebir ilişkilidir. Airavata aynı zamanda yağmur tanrısı İndra'nın binek hayvanıdır. Airavata'nın yaratılmasıyla ilgili farklı bir mitos ise "Samanyolu Okyanusunun Çalkantısı" mitinde tamamen farklı anlatılmıştır. Buna göre; tanrılar ve titanlar ilk ödevlerini yerine getirmek için bin yıl harcadılar ve sonra evrenin sütünden değişik figürler yaratmaya başladılar. Yaratılanların başında nilüfer tanrıçası ve süt beyaz fil Airavata yer almaktaydı. Evrensel süttten doğan Airavata'ya duyulan saygıdan ötürü albino olan açık renk pembe veya beyaz fillere ayrıca bir saygı gösterilmektedir. Airavata'nın eşi olan Abhramü de son derece ilahi bir fildi. Onun adı "bulutları birleştiren" anlamını taşır. Abhramü sıcak yaz günlerinin ardındaki yağmurları oluşturan muson bulutlarını üretti. Onun ürettiği bulutların yağmurları, bitkilerin hızla büyümesine sebep olan bir bereket timsalidir.

(Resim 43: Airavata, Gajendra Pith, Akshardham Tapınağı 2005, Delhi)

2.12.2. Ganesha

Hindu bilgelik ve edebiyat tanrısıdır. Büyük tanrı Şiva'nın karısı Parvati'nin oğludur. Hırsının ve açgözlülüğünün sembolü olarak bir fil başı ve iri göbeğiyle tasvir edilir. Dört kolu vardır. Olağanüstü popüler bir tanrı olarak yeni girişimlerin başlangıcında yardıma çağırılır. Büyük Hindu destanı Mahabharata'nın ilk katibidir. Söylenceye göre yazmaya o kadar heveslidir ki dişlerinden birini kalem olarak kullanmak üzere sökmüştür.

Bir mitte, Şiva evden uzaktayken Parvati'nin nasıl yalnız kaldığını ve sıkıldığını anlatır. Parvati kendisine bir bebek yapmaya karar verir ve kilden Ganeşa'yı yaratır. Daha sonra çocuğu giriş kapısının önünde koruyuculuk yapmasını emreder. Şiva eve dönünce onu tanımayan Ganeşa, içeri girmesini engeller. Şiva bunu üzerine onun

kafasını keser. Parvati çok üzülür ve oğlunun tekrar hayata döndürülmesini ister fakat Şiva'nın ilk bulabildiği baş bir fil başıdır.⁴⁸

(Resim 44: Ganesha heykeli, 9. yüzyıl Asya Uygarlıkları Müzesi, Singapur)

2.13. Yılan

Yılan insanlar tarafından genellikle korkulan bir hayvan olması sebebi ile mitolojilerde sıkça bahsedilmiştir. Diğer hayvanlardan çok farklı bir vücut yapısı olması sebebi ile insanlarda hayranlık uyandırır. Yılanlar, ejderha ve basilisk gibi mitolojik hayvan türlerinin ortaya çıkmasına sebep oldukları gibi griffin ve chimera benzeri hibritlerin kuyruklarına da zaman zaman yılan başları eklenmiştir. Zehri sayesinde suikast aracı olarak da kullanılmış ve tıp biliminin sembolü olmuştur.

Deri değiştirmesi sebebi ile sonsuz yaşamın ve sonsuz gençliğin temsili olarak görülür. Yılanın bu özelliği Gılgamış Destanı'na da konu olmuştur. Efsaneye göre sonsuz yaşam çiçeğini bulan Gılgamış onu bir yılanla kaptırır. Yılanın bu yüzden sonsuz yaşam ve sonsuz gençliği aldığı söylenir. Yılanın, hayat ve şifa sembolü olmasının yanı sıra kötülük, kurnazlık ve sinsilik ile de anılmıştır. Yılan ile ilgili en çok bilinen mit Adem ve Havva'nın Cennet bahçesinden kovuluşlarıdır. Bu mitte yılan şeytan ve baştan çıkarıcıdır.

⁴⁸ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 232

(Resim 45: Albrecht Dürer, *Adam ve Havva* 1507, Prado Müzesi, Madrid)

Yılan Türk Şamanizm’inde yer altı ilahı Erlik’le ilgili bir simgedir. Onun genellikle kara yılan olarak anılmasının sebeplerinden biri yine Erlik’le ilgilidir; çünkü Türk mitolojisinde ak ya da gök renk Gök Tanrı’yı kara renkse yeri ve yer altı tanrısı Erlik’i temsil eder. Erlik bazı şaman dualarında kara yilandan bir kamçıya sahip olarak tanıtılmaktadır.

Şamanist Türk topluluklarında ak şaman yanında çok korkulan kara şamanlar da vardı. Yakut inanışında ilk kam bir kara şamandı. Sıradan olmayan bir güce sahip bu şaman, kibri nedeniyle Yakutların en büyük tanrısını tanımayı reddeder. Vücudu bir yığın yilandan meydana gelmiş olan bu şamanı tanrı ateşe atar. Ateşin alevlerinden bir karakurbağa ortaya çıkar. Bu yaratıktan ise cinler meydana gelir.⁴⁹

Batı Afrika’da Fernando Po adasında, İssapoo halkının koruyucu tanrısı Kobra yılanıydı. Bu yılanın halklarına iyilik ve kötülük bağışlayacak, hastalık ve ölüm getirecek zenginlikler bağış edecek bir güce sahip olduğuna inanıyorlardı. Yılan bir günü yapılan törende kobra yılanının derisi meydana bir ağaca asılarak sarkıtılır ve geçen yıl doğan tüm çocuklar bu deriye dokundurularak kutsanırdı. Senegambia’da da buna benzer bir inançla piton yılanının doğan her çocuğu sekiz gün içinde ziyaret edeceğine inanılırdı. Eski bir yılan klanı olan Psyllilerde, yılanların klanın

⁴⁹ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* Kabalcı Yayınevi 2011 İstanbul, sayfa: 183

çocuklarına zarar vermeyeceğine inanarak, çocuklarını doğduklarında yılanı gösterirlerdi.⁵⁰

Mısır Mitolojisinde Güneş Tanrısı Ra'nın en büyük düşmanı Apep adlı bir yılanıdır. Apep kaos ve kötülüğü temsil eder. Apep'e benzer bir biçimde İncil ve Tevrat'ta da denizlerde yaşayıp ateş soluyan Leviathan adlı bir deniz yılanından bahsedilir. Avustralya'da ise Gökkuşağı Yılanı adlı bir tanrı bulunmaktadır.

Mezo Amerika'da da benzer bir tanrı olan Quetzalcoatl yani Tüylü Yılan bulunmaktadır. Quetzalcoatl yasalar koymuştur ve yaşam, sağlık, sanat, müzik, çiftçilik ve yemek yapmak gibi pek çok olumlu şeyi temsil eder. Quetzal uzun yeşil tüylü bir cennet kuşudur ve coatl yılan demektir, Quetzalcoatl "değerli ikiz" olarak da çevrilebilir.

2.13.1. Naga

Hint mitolojisinde yılanı yaratıklardır çok başlı bir kobra olarak veya belden yukarısı insan olan bir yılan şeklinde farklı tasvirleri bulunur. Nehir ve ırmaklarla özdeşleştirilirler ve zehirli olarak bilinirler Hint mitolojinde pek çok Naga bulunur. Garuda kuşu Naga'ların düşmanıdır ve Garuda'nın Naga'ları nasıl yendiği anlatılır. Tanrı Krişna'nın bir Naga'nın başı üzerinde dans ediş sahnesi pek çok resim, heykel ve kabartmaya konu olmuştur.

Naga'lar tanrı Vişnu'nun yaratılış sırasında verdiği molalarda kıvrımları arasında dinlendiği büyük yılan Şeşa'ya hizmet ederler. Şeşa, Budist inancına göre Mucilinda, Buda'yı yağmurdan koruyan Naga kralıdır.

Mucilinda yedi gün süren sağanak yağmur sırasında yedi kobra başıyla Buda'yı yağmurdan korur. Güneş çıktığında yılan genç bir prene dönüşerek Buda'nın egemenliğini tanır. Hindistan'ın özellikle güneydoğusunda genellikle Buda'yı korurken tasvir edilir. Tibet Budizm'inde Naga'ların Budist metinlerini koruduğuna inanılır.⁵¹

⁵⁰ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 172

⁵¹ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 462

(Resim 46: Mucilinda ve Buda, 13. yüzyıl, Brooklyn Müzesi, New York)

(Resim 47: Garuda ve Naga minyatürü 1640, Bhagavata Purana yazıtı)

2.13.2. Medusa

Gorgon'lar üç kız kardeşirler. Gaia'nın oğlu Phorkys'in çocuklarıdır ve adları Stheno (dayanıklılık), Medusa (kraliçe), ve Euryale'dir (uzağa sıçrayan). Üçü arasındaki tek ölümlü, yunanlı kahraman Perseus'un kurbanı olan Medusa'dır. Ölümsüz kız kardeşleri gibi onun da saçlarının yerinde yılanlar vardır ve yüzüne bakan her canlıyı taşa çevirir.⁵² Roma'da Medusa'nın yılan saçlı kesik başı, savaşçıların kalkanlarına ve şehir surlarına işlenmiştir.

⁵² Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 46

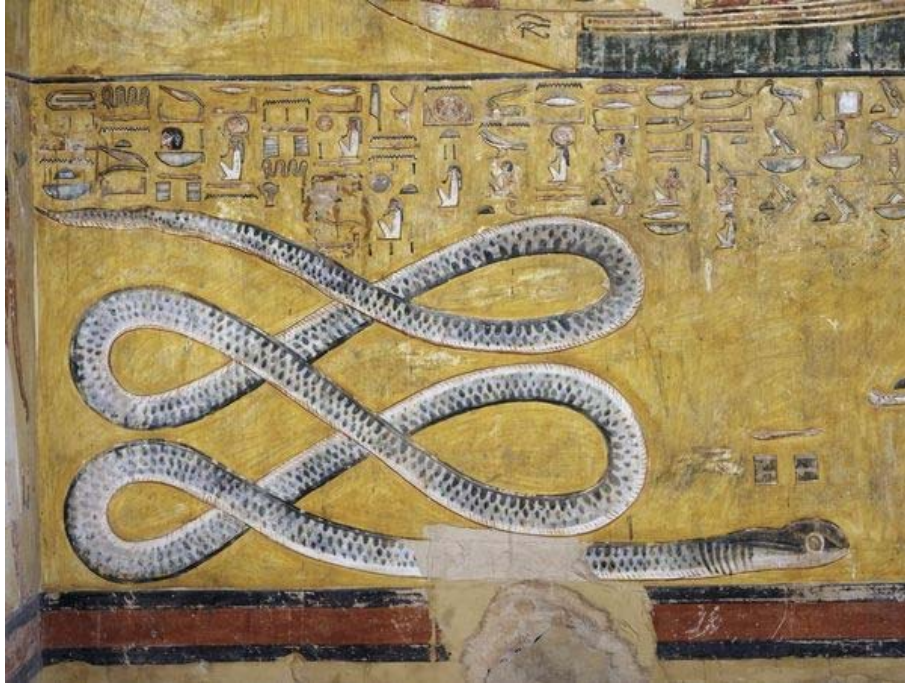
(Resim 48: Caravaggio, *Medusa* 1597, Uffuzi Galerisi, Floransa)

2.13.3. Apep

Mısır panteonunun baş tanrısı Ra'nın ebedi düşmanıdır. Korkunç bir yılan olan Apep, kaosu ve yakıp yıkmayı sembolize eder. Her gün güneş tanrısı Ra kayığıyla gökyüzünde dolaşırken Apep kayığa saldırıda bulunur ve bazen tam tutulmalar sırasında güneşi tamamen yuttuğuna inanılır.

Tüm gaddarlığına karşın Apep hiçbir zaman düşmanı karşısında tam bir zafer kazanamaz. Ancak aynı zamanda onun da tamamen yenildiğine veya fethedildiğine dair bir bulgu yoktur. Bununla birlikte akşam vaktinde gökyüzünün kızıla dönüşmesinin yılanın güneşin gücüne yenildiğini gösterdiğine inanılır. Bu hikayeye göre Apep, savaş ve avcılıkla özdeşleştirilen Ulu Anne Neith'in ilk sulu kaos Nun'a tükürdüğü zaman oluşmuştur. Daha sonraki dönemlerde Apep, Seth ile eşleştirilmiştir.⁵³

⁵³ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 265

(Resim 49: *Apep*, Duvar Resmi M.Ö 1500, Inherkha Lahdi, Mısır)

Nil'in yılanı olarak da anılır. Apep ve Ra arasında geçen savaş efsaneleri anlatılır. Apep'in ufkun altında yattığına inanılır, bu durumda yer altı dünyası ile ilişkilendirilir. Bazı hikayelerde de saldırmak için Apep'in, batıda bulunan Bakhu dağının ardında Güneşin batışını beklediği söylenir. Apep'in hareketlerinin depremleri oluşturduğuna inanılır. Ra, Apep'i uzun kulaklı bir kedi formuna girerek yener.

2.13.4. Wadjet

Wadjet, Aşağı Mısır'ın kobra tanrıçasıdır. Zaman zaman dişi bir aslan olarak resmedilse de genellikle vurmaya hazır bir kobra görüntüsünde tasvir edilir. İsis'in oğlu Horus'u gizlice büyütmesini anlatan mitte Wadjet genç tanrının bakıcısı olarak ortaya çıkar. Wadjet ve Nekhbet'in firavunu koruduklarına inanılır.⁵⁴

2.13.5. Quetzlcoatl

Bir Aztek tanrısı olan Quetzlcoatl, tüylü bir yılan olarak tasvir edilir adı kuş anlamına gelen quetzl ve yılan anlamına gelen coatl kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Quetzlcoatl'ın Maya'lardaki karşılığı ise Kukulkan'dır. Özünde bu iki yılan figürü de aynıdır, tüylü yılan oymaları ve heykelleri tapınakları süsler. Quetzlcoatl ölümün ve dirilişin, göksel suların ve rüzgarların tanrısı olmakla birlikte

⁵⁴ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 329

sabah yıldızı olarak da bilinir. İnsanlara tarımı, takvimi ve yazıyı onun getirdiğine inanılır. Bazı metinlerde Ehecatl-Quetzlcoatl olarak geçmekte ve insanın yaratılışından sorumlu olduğu geçmektedir. Yer altı dünyasının köpek biçimli tanrısı Xolotl'ın ikiz kardeşidir.

(Resim 50: Quetzlcoatl Tapınağı, Xochicalco, Meksika)

(Resim 51: Quetzlcoatl, Çeşme Ağızı, Ciudadela yapısı içindeki Teotihuacan Tapınağı, Meksika)

2.13.5. Gökkuşığı yılanı

Avustralya Aborjin mitolojisinde Gökkuşığı Yılanı olarak bilinen ilahi bir yılan inanılmaktadır. Gökkuşığı yılanı su ve hayat ile özdeşleştirilir. Yaratıcı olan Gökkuşığı Yılanı Avustralya halklarına yasaları ve gelenekleri vermiştir. Avustralya'yı boydan boya dolaşan Yılanın geçtiği yerler vadileri, nehir ve dereleri oluşturur. Kurbağaları çağırdığında, topraktan çıkan kurbağalar ağızlarındaki suyu boşaltarak göl ve nehirleri doldururlar. Tüm hayvan ve bitkiler buradan doğar ve

hepsi Gökkuşığı Yılanını takip eder, Yılan'ın koyduğu yasalara uyanlar insana dönüşürken itaat etmeyenler hayvan biçiminde kalır, her kabile belli bir hayvan ırkından geldiğine inanır. Her kabile kendi hayvanını totem olarak benimser ve bu hayvanı avlamaz. . Bu iyi niteliklerinin yanında aynı zamanda korkulan bir figürdür, insanları yuttuğuna ve öfkelenildiğinde seller çıkardığına inanılır.

2.13.6. Jormungand

Loki ve Angrboda'nın çocuklarından biridir. Devasa bir deniz yılanıdır. Odin tarafından tehlikeli bulunan Jormungand tıpkı Fenrir gibi Asgard'a getirilir fakat daha sonradan okyanusa atılır ve o kadar büyür ki insanların dünyası olan Midgar'ın etrafını sarar. Ona aynı zamanda Midgard yılanı da denmektedir.

Bir efsanede Thor ve Hymir balığa çıkarlar. Thor, Hymir'e ait dev öküz Himinrjot'un başını yem olarak kullanır ve Jormungand'ın sudan başını çıkarmasını sağlar. Bu olaydan dehşete düşen Hymir, kargaşa esnasında yılanın ortadan kurtulup gitmesini sağlar.

Kıyamet günü Ragnarok'ta bu yılanın dünyaya saldıracağı ve onu yalnızca Thor'un durdurabileceği söylenir. Ragnarok gününde yılan, Thor tarafından öldürülür fakat Jormungand'ın zehri Thor'un da ölmesine sebep olur.

Benzer bir figür ise Hint mitolojisinde Ananta'dır. Ananta'da aynı Jormungand gibi dünyayı saran dev bir yılanıdır. Tanrıların düşmanıdır. Bu yılanın iki eşit parçaya bölünmüş şekline Rahu ve Ketu denir. Ölümsüzlük iksirini içtiği için Vişnu onu ikiye bölse bile Rahu ve Ketu yani Ananta'nın iki parçası ölümsüzdür. Güneş ve Ay tutulması Rahu ve Ketu'nun işi olarak görülür çünkü Güneşi yutmaya çalışmaktadır.

2.14. Ejderha

Mitolojide Ejderhalarda farklı kültürlerde yer almıştır. Çok farklı betimlemeleri bulunsa da genellikle boynuzlu ve pençeli dev sürüngenler olarak tasvir edilmişlerdir. Avrupa'nın kanatlı ve ateş püskürten ejderhalarının aksine havada süzülen bereket ve şans getiren yağmur ile ilişkilendirilen Çin ejderhaları da vardır. Bilinen en eski Ejderha mitleri Sümer ve Hitit'ten gelmektedir. Bu mitlerde ejderha kötülük ve yıkımı temsil eder.

(Resim 52: Ejderha Gravürü, Herzog August Kütüphanesi, Wolfenbüttel, Almanya)

İncil’de de Ejderhalar vardır ve Şeytan ile anılır. Patmoslu Yuhanna tarafından kaleme alınan "Yuhanna'nın Apokalipsi" nde kıyamet anlatılır üçüncü kısım 12. bölümde "Kadın ve Ejderha" bulunmaktadır:

"...3 Sonra gökte başka bir belirti görüldü: yedi başlı, on boynuzlu ve yedi başında yedi taç olan, kızıl renkli büyük bir ejderhaydı bu.

4 Kuyruğuyla gökteki yıldızların üçte birini sürükleyip yeryüzüne attı. Sonra, doğum yapmak üzere olan kadının önünde durdu. Kadın doğurduğu an ejderha çocuğu yutacaktı.

5 Kadın bir oğul, bütün ulusları demir çomakla güdecek bir erkek çocuk doğurdu. Çocuk hemen alınıp Tanrı'ya, Tanrı'nın tahtına götürüldü.

6 Kadın ise çöle kaçtı. Orada bin iki yüz altmış gün beslenmesi için Tanrı tarafından hazırlanmış bir yeri vardı.

7-8 Gökte savaş oldu. Mikail ve melekleri ejderhaya karşı savaştılar. Ejderha kendi melekleriyle birlikte karşı koydu, ama gücü yetmedi. Bu yüzden gökteki yerlerini yitirdiler.

9 Büyük ejderha, İblis ya da Şeytan diye adlandırılan ve tüm dünyayı saptıran o eski yılan, melekleriyle birlikte yeryüzüne atıldı...”

“...13 Ejderha, yeryüzüne atıldığını görünce, erkek çocuğu doğuran kadını kovalamaya başladı.

14 Kadına, yılanın önünden çöle, üç buçuk yıl besleneceği yere uçup kaçabilmesi için büyük bir kartalın iki kanadı verildi.

15 Yılan, kadını selle süpürüp götürmek için ağzından, kadının ardından ırmak gibi su akıttı.

16 Ama yeryüzü, ağzını açıp ejderhanın ağzından akıttığı ırmağı yutarak kadına yardım etti.

17 Bunun üzerine ejderha kadına öfkelenildi. Kadının soyundan geriye kalan ve Tanrı'nın buyruklarını yerine getirip İsa'ya olan tanıklıklarını sürdürenlerle savaşmaya gitti...”⁵⁵

Roma ve Yunan mitlerinde Ejderhalar hem korkulan yaratıklardır hemde koruyucu özellikleri vardır. Örneğin; Apollo, “Pytho” adlı ejderha ile savaşmıştır. Pytho, Delphi bölgesinde bir kahini korumaktadır. Delphi bölgesinin tanrılar ile ölümlülerin iletişim kurabileceği bir yer olduğu söylenir. Yunan mitolojisinde Ejderhalar başka değerli şeyleri de korumaktadır. Tanrıça Hera “Ladon” adlı bir ejderhayı Hesperidlerin* bahçesini koruması ve altın elmalara bekçilik yapması için göndermiştir. Herakles'in onbir görevinden sonra bu görevlerde yardım aldığı gerekçesi ile verilen iki önemli görevden biride Ejderha Ladon'un koruduğu altın elmaları getirmektir. İskandinav mitolojisinde yılan ve ejderha bencilliği, açgözlülüğü temsil eder. “Hreidmarr” adlı cüce kralın salonları altın ve hazineler ile doludur. Bu hazineleri oğulları ile beraber korumaktadır fakat oğullarından “Fafnir” babasını öldürerek hazinenin sahibi olur ve bu bencilliğin ardından lanetlenip zehir soluyan bir ejderhaya dönüşür. Çin mitolojisinde de Ejderha öldürme hikayeleri vardır, mitsel İmparatorlar Yu ve Chuan-hin Ejderhaları öldürerek dünyada dengeyi sağlar, fakat Ejderha genellikle pozitif özellikleri olan bir hayvan olarak görülür ve su ile aralarında güçlü bir bağ vardır. Çin Ejderhası, yağmur ve şimşek gibi hava olaylarının yanı sıra mutluluk, güç ve bereketi temsil eder bu yüzden de saygı duyulan bir hayvandır. Çin Ejderhası genellikle elinde büyük bir inci tutarken tasvir edilir. Çin Ejderhası miti tüm Asya'da görülür.

⁵⁵ <http://www.christiananswers.net/>

(Resim 53: Çin Ejderhası Rölyefleri, *Dokuz Ejder Duvarı*, 14. yüzyıl Beihai Park, Beijing)

Türk kozmolojisinde yer ejderi ve gök ejderinden söz edilir. Yeraltında ya da derin sularda bulunan yer ejderi bahar dönümünde yerin altından çıkıyor, pullar ve boynuzları oluşarak gökyüzüne yükseliyor, bulutların arasına karışıyordu. Böylece yağmur yağmasını sağlayarak bereket ve refahın oluşmasına katkıda bulunuyordu.

Çin mitolojisinde imparatorluk simgesi olan ve bazen hayat iksiri efsaneleriyle ilişkilendirilen ejderha bu yönüyle de Türkleri etkilemiş, Türk mitolojisinde su, bolluk ve yeniden doğuşun timsali sayılmıştır. Çin ejderhası yılan gibi kıvrılarak havada süzülürken tasvir edilir ve genellikle elinde bir küre veya inci vardır. Bu inci veya küre bir ışık kaynağı olarak Güneş ve Ayı simgelemektedir. Benzer bir küre Foo aslanının pençesine de yerleştirilir.

Uygur devrinde olumlu bir simge olmaya devam eden ejderin bazen ilahlarla ilgili olduğu anlaşılıyor. Gök çarkını bir çift ejderin çevirdiği düşünülüyordu. Öte yandan Uygur mitolojisinde yarı insan yarı ejder özellikleri gösteren ejder hanlarından da bahsedilmektedir; bu halleriyle Fu-hsi ve Nu-wa tasvirlerini hatırlatırlar.⁵⁶

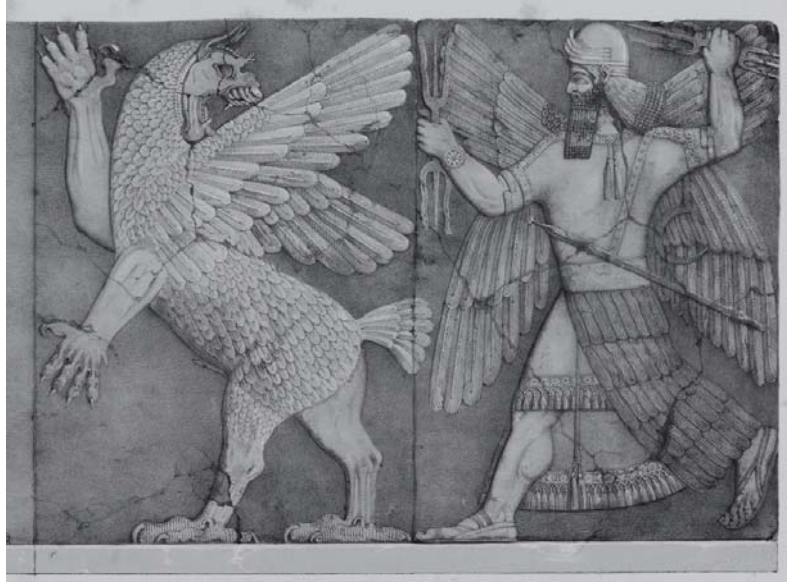
Türkler Anadolu'ya geldiklerinde Anadolu, Mezopotamya ve Batı kültürleriyle karşılaşmış, sanat tarihi alanında karşılıklı etkileşimler söz konusu olmuştur. Anadolu ve Mezopotamya'da ve Avrupa kültürlerinde ejderha daha ziyade kötülüğün veya şeytanın sembolü sayılıyordu.⁵⁷ İslamiyet'in ardından ejderhalar olumsuz ve şeytani anlamlar kazanmışlardır. Minyatürlerde sık sık ejderha ile mücadele sahnelerine rastlanmaktadır. Ejderha ile mücadele bu minyatürlerde kötülüğü yenmek veya güç ve yiğitlik sembolü olarak ele alınabilir.

⁵⁶ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* Kabalcı Yayınevi 2011 İstanbul, sayfa: 155

⁵⁷ ⁵⁷ Yaşar Çoruhlu, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi* Kömen Yayınları 2014 Konya sayfa: 44

2.14.1. Tiamat

Mezopotamya mitolojisine göre zamanın başlangıcından beri var olan fırtınalı tuzlu su okyanusudur. Evrensel ilk anne olarak devasa bir ejderha olarak tasvir edilmiştir ve kaos güçlerinin cisimleşmiş hali olduğuna inanılmıştır. Tiamat'ın sularının ilk tatlı su okyanusu Aksu'nun suları ile karışarak tanrıların yaratılışını başlattığı söylenir. Zaman içinde Apse tanrıların gürültü patırtılarından yorulur ve onların yok edilmeleri için plan yapmaya başlar. Tiamat ilk başta Aksu'nun planlarında yer almayı reddeder su tanrısı Ea, dalgalar Apse ve Mummu'yu yakalayınca Tiamat harekete geçer. Keskin dişli ve merhametsiz bir ordu dolusu canavar doğurduktan sonra Ea ve diğer tanrılara karşı savaş açar.

(Resim 54: Tiamat, Ninova Antik Kenti, Irak)

Tiamat'ı kontrol altında tutma girişimleri bir süreliğine başarılı olmaz ancak sonunda Ea'nın oğlu Marduk onunla karşılaşmak için seçilir. Tiamat, Marduk'u yutmak için ağzını açar ancak tanrı onun ağzının içinde öyle büyük fırtına çıkarır ki Tiamat çenesini kapayamaz. Daha sonra Tiamat'ın gözlerini çıkararak bunlarla Fırat ve Dicle nehirlerinin kaynaklarını meydana getirir, ardından tırnağının ucunu gökyüzüne çevirerek Samanyolu'nu oluşturur.⁵⁸

2.14.2. Azhi Dahaka

Eski İran mitolojisinin canavar ejderhasıdır. Üç kafası, altı gözü ve üç çift yılan dişi olduğuna inanılır. Bazen Babil'in mitolojik bir kralı, İran'ın ya da büyük kral Yima'nın düşmanı olarak görülür. Aslında Azhi Dahaka'nın insanları ve hayvan sürülerini öldürdüğüne inanılır. Bir hikayede kahraman Feridun'un, yarattığı kılıcıyla ortadan ikiye ayırdığında onun içinden çıkan kurbağalarla kertenkelelerin çokluğundan dehşete düştüğü anlatılır. Zaman içinde Azhi Dahaka yalanın

⁵⁸ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 326

cisimleşmiş hali ve karanlık prensi Angra Mainyu'nun hizmetkârı olarak görülmeye başlanmıştır. Ateş tanrısı Atar canavarla savaşmaya gider ve onu yakalamadan evvel havada, karada ve denizde kovalayarak sonunda bir dağa zincirler. Zamanın sonunda Azhi Dahaka'nın zincirlerinden kurtulacağına ve dünyayı yeniden yakıp yıkacağına inanılır. Daha sonra kahraman Keresaspa canavarı öldürecektir.⁵⁹

2.14.3. Leviathan

Hıristiyanlık ve Musevilikte dev deniz yılanıdır. Şeytanla özdeşleştirilir ve kaos'u temsil eder. Yaratılışın beşinci gününde ortaya çıkmıştır. Eski Ahit'te Leviathan'ın kaostan oluştuğu yazar. İsaiah'ta ve Eyüp Kitabı'nda adı geçer. Vahiy yazıtlarında da şeytanın onu, Yılan Leviathan olarak takdim ettiği söylenir. Leviathan'ın çenesi cehennem kapıları ile de özdeşleştirilir. Eski Ahit'e göre Yehova tarafından öldürüldüğü anlatılır.

(Resim 55: Gustave Dore, *Leviathan'ın Yokedilişi* 1865)

⁵⁹ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 271

3. Hibritler

Mitolojilerde farklı hayvanların özelliklerini barındıran doğaüstü yaratıklardan sıkça bahsedilir. Bu yaratıklar kimi zaman insan hayvan, Denizkızları veya Centaurlar gibi, kimi zamanda farklı hayvanların karışımlarıdır Griffin ve Chimera gibi. Hibrit ırkların varlığına inanıldığı gibi kimi zaman tanrılar da hibrit olarak tasvir edilmiştir. Farklı kültürlerin mimarisinde ve sanat eserlerinde hibritlere rastlamak mümkündür. Hibrit tasvirleri mağara resimlerinde dahil karşımıza çıkmaktadır. Kültürlerin etkileşimleri hibritleride farklı kültürlerin mitolojilerine taşımıştır. Örneğin Mısır kökenli olan Sfenks, Yunan mitolojisinde de bulunur. Bunun dışında Denizkızları, Griffin ve Chimera gibi varlıklar pek çok farklı kültürde karşımıza çıkar. Mısır Tanrıları genellikle hayvan başlı Hibritlerdir. Çakal başlı tanrı Anubis, kedi başlı tanrıça Bast, şahin başlı tanrı Horus en bilinen örneklerdendir. Bu tür fantastik yaratıklar sanat eserlerine sıkça konu olmuş, günümüz popüler kültürüne de ilham vermeye devam etmektedirler.

3.1. Sfenks

Sfenks insan başlı aslan gövdeli bir hibrittir. Eski Mısırda Sfenks heykellerine sıkça rastlanır. Genellikle tapınak girişlerinde bulunurlar. En büyük ve en ünlü olanı, Gize platosunda Nil Nehri'nin batı kıyısında bulunan Büyük Gize Sfenksi'dir. Gize Sfenksi doğuya bakar ve ön ayaklarının arasında bir tapınak vardır. Sfenksin uzunluğu 73 metre, yüksekliği 20 metredir. Sfenks, doğan güneşi ve firavun için yeniden dirilişi temsil eder. Yüzünün doğuya dönük oluşu, Güneş tanrısı Ra'yı her sabah doğar doğmaz karşılaşması içindir. Yapıldığı zaman ön ayaklarının arasında kurban için bir sunak olduğu kalıntılarda yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkartılmıştır. Sfenksin yüzünün firavun Kefren'e ait olduğu sanılır ve yapılış tarihini Dördüncü Hanedanlık (MÖ 2723 - 2563) dönemine denk getirir. Diğer ünlü Mısır sfenksleri arasında Menfis'in kaymaktaşı sfenksi ve Karnak yakınlarında eskiden dokuz yüz adet olduğu sanılan koç kafalı sfenksler yer alır. Hieracosphinx, oldukça nadir görülse de şahin başlı aslan vücutlu bir yaratıktır. Horus'un Sfenks versiyonu olarak görülür.

Yunan mitolojisinde de Sfenks'e yer verilmektedir. Sfenks Oedipus efsanesinde yer alır. Tanrıça Hera tarafından intikam almak için Thebes'e gönderilmiştir. Yoldan geçenerlere bir bilmece sorar ve yanlış cevap karşısında insanları yer. "Hangi varlık sabah dört ayak üstünde, öğlen iki ayak üstünde ve akşam üç ayak üstünde yürür?" Oedipus bulmacayı çözmeyi başarır: "O yaratık insandır. Çünkü insan bebekliğinde ellerini de ayak gibi kullanarak dört ayak üzerinde emekler, yetişkin

halinde iki ayak üzerinde yürür ama yaşlandığında yürüyebilmek için bir de baston kullanır yani üç ayaklı olur." Yenildiğini anlayan Sfenks kendini öldürür. Oedipus ise Sfenksi yendiği için kral ilan edilir.

(Resim 56: Gustave Moreau, *Oedipus ve Sphnx*, 1864, Metropolitan Sanat Müzesi, New York)

(Resim 57: *Lamassu*, M.Ö. 705, Chicago Oriental Enstitü Üniversitesi, Chicago)

Mezopotamya uygarlıklarında da Sfenks benzeri bir yaratık Lamassu heykelleri ve kabartmaları bulunur. İnsan başlı, boğa veya aslan bedenli, bazen kanatlı olarak görülür. Asurlular genellikle Lamassu'yu saray ve şehir girişlerine bir güç sembolü olarak yerleştirmişlerdir.

3.2. Typhon

Yunan mitolojisinde Hydra, Chimera ve Kerberos'un babasıdır. Typhon gözlerinden ateş fişkırtan, korkunç, yılan benzeri bir canavardır. Diğer mağlup Titanlarla birlikte Tartaros'a kapatıldığında, toprak ana Gaia'nın rahmine düşmüştür.

Yunanlara göre Typhon, kendisini dünyanın hükümdarı, tanrıların tanrısı ilan etmek için çaba gösterir ancak daha yeni zafer kazanmış olan Zeus, onu güçlü bir yıldırım silahı ile yener. Sicilya'daki Etna Yanardağı'nın volkanik faaliyetlerinin, Typhon'un kraterin altına hapsedilmesinden kaynaklandığına inanılır. Typhon ve Zeus arasındaki mücadele, her şeye rağmen eşit ve dengelidir.⁶⁰

⁶⁰ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 89

3.3. Echidna

Yunan mitolojisinde yılan bacaklı kadındır. Typhon'un eşidir ve bir mağarada yaşamaktadır. Yunan mitolojisindeki pek çok canavarın annesidir. Ölümsüzdür ve sonsuz gençliğe sahiptir. Typhon ile beraber Kerberos, Orthrus, Chimera, Hydra, Ladon ve Sfenks gibi pek çok hibrit yaratığı dünyaya getirmiştir. Typhon'a, Olympos tanrılarında saldırma konusunda yardım eden Echidna ceza olarak Etna yanardağının altındaki bir mağaraya hapsedilmiştir.

(Resim 58: Pirro Ligorio, *Echidna* 1555, Mostri Parkı, Lazio, İtalya)

3.4. Chimera

Yunan mitolojisinde; İki canavarın, yarı insan yarı ejderha Typhon'la yılan-kadın Echidna'nın çocukları olan Chimera, klasik mitolojinin en acayip melezlerindedir. Korkunçluğu hem tuhaf karmaşık şeklinden hem de ağzından ateş çıkarmasından ileri gelmektedir. Iobates'in krallığını bastığında kral adamlarını arkasından gönderir ama hepsi yaratığın kavurucu nefesi ile yanarlar.⁶¹ Chimera efsanesine ilham olan bölge Antalya Kemer ilçesinde Likya yoluna yakın bir bölgededir. Yanartaş adı verilen bölgede yeraltından sızan gazların etkisiyle bölgede alevler oluşmaktadır. Bellerophon'un Chimera'yı burada yendiğine ve yerin altına düşen Chimera'nın hala alevler çıkardığına inanılmaktadır.

⁶¹ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 53

(Resim 59: *Chimera*, M.Ö 400, Arkeoloji Müzesi, Floransa)

3.5. Manticore

İran mitolojisinde Sfenks benzeri bir yaratıktır. Bir aslan vücuduna ve adam suratına sahiptir, kuyruğu akrep kuyruğudur ve yarasa kanatları vardır. İsminin anlamı “adam yiyen” anlamına gelmektedir. İnsan yediği ve sesinin trompete benzediği dışında hakkında fazla şey bilinmemektedir. Yunan mitolojisine de İran’dan geçmiştir.

3.6. Griffin

Griffin Avrupa, Yunan ve Yakın Doğu mitlerinde görülen hibrit bir hayvandır, belden yukarısı ve kanatları kartal, belden aşağısı aslandır, bazen de yılan kuyruğu ile tasvir edilir. Yunan mitolojisinde, bir panter, boğa ve griffinin çektiği arabayı süren Dionysus tasviri görülür, kimi zaman ise Apollo bir griffin sırtında tasvir edilir. Griffin ayrıca intikam tanrıçası Nemesis’in sembollerindendir ve elinde Nemesis’in bir diğer sembolü olan tekerlek ile tasvir edilir. Hyperborea denilen mitsel bölgedeki altınları da korumaktadırlar.

(Resim 60: *Griffin*, Pisa Katedral Müzesi, İtalya)
(Resim 61: Joannes Jonstonus, *Griffin* 1657, *Historiae Naturalis Derlemesi*)

İslam ve Hıristiyanlıkta da Griffin vardır. Hıristiyanlıkta ilk olarak şeytanı sembolize eden Griffin daha sonra ulvi bir sembol haline gelmiştir. Hıristiyanların koruyucusu olduğu düşünülmüştür. İtalya’da bulunan ve Pisa Griffini olarak bilinen devasa bronz heykel İslam kökenli olarak bilinen en büyük heykeldir, üzerinde Arapça, “*Sahibi için kutsama, iyilik, neşe, sonsuz barış, mutluluk ve iyi şans*” yazmaktadır. Çeşme olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Benzer bir yaratık olan Hipogriff ise yarı şahin yarı attır. Apollon’un sembollerinden kabul edilir.

İslamiyet’ten evvelki Türk sanatının erken devirlerinde sanat eserlerinde griffinler sıkça tasvir edilen yaratıklardı. Esas itibariyle pek çok sanat çevresinde de tasvir edilen bu efsanevi hayvan çoğu kez kanatsız veya kanatlı bir aslanın gövdesinde, bir kartalın pençeleri ve başına sahip olarak tasvir edilmiştir. Ancak bazı çevrelerde değişik özelliklere sahip olarak da ele alınmıştır.

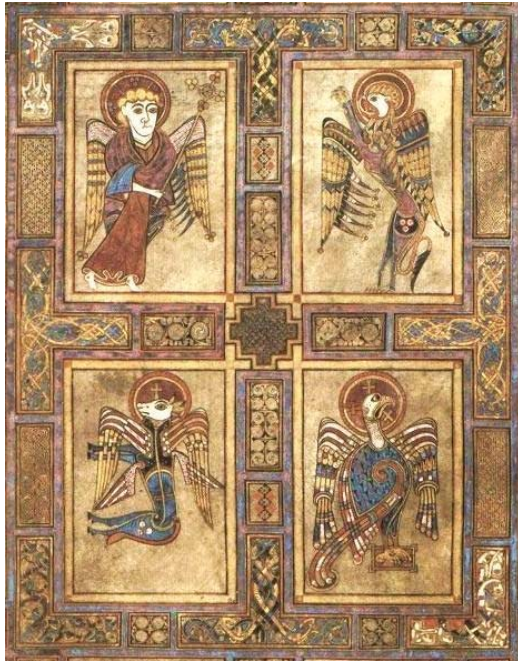
Griffin genel sembolik anlamına bağlı olarak ayrıca göğü, şafağın söküşünü, güneşi temsil eden ve Gök unsurun işaret eden bir hayvandır. Hikmet, ilim, irfan, aydınlığa kavuşturma, uyanıklık, kuvvet ve intikam onun özelliklerindedir. O ayrıca gövdesini oluşturan hayvanların güçlerinin bir araya gelmiş toplamı olarak görülür.⁶²

3.7. Cherub veya Tetramorph

Musevilik’te karmaşık bir figür olan Cherub Hezekiel’in kitabında geçmektedir. Hezekiel kitabı, Tanah’taki Son Peygamberlerin üçüncü kitabı olup ismini, MÖ 6. yüzyılda yaşamış rahip ve peygamber Hezekiel’den alır. Tanrı Yehova, Hezekiel’e görünürken Cherub’ların taşıdığı taht arabasındadır. Bu vizyon, Hezekiel’in ilk vizyonudur. Dört Cherub tahtı taşır ve Cherub’larında dört kanadı ve dört başı vardır,

⁶² Yaşar Çoruhlu *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi* Kömen Yayınları, Konya 2014, sayfa: 8

insan, kartal, boğa ve aslan. Dört sayısı Dünya'yı temsil etmektedir. Ayrıca Cherub Cennet bahçesinin koruyucusu olarak da geçer. Daha sonraları Cherub, resim ve heykel sanatında kanatlı ve şişman, "putto" bebekleri ile özdeşleştirilmiştir. Dört baş ve kanatlar ile tasvir edilen bu yaratıklar dört ayrı kanatlı yaratık (bir kartal, bir melek, kanatlı bir boğa ve kanatlı bir aslan) olarak da ortaya çıkar. Bu dört yaratık olan aslan, insan, kartal ve boğaya Tetramorph yaratıkları denmektedir. Tetramorph, Yunanca "dörtşekil" anlamına gelmektedir. Tetramorph aynı zamanda Dört Evanjelist'in sembolüdür. Melek, yani kanatlı adam İsa'nın insan yönünü ve insanın doğasını sembolize eder. Evanjelist Matthev'i temsil eder çünkü İncil'in bu kısmında İsa'nın hayatının ilk başları onun yaşamının gündelik kısmı anlatılır. Kanatlı aslan, cesaret ve soyluluğu sembolize eder, Evanjelist Mark'ı temsil eder çünkü ona ait kısımda İsa'nın yüceliği ve cesaretidir. Kanatlı boğa ise İsa'nın kurban edilmesini, insanın günahları yüzünden İsa'nın kendini feda etmesini sembolize eder ve Evanjelist Luke'un temsilidir. Kartal ise İsa'nın dirilişini ve göğe çıkışını sembolize eder ve Evanjelist John'un temsilidir.

(Resim 62: Dört Evanjelist Kells Kitabı M.S 800, Trinity College, Dublin)

(Resim 63: Tetramorph, Gotik dönemden kalma bir İncil)

3.8. Ammit

Mısır Mitolojisinde yarı aslan yarı suaygırı timsah başlı yaratıktır. Yeraltına ait bir yaratıktır ve ölülerin kalbi çakal başlı Anubis tarafından, dürüstlük, doğruluk ve yasa tanrıçası Maat'ın tüyü ile tartılır. Kalp ağır gelirse, yani günahları ağır basarsa kalp, terazinin altında bekleyen Ammit tarafından yenir ve Mısır inanışındaki ikinci hayata geçemez. Ammit tarafından kalbi yenen ruh sonsuza kadar huzursuzluk içinde kalır. Ammit tapılan bir tanrı değil bir korkulan bir cezalandırıcıdır.

3.9. Tawaret

Yarı insan yarı su aygırı tanrıçadır, Mısır mitolojisindeki birkaç su aygırı tanrıçadan biridir. Yanında yaşamın ölümsüzlüğün simgesi Ankh ile tasvir edilir. İnsanın korktuğu her şeyin tanrıçasıdır. Ancak dişi su aygırının saldırganlığının yavrularını korumaya yönelik olduğu anlaşıldığında Tawaret çocuk doğurmanın sembolü haline gelmiştir. Çoğunlukla ayakta tasvir edilir. Şişkin karnı ve göğüsleri çocuk doğuran kadınların koruyuculuğu rolünü temsil eder.⁶³

(Resim 64: Tawaret heykeli, M.Ö. 620, Güzel Sanatlar Müzesi, Boston)

(Resim 65: Tawaret heykeli, M.Ö. 330, Metropolitan Sanat Müzesi, New York)

3.10. Sebek

Sebek veya Sobek Mısır mitolojisinde timsah tanrıdır. Timsahın avı üzerindeki ölümcül gücünün cisimleşmiş halidir ve firavunun askeri gücüne örnek oluşturur. Bazen bir timsah kafasıyla bazen de bütünüyle bir sürüngen olarak tasvir edilir.

Sebek'in müritleri en çok Fayum eyaletinin başkenti olan Krokolis'tedir. Petsukhos adında bir canlı timsahın tanrının yeniden doğmuş hali olduğu söylenir. Bu timsah Sebek'in ana tapınağına bağlı bir gölde tutulur. Sebek'in müritleri bu gölden su içerek ve timsaha yiyecekler vererek tanrının koruması için dua ederler. M.Ö. 2. Binyıldaki 13. Hanedanlık zamanında kralların çoğu "Sebek tatmin oldu" anlamına gelen Sebekhotep diye anılırdı. Pek çok insan ona baş tanrı muamelesi yapardı. Bazı

⁶³ Philip Wilkinson (çeviren: Seda Toksoy), *Semboller ve İşaretler*, Alfa Yayınları, 2014 sayfa: 123-138

hikayelere göre kötü tanrı Seth, Osiris'i öldürdükten sonra verilecek cezadan kaçmak için kendisini Sebek'in vücuduna gizlemiştir. Sebek'in ana tanrıça ve savaş tanrıçası olan ve aynı zamanda korkun. Yılan Apep'in de annesi olarak itibar gören Neith'in oğlu olduğu söylenir.⁶⁴

(Resim 66: Sobek Büstü, M.Ö. 1800, Ashmolean Müzesi, Oxford)

3.11. Seth

Mısır fırtınalar ve kaos tanrısıdır. Kendisi çok itibarlı bir tanrı olmakla birlikte kötülüğü ifade etmektedir. Yeryüzü tanrısı Geb ve gökyüzü tanrıçası Nut'un oğlu olan Seth kaba ve vahşidir. Dik kulakları ve uzun bir ağız olan değişik bir hayvan başı ile tasvir edilir. Hayvan vücutlu tasvirlerinde ise köpek gövdesi ve kobra kuyruğu vardır.

Seth ağabeyi Osiris'i kıskançlığından öldürür ve kendisini Mısır'ın kralı ilan eder. Ancak Seth'in bilgisi dışında Osiris ve İsis'in Horus adında bir çocukları olmuştur. İsis, Horus'u babasının intikamını alacak yaşa gelene kadar gizlilik içinde büyütür. Osiris de oğluna savaş sanatlarını öğretmek için zaman zaman öteki dünyadan gelmektedir. Zamanı gelince Horus, Seth'i yener

Seth tanrısallık bir mahkemenin önüne çıkmadan evvel Mısır tahtının kendi hakkı olduğunu çünkü Ra'yı korumak için gereken güç ve cesaretin bulunduğunu idda eder. Bazı tanrılar Seth'in yanında yer alsalar da İsis onları fikirlerini değiştirmeleri için ikna eder. Osiris yeraltında durumdan haberdar edildiğinde neden oğlunun taht üzerindeki hakkını alamadığını öğrenmek ister ve tanrılara saldırımları için iblisleri gönderme tehdidinde bulunur. Ra sonunda Horus'un tahta geçmesine ikna olur.

⁶⁴ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 316

Bir hikayeye göre Seth, Ra ile birlikte yaşamak için gökyüzüne gider. Mitin başka bir versiyonu ise Seth'in sonsuza kadar Osiris'i omuzları üzerinde taşımaya mahkum edildiğini anlatır. Bir başka hikayede tanrıça Neith'in önerisi üzerine tahtın elinden gitmesini telafi etmek üzere Seth'e eş olarak nasıl iki tanrıça Anat ve Astarte'nin verildiğini anlatır. Seth ve Anat'la ilgili bir hikayede de tanrının nehirde banyo yapan tanrıça Hathor'la nasıl karşılaştığı ve ona tecavüz ettiği anlatılır. Seth aniden korkunç bir hastalığın pençesine düşer ve karısı Anat yardım için Ra'ya başvurur. Sonunda İsis, Seth'i iyileştirmek için Anat'a yardım eder. Seth doğanın sert taraflarını sembolize eder ve çorak çöllerde yaşadığı söylenir.⁶⁵

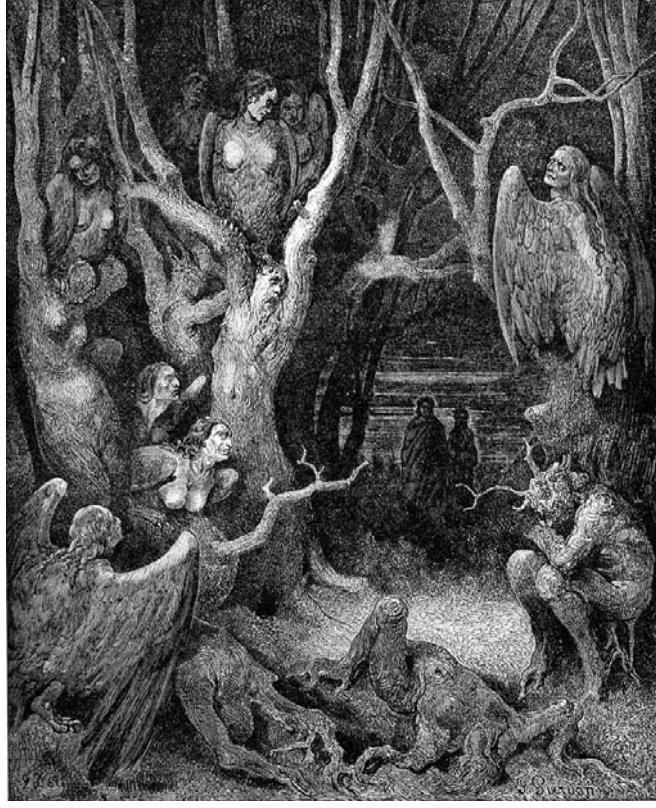

(Resim 67: Seth Rölyefi, Karnak Açık Hava Müzesi, Karnak)

3.12.Harpy

Kadın başlı, kuş kanatlarına ve pençelerine sahip yaratıklardır. Yağmacılık yapan ve insanlara saldıran rüzgar tanrıçalarıdır. İlk başta güzel yüzlü ve güzel saçları olan yarı kuş kadınlar olarak tasvir edilmişlerdir ancak daha sonra yaşlı ve çirkin olan tiz çığlıklar atan yarı kuş kadınlar olarak tasvir edilirler. Achilleus'un özel güçleri olan ikiz atları, bir Harpy ve Kuzey rüzgarı Zephyros'un çocuklarıdır. Argonotlar efsanesi dahil pek çok efsanede yiyecek çalan, insanlara musallat olan kötü yaratıklar olarak karşımıza çıkarlar. Harpy'e görünüm açısından benzer yaratıklar, Slav mitolojisinde Alkonost ve Sirin'dir. Alkonost ve Sirin, tıpkı sirenler gibi insanları şarkılarıyla etkileyip öldürmektedir. Ayrıca Slav mitolojisinde Gamayun adında bir kuş kadın bilgeliğin ve zekanın sembolüdür.

⁶⁵ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 316

(Resim 68: Gustave Dore, *Ormanda Harpy'ler* 1861)

(Resim 69: Viktor Vasnetsov, *Keder ve Neşe'nin Kuşları* 1896 Tretyakov Galerisi, Moskova)

3.13. Garuda

Hint mitolojisinde önemli yeri olan Garuda, Türk mitolojisinde de yar almıştır. Garuda bir kartalın gagası, pençeleri ve başına sahiptir. Gövdesi, kol ve bacakları insan görünümündedir. Annesi Vinata babasıysa Kasyapa'dır. Hayat Ağacı'nın dalları üzerindeki bir yuvada bulunan yumurtadan çıkmıştır. (bu, şamanların benzer şekilde doğumuyla karşılaştırılabilir). Garuda ile ilgili olarak anlatılan birçok efsane vardır. Bu efsanelerde Garuda kah kutsal yılanlar olan Naga'larla mücadele eder, kah tanrılara karşı gelerek onlarla savaşır. Tanrılarla giriştiği bir mücadelede başarılı olamayınca tanrı Vişnu'nun binek hayvanı olur.⁶⁶

3.14. Denizkızı – Siren

Özellikle denizcilikle uğraşan halkların mitolojilerinde Denizkızları veya Sirenlere rastlanır. Denizkızları, belinden yukarısı güzel bir kadın görünümünde olan, ama aynı zamanda bir balık kuyruğuna sahip olan mitolojik bir yaratıktır.

Dünya üzerinde birçok kültürde denizkızları farklı, ama birbirine çok benzer şekillerde betimlenmiştir. Sirenler gibi bazı denizkızları denizcilere şarkılar söyleyip onları büyülerler, işlerinden alıkoyarlar ve güverteden denize yuvarlanmalarına ya da daha kötüsü geminin batmasına neden olurlar. Diğer hikâyelerde ise denizkızları boğulma tehlikesi geçiren insanları kurtaran iyi kalpli deniz canlıları olarak betimlenmişlerdir. Aynı zamanda bu insanları su altındaki krallıklarında yaşamaya da davet ederler. Hans Christian Andersen'in "Küçük Deniz Kızı" adlı eserinde ise denizkızlarından bazılarının insanları denizin altına doğru çekerken insanların su altında nefes alamadıklarını unuttukları ya da bilmedikleri söylenir.

Yunan Mitolojisi'ndeki Sirenler ise daha sonraları denizkızlarıyla bir tutulmuş, hatta bazı dillerde iki yaratık için de aynı sözcük kullanılmıştır.⁶⁷

Bu yarı insan yarı balık yaratıkların efsaneleri M.Ö. 5,000 yılına kadar dayanır. Genel bir kanı ise, bu efsanelerin oluşumunda, denizineklerinin büyük etkisi olduğudur. Denizinekleri gibi büyük vücutlu deniz memelilerinin kuyrukları nefes almaya çıktıklarında suyun yüzeyinde görülür. Denizcilerin bu deniz memelilerini görüp doğüstü yaratıklar olduklarını düşünmüş olabilirler. Denizkızı gördüğünü iddia edenlerin verdiği ortak bilgiler de yosun renkleriyle ve denizineklerinin özellikleriyle oldukça uygundur. Denizkızlarını konuşmayan, yeşil, siyah, kahverengi veya sarı saçlı, balık kuyruklu, genelde okyanuslarda ve bazen de nehirlerde yüzen doğüstü yaratıklar olarak tanımlarlar.

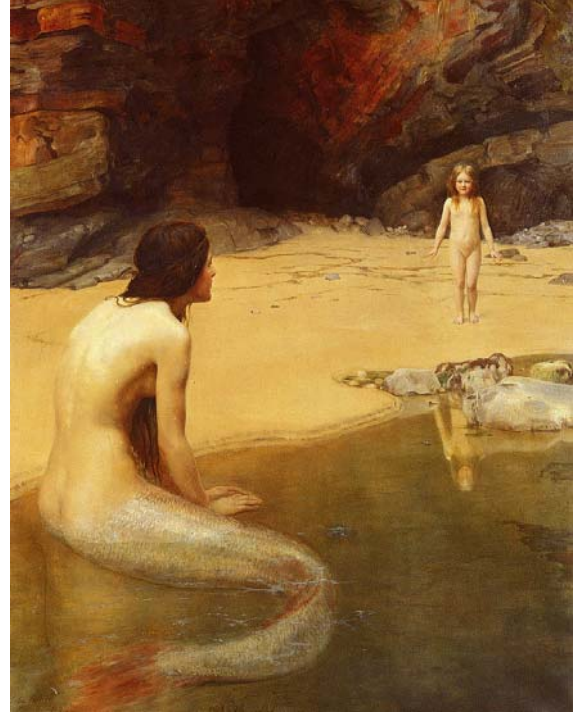
Bilinen ilk denizkızı hikâyesi M.Ö. 1,000 yılında Asurlularda görülmüştür. Asur kraliçesi Semiramis'in annesi Atargatis, ölümlü bir çobana aşık olan bir tanrıçadır. Fakat aşık olduğu genç çoban ölür ve o da bir balığa dönüşmek için bir göle atlar. Ama su, onun mükemmelliğini gizleyemez, bunun yerine ona bir balık kuyruğu ve suda nefes alabilme yetisi verir. İlk Atargatis betimlemeleri insan kafası ve bacakları olan bir balık şeklindedir. Yunanlar ise Atargatis'i Derketo diye tanımışlar ve Afrodit'in yanında betimlemişlerdir.

⁶⁶ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* Kabalcı Yayınevi 2011 İstanbul, sayfa: 153

⁶⁷ <http://www.pantheon.org/>

(Resim 70: John William Waterhouse, *Deniz Kızı*, 1900)

(Resim 71: John Collier, *Sahil Çocuğu*, 1909)

Homeros'un ikinci destanı Odysseia'da Yunanlı kahraman Odysseus Troya Savaşından dönüşte Sirenlerle karşılaşır. Sirenler Odysseus ve adamlarını etkileri altına alıp denizin dibine çekmek için şarkılar söylerler fakat Odysseus denizcilere kulaklarını tıkamalarını söyler ve kendisini geminin direğine bağlayarak kurtulur.

3.15. Rusalka

Deniz kızı ve Sirenle benzer özellikleri vardır. Rusalka'lar su perileridir ve hem Slav hem de Rus mitolojisinde bulunur. Boğulmuş kızların ruhları olduklarına inanılır. Kış aylarında Doğu Avrupa'nın büyük nehirlerinde yaşayıp farklı bölgelerde farklı biçimler alırlar. Örneğin Güneydoğu Avrupa'da Dinyeper ve Tuna nehirlerindeki; genellikle çok güzel ve gelip geçenleri sihirli şarkılarıyla büyüleyerek suyun içine çeken, siren benzeri varlıklar olarak resmedilir. Kuzzyr bölgelerde ise aksine, kötü huylu ve çirkin yaratıklardır. Nehir kıyılarında yolcuları nehre çeker ve orada boğarlar. Yaz aylarında nehir suları güneşle ısınınca, Rusalka'lar sudan karaya çıkar ve ormanların serinliğinde yaşarlar.⁶⁸

Hikayelerden birinde bir Rusalka'nın ölümlü bir prene aşık olup suyu nasıl terk ettiği anlatılmaktadır. Hava soluyabilmek için sesini kaybetmek zorunda kalmış ama

⁶⁸ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 224

bir süreliğine mutlu olmuştur. Ancak aşık olduğu prens onu ölümlü bir kadın için terk etmiş ve o da bir kez daha suyun derinliklerinde kaybolmuştur.⁶⁹

3.16. Makara

Makara Hint mitolojisinde timsah biçimli mitolojik bir yaratıktır, genel olarak timsah ve balık karışımı bir yaratık olarak tasvir edilir bazen fil hortumu ve tavus kuşu kuyruğu ile de görülür. Deniz tanrısı Varuna'nın e göl tanrıçası Ganga'nın bineğidir. Makara bu yüzden suyun ve bereketin sembolüdür. Kapıların, geçitlerin ve koridorların koruyucusudur, Hint ve Budist tapınaklarında Makara heykelleri bulunur. Ayrıca düğünlerde geline Makara biçimli takılar ve süs eşyaları hediye etmek gelenektir.

(Resim 72: Varuna'nın bineği Makara, Country Sanat Müzesi, Los Angeles)

3.17. Burak

İslam mitolojisinde yarı insan yarı hayvan olan efsanevi bir yaratıktır. İnsan başlı kanatlı bir attır ve tavuskuşu kuyruğuna sahiptir. Hz. Muhammet'in gökyüzüne çıktığı gece onun sırtına bindiğine inanılır. Yaratığın adı yıldırım anlamına gelmektedir. Ayrıca İslam inancında, İbrahim'in eşi Hacer ve oğlu İsmail'i ziyaret etmek için Mekke 'ye giderken Burak aracılığı ile gittiği ve aynı gün içinde akşam vakti yine Burak ile geri döndüğü ifade edilmektedir.

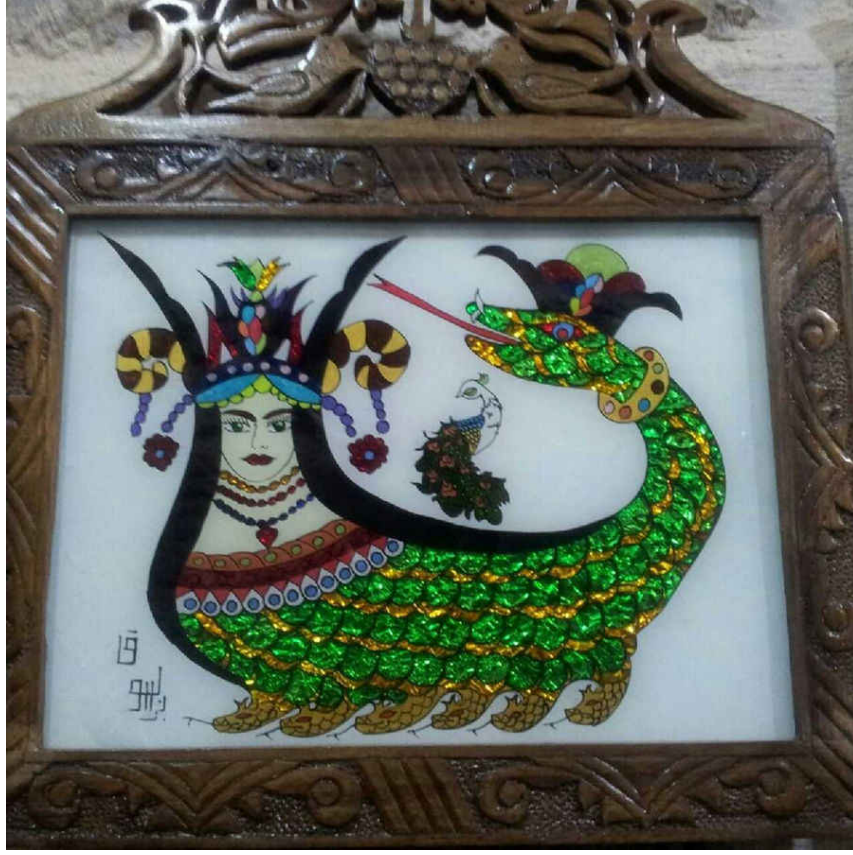
⁶⁹ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 136

(Resim 73: Burak Minyatürü, 17. yüzyıl)

3.18. Şahmeran

Farsçada “yılanların şahı” anlamına gelmektedir. Anadolu’da yaşadığına inanılan yılan kadındır. Gövdesinin üst kısmı güzel bir kadın alt kısmı ise yilandır. Tarsus ve Mardin’de yaşadığına inanılır ve Mardin’de şahmeran ustalarının yaptığı camaltı resimler tüm yörede ünlüdür ve evleri süsler. Efsaneye göre yerin yedi kat altında yaşayan iyi niyetli ve barışçıl yılanlar vardır ve bu yılanların kraliçesi Şahmeran’dır. Şahmeran’ı gören ilk insan ise Cemşab isimli oduncudur. Bir gün Cemşab ve arkadaşları bal dolu bir mağara keşfeder. Balı çıkarmak için Cemşab aşağıya iner fakat arkadaşları onu orada bırakır. Mağara duvarından bir ışık sızdığını gören Cemşab ışığın geldiği deliği oyar ve büyük bir bahçe ile karşılaşır. Bu bahçede eş benzeri olmayan çiçekler ve bir havuz ile pek çok yılan görür. Havuzun başındaki bir tahtta Şahmeran vardır. Şahmeran’ın güvenini kazanan Cemşab yıllarca burada yaşar. Yıllar sonra, ailesini çok özlediğini söyleyip gitmek ister. Şahmeran ondan yerini kimseye söylememesi üzerine söz alır. Ailesine kavuştuktan sonra yıllarca sözünde duran Cemşab Şahmeran’ın yerini kimseye söylememiştir, fakat bir gün ülkenin padişahı hastalanır. Vezir, hastalığın çaresinin Şahmeran’ın etini yemek olduğunu söyler. Cemşab sözünde durmaz ve Şahmeran’ın yerini gösterince Şahmeran bulunup dışarı çıkarılır. Şahmeran Cemşab’a "Beni toprak çanakta kaynatıp suyumuzu Vezire içir, etimi de Padişaha yedir" der. Böylece Vezir ölür ve Padişah da iyileşip Cemşab’ı veziri yapar. Efsaneye göre Şahmeran’ın öldürüldüğünü yılanlar o günden beri bilmemektedirler. Tarsus’un veya Mardin’in bir gün, Şahmeran’ın öldürüldüğünü öğrenen yılanlar tarafından istila edileceği düşünülür.

(Resim 74: Örnek Dekoratif Camaltı Şahmeran Resmi, Mardin)

3.19. Nu Gua

Uzak doğu mitolojisinde Nu Gua büyük tufandan sonra Fu Xi'nin eşi olan eski Çin'in yaratıcı tanrısıdır. Adı bir bereket sembolü olarak balkabağı veya karpuz kelimesinden türemiştir. Nu Gua'nın yarı insan yarı yılan olduğu ve istediği zaman kılık değiştirebilme yeteneğine sahip olduğu söylenir. Bazen yaratılıştaki yerlerini sembolize edecek şekilde kendisi bir çift halka ile Fu Xi de bir kare ile resmedilir. Nu Gua'nın aynı zamanda flütün de mucidi olduğu söylenir.

Hikayeye göre Nu Gua gökyüzüyle ayrılmasından ve dağların, nehirlerin, hayvanların ve bitkilerin yaratılmasından sonra yeryüzüne inmiştir. Vahşi hayvanları evcilleştirmiş ve diğer mitolojik figürlerle birlikte insanoğluna toprağı nasıl işleyeceğini öğretmiştir. Ancak Nu Gua en çok kilden veya çamurdan insanlar yaratmasıyla ünlüdür.

Bir gün Nu Gua dünyada gezinirken bir şeylerin eksik olduğunu hisseder ve bir arkadaşın hasretini çekmeye başlar. Bir nehrin kıyısına oturur ve sudaki aksine bakarak nehir yatağındaki çamurla oynamaya başlar. Neredeyse hiç düşünmeden elindeki kilden küçük bir heykelcik yapar. Ancak heykele kendisinininki gibi bir

kuyruk yapmak yerine bacak ve ayaklar yapar. Nu Gua heykeli bitirdikten sonra yere koyar ve heykel o anda canlanır, dans edip mutlulukla kahkahalar atmaya başlar.

(Resim 75: Sawaki Suushi, Nure Onna 1737, Hyakkai Zukan Derlemesi)

Nu Gua yarattığı şeyden o kadar mutludur ki tüm dünyayı insanlarla doldurmaya karar verir. Karanlık çökene kadar çalışır ve ertesi sabah güneş doğar doğmaz yine işe koyulur. Yarattığı insanlar hemen uzaklaşıyorsa da Nu Gua onların seslerini duymaya devam ettiği için bir daha asla yalnızlık çekmez. Çok geçmeden Nu Gua tüm dünyayı dolduracak kadar insan yaratamayacağını fark eder. Sihirli güçlerini çağırma kararı verir ve bir asma dalını çamura bulayıp havada çevirmeye başlar. Çamur damlaları yere düştükçe her biri bir insan olur.

Nu Gua'nın elleriyle şekil verdiği insanların zengin ve talihli oldukları oysa çamur damlalarından yaratılanların yoksul ve mütevazı kişiler oldukları söylenir. İnsanların ölümlü olduklarını ve sonunda nesillerinin tükeneceğini anlayan Nu Gua onları çocuk doğurabilmeleri için erkek ve dişi olarak ikiye ayırır.

Nu Gua ve Fu Xi aynı zamanda dünyayı bir tufandan kurtarmalarıyla ünlüdürler. Bir hikayede dünyanın nasıl vahşi ve kaotik bir yer haline geldiği anlatılır, vahşi hayvanlar insanları yemekte, sürekli yangınlar çıkmakta ve sular durmaksızın yükselmektedir. Nu Gua her şeyi eski haline döndürmek için gökyüzünü erimiş

taşlarla yamar, bir kaplumbağanın bacaklarıyla destekler ve sazların küllerinden suların önüne bir baraj yapar.⁷⁰

3.20. Baku

Uzakdoğu mitolojisinde Baku adlı hibrit yaratık, canlıların yaratılması bittikten sonra kalan parçalarla yaratılmıştır bu yüzden pek çok değişik hayvan parçasını barındırır. Çin Chimerası olarak da bilinir. Rüya ve kabuslarla beslendiğine inanılır. Bir fil hortumu, gergedan gözleri, boğa kuyruğu, kaplan pençelerine sahip olduğu betimler eski Çin ve Japon yazıtlarında yer almıştır. Bazen tasvirlerinde değişik boynuz ve fildişleri ile de görülür. Kabu ile uyanan insanlar, Kabuslarını yemesi için Baku'yu çağırır. Halen geceleri kabuslar gören Japon çocuklarına yatmadan önce Baku'ya seslenmeleri öğütlenir, Baku tılsımları onu çağırarak adına yatak odalarına konur. Fakat aç kalan Baku'nun insanların hayallerini ve umutlarını da yediğini ve onları boş ve amaçsız bir hayatla bıraktığına da inanılırdı.

(Resim 76: Baku, Konnoh Hachimangu Tapınağı, Tokyo)

3.21. Aqrabuamelu

Aqrabuamelu yani Akrep Adamlar, Akad, Asur ve Babil dönemlerinin ortak mitolojik kahramanlarının başında Akrep Adamlar gelmektedir. Akrep Adamlar'ın başında boynuzlu bir miğfer bulunur, başları ve gövdeleri insan gibidir ve sakalları vardır, bacakları ve pençeleri bir kuş gibi olup akrep kuyruğuna sahiptirler. Bu Akrep Adamlar'a ilk olarak Babil yaratılış mitosunda rastlanmıştır. Tuzlu suların kişileştirilmiş tanrısı olarak bilinen Tiamat genç tanrılarla girdiği intikam savaşında

⁷⁰ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 464

asker olarak kullanmak için onbir tane yaratık doğurur. Bu yaratıklardan biri de Girtablullu adındaki Akrep adamdır. Sümerlerde Utu, Akadlarda Şamas olarak bilinen güneş tanrısının başlıca hizmetkarları da yine Akrep Adamlardır. Güneş tanrısı her gün şafak vakti gökyüzünün kapılarından dışarı çıkar, bütün günü batıya doğru gezinti yaparak geçirir ve akşam olunca gökyüzünün batı kapısından içeri girerdi. Akrep Adamlar çoğu zaman Şamas'ın kapı koruyucuları olarak geçerler, çoğu yerde erkek olarak betimlenseler de dişi olanlarına da rastlanılmaktadır.

Sümer ve Babil mitolojisinin en önemli kahramanlık hikayesi olan Gılgamış destanında Akrep Adamlar şöyle anlatılır:⁷¹

“Gılgamış bir dağa geldi

Dağın adı Maşudur

Her gün güneşin doğuşunu ve batışını sağlayan

Başları cennete kadar yükselen

Göğüslerine kadar cehenneme batmış bulunan

İki akrep insanın bu dağın kapısını beklediklerini gördü.

Bunlar öyle dehşet vericiydi ki

Korkudan yüzlerine bakılamazdı

Bunların görünüşü ölümdür

Bunların göz kamaştırıcı hareleri

Doğan güneşin koruyucusu olan dağları silip süpürüyordu.”

3.22. Pazuzu

Sümer ve Akad mitolojisinde tanrı Hanbi'nin oğludur ve rüzgar cinlerinin kralıdır. Güneybatı rüzgarını ve fırtınaları temsil eder. Kanatlı bir adam olarak tasvir edilir ve bir köpeğin yüzüne, bir akrebin kuyruğuna sahiptir ve ayakları pençe biçiminde tasvir edilir. Yukarı bakan eli yaşamı, aşağı bakan eli ise ölümü simgeler. Hem iyi hemde kötü bir tanrıdır. Pazuzu güneybatı rüzgarıyla, kuru dönemlerde kıtlık ve kuraklık, yağmurlu dönemlerde ise çekirge getirir. Pazuzu insanları diğer şeytani ruhlardan korumasının yanı sıra salgınlardan ve hastalıklardan da korur. Yeni doğum yapmış annelere ve bebeklerine zarar veren kötü tanrıça Lamaştu'dan koruduğuna inanılır. Doğum yapan annelere ve bebeklerine Pazuzu muskaları takılarak Lamaştu'dan korunduklarına inanılırdı.

⁷¹ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 16-17

(Resim 77: Bronz Pazuzu heykeli, M.Ö. 800, Louvre Müzesi, Paris)

3.23. Khepri

Mısır mitolojisinde Scarab böceği ile özdeşleştirilen tanrıdır. Scarab Mısırlılar için önemli bir tılsımdır çünkü yumurtalarını yerleştirmek için gübreden yaptığı bir topu yuvarlayışı, Güneşin doğuş ve batışına benzetilmiştir. Bu yüzden Güneş tanrısı Ra'nın da sembollerinden biridir. Khepri'nin her sabah ve her akşam Güneşi bu şekilde taşıdığına inanılır. Güneş'i her gün yeryüzü ve yer altı arasında taşımaya onu aynı zamanda yeniden doğumun ve yeniden yaratılışın simgesi haline getirmiştir. Mumyalaştırılmış bedenlerin göğsü üzerine bu yüzden Scarab biçimli tılsımlar konmaktadır ve lahitlerde Scarab oymaları ile karşılaşılır. Önemli bir tılsım olan Scarab takılarda da yer almaktadır. Değerli taşlardan yapılan (mavi renkli Lapis Lazuli başta olmak üzere Yeşim, Ametist ve Akik gibi) Scarab'lar altın yüzüklere veya boyunluklara yerleştirilir. Scarab'ın Güneş ve gökyüzü ile olan ilişkisinden dolayı kanatları açık ve başının önünde Güneş'i temsil eden kırmızı bir daire ile tasvir edildiği de olur. Khepri ise bazen bir Scarab bazen ise Scarab başlı bir adam olarak tasvir edilir.

(Resim 78: Lapis Lazulis taşından yapılmış Kanatlı Scarab Tılsımı, Tutankamun Lahdi, Mısır)

3.24. Basilisk

Yunan ve Avrupa mitolojisinde Basilisk adlı sürüngenin, (bazen yılan bazen de kertenkele tarzı bir sürüngen olarak tasvir edilir) tek bakışı ile insanları öldürebildiğine veya taşa çevirebildiğine inanılırdı ayrıca oldukça zehirli olduğundan da bahsedilirdi. Yazıtlarda, “Öylesine zehirlidir ki bir mızrak ile vurulduğunda hem binici hemde at mızraktan ilerleyen zehir yüzünden ölür” gibi ifadelerle anlatılmıştır. Yılanların kralı olarak bilinen Basilisk İncil’de ve popüler kültürde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Onu öldürmenin yolu bir ayna ile kendi gözlerini görmesini sağlamaktır. Cockatrice adlı hibrit bir yaratığın yumurtasından çıkmıştır, Cockatrice ise mitolojide yarı horoz yarı sürüngen bir yaratıktır.

4. Çok Tanrılı ve Tek Tanrılı Dinlerin Farkı

İlk insanlar, yasadıkları çevredeki hayvanların gücünden ve onların yırtıcılıklarından başlangıçta ürkmüşler, bu ürküntü bir süre sonra hayranlığa dönüşmüş ve sonuçta hayvanlara tapınma seklini almıştır. Bu dönem, İnsanoğlu'nun hayvanın üstünlüğünü kesin olarak kabul ettiği bir dönemdir ve "zoomorfik dönem" (hayvan biçimli tanrılar dönemi) olarak adlandırılır. Bir hayvanın tanrı olarak algılanabilmesi, hayvanın gücü ve hayvanın sevimliliği şeklinde iki temel ilkeye dayanır. Nitekim bu dönemde sadece güçlü ve yırtıcı hayvanlar değil, geyik gibi sevimli hayvanlar da tanrılığa yükseltilmişlerdir. Ancak bunlar her zaman azınlıktadır. Bunu izleyen süreçte, gelişen ve büyüyen uygarlık ile toplumsal yasamdaki insan lehine olan farklılaşmalar, zoomorf tanrı inancını geriletmiş ve sonuçta yarı hayvan-yarı insan yeni tanrılar türemiştir. Bu tanrılar, hayvanın gücü ve çevikliğiyle insanın zeka ve ihtirasının birleştiği "sfenks" özellikte varlıklardır. Bu evreden sonra ise tanrı tümüyle insan biçiminde düşünülür. Gerek gördükleri zaman bu tanrılar, hayvan biçimine dönüşerek o hayvanın fiziksel yapısının gereği olan güç ve çevikliği kendi arzuları doğrultusunda kullanırlar. Ancak, ne olursa olsun artık bu evrede tanrı bir insandır ya da insan biçimlidir (antromorfik dönem) ve hayvanlara hükmeder. Hintlilerin kutsal kitaplarından Upanisadlar'da bir öykü vardır : "Ulu Tanrı açlık ve susuzluk verdi. O zaman tanrılar ona "bize yasayabileceğimiz ve beslenebileceğimiz bir yer ver " dediler. Tanrı bir boğa yarattı. "Yeterli değil" dediler. Bir at yarattı. "Yeterli değil" dediler. Sonunda bir insan yarattı. "Simdi iyi yaptın" dediler. Tanrılar tatmin olduklarından dolayı, insan bütün diğer yaratıkların efendisi olarak kabul edildi. Ulu Tanrı, diğer tanrılara "Yerlerinizi alın" dedi..." Burada da anlatıldığı gibi, korku ve hayranlık dönemlerini geride bırakan insanoğlu, zekası ve zekasının ürünü olan uygarlığı aracılığıyla hayvanlara hükmetmeye başlamış ve başlangıçta tanrı olarak kabul ettiği hayvanın tanrısı artık kendisi olmuştur.⁷²

Çok tanrılı dinler hayvan motifleri açısından tek tanrılı dinlerden daha zengindir. Bazı tanrılar hayvan suretinde veya hayvansal özelliklerle tasvir edilmiştir. Çok tanrılı dinler tek tanrılı inanç sistemlerine geçmeden önce var olmuşlardır. Bu tür dinlerde her tanrıya farklı bir rol atanmıştır ve iyi ve kötü olanları mevcuttur. Ayrıca çok tanrılı dinlerde tek tanrılı dinlerin aksine tanrılar yemek içmek, eğlenmek, intikam almak ve ölmek gibi insansı özelliklere sahiptir.

⁷² Altan Armutak, *Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi*, İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi, Doktora Tezi, 2004

İnsanlar eski inanışlarda özellikle çok tanrılı dinlerde zoomorfik tanrılara inanmışlardır buna en çok örneği eski Mısır'da görebiliriz. Bunun sebebi olarak Tanrıyı bir insan olarak düşünmektense ona hayvansı özellikler de ekleyerek onu daha güçlü varlık olarak hayal etmeleri diyebiliriz.

Tek tanrılı dinlerde hayvanlara tanrısal özellikler yüklenmesinden çok, hayvanlar sembolik anlamları ile kullanılmıştır. Tek tanrılı dinlerde, tanrı genellikle cisimsiz veya insan suretinde hayal edilir. Hayvansı tasvirler daha çok şeytan ile özdeşleştirilmiştir. Tek tanrılı dinlerde hayvana verilen roller çok tanrılı dinlerde olduğundan daha azdır.

5. Biçim Değiştirme Mitleri

Biçim değiştirme ve Metamorfoz hikayeleri pek çok farklı mitolojide işlenmiş bir konudur. Türk, Altay ve Moğol mitolojisinde Kabulgan olarak geçer. Genellikle biçim değiştirmek tanrıların sahip olduğu bir özelliktir, ölümlülerin biçimlerinin de tanrılar tarafından değiştirilebildiği görülmektedir. Romalı şair Ovid tarafından kaleme alınan “*Metamorfozlar*” adlı eser, Yunan ve Roma tanrılarının ve kahramanlarının biçim değiştirme hikayelerini anlatır, M.Ö 8 yılında tamamlanmıştır. Onbeş ciltten ve 250 hikayeden oluşan bu eser Ortaçağ Avrupa Edebiyatı ve edebiyatçıları üzerine derin etkiler bırakmıştır. Eser, Türkçeye ilk kez 1935 yılında Salih Zeki Aktay tarafından “Değişimler” adı ile çevrilmiştir. İskandinav mitolojisinde de tanrıların kılık değiştirdiği pek çok mitolojik hikaye bulunmaktadır.

İslamiyet’ten önceki Türk sanatında ve onun etkisiyle Türk’lerin çevrelerindeki toplulukların sanatlarında yer alan hayvan biçimine girme ya da hayvan postuna girme teması çok yaygındır.

İslamiyet’ten önceki Türk sanatıyla ilgili çeşitli tasvirlerde hayvan postuna ya da biçimine girmiş insanlar görülür. Çeşitli şekillerde ve değişik nitelikteki hayvanların kılığına girilen tasvirlerde bazen hayvan biçimine girmiş insan figürlerinin hangisi olduğu anlaşılmamaktadır.⁷³

Kurtadam Avrupa’da yaygın bir motiftir. Günümüz sinemasında ve edebiyatında da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Kurtadamlık dolunay ile ilişkilendirilir, inanişe göre bir kurtadam dolunay çıktığında insan biçiminden kurt biçimine dönüşür.

5.1. Biçim Değiştirici Tanrılar

5.1.1 Zeus

Yunan mitolojisinde Zeus’un biçim değiştirdiği pek çok hikaye vardır, genellikle hayvan formlarında görülür. Beyaz bir boğaya dönüşerek Europa’yı kaçıırır, Thebai prensesi Antiope ile birlikte olmak için Satyr kılığına girer ve Isparta kraliçesi Leda’yı elde etmek için kuğu kılığına girer. Truvalı Helen, Leda ve kuğu formundaki Zeus’un çocuğudur. Zeus kimi zaman onları Hera’dan saklamak için aşıklarının da biçimlerini değiştirdiği anlatılır, örneğin İo’yu bir ineğe çevirir.

⁷³ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* Kabalcı Yayınevi 2011 İstanbul, sayfa: 192

Leda, Yunanistan'ı kuzey batısındaki Aetolia'nın kralı Thestius'un kızıdır. Kocası Sparta kralı Tyndareos'tur. Leda'nın çocukları Agamemnon'un katil karısı Klytemnestra ve Menelaos'un Truva savaşına neden olan sadakatsiz karısı Helen'dir. Leda aynı zamanda Dioskur'lar olarak tanınan ikiz oğlanlar Kastor ve Polluks'un da anneleridir. Çocukların kimden olduğu kesin değildir. Çünkü Leda kuğu kılığına giren Zeus'la birlikte olmuştur ve sonucunda iki yumurta ürettiği, birinde Klytemnestra ve Helen'in diğerinde Dioskur'ların olduğu ileri sürülür.⁷⁴ Helen bu yüzden kuşlar ve yumurtalar ile ilişkilendirilir.

(Resim 79: Leonardo da Vinci, *Leda ve Kuğu* 1515 Borghese Galerisi, Roma)

İo nehir tanrısı Inachus'un kızı ve Zeus'tan çocuğu olan ölümlü kadınlardan biridir. İo, Argos'taki tapınağında Zeus'un karısı Hera'nın bakire rahibelerinden biridir. Zeus İo'ya aşık olur ve onu Hera'dan saklamak için bir ineğe dönüştürür. Hera durumun farkına vardığı anda bir at sineği göndererek onun yerinde duramamasını sağlar. Zeus, İo'yla sonunda Mısır'ın üzerinde gezinen bir bulutta görüşür ve İo

⁷⁴ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 59

orada tekrar insan biçimine geri döner. Şaşırtıcı bir biçimde Hera onu affeder. Çünkü İo, Hera geldiği sırada inek biçimindedir.⁷⁵

Ovid'in *Metamorfozlar* adlı eserinde geçen başka bir hikaye de ise; Arcadion kralı Lycaon, Zeus'u test etmek için onu ziyafete davet eder ve ona pişirdiği öz oğlu Nyctimus'u sunar. Onun Nyctimus olduğunu anlayan Zeus öfkelenir ve Lycaon'u ceza olarak bir kurda dönüştürür ve onbeş oğlunu şimşekleri ile öldürür ardından Nyctimus'u hayata döndürür.

5.1.2. Vişnu

Hinduizm'in en çok tapınılan ve en önemli tanrılarından biridir. Şiva ve Brahma ile birlikte Trimutri olarak bilinen üç büyük tanrısı oluştururlar. Evrenin koruyucusu olan Vişnu haşmetli, bazen de korkutucudur. Vişnu'nun müritleri Vaişna'lar ona en yüce tanrı olarak bakarlar. Pek çok lakabından biri de Ulu Tanrı'dır.

Vişnu'nun esas işlevi iyinin kötüyü yenmesini garanti etmektir. Hinduizm'in kutsal antik ilahileri olan Rig Veda'da Vişnu küçük bir tanrı olarak geçer. Güneş tanrısı olarak ortaya çıktığı ve güneş şeklindeki görünümünde tüm evreni üç adımda kat edebildiği söylenir. Vişnu daha sonra pek çok figürle özdeşleştirilmiştir. Bu özdeşleştirme tanrının Avatar'ları ya da "İnişleri" olarak adlandırılan Vişnu'nun enkarnasyonları kavramını da beraberinde getirmiştir. Vişnu bu farklı kılıklar içinde yeniden doğarak iblislerle savaşır ve evren tehdit altına girdiğinde ilahi düzeni sağlar. Vişnu'nun Avatar'ları arasında en önemlileri kahraman Rama ve tanrı Krişna'dır. Hinduizm'de Gautama Budha'da büyük tanrının enkarnasyonları arasında görülmektedir.⁷⁶

5.1.2.1. Vişnu'nun Avatar'ları

Vişnu, dünyaya ilk kez büyük tufandan sonra balık Matsya şeklinde gelir. Bir şeytan, kutsal metinleri Brahma'nın elinden kapınca Matsya ilk erkek Manu'ya onları geri almasında yardım eder.

Vişnu'nun ikinci enkarnasyonu ise, tanrıların denizi çalkalayıp insana yararlı, değerli nesnelere ve kutsal varlıkları geri getirmek için kullandıkları, Meru Dağı'nı sırtında taşıyan kaplumbağa Kurma'dır.

Üçüncüsünde, Varaha adındaki domuz şeklinde Vişnu, Tanrıça Bhumidevi'yi büyük tufandan kurtarmıştır. Hikayenin pek çok versiyonunda dünyayı dalgaların üzerinden sivri dişlerinin ucunda geçirmiştir.

⁷⁵ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 55

⁷⁶ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 414

Dördüncüsü, Küstah bir şeytan kral olan Hiranyakashipu Vişnu'ya tapınılmasını yasaklamış ama oğlu emrine uymamıştır. Kral, alay edercesine Vişnu'nun saraylarının sütunu olup olmadığını sorunca Vişnu, sütundan aslan adam Narashima şeklinde fırlatarak onu öldürmüştür.

Vişnu şeytan kral Bali'yi yenmek için beşinci avatarında, cüce Vanama olarak dünyaya gelmiştir. Vanama, Bali'den üç adımda kat edebileceği kadar arazi ister. Bali'yi dehşete düşüren bir şekilde birden bir deve dönüşür ve tüm dünyayı üç adımda kat eder.

Savaşçı kastı ya da Kshatriya dünyaya egemen olunca Vişnu Brahma rahibi kılığında doğar veya Parashurama olarak altıncı erkarnasyonuna girer ve savaşçıları baltasıyla doğrar.

Efendi Rama Vişnu'nun yedinci avatarıdır ve başlı başına bir tanrı olarak ona tapınılır. Dünyaya şeytan kral Ravana'yı yenmek için gelen cesur ve erdemli Rama'nın maceraları anlatılır.

Vişnu, kötü kral Kamsa'yı yenmek için Krişna olarak doğar. Mahabharata'da anlatıldığı üzere Krişna aynı zamanda Pandavas ve Kauravas arasındaki savaşta, büyük okçu Arjuna'yı Bhagavad Gita'nın kelimeleriyle savaşması için yüreklendirerek kilit rol oynar.

Tarihi bir figür olan Buda, Hindu geleneğinde dokuzuncu avatar olarak görülür. Böylelikle şeytanları kutsal metinlerden ve tanrılardan yüz çevirmelerini sağlayarak şeytanları yener.

Vişnu'nun son avatarı Kalki'dir, dünyadaki mevcut dönemin sona ermesiyle geleceği söylenir. Beyaz bir atla gelecek, kötülere yok edecek ve dünyayı yenileyecektir.

(Resim 80: Vişnu'nun on Avatari, 18. Yüzyıl)

5.1.3. Loki ve Odin

Biçim değiştirme unsuru İskandinav mitolojisinde hem tanrıların hemde bazı insanların yapabildiği bir yetenektir. İstedikleri hayvanın formuna girebilen biçim değiştiriciler arasında tanrı Loki de bulunmaktadır. Mitolojik hikayelerde Loki'nin hem hile yapmak için hem de diğer tanrıları ve Asgard'ı bazı dertlerden kurtarmak için hayvan kılığına girdiği anlatılır.

Tanrılar yaşadıkları toprakların etrafına bir ördürmek isterler ve bu amaçla bir duvar ustası bulurlar. Ama bu duvar ustasının aslında devlerin bir akrabası olduğunu henüz bilmemektedirler. Duvarı örmeyi kabul eden dev, emeğinin karşılığı olarak tanrılardan güneş, ay ve tanrıça Freyia'yı ister duvarı örerken arabasının atı Svadilfoeri dışında hiç kimsenin duvarcı ustasına yardım etmesine izin verilmeyecektir. Dev, işini üç mevsimlik süre zarfında bitiremediği takdirde, her şeyi kaybedecektir. Bu anlaşma yapıldığı sırada, Thor evde yoktur ve onun yerine Loki vardır. Loki, duvar örme işinin verilen süre zarfında bitirilmesinin imkansız olduğunu düşünür ve diğer tanrılara duvarcı ustasının teklifini kabul etmelerini

önerir. Atının gücü sayesinde duvarı hızla ören ustaya tanınan süre dolmak üzeredir ama duvar da hemen hemen tamamlanmıştır. Bunu gören tanrılar, anlaşmayı kaybedeceklerinden korkup öfkeyle, her şeyin sorumlusu olarak gördükleri Loki'nin üstüne yürürler. Tanrıların gazabından korkan Loki, duvar ustasının kazanmasını engellemek için hemen bir hinlik düşünür. Dev'in atını uzaklaştırabilmek için kendisini bir kısrağa dönüştürür. Dev'in atı kısrak kılığındaki Loki'nin peşinden kaçır ve duvar ustası atı olmadan duvarı tamamlayamaz. Öfkeye kapılan dev, kimliğini açığa çıkarır ve tanrılar onun aslında bir dev olduğunu anlamışlardır. O sırada evine dönmekte olan Thor, dev'i alt eder. Ardından kısrak kılığındaki Loki, Sleipnir adlı sekiz bacaklı atı doğurur ve bu at Odin'in bineği olur.⁷⁷

Odin'in de kılık değiştirdiği hikayeler bulunmaktadır. Örneğin bir mitte Fialar ve Galar adlı iki cücenin, içen kişiyi şaire dönüştüren bir şarap yaptıkları anlatılır. Kvasir adlı yaratığın kanını bal ile karıştırarak yaptıkları bu şarabı üç kazanda saklarlar. Ama Suttung adlı bir dev, şarapla dolu bu kazanları cücelerden çalar. Odin'de içkiyi Suttung'dan çalmak için bir plan yapar. Dev yokken devin kızını fiçilerden birer yudum alması konusunda ikna eder. Üç yudumda tüm fiçileri boşaltan Odin kartala dönüşerek kaçır. Suttung döndüğünde Odin'in peşinden kendisi de bir kartal kılığına girerek uçar fakat ona yetişemez.

⁷⁷ R.I Page, *İskandinav Mitleri*, (çeviri: İsmail Yılmaz) 2013 Ankara, sayfa: 34-35

6. Totem Hayvanları ve Kutsal Hayvanlar

Kurdun proto-Türk topluluklarında bir totem, daha doğrusu bir töz olduğu anlaşılmaktadır. Bu totem fikri Hun devrinde atalar kültü haline gelmiştir. Kem Vadisinde bir mezar taşı üzerine yapılmış olan resimde, bu konuyla ilgili olarak bir Tanrı-kurt tasvirlerine, şaman alet ve elbiselerinin üzerinde ve kaya resimlerinde de rastlanmaktadır.⁷⁸

Jizvit'te Kızılderililer bir kunduz öldürdüklerinde geleneksel bir tören düzenlerlerdi. Bu törende "Büyük Kunduz"a tütün armağan eder onu onurlandırmaya çalışırlardı. Bir konuşmacı kunduzları öven bir söylevde bulunur, öldürdükleri kunduzla olan ihtiyaçlarını dile getirirdi. "Derinizle silah alacağız, etinizle çocuklarımızı doyuracağız" denirdi. Bu özür dilemek amaçlı bir konuşmaydı son olarak kunduzla kemiklerine saygı gösterileceği, asla köpeklere verilmeyeceği sözü verilirdi. Kızılderililer bu tören düzenlediklerinde kunduzların kendilerine öfkelenmeyeceğini böylece bir dahaki sefere sorun yaşamadan kunduz avlayabileceklerine inanırlardı.⁷⁹

Romalılar her insanın Genius adı verilen bir koruyucu melek tarafından korunduğuna ver yardım edildiğine inanırlar. Genellikle elinde bereket boynuzu tutan kanatlı bir figür olan Genius'lar daha sonraları, Romaların evlerine sık sık giren zararsız yılanlar ile özdeşleştirilmiştir. Ayrıca Romalılar özel günlerde ve ailevi olaylarda Lares adı verilen ruhlara da taparlardı. Lares'ler, evlerdeki ufak tapınaklarda ve ocak başlarında tapınılan ev tanrılarıdır. Genellikle yılanların eşliğinde ellerinde boynuzdan bir kap ve kase bulunduran, dans eden figürler olarak tasvir edilmişlerdir. Romalıların bu tür ev muhafızları için evlerindeki ufak sunaklarda çiçek, şarap, buhur bazen de adaklar sunarlardı.

Asur İmparatorluğu'nda saraylar ve tapınaklar taştan oyulmuş hayvan rölyefleri ile süslüydü. Bunlar genellikle kanatlı boğalar gibi mitolojik hayvanlardır. Asurlular için boğa önemli bir refah ve güç sembolüdür.

Yakındoğu'nun önemli Neolitik yerleşimlerinin başında gelen Çatalhöyük'ün MÖ 6200'den kalma duvar resimlerinde akbaba betimlemeleriyle karşılaşmıştır. Burada

⁷⁸ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 435

⁷⁹ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 114

yapılan yoğun arkeolojik çalışmalarda Catalhöyük'te yaşamış Neolitik dönem insanının ölü gömme geleneklerinde akbabaları kullanmış olabileceği sonucuna varılmıştır. Ölü, gömülmeden evvel yerleşim alanı dışındaki hazırlanmış bir yerde yüksek bir platform üzerine yatırılıyordu. Bir süre burada bırakılan ölü akbabalar tarafından temizleniyordu. Bundan sonra etlerinden arınmış sade iskeletler ölü gömme geleneklerine uygun olarak defnedilmekteydi. Bu yerleşim yerindeki tapınak duvarlarında çok sayıda akbaba resmi göze çarpmaktadır. Bu akbabalar çoğunlukla başı olmayan insan tasvirleriyle beraber resmedilmişlerdir ve dikkat çekici biçimde insan çizimlerinden daha büyüktürler.⁸⁰

⁸⁰ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 12-13

7. Yaratılış ve Doğa olaylarında Hayvan

7.1. Yaratılış Mitlerinde Hayvan

İnsanlar var olduklarından beri yaratılışı sorgulamış ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Dünyanın insan için yaratıldığı algısı çoğu kültürde yaygındır. Genellikle yaratılış mitleri pek çok yönden birbirine benzer. Bir veya birkaç yaratıcı yokluktan suları karaları ve hayvanları yaratmış en son ise insanı yaratmıştır.

İnanç kozmolojilerinin çoğunda, evrenin nasıl oluştuğuna, nasıl şekillendiğine ve bileşenlerinin birbirleriyle nasıl ilişki kurduğuna dair anlatılar vardır. Örneğin tek tanrılı dinlerin kitaplarında kozmosu Tanrı'nın yarattığı kabul edilirken, Antik Mısır, Yunan, Roma ve Hinduizm gibi çoktanrılı inançlar başka başka kutsal varlıklara çeşitli kozmik roller atfederler. Bu anlatıların çoğu sadece ortak unsurlara sahip olmakla kalmaz, ayrıca yaratılış ve kozmosun yapısı sanatta temsil edildiğinde, başta daire olmak üzere belirli sembollerin tekrarlanması özellikle dikkat çekicidir.⁸¹

7.1.1. Yunan

Klasik mitolojide yaratılış konusunda, yaratıcı tanrının kozmosta yerleşecek ilk ırkları oluşturmadan evvel evrene nasıl şekil verdiğini anlatan pek çok rivayet bulunur. Bu yaratılış hikayeleri, Klasik mitolojinin çoğuna egemen olan ve Olympos Dağı'nda oturduklarına inanılan tanrı ve tanrıçaların doğumlarına kadar gider.

Yunan mitolojisi dahil pek çok mitolojide evrenin veya dünyanın yaratılışı hayvan motiflerine yer verir. Pek çok farklı varyasyonu bulunan Yunan yaratılış mitlerinden birinde ilk tanrıça Eurynome güvercin şekline girer ve Ophion adındaki yılan ile birleşerek ilk yumurtayı yumurtlar ancak bu efsane o kadar eskidir ki en eski Yunan yazıtlarında parça parça bulunmaktadır.

Eurynome güvercin şekline girerek büyük bir yumurta yumurtlar. Ophion bu yumurtanın etrafına dolanır. Yılanın halkaları ile ısınan yumurta çatlar ve var olan tüm şeyler dışarı çıkar: Uranos, gökyüzü; Ourea, dağlar; Pontus, deniz ve tüm yıldızlarla gezegenler. Yumurtadan aynı zamanda Toprak ana Gaia ve dağlarıyla nehirleri de çıkmıştır. Bütün bunlar doğduğunda Eurynome ve Ophion Olympos dağına yerleşirler. Ancak Ophion kendisini evrenin tek yaratıcısı ilan eder ve

⁸¹ Clare Gibson *Semboller Nası Okunu*, Yem Yayın 2013, sayfa: 22

Eurynome de onu önce kovarak, daha sonra da sonsuza kadar Yer altı'na sürgüne göndererek cezalandırır.⁸²

7.1.2. İskandinav

Tüm Yaradılış Hikayeleri gibi dünyanın kökeni hakkındaki Nors hikayeleri de konuyu doğal fenomenlerle açıklama yolunu seçer. Nors mitleri ile ilgili ilk hayatta kalma kayıtları da İzlandalı yazarlar tarafından tutulmuştur. Bunlar, yaradılış hikayelerini İzlanda'nın buzulları ve yanardağlarında olduğu gibi ateşle buzun bir araya geldiği bir arazide kurgular. Kuzeyde kar ve buzun, güneyde ise köpüren bir ateş ve alevlerin dünyası vardır. İlk kez devler biçiminde ortaya çıkan yaşam, bu iki zıt gücün etkileşiminden doğmaktadır.

(Resim 81: Nicolai Abildgaard, *Ymir ve Audhumla* 1777, Statens Sanat Müzesi, Kopenhag)

Başlangıçta hiçbirşey yoktu, yalnızca Ginnungagap denilen geniş bir boşluk. Yavaş yavaş bu boşluğun yanında iki ülke belirdi. Sıcaklık ve ateşin bölgesi olan Muspelheim güneyde, soğuk ve buzun bölgesi olan Nilfheim kuzeydeydi. Ortada ise Muspelheim'in sıcak havası ile Nilfheim'in soğuk havası karşılaşıyor ve buzları eritmeye başlıyordu. Eriyen buzul-un damları sonunda Ymir adı verilen kocaman bir buzdan deve dönüştü.

⁸² Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 16

Ymir uyudu ve Muspelheim'den gelen sıcak hava bedeninin üzerinde dolaşırken terlemeye başladı. Onun terinden başka buzdan devler ortaya çıktı. Sol kolunun altından bir dişi bir erkek ve bacaklarından da altı başlı bir başka erkek yaratıldı. Bu arada, buz erimeye devam ederek Audhumla adındaki büyük bir inek şeklini aldı. Bu inek ilk devleri sütü ile besledi. Audhumla, bunu emiyor ve eriyen suyu içiyordu. O emdikçe bir başka devin önce başı, ardından vücudu oluştu ve üç gün sonra buzdan bir dev daha çıktı. Bu sonuncu ile birlikte Niflheim'da buzdan devlerden oluşan bir grup meydana geldi. Audhumla'nın buzdan yarattığı ilk devin Bor adında bir oğlu oldu ve bu oğlan Bölthorn adındaki devin kızı Bestla ile evlendi. Çiftin Odin, Vili ve Ve adında üç çocukları oldu. Bu üç çocuk ilk Nors tanrılarıydılar, Odin de liderleriydi.

Üç tanrı sürekli kendilerine saldıran Ymir'le savaşıyorlardı. Sonunda hepsi bir araya gelerek Ymir'i öldürdüler. Ymir'in damarlarından seller halinde akan kanlar, ağaç kovuğundan yapılmış bir kayıkla kaçan ve sonunda Jotunheim denen bir yere yerleşen Bergelmir (Ymir'in torunu) ve karısı dışındaki tüm devleri öldürdü. Üç tanrı daha sonra Ymir'in etinden dünyayı yarattılar. Kırılmamış olan kemikleri dağları, kanı nehirleri, gölleri ve denizleri, kafatası da gök kubbeyi oluşturdu. Muspelheim'dan güneşi ayı ve yıldızları yaratan kıvılcımlar atıldılar. Tanrılar daha sonra da bir dişbudak ağacından Ask adındaki ilk erkeği ve bir karaağaçtan Embla adındaki ilk kadını yarattılar.⁸³

Dünya ağacı Yggdrasil, Yer altı'nın en dipteki bölgelerinden gökyüzünün en üst katlarına kadar tüm evreni tutar, ağacın Nors evreninin farklı bölümlerinin nasıl tutabildiği konusunda yazarlar arasında bir görüş birliği yoktur ancak hepsi de ağacın dünya için destekleyici bir belkemiği olduğuna hemfikirdir.

Yggdrasilin altında üç tane devasa kök bulunmaktadır. Bazıları bu köklerden birinin Asgard'ı Aesir'in ya da esas tanrı ve tanrıçaların evini tuttuğuna inanırlar. Efsanenin diğer versiyonlarında is Asgard, Ağacın ikinci kökü Jotunheim'ı buz devlerinin buzdan evlerini tutmaktadır. Hemen yanında bilgelik tanrısı Mimir'in kesik kafası ve Mimir kuyusu bulunmaktadır. Üçüncü kök Niflheim adı verilen ve dünya yaratılmadan önce de var olan başka bir soğuk bölgeye uzanmaktadır. Bu bölgede tek ısı kaynağı Hvergelmir adındaki topraktan çıkan sıcak su kaynağıdır. Hemen yakında kötülük yapanların sonsuza dek geçirecekleri yer altı kraliçesi Hel'in evi vardır.

Yggdrasil'in tam ortasında insanların dünyası Midgard vardır. Evrenin tam ortasında olduğuna inanılır. Ve bazı kaynaklara göre Asgard'a, Bifröst köprüsüyle bağlanmaktadır. Tanrı Heimdall tarafından korunan bu köprüyü, sadece tanrılar ve ölmüş kahramanlar, Odin'in Asgard'daki evi Valhalla'ya giderlerken kullanabilirler.

⁸³ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 90

Yggrasil'in dalları tarafından tutulan diğer dünyalar arasında karanlık elflerin evi olan Svartelfheim ve aydınlık elflerin evi Gimle de vardır.⁸⁴

Ygdrasil köklerinde gövdesinde ve dallarında pek çok hayvana ev sahipliği yapmaktadır. Dallarında bir kartal ve atmaca, köklerinde köklerini yiyen yılan Nidhogg, ağacın çevresinde pusulanın dört yönünü simgeleyen eden dört geyik Dain, Dvalin, Duneyr ve Durathror ve ağacın dalları ve kökleri arasında mesaj taşıyan sincap Ratatosk vardır.

7.1.3. Kalevala

Epik bir şiir olan Kalevala, Doğu Finlandiya'nın geleneksel sözlü şiirine dayanmaktadır ve ülkenin ulusal destanıdır. Efsane dünyanın yaratılışını, Finlilerin ülkesi (Kalevala) ile kuzey ülkesi (Pohjola) arasındaki rekabeti anlatır. Aynı zamanda üç Finli kahramanın – Vainamöinen, Ilmarinen ve Lemminkäinen – Kuzey Ülkesi'nin Prensesi'nin kalbini kazanmaya çalışmasını anlatır.

Efsane zamandan bile önce var olan hava, Ilma ile başlar. Ilma'nın kendisi tarafından yaratılan bulutlar arasında durmaksızın dolaşan Luonnotar adında bir kızı vardır. Uzun yıllar sonra yorgunluktan bitap bir halde okyanusa düşer.

(Resim 82: Robert William Ekman, *Ilmatar* 1860, Fin Nasyonal Müzesi, Finlandiya)

⁸⁴ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 92

Luonnotar (veya İlmatar) suyun içinde 700 yıl sürüklenir. Luonnotar okyanusta sürüklenirken bir ördek gelir ve yumurtalarını Luonnotar'ın suyun üstüne çıkan dizlerine bırakır. Daha sonra da kuluçkaya yatar. Luonnotar hareket ettikçe ördek korkup uçar, yumurtalar yuvarlanır ve kırılırlar. Kırılan bu yumurtalardan dünya meydana gelir. İkiye ayrılan kabukların bir yarısı gökyüzünü diğeri ise yeryüzünü oluşturur. Yumurthanın sarısı güneşe beyazı ise aya dönüşür.⁸⁵

7.1.4. Mısır

Mısır yaradılış mitosunda evrenin başlangıçta çamurlu bir sudan ibaret olduğuna inanılırdı. Zamanla sular çekilmeye başlayınca ilk kara parçası olan bir ada ortaya çıktı. Bu adanın üstünde bir yumurta bulunuyordu. Bu yumurtadan çıkan kaz Benu Kuşu, Ra'yı simgeliyordu. Kaz uçmaya başladı ve tüm karanlıklar silindi, ada yaşam buldu.⁸⁶

Mısır mitolojisinin yaradılış hikayeleri düzenin ve hayatın ilk kaostan ortaya çıkışını anlatır. Güneş tanrısı Ra bu efsanelerin pek çoğunda ana yaratıcı tanrı olarak nitelenir. Yaradılış işinde çocukları Shu ve Tefnut ve torunları Gen ve Nut gibi tanrılar tarafından yardım görmüştür. Ra ve yaradılışı aydınlıkta gerçekleşir; kalan karanlıkta Apep adında bir sürekli aydınlığı yutma tehlikesi olan bir yılan tarafından canlandırılır.

Yaratıcı tanrı Ra hiçbir şeyin ilk okyanusu Nun'dan yükselmiştir. Ra hapsirdiğinde kuru hava tanrısı Shu, onun burun deliklerinden ortaya çıkmıştır. Ardından tükürmüş ve nemli hava tanrıçası Tefnut ağzından oluşmuştur. Ra iki tanrıyı okyanus aşırı bir yolculuğa göndermiş, sonra yaradılış ve algılama yeteneklerini kullanarak ilk elementleri var etmiştir. Bunu yaparken adlarını söyleyip oluşmalarını izlemiştir. Bu sırada onun yarattıklarına düzen getirmekle görevli evrensel uyum tanrıçası Ma'at'ı da yaratmıştır.

Ra'nın işini yaparken üzerinde durmak için kuru bir yere gereksinimi vardır, o yüzden Nun'ın çekilmesini sağlamış ve ortaya Benben kayası denilen bir adacık yada tepecik çıkmıştır. Tanrı kayanın üzerinde durur ve yaratmak üzere olduğu her şeyi tasarlar. İlk okyanustan, yeryüzünün bitkilerini ve hayvanlarını çağırmıştır; hepsinin adlarını söylediğinde, teker teker ortaya çıkmışlardır. Ra sonra gözüne, tanrıça Hathor'a, Shu ve Tefnut'a bakmasını söyler. Hathor iki tanrıyla birlikte geriye döndüğünde Ra'nın yüzüne başka bir gözün yerleştiğini görür. Bu şekilde bertaraf edildiği için ağlar ve ilk insanlar onun gözyaşlarından doğarlar. Ra Hathor'u alını yapar ama o bir kobra şekline girer ve Ra yarattığı dünyayı yönetirken ona yardım eder.⁸⁷

⁸⁵ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 100-101

⁸⁶ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 119

⁸⁷ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 236

Shu ve Tefnut'un iki çocukları vardır; Geb, yeryüzü ve Nut, gökyüzü. Nut kimi zaman bir inek olarak tasvir edilir ve yıldızlar onun karnında bulunur. Bu ikisi birlikte olur ve yıldızları doğururlar. Çifti kıskanan Shu onları ayırarak Nut'un ayın tüm günlerinde doğum yapmasını yasaklar. Ancak Nun, tanrı Toth'la kumar oynarken fazladan beş gün kazanır. Bu günlerde Mısır'ın en büyük tanrıları Osiris, Set, Nephtys ve İsis'i yaratır.

7.1.5. Türk

Yaradılış hikayesinin Türk-Moğol anlatımında Tengri gökyüzünde, zamanın sonsuz akışını simgeleyen çok büyük bir okyanus üzerinde beyaz bir kaz olarak uçar. Adına Beyaz ana dediği birinin ona dünyayı yaratmasını söylediğine inanılır. Tengri önce Erlik adında bir varlık yaratır ve sonra beraberce Yeryüzünü ve sakinlerini yaratırlar. Ancak Erlik ahlaksızdır ve insanları kötülüklerle dolu bir hayata yönlendirmektedir. Bunun üzerine Tengri kutsal hayvanlarını Şaman veya ruh rehberlerini yaratmaları ve insanlara iyi biri olarak yaşamanın ve Yaratana saygı göstermelerini öğretmek için Yeryüzüne gönderir.

7.1.6. Kızılderililer

Bütün Kuzey Amerika Kızılderili dinlerinin çekirdeğinde ve karakter tiplerinin ötesinde karmaşık bir ruh kavramı bulunmaktadır. Doğanın tüm güçlerinin üzerinde ve ötesinde, göl çamurundan ya da nehir diplerinden ya da toprağın tozundan insanları yaratan tanrısal, olağanüstü bir varlık, bir yaratıcı vardır. O, tektir, her şeyi benliğinde toplayan bir bütündür, beyaz adamlar tarafından “büyük ruh” olarak değer verilen varlıktır.⁸⁸

Kuzey Amerika ovalarında yaşayan Şayen halkı yaşamlarının büyük bölümü at sırtında buffalo sürülerinin peşinde geçirmişlerdir. Şayen inancına göre Maheo adlı yaratıcı ilk başta tüm evrende yapayalnızdı. Büyük Ruh Maheo gücünü kullanarak ilk olarak hiçliğin ve karanlığın ortasında tuzlu suyu yaratır. Ardından suda canlılar olması gerektiğini düşünmüş ve balıklar ve diğer deniz canlılarını yaratmış. Önceleri derin sularda yüzen canlılar varken daha sonrasında kum ve çamuru yani suyun dibini yaratmış. Fakat suyun yüzeyinde de canlılar olması gerektiğini düşünmüştür ve su kuşlarını yaratmıştır.

Artık sonsuzluğun içinde yankılanan su sesleri ve kuşların kanat çırpışlarını duyabiliyormuş. Ardından yaratılan yaratıkları görmek istemiş ve Güneş yaratılmış. Güneş'in ışığında yaratılan tüm varlıkları izleyen Maheo'ya beyaz bir kaz seslenmiş ve balıkların aksine kuşların her zaman suda duramayacağından ve yüzerken yorulduklarından yakınmış. Öyleyse uçmalısınız diyen Maheo ardından gökleri yaratır ve gökler kuşlarla dolar.

⁸⁸ A.Marriott, C.K. Rachlin (Çeviri:Ünsal Özünlü), *Kızılderili Mitolojisi* İmge Kitabevi 2003 İstanbul, sayfa 34

Göl yüzeyine ilk inen Gavia adındaki kaz tekrar Maheo'ya seslenir ve yürüyebilecekleri, yuvalarını kurabilecekleri katı kara parçaları ister. Fakat Maheo'nun yaratıcı gücü dört şeye yetmiştir su, ışık, gök ve canlılar, en büyük beyaz kazı toprağı bulması için su altına gönderir fakat kaz bir şey bulamadan geri döner. Sırayla tüm kuşlar dener ve başarısız olur.

En sonunda küçük su tavuğı Maheo'ya seslenir ve kendiside denemek ister:

“Kardeşlerim gibi uçamam ya da dalamam. Bütün yapabildiğim şey yüzmek, fakat bildiğim en iyi biçimde aşağı yüzerim ve gidebildiğim kadar derinlere giderim.”⁸⁹

“Küçük kardeş” Demiş Maheo “Hiç kimse yapabileceği en iyi şeyden fazlasını yapamaz. Ben bile sudaki bütün canlıların yardımını istedim. Elbette deneyeceksin. Bütün bu denemelerden sonra yüzmek dalmaktan belki de daha iyidir. Dene, küçük kardeş ve ne yapabileceğini gör.”⁹⁰

Suyun derinlerine yüzen su tavuğı gagasında bir parça çamurla çıkagelmiş ve getirdiğı toprağı Maheo'nun avuçlarına bırakmıştır. Bu toprak parçasını çoğaltan ve genişleten Maheo bu seferde su altında yaşayan canlılardan yardım istemiş. Toprağı yerleştirmek için yaşlı ve büyük bir kaplumbağanın sırtını seçmiş. Tüm dünyanın yükünü sırtında taşıyan kaplumbağanın soyundan gelenlerin bu yüzden ağır yürüdüğüne inanılır.

Yeryüzünü bu şekilde yaratmasının ardından, bitkileri yaratan Maheo, sağ kaburgasından ilk erkeğı, sol kaburgasından ise ilk kadını yaratmıştır. İnsanın ihtiyaçlarını olduğunu fark eden Maheo, böylelikle diğer hayvanları yaratmış fakat sonunda tek bir hayvanın tüm diğer hayvanların yerini tutabileceğine karar vermiş ve buffaloları yaratmıştır. Şayen'ler için buffalo en önemli av hayvanı olduğundan mitlerinde de varlığı bu şekilde açıklanmıştır. Şayen'ler için buffalo Büyük Ruh Maheo'nun insanlığa armağanıdır.

7.1.7. Çin

Çin yaradılış efsaneleri ilk tanrı Pan Gu'nun dünyayı yaratmak için kaosu nasıl düzene soktuğunu anlatırlar. Bunu yaparken Çin mitolojisinin en önemli hayvanları Kaplan, Ejderha, Kaplumbağa ve Quilin'den yardım aldığı söylenir. Bundan sonra tanrıça, Nü Wa ortaya çıkar ve ilk insanları kilden yaratır. Nü Wa, kelime anlamı olarak “bakire Salyangoz” demektir ve tanrıça genellikle bir salyangoz ya da yılan bedeninde tasvir edilir.

Pan Gu dünyayı yaratma işini bitirip uyuduğunda, ortaya Nü Wa adında bir tanrıça çıktı. Pan Gu'nun bedeninden oluşan evrene baktı ve çok güzel olduğunu düşündü. Ancak bir süre sonra kendini yalnız hissetti ve bu topraklar üzerinde birlikte

⁸⁹ A.Marriott, C.K. Rachlin (Çeviri:Ünsal Özünlü), *Kızılderi Mitolojisi* İmge Kitabevi 2003 İstanbul, sayfa 41

⁹⁰ A.Marriott, C.K. Rachlin (Çeviri:Ünsal Özünlü), *Kızılderi Mitolojisi* İmge Kitabevi 2003 İstanbul, sayfa 41

yaşayabileceği insanlar yaratmaya karar verdi. Birlikte mutlu olduklarını görünce biraz daha yapmaya devam etti. Ancak bunların bir süre sonra yaşlanıp öldüklerini de fark etmişti. Sürekli kilden insan yoğurma işinden yorulan Nü Wa yarattıklarına doğurma yeteneği verdi; artık dünyanın nüfusunu artırmak için sürekli insanlar olacaktı. Nü Wa bir adım geri çekilip baktı, yaptıklarından memnun kaldı.⁹¹

7.2. Doğa Olaylarında Hayvan

7.2.1. Dünyanın konumu

Dünyanın konumu ve şeklide merak edilen bir konuydu, kimi mitler Dünyayı çeşitli hayvanlara yüklerken kimisi de ağaç dallarına yerleştirmiştir. Türk-Altay anlatımına göre Dünya balıklar ve öküzün boynuzları üzerinde bulunmaktadır.

“... Tanrı Ülgen durmamış ayrıca vermiş salık

Bu dünyanın yanına yaratılmış üç balık

Bu büyük balıkların üstüne dünya konmuş,

Balıklar çok büyükmüş dünyaya destek olmuş

Dünyanın yanlarına iki de balık konmuş

Dünya gezer olmamış bir yerde kalıp donmuş.

Yaratılış la ilgili destanın bu bölümlerinden anlaşılacağı gibi; Dünyanın altındaki balıkların, arzın dengesini sağlamada rolü vardır. Balığa kutsallık atfedilmiş ve o dünyanın dengede durmasının simgesi olmuştur. Balığın burada kullanılması aynı zamanda onun, insanın yaratılışının, hayatın yeniden doğuşunun, üremenin, bolluk ve bereketin simgesi olmasından ileri gelmiştir.⁹²

Yeryüzünün düşmemesi veya batmaması için neyin üzerinde durduğu sorusuna cevap arandığında, bunun başlangıcının, çeşitli Türk mitlerinde “uçsuz bucaksız su”, başka bir ifadeyle “kozmetik okyanus” fikriyle ilişkisinin olduğunu görüyoruz.

Bu ucu bucağı görünmeyen suyun içerisinde bulunan yılan, ejderha, dev su kaplumbağası, dev balıklar vb. yaratıklar zaman zaman yeryüzünün üzerine yerleştirildiği varlıklar olarak düşünülmüştür.

Bunlar suda yüzdüğünden veya su üzerinde sabit durabildiğinden dolayı bunların üzerinde yer alan Dünya da bu sayede sabit durabilmektedir. Herhangi bir şekilde bu hayvanlarda bir hareketlilik söz konusu olduğunda Dünyada felaketler, tufanlar, depremler olmaktadır. Bu yüzden çeşitli efsanelerde bu hayvanları, felaketlere sebep olmamaları için zapt edecek mit kahramanları ortaya çıkmıştır.

⁹¹ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 212

⁹² Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 418

Altay dağlarının kuzey batısında yaşayan Teleüt Türklerine göre: Dünya, dört öküz tarafından tutuluyordu. Fakat bu öküzler, bir tabağa benzeyen Dünyayı altına girerek değil; kenarlarına koşmuş olarak tutuyorlardı. Bu öküzlerin renkleri de, eski Türk an'a nesine göre, yine mavi, yani gök idi. Dünyaya koşulu olan bu öküzler, zaman zaman kımıldıyorlar ve bu yüzden de büyük zelzeleler oluyordu.

Bu efsaneyi dinler dinlemez hatırımıza gelen ilk şey, birçok öküzlerle çekilen ve üzerinde çadır kurulan, Cengiz Han devrinin kağnıları oluyordu. Çünkü yine aynı Telüt efsanesine göre, tabak şeklindeki dünyanın, üstünde de yuvarlak çadıra benzer, bir gök kubbesi bulunuyordu.

Bu efsanede, Ön Asya inançlarına benzer motifler de yok değildi, fakat efsanenin kuruluşu, tam manası ile bir Orta Asyalının görüş, anlayış ve yaşayışına göre yapılmıştı. Hindistan ve Tibet'teki bazı inanışlara göre: Dünya ile üzerindeki gök kubbesi dört filin üzerinde duruyordu.

Kırgızlara göre ise; yerin en altında büyük bir okyanus vardı. Bu denizin üzerinde ise çok kalın bir bulut dolaşır. Bulutun üzerinde çok büyük bir kaya ve kayanın üzerinde bir "Boz Öküz" vardı. İşte dünya bu öküzün boynuzları üzerinde dururdu.

Anadolu'da ve kültür bakımından, Anadolu'nun tesiri altında bulunan Kırım'daki durum, daha başkadır.

"En aşağıda büyük bir deniz vardı. Denizde büyük bir balık, balığın üstünde bir öküz ve öküzün boynuzları üzerinde de Dünya duruyordu."

Sümer ve Ön Asya kozmolojilerinden anlaşıldığına göre, genel olarak yeri simgeleyen Dünya dağı veya yeryüzü yine ifade edildiği şekilde kozmik okyanusta yüzmektedir.

Dünyayı taşıdığı, tuttuğu varsayılan yılanlar, mitlerde en çok sözü edilen hayvanlardandır. Bu tasavvurlar "yerin altında bin başlı yılan"ın bulunduğu şekliyle Ortaçağ İslam dünyasına kadar ulaşmıştır.

Yukarıda sözü edilen Altay yaratılış mitinde, balıklardan ikisinin dünyayı iki tarafından sararak destek olmasına benzer şekilde, yılanlar da dünyayı sararak destek olmuş olmalıdır. Yerin göbeğinin (merkez) tanrının tahtıyla özdeş olduğunu söyleyen bir Sami mitinde bu tahtın çevresini bir yılanın sardığı ifade edilir.

Altay yaratılış mitinde yılan ilk insanın yaratılışı esnasında karşımıza çıkmakla birlikte, yukarıda söylendiği gibi, yılanın yerini balık almış bulunmaktaydı.⁹³

Çeşitli dünya mitlerinde, yeri taşıyan hayvanlardan biri de kaplumbağadır. Hint mitolojisinde Akupara adlı bir kozmik kaplumbağanın sırtında dört fil bulunmaktadır bu filler ise üstlerinde Dünyayı taşımaktadır. Benzer bir olay Çin mitolojisinde vardır. Tanrıça Nü Wa, dağların yıkıldığı büyük bir felaketten sonra Ao adlı

⁹³ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 419-420-421

kaplumbağayı, gökyüzünü desteklemek için kullanmıştır. Göktürk devrine ait kaplumbağa kaideli ve yazıtlı, üst kısmı ejder veya kurt kabartması ile düzenlenmiş, taştan yapılmış abideler, bu kozmolojik anlayışın Göktürklerde de olduğunu ispatlamaktadır.

Bu şekilde yapılmış, birer dünya modeli olarak kabul edilebilecek bu heykeltıraşlık eserlerinde kaplumbağa şeklindeki kaide yazıtlı kısım insanların yaşadığı yer, üst bölüm göğü temsil etmek üzere, dünyayı sırtında taşımaktadır.

Göktürk ve Uygur devri mezar külliyeleri içinde, bu yazıtlı abidelerden çok sayıda örnek tespit edilmiştir. Bunlar arasında özellikle, Kültigin Külliyesi yazıtı (M 732), Bilge Kağan Külliyesi yazıtı (M 735), Bugut yazıtı (M 582), Karabalgasun yazıtı (M753), sayılabilir.

Ortaçağ Türk-İslam devri mitlerinde ise, dünyayı taşıyan hayvan figürlerinin daha çok bir arada düşünüldüğü dikkati çekmektedir. Bu durumda, suyun üzerinde balık, onun üzerinde öküz ve onunda boynuzları üstünde dünya yer alır; ancak çoğu kere öküzün üzerinde duran bir meleğin dünyayı tuttuğu da görülür. Böylece burada, göğü veya dünyayı taşıyan figür, Atlas veya Pers mitlerindeki devler gibi, insan görünümü bir figür haline gelmekte ve bu da İslami anlayışla uyuşturulmak suretiyle melek olarak nitelendirilmektedir.⁹⁴

Birçok yaratılış mitinde dünyanın bir kaplumbağanın kabuğunda taşındığı inancı yaygındır. Kuzey Amerika’ da bulunan Ojibwa halkı da başlangıçta dünyayı bir kaplumbağanın, kabuğu üzerinde taşıdığına inanırlar.

Kuzey Japon adalarında yaşayan Aynu halkları dünyanın büyük bir balığın üzerinde durduğuna ve sık sık yaşadıkları depremlere Zelzele Balığının sebep olduğuna inanırlardı.

7.2.2. Ay

Eski inanışlarda insanlar, sebeplerini bilmedikleri doğa olaylarını açıklarken mitlere başvurmuşlardır. Bu mitlerde doğa olaylarının sebepleri genellikle tanrılara veya hayvanlara yüklenmiştir. Örneğin Türk mitolojisinde Ay’ın evreleri, Ay’ı yiyen kurtlar sebebiyle olmaktadır.

“Ay her dolunlaştıkça kurtlar ayılar yermiş,

Ay azıcık kaldıkça, kurt ayılar gidermiş.

Ay gider bir at yatar, yarasını sararmış,

İyileştikçe çıkar, yine gökte parlarmış.

Ayı, kurtlar yakalar, iyice bir yolarmış,

⁹⁴ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 422-423

Ay yine gidip yatar, yarası kan dolarmış”

Bu inanış, Orta Asya ve Sibirya’da çok yayılmıştır. Fakat her kavim, bu ayın yeniş parçalanışını, kendi kutsal hayvanlarına yaptırıyordu. Mesela Moğollarla, Kuzey Doğu Sibirya’daki Gilyak’lar Gökteki ayı, kendi köpeklerine; kuzey kutbuna yakın oturan halklar ise, aylara yedirtiyorlardı. Bu sebeple Yakut Türkleri, diğer komşularından ayrılarak ayı, kurtlara kovalatıp ve sonrada onlara yedirtiyorlardı.

Altay Türklerinde de aynı efsaneyi görüyoruz. Yalnız burada, Kurtların yerine “Yedi başlı dev” yani “Yelbegen” geçmiştir.⁹⁵

Nors Mitolojisinde kıyamet günü Ragnarok’da Güneş’i ve Ay’ı kurtların yiyeceği rivayet edilir.

7.2.3. Işık

Kuzey Amerika’da yaşayan Çeroki halkına göre Dünya’ya ışığın gelişi tüm hayvanların ortak bir ihtiyacından doğmuş ve örümcek tarafından getirilmiştir. Kızılderili mitolojisinde sık sık karşımıza kurnaz, anaç ve iyi huylu bir büyükanne karakteri, Örümcek kadın çıkmaktadır.

Dünya’da ışık yokken tüm hayvan kavimleri karanlıkta hiçbir şey göremeden yaşamaktaydılar. Bu durumdan sıkılan hayvanlar bir araya gelir ve ışığı bulmaya karar verirler. Kırmızı başlı ağaçkakan, dünyanın öbür ucunda ışığa sahip kavimler gördüğünü belirtir ve keseli sıçan ışığı getirmeye gönüllü olur;

Kızılderili mitleri hayvanların ilginç özelliklerini görünüşlerini de açıklar niteliktedir. Örneğin keseli sıçan, Güneş yüzünden kuyruğunu yaktığı için o gün bu gündür tüysüz bir kuyruğa sahiptir.

Güneşin bir parçasını kapar ve uzun gür kuyruğuna saklayarak yola çıkar fakat Güneş’in ısısından yanan kuyruğu tüysüz ve çıplak kalır ve başarısız olur. Keseli sıçanın bu yüzden kuyruğunda tüy olmadığına ve bu yüzden yalnızca geceleri dışarı çıktığına inanılır. Aynı şekilde kel şahinde Güneşi getirme çabasının boşa çıkması ile başındaki tüyleri kaybetmiştir.

Tüm bu başarısızlıkların ardından ortaya çıkan Örümcek Büyükanne ufak ve ince bedeni ile herkesi şaşırtarak bu işe gönüllü olmuş. Bir parça çamur alıp buna bir çömlek biçimi vermiş ve geri dönüş yolunu bulabilmek için ardından ağ bırakarak gitmiştir. Güneşten aldığı parçayı çömleğin içinde saklayarak getiren Örümcek başarılı olur ve ışığı getirdiği için tüm hayvanlar tarafından saygı duyulur.

Örümcek ağlarının güneş biçimde oluşu bu hikayeye yorumlanmıştır ve örümceklerin bu yüzden günün ilk ışıkları ile ağlarını örmeye başladığına inanılır. O günden sonra Çanak Çömlek yapımı kadın işi olmuş. Güneşin ülkesine giderken Örümcek Büyükanne’nin kasesini karanlıkta yavaş yavaş elinde kurutması gibi,

⁹⁵ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi* Resse Kitabevi, 2014 İstanbul sayfa 463-464

çanak çömlek eşyalar ateşli fırına konulmadan önce gölgede yavaş yavaş kurutulmalıdır.⁹⁶

Yine benzer biçimde Pueblo Kızılderilileri’de ışığın gelişini hayvanlarla bağdaştırır. Bu mitte yine Örümcek nine figürü vardır fakat bu sefer yaşlı bir kadın biçiminde karşımıza çıkar.

Yeraltında karanlıkta insanlar yaşamaktadır. Işık özlemi ile yaşayan bu insanlar dünyayı bir uçtan bir uca gezmiş olan köstebek ile karşılaşırlar ve köstebek onlara ışığın olduğu bir dünyadan bahseder ve kazdığı tüneller ile insanları ışığa yönlendirir. Kazdığı toprağı arkasına attığı için kabilenin geçtiği tüneller arkalarından kaybolur. Tünelin sonunda ışığın var olduğu yere ulaştıklarında onları Örümcek Kadın karşılar ve ışıktan kamaşan gözlerini karanlığa alıştıtır. Onlara silahsız ve barışçıl bir yaşam sürmelerini öğütleyip mısır ile tanıştırır ve mısır ekmeyi öğretir.

7.2.4. Taşan Nehirler

Çin’de büyük nehirlerin taşması sebebiyle sürekli seller meydana gelmektedir. Çinliler tarih boyunca büyük uğraşlarla bu selleri kıyıları yükselterek, set çekerek ve barajlar yaparak bu selleri kontrol etmiştir. Bu uğraş Çin efsanelerine de konu olmuştur. Çin’de ejderhalar su ve yağmurla ilişkilendirilen yılanı yaratıklar ve selleri kontrol etmek ile ilgili olan efsanede Yu adlı ejderha insanlara yardım etmiştir.

İmparator Shun’un başı, Çin’in büyük nehirlerinin taşmasıyla derttedir. Cennetin İmparatoru insanlığın günahlarına öfkeleniği için seller göndermektedir. İmparatorun torunu Gun insanlara acır ve kanallarla drenaj hendekleri inşa etmek için yeryüzüne gelir. Cennet’in imparatoru ondan izinsiz olarak Gun’ın neler yaptığını öğrendiğinde torununu öldürür. Ama Gun’ın cansız bedeninden Yu adında bir ejderha doğar, öfkeli suların neden olduğu feci zararları görür ve Çin halkı adına aracı olmak için cennete uçar. Yu’nun hikayesini duyan cennetin İmparatoru insafa gelir ve sonunda sellerin kontrol altına alınabilmesi için Yu’nun dağları yükseltmesi, nehirlerle yeni yollar açması ve drenaj kanalları inşa etmesine izin verir.⁹⁷

7.2.5. Ölüm

Afrika mitlerinde ölümün dünyaya nasıl geldiğini anlatan çeşitli mitler bulunmaktadır. Tanrı insanı ölümsüz yaratmıştır fakat bir kaza sonucu sonsuz yaşam yerine ölümlülüğü almışlardır, tanrı sonsuz yaşamın müjdesini vermek için bir bukalemun yollar fakat daha hızlı olan kertenkele ölüm haberi ile bukalemunu geçer. Sierra Leone’li Mende halkı ise ölüm haberini bir kara kurbağasının getirdiğine

⁹⁶ A.Marriott, C.K. Rachlin (Çeviri:Ünsal Özünlü), *Kızılderili Mitolojisi* İmge Kitabevi 2003 İstanbul, sayfa 52

⁹⁷ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 215

inanır, yaşam haberini taşıyan köpek yolda yemek yemek için durduğundan ölüm haberi taşıyan kara kurbağası dünyaya daha çabuk ulaşır.

Farklı mitlerde ise ölümün sebebi insanların veya hayvanların tanrıları kızdırmasıdır. Sudan'lı Nuer halkı ölümün dünyaya sırtlan yüzünden geldiğine inanır, sırtlan dünya ve cennet, (yada tanrıların alemi) arasındaki ipi kopartmıştır. Kenya'nın Luhya halkı ise bir bukalemunun insanları ölüm ile lanetlediğine inanır, çünkü bir adam yemeğini bukalemun ile paylaşmayı reddederek misafirlik kanunlarını çiğnemiştir. Bushmen halkı peygamberdevesinin insanlara kelimeleri ve ateşi getirdiğine inanır. Mali'nin Bambara halkı ise çiftçiliği insanlara bir antilobun öğrettiğine inanır.

7.3. Kıyamet Mitlerinde Hayvan

7.3.1. Tufanlar

Tufanlar, yarattıkları yıkımın ardından bereketli topraklar bırakırlar ve bu özellikleri ile de kıyamet sonrası yapılan bereketli başlangıçların, temizlenen dünyanın sembolü olarak neredeyse tüm kültürlerin mitlerinde yer almışlardır. Taşan nehirlerin ardından başlayan bereket zamanları gibi, tanrılarında günahkar insanı temizlemek ve yalnızca seçilmiş saf ve günahsız insanlarla yeni bir başlangıç yaratmak için tufanlara başvurduğu düşünülür. Tüm tufan mitlerinin ortak özelliği, Nuh ve ailesi gibi seçilmiş bir aile, tanrı tarafından yapımı emredilen dev bir gemi her türden çeşitli hayvanlar, tufan dindikten sonra kara parçası bulması için salınan kuş ve nihayetinde bulunan bereketli yeşil topraklar olmuştur.

Mitolojilerde tufanlar günahkar insanoğlunu yeryüzünden silmek ve daha asil bir ırkla yeniden doldurmak için gönderilir. Mısırlılar kendi yaratılış tanrıları Ra'nın günün birinde insanoğlundan bıkip usanacağına ve yeni bir yaratılış döngüsü başlamadan evvel Nun'un dipsiz kuyusuna geri döneceğine inanırlar.

Kuvvetli tufanların hikayeleri insanoğlunun, yaşam için çok gerekli olan ancak aynı zamanda şiddet ve yok edicilik tehdidi de taşıyan suyla olan mutlak ilişkisini yansıtır. Mezopotamya'nın tüm uygarlıklarının üzerinde yükseldiği Dicle ve Fırat nehirleri birdenbire taşabilir ve pek çok tufan mitinde korkunç doğalarını ortaya koyarlar. Nitekim Nuh Tufanı'na benzer bir hikaye ile İbrani geleneğine de girmişlerdir.

Enlil; doğanın korkunç güçlerini kontrol eden Sümerlere ait bir hava tanrısıdır. Aşırı kalabalık şehirlerden yükselen gürültülere öfkelenir ve yeryüzünün sakinlerini yok etmeye karar verir. Dünyaya diğer tanrıları bile korkutacak kadar büyük bir tufan gönderir. Su tanrısı Ea tarafından ikaz edilen bilge adam büyük felaketi kendi gemisinde hafif şekilde atlatır. Nuh ve ailesi su seviyesi düşmeden evvel yeryüzüne 150 gün boyunca kaplayan ve Nuh'un gemisini Ararat'ın (Ağrı Dağı) tepesine çıkararak tufandan kurtulan yegane insanlardır. Nuh gemiden bir güvercin salar ancak güvercin bir kara parçası bulamadığı için gerisin geri gemiye döner. Yedi gün sonra Nuh güvercini tekrar bırakır ve oda tufanın artık bitmekte olduğunu bir işaret olarak ağzında bir zeytin dalı olarak geri döner.

Nuh, güvercinin zeytin dalı ile gemiye geri döndüğünü görünce yedi gün sonra onu yeniden salar. Bu kez güvercin geri dönmez. Dışarı bakan Nuh karayı görür ve tüm hayvanlar ve ailesi ile buraya yerleşerek yeniden başlamayı başarır. Tanrı onun ve ailesinin güvende olduklarına dair söz verir ve bu sözleşmenin bir işareti olarak gökyüzünde bir gökkuşağı belirtir. Bu gök kuşağı yağmur bulutları geldiği zamanlarda tufanın geri gelmeyeceğini taahhüt etmektedir. Nuh'a gemisi için Tanrı tarafından kusursuz bir tarif verilmiştir. Bu tarife geminin boyutları, çatısı ve kapısı, güverte sayıları, kullanılacak ahşabın cinsi ve su geçirmezliğini nasıl sağlanacağı hakkındadır. Nuh tufan sırasında epey yaşlı bir adamdı ve tufandan sonra da uzun yıllar yaşamıştır. Ömrünün uzunluğu mitin Mezopotamya versiyonlarında tufandan sonra hayatta kalanlara bahşedilen ebedi hayatı anımsatmaktadır.⁹⁸

7.3.2. Ragnarok

İskandinav mitolojisinde kıyamet günüdür. Tanrıların ölüp dünyanın sonunun geleceği gündür. Büyük bir savaş çıkacaktır ve Odin ve Thor gibi pek çok tanrı ölecektir. Yalnızca birkaç tanrı sağ kalacak ve bunlardan biri Odin'in oğullarından biri olan Balder'dir. Balder kör kardeşi Hodr tarafından Loki'nin bir oyunu ile öldürülmüş ve ölümler ülkesi Hel'de kalmıştır. Ragnarok kıyametinin ardından tıpkı başlangıçtaki gibi sellerin ve ateşlerin ortasından yemyeşil bir dünya çıkacaktır ve baş tanrı Balder olacaktır.

Ragnarok'ta Aesir tanrılarının evi olan Asgard'ın güçlü surları yok olur ve gökyüzündeki Bifrost Köprüsü, korkunç alevli dev Surt tarafından tutuşturulur. Devasa dünya yılanı Jormungand da suları karmakarışık olmuş okyanustan çıkar ve her yöne zehir saçarak Vigrid düzlüklerini yutar ve ortadan kaldırır. Thor tarafından öldürülür fakat onun zehihirine maruz kalan Thor kendisi de ölür. Kurt Fenrir kendisini tutan bağlardan kurtulur, ölüm ve yok edicilik kusan vahşi çocuklarıyla tüm dünyayı kasıp kavurur. Kurtlar güneşi ve ayı yutarlar, Yggdrasil bile titrer. Loki devlerden oluşan ordusuyla kabaran denizlere açılır, kızı Hel'de benizleri solgun ölümlerden oluşan ordusuyla sisli Nilfheim'dan yükselir. İki ordu birleşerek Vigrid düzlüklerine gelir. Odin Vallhala'daki savaşçıları ve Valkyr'lerden oluşan ordusuyla savaşır. En sonunda Surt dokuz dünyayı da alevlere boğar ve yeryüzü kaynayan okyanusun dibine çöker.⁹⁹

⁹⁸ Halise Handan Kızmaz, Mitolojilerde Tufan Mitleri 8 Kasım 2014
<http://mitolojivesemboller.blogspot.com.tr/>

⁹⁹ Arthur Cotterell/ Rachel Storm *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* Alfa Yayınları, 2011 İstanbul sayfa, 247

8. Avcılık ve Kahramanlık Hikayelerinde Mitolojik Hayvanlar

Mitolojilerde av ve kahramanlık hikayelerinde, kahramanın kendini kanıtlaması veya insanlara bela olan bir canavarı öldürmesi gerekirken de doğa üstü mitolojik hayvanlardan bahsedilir. Bu tür hikayeler günümüz sanatına, edebiyatına ve popüler kültüre sıkça esin kaynağı olmuştur. Sinema ve bilgisayar oyunlarında da bu tür mitolojik yaratıkların bir kahraman tarafından alt edilmesine sıkça rastlarız.

8.1. Herakles

Büyük gücü ile bilinen kahraman Herakles, Zeus ile ölümlü bir kadın olan Alchmene'nin oğullarıdır. Zeus'un karısı Hera bu ilişkiyi kıskandığı için Herakles'e kızgındır ve hayatı boyunca ona zulmeder. Herakles Thebai kralı Creon'un kızı Megara ile evlenir ancak Hera onun delirerek karısını ve çocuklarını öldürmesine neden olur. Herakles'i cezalandırmak için Miken kralı Euristeus ona başarılması imkansız gibi görünen on iki iş verir.¹⁰⁰

(Resim 83: Rubens, *Herakles Ejderhayı Öldürürken* 1635)

¹⁰⁰ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 46

Kral Euristeus tarafından Herakle'e yüklenen işler arasında korkunç canavarları öldürmek, krala ganimetler getirmek ve her biri birbirinden zor ve her seferinde bir öncekinden daha uzun bir yolculuğa çıkmasını gerektirecek başka görevler vardı. İlk iş Miken'den fazla uzak olmayan Namea'nın aslanını öldürmektir. Herakles canavarı boğdu ve derisini yüzdü; bu deriyi pelerin gibi üzerine giydi. İkinci iş, Lerna'da yaşayan çok başlı su canavarı Hydra'yı öldürmektir. Herakles canavarın bir başını kestiğinde onun yerine iki tane daha çıktığını fark etti. Bunun üzerine yardımcısı Iolaos'a kafaları kestiği yerleri yeniden çıkmasını diye dağlamasını söyledi. Üçüncü görev, Tanrıça Artemis'e adanmış altın boynuzlu geyiği yakalayıp geri getirmektir. Bu görev kahramanın uzun bir takibe girişmesini gerektirdi ama sonunda başarıya ulaştı. Dördüncü iş Erimantia domuzunu yakalamaktır, öfkeli yaratık Herakles için çok fazla sorun yaratmadı. Beşinci iş için Elis'e gitmesi ve Kral Augeas'ın at pisliği ile dolu ahırlarını temizlemesi isteniyordu. Herakles kurnazca iki nehrin akış yönünü ahırlara doğru çevirerek tüm pisliğin akıp gitmesini sağladı. Herakles'in altıncı görevi için Miken'in kuzeybatısındaki Stymphalis Gölü'ne gitmesi gerekti. Orada kuşlar arasında ortaya çıkan bir salgını bitirmesi isteniyordu. Kuşları Athena'nın verdiği kastanyetlerle korkutarak uçmalarını sağladı ve havalandıklarında onları vurdu. Bunları izleyen işler içerisinde Herakles'in çok daha uzağa gitmesi hatta Yunan anakarasından ayrılması gerekti. Yedinci görev, Girit Kralı Minos'a ait devasa bir boğayı yakalamaktır. Bundan sonra Trakya'ya gönderildi ve kendisinden Kral Diomedes'e ait insan yiyen kısırakları yakalaması istendi. Dokuzuncu, onuncu ve onbirinci işlerinde çok değerli, eşyalar çalması gerekti. İlkönce Karadeniz'in güneyinde yaşayan Amazonlar Kraliçesi Hippolyta'nın kemerini aldı. Ardından uzak batıda yaşayan dev Geryon'un hayvan sürüsünü kaçırdı. Bundan sonra Hesperide'in altın elmalarını çalmayı başardı. Ama bu görevlerin ancak tümü sonuncusu ile eşdeğer olabilirdi: Onikinci işinde Yeraltı'na gidip oranın muhafızı olan Kerberos adındaki köpeği getirmesi isteniyordu. Herakles, Euristeus'u şaşırtarak bu imkansız gibi görünen işi de başardı.¹⁰¹ Herakles'in ölümü ise Nessus adlı bir Centaur'un elinden olmuştur. Herakles'in eşi Deianeria'yı Nessus adında bir Centaur kaçıtır. Herakles Centaur'u Hydra zehri ile kaplı bir okla vurarak öldürür fakat kan Herakles'in tuniğine de bulaşır ve onu öldürür.

8.2. Theseus

Atina Kralı Aegeus'un evlilik dışı oğludur, fakat aslında Poseidon'un oğlu olduğu da düşünülür. Aegeus, Theseus'un annesi olan Aethra'nın yanından ayrılırken ona oğluna kimin oğlu olduğunu büyüyene kadar açıklamamasını söyler. Ayrıca bir kayanın altına sandaletlerini ve kılıcını saklar oğlunun büyüdüğünde bu taşı kaldırıp bu eşyaları alması gerektiğini söyler. Onaltı yaşına geldiğinde Aethra, Theseus'a Aegeus'un oğlu olduğunu söylemesi üzerine Theseus kayayı kaldırır altındaki yadigarları alır ve Athina'ya gider. Theseus kimliğini açıklamaz fakat kraldan önce kraliçe Megea onun kim olduğunu anlar ve kendi oğlu yerine Theseus'un varis

¹⁰¹ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 46

olmasından korkar. Megea bir oyunla Theseus'un Maraton Boğası (Girit Boğası; aynı zamanda Herakles'in yedinci görevi bu boğayı yakalamaktır.) tarafından öldürülmesini amaçlar fakat başarılı olamaz. Ardından Theseus'u zehirlemeye çalışan Megea; Aegeus'un Theseus'a ait yadigarları tanınması ve onun oğlu olduğunu anlaması üzerine sürgün edilir.

(Resim 84: Charles Edouard Chaise, *Minotaur'a karşı Zafer* 1791)

Kral Minos Atinalıların ellerinde ölen oğlunun intikamını almak için Atina Kralı Aegeus'a savaş açar. Savaşı kazandığında tazminat olarak her yıl Atina'dan Minotaur'u beslemek için on dört genç gönderilmesini ister. Theseus bu gençlerden biri olmaya gönüllü olur ve Minotaur'u öldürüp bu katliama bir son vermek ister. Siyah yelkenler ile yola çıkan Theseus babasına dönüşte başarılı olursa beyaz yelkenler açacağına söz verir. Girit'e vardığında Kral Minos'un kızı Ariadne, Theseus'a aşık olur ve ona labirentten çıkarken yönünü bulabilmesi için bir iplik verir. Theseus iplik sayesinde çıkış yolunu bulur kendisiyle beraber gönderilen Atinalı gençleri de kurtarmış olur. Ariadne ile birlikte Atina'ya dönüş yolunda su almak için durdukları bir adada Ariadne'yi bırakır (veya unuttur). Siyah yelkenleri beyaz olanları ile değiştirmeyi de unutan Theseus Atina'ya vardığında Kral Aegeus siyah yelkenleri görür ve oğlunun başarısız olduğunu sanarak surlardan kendisini Ege denizine atar. Ege ismi buradan gelmektedir. Babasının ölümünün ardından Theseus kral olur.

Lapith kralı Pirithous, Theseus'un dostudur. Pirithous ve Hippodamia'nın düğününde Centaurlar gelin ve konuklara saldırırlar. Theseus'un da yardımı ile Centaurlarla yapılan savaş kazanılır. Hippodamia oğulları Polypoetes'in doğumundan bir süre sonra ölür. Kahramanlıkları ile böbürlenen iki arkadaş kendilerine ancak Zeus'un

kızlarının eş olabileceğine karar verirler, bunun üzerine Theseus için Spartalı Helen'i küçükken kaçıır ve büyüyünceye kadar Theseus'un annesi Aethra'ya emanet ederler. Daha sonra Pirithous'a eş olması için yeraltına inip Hades'in karısı Persephone'yi kaçırmaya çalışırlar. Hades'in kurduğu tuzakla dinlenmek için oturdukları bir kayadan yılanlar çıkararak onları bağlar. Theseus, Herakles tarafından kurtarılır fakat Pirithous kurtulamaz. Theseus evine döndüğünde Helen, kardeşleri Castor ve Pollux tarafından kurtarılıp Sparta'ya geri dönmüştür ve Theseus tacını kaybetmiştir. Theseus hayatına bir dilenci olarak devam eder.

8.3. Perseus

Yunan kahramanlarının en büyüklerinden biri olan Perseus, Zeus'la Argos Kralı Akrisius'un kızları Danae'nin oğludur. Bir zamanlar Akrisius'un, kızının oğlu tarafından öldürüleceğine dair bir kehanet yapılır. Kral kehanet'in doğru çıkmasını engellemek için kızını ve torunu Perseu'u tahta bir sandığa koyup denize atar. Sandık, Seriphos Adası'na ulaşır. Perseus'la annesi Kral Polydectes tarafından kurtarılırlar. Perseus'u da kral büyütür. Uzun yıllar geçtikten sonra Perseus'u en tehlikeli yolculuğuna, Gorgon Medusa'nın başını getirmeye gönderecek olan da yine Kral Polydectes olacaktır.¹⁰²

(Resim 85: Rubens, *Perseus'un Andromeda'yi Serbest Bırakışı*, 1622 Gemälde Galerisi, Berlin)

Perseus, üç canavar Gorgonlardan birinin kafasını keseceğini söyleyerek Polydectes'e ihtiyatsızca övünür. Polydectes onun bu şişinmesine dayanak göstermesini isteyince de bir bakışıyla erkekleri taşa çeviren Gorgonlardan birini,

¹⁰² Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 54

Medusa'yı öldürmeye karar verir. Bu görevi başarıyla tamamlayabilmesi için ilahi yardıma ihtiyacı vardır. Olympos Dağı'nın tanrıları başarılı olması için Perseus'a çeşitli nesnelere gönderirler. Medusa'nın yaşadığı yere uçmak için Hermes'in kanatlı sandaletlerini giyer, Medusa'nın yaşadığı yere ulaşmak için Hades'in görünmezlik sağlayan miğferini takar. Athena'nın ayna gibi parlatılmış kalkanı ile, onun doğrudan bakışlarına hedef olmadan Gorgon'a yaklaşır ve Hephestos'un elmas kılıcıyla Medusa'nın kafasını keser. Artık övünmesi için gerçek bir neden vardır.

(Resim 86: Benvenuto Cellini, *Perseus* 1545 Loggia dei Lanzi, Floransa)

Rivayete göre kanatlı at Pegasus, Perseus'un kafasını kesmesinden sonra Medusa'dan akan kandan oluşmuş ve Perseus da eve bu sihirli atla dönmüştür. Dönüş yolunda uçarken Fenike kıyılarında kayalara zincirle bağlanmış bir kadın görür. Bu, Etiyopya kralı Cepheus'un kızı Andromeda'dır. Karısı Cassiopeia, Andromeda'nın deniz perilerinden bile güzel olduğunu söyleyerek övünmüştür. Bu hakarete çok kızan Poseidon Etiyopya'yı dehşete boğmak için bir deniz canavarı göndermiştir. Söz konusu canavar sadece Cassiopeia'nın kızının kurban edilmesiyle

tatmin olacaktır. Perseus üzerine çullanır ve canavarı öldürerek Andromeda'yı kurtarır. Ona evlenme teklif eder ama ailesi buna karşı çıkar. Bunun üzerine Perseus onlara Medusa'nın kafasını gösterir, hepsini taşa çevirir ve Andromeda'yı da alarak oradan ayrılır.

Gorgon ve deniz canavarı ile olan maceralarından sonra Perseus sonunda Seriphos Adası'ndaki evine döner. Kral Polydectes, annesi Danae'ye aşık olmuştur ve onu evlenmeye ikna etmek için uğraşmaktadır. Perseus'u adadan göndermesinin en önemli nedeni de budur. Danae, Athena tapınağına saklanır ve Polydectes de binayı kuşatır. Geri döndüğünde gördüğü manzaraya çok öfkelenen Perseus, Medusa'nın kafasını kral ve askerlerine göstererek hepsini taşa çevirir. Ardından tanrıların kendisine ödünç verdikleri hediyeleri geri gönderir, Medusa'nın kafasını Athena'ya verir. Athena da kafayı kalkanının önüne ilişir.

Perseus, anavatanı Argos'a dönecektir ama Danae'nin oğlunun kendi büyükbabasını öldüreceğine dair kehaneti o da duymuştur ve uzak durmaya karar verir. Onun yerine Selanik'teki Pelasgiotis'e (bazı kaynaklara göre de Larissa'ya) gider. Oranın kralı Teutamides yeni ölen babası için yarışmalar düzenlemiştir. Perseus da bu yarışmalara özellikle de favori alanı olan disk atma yarışmasına katılmaya isteklidir. Ancak atışını yaptığımda diski dosdoğru seyirciler arasındaki bir adama gider, ona çarpar ve ölmesine neden olur. Bu adam da ne yazık ki Perseus'un büyükbabası Akrisius'tan başkası değildir.¹⁰³

8.4. Bellerophon

Bellerophon kendi şehri Korint'te istemeden bir adamı öldürmüş ve sürgüne gönderilmiş genç bir kahramandı. Proetus'un hükümdarı olduğu Tiryns şehrine kabul edilmiş ama kralın karısı Stheneboia ona aşık olmuştu Bellerophon onun ilişkiye girme teklifini kabul etmeyince kraliçe intikam almak için onu kendisini taciz etmeye çalışmakla suçladı. Proteus karısının yalanlarına inanınca Bellerophon kendisini yeniden sürgünde buldu. Bu kez Proteus onu Stheneboia'nın babası Iobates'in krallığı Lycia'ya göndermişti. Proteus, Iobates'den Bellerophon'u öldürmesini istemiş ama Iobates bir misafirini katletmeyi istememişti. Bunun yerine Bellerophon'a boşu boşuna gibi görünen bir görev verdi. Bellerophon'un yarı yılan, yarı keçi, yarı aslan olan canavar Chimera'yı öldürmeye gönderdi.

Athena, genç kahramana sihirli kanatları olan Pegasus adında bir at verdi. Onun da yardımıyla Bellerophon canavarın üzerine çullandı ve kılıcıyla onu öldürerek Iobates'in krallığını ölümcül bir tehditten kurtardı. Athena Bellerophon'un atı alıkoymasına izin verdi ve o da atına binerek pek çok maceraya atıldı.

Iobates, Bellerophon'dan çok etkilendi ve ikisi arkadaş oldular. Kral evlendirmek için ona kızını bile teklif etti. Çok geçmeden kindar Stheneboia öldü. Bazı mitlere göre Bellerophon'un evlenmesi üzerine umutsuzluktan intihar etti, kimilerine göre

¹⁰³ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 54 - 55

ise Bellerophon kadının onu tacizle suçladığını keşfeder etmez öfkeyle onu öldürdü. Onun ölümünden sonra aile huzur içinde yaşamaya başladı.

Pegasus'un sırtında kazandığı zaferler, Bellerophon'u iyice hırslandırdı. Atının onu bir tanrı kadar güçlü kıldığına karar verdi ve Olympos Dağı'na uçarak gitmeyi planladı. Olympos Dağına davet edilmeden hiçbir ölümlü gelemeyeceği için Zeus onun bu cüretine çok kızdı. Tanrıların kralı yolun yarısında atı sokması için bir sinek gönderdi. Pegasus arka ayakları üzerinde şahlanınca Bellerophon dünyaya yuvarlanarak ölümle buluştu.¹⁰⁴

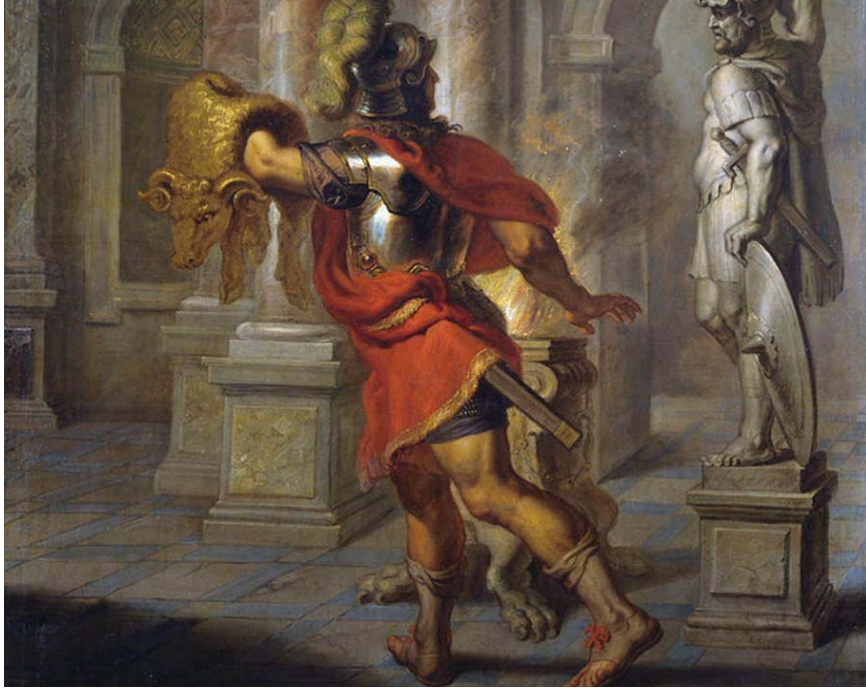
(Resim 87: Jan Boeckhorst, *Pegasus*, 1680, Portekiz Güzel Sanatlar Müzesi, Portekiz)

8.5. Jason ve Altın Post

Jason ve Argonotlar efsanesi, tüm mitolojinin en muhteşem macera hikayelerinden biridir ve Yunanistan'ın kuzeydoğusundaki Iolcus krallığının veliahtı olan Jason'u anlatır. Jason henüz çocukken amcası Pelias krallığı zorla ele geçirir ve Jason'un babası Kral Aeson'u hapseder. Jason'un annesi Alcimede çocuğu kaçırarak kendisi büyüten Centaur Cheiron'un bakımına emanet eder. Jason büyüyüp erkek olduktan sonra Pelias'a gider ve tamamen kendi hakkı olan tacı geri ister. Pelias, Jason'un kral olabilmesi için Altın Post'u Kolkhis kralı Aeetes'ten çalması ve geri getirmesi gerektiğini söyler.

¹⁰⁴ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 52

Kolkhis'e yapacağı yolculuk için Jason, Argo adında özel bir gemi inşa ettirir. Geminin taban döşemesi Dodona'daki Zeus tapınağında kutsal bir kavak ağacından yapılmıştır. Geminin gövdesi bu yüzden çok güçlüdür. Jason, Argo'da kendisiyle birlikte yolculuk etmeleri için aralarında Herakles, Polydeuces, Peleus ve Orpheus'un da bulunduğu Yunanistan'ın en büyük kahramanlarını ikna eder. Kahramanlardan oluşan bu grup Argonotlar olarak tanınır.

(Resim 88: Erasmus Quellin, *Jason ve Altın Post* 1630 Prado Müzesi, Madrid)

Kolkhis'te Kral Aeetes, Altın Post'u kaybetmek istemez ve Jason'a bir görev verir: bir yılanın dişlerini toprağa ekmek için kullanılacak sabanı çekmeleri için ağzından ateş çıkaran bir çift boğayı eğitmesi gerekmektedir. Bu dişlerden Jason'a saldırmak için silahlı savaşçılar yetişecektir. Kahramanın görevi başarması ancak aşık olduğu Aeetes'in kızı Medea'nın yardımlarıyla gerçekleşecektir. Ancak babası Jason'ın postu almasına yinede izin vermez Medea ona postu koruyan zehirli yılanın Orpheus'un müziğinden büyüleneceğini ve uykuya dalacağını söyler. Postu sonunda ellerine alan Jason eve dönüş yoluna çıkar ama türlü tehlikeler onu beklemektedir. Bunlar arasında Scylla ve Kharybdis, Sirenler ve Medea onu ölümcül bir bakışıyla öldürene kadar gemiye koca kayalar atmaya devam eden dev Talos vardır. Sonunda Jason Iolcus'a ulaşır ve krallığını ilan eder.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler* Alfa Yayınları, 2014 İstanbul sayfa 72

8.6. Beowulf

Kahraman Beowulf'un hayatı onur, yiğitlik ve arkadaşlık değerlerini öne çıkaran aynı adlı ünlü Anglosakson şiirinde anlatılır. Şiir, Güney İsveç'ten gelen bir halk olan Geatların genç savaşçısı Beowulf'un hikayesi ile başlar. O, en berbat rakiplerini bile yenebilecek güce ve cesarete sahip biridir. Hikaye, kahramanın Danimarkalıları korkutan canavarları nasıl öldürdüğünü anlatarak devam eder. Daha sonra Geatların kralı olur ve son savaşı sırasında kahramanca ölümüne kadar uzun yıllar saltanat sürer.

Genç bir adam olan Beowulf, Danimarka'ya gider. Danimarka kralı Hrothgar ve halkı uzun yıllardır Grendel adlı bir canavarın tehdidi altında yaşamaktadır. Canavar geceleri Hrothgar'ın sarayına girmekte, uyuyan savaşçılardan bazılarını öldürmekte ve daha sonra yemek için yanında götürmektedir. Beowulf canavarla dövüşmeyi teklif eder ve Grendel için bir tuzak hazırlar, yaratığı ağır yaralayarak öldürür. Kral Hrothgar çok mutlu olur ve Beowulf'a pek çok hediyeler bağışlar.

Grendel'in ölümü canavar annesini çok öfkelenmiştir ve intikam almak için Heorot'taki insanlara saldırmaktadır. Dişi canavar bir gölde yaşamaktadır. Bu nedenle Beowulf onunla savaşmak için gölün çamurlu derinliklerine dalar. Bu, Beowulf için uzun ve zorlu bir mücadeledir çünkü canavarın kalın, pullarla kaplı derisini kılıcıyla delemeyebilir. Sonunda yaratığın silahlarından birini almayı, onu kendi silahıyla bıçaklayıp öldürmeyi ve Danimarkalıları huzur getirmeyi başarır. Zaferinden sonra Geatların ülkesine geri döner, oranın kralı olur ve 50 yıl boyunca onları yönetir.

Beowulf yaşlandığı zaman da Geatların başına musallat olan bir canavarla daha savaşa zorunluluğuyla karşılaşacaktır. Bir ejderha eski zamanlarda toprağa saklanmış bir hazinenin bulunduğu tepeciğin yüzlerce yıldır bekçiliğini yapmaktadır. Bir hırsızın tepeye girip değerli bir kitabı çalmasına öfkelenen ejderha sağa sola saldırmaya başlar. Bunun üzerine Beowulf ve en cesur adamlarından bazıları canavarla karşılaşmaya hazırlanır. Beowulf kendisini ejderhanın alevli nefesinden korumak için kalın bir metal kalkan taşımaktadır. Ancak kılıcı canavarın derisini delmeye yeterli değildir. Savaşçılar teker teker korkuyla kaçarak onu terk etmeye başlarlar. Beowulf canavar tarafından ensesinden kaldırıldığında artık yenilmek üzere olduğunu düşünür.

Hala Beowulf'un yanından ayrılmamış olan Wiglaf adındaki sadık savaşçısı canavarın göbeğinde kılıcıyla bir delik açmayı başarır. Bu sırada Beowulf da ejderhaya bıçağı ile saldırır. Birleşen güçleri ejderhayı zayıflatır ve sonunda canavar ölür. Yaratık katledilmiştir ama sıcak, zehirli nefesi Beowulf'u zehirlemiş ve ölmesine neden olmuştur. Ölmeden hemen önce Wiglaf'ı veliahdı ilan ederek tüm hazinelerini ve silahları, tehditlere karşı savaşmayı sürdürmesi için bu genç kahramana bıraktığını söyler.

Beowulf ve diğerkuzey Avrupa mitlerindeki canavarlar güçleri sıradan insan savaşçılardan aşan yaratıklardır. Grendel'in annesinin yaşadığı göldibi gibi karanlık yerlerde gizlenirler ve görünüşleri çoğuş insanın ödünü patlatacak kadar iğrençtir. Ejderhaların çoğuş silahla yaralanamayacak kadar kalın, pullu derileri vardır ve zehirli ateş üflerler. Biçimleri genellikle yılan gibidir ve bazılarının kanatları vardır. Bu yaratıklar genellikle kendilerini yenen yiğit savaşçıların kahramanlıklarını vurgulamak için tasarlanmışlardır. Ancak Beowulf 'ta aynı zamanda Hıristiyanlık tonu da bulunur.¹⁰⁶

8.7. Sigurd

İskandinav kahramanı Sigurd'un (daha sonraki Alman versiyonlarında "Siegfried" olarak geçer) hikayelerinde bol miktarda macera, savaş, aşk ve kahramanlardan cücelere, kılık değıştiricilere kadar çok çeşitli karakterler bulunur. Sigurd üyeleri aynı zamanda tanrı Odin'in akrabaları da olan ölümlü Volsung ailesinin bir ferdidir. Sigurd'un kahramanlıklarıyla ilgili zengin anlatılar ve sihirli bir yüzüğü anlatan efsaneler sonraları pek çok ressama, yazara ve besteciye ilham kaynağı olmuştur.

Sigurd, Odin'in soyundan gelen kahraman bir müridi olan Sigmund'un oğludur. Sigmund bir savaşta öldürölünce Odin onun kılıcını parçalara ayırmış ama bu parçalar karısı Hjordis tarafından oğluna verilmek üzere saklanmışdır. Kocası öldükten sonra Hjordis yeniden evlenir. Sigurd, Fafnir'in ve Otr adındaki kılık değıştiricinin kardeşleri olan yetenekli ama başıboş bir demirci olan Regin tarafından büyütölür.

Bir gün, Otr som balığı avlayabilmek için su samuru kılığına girer. Düzenbaz tanrı Loki derisine hayran olduğı su samurunu öldürerek derisini yüzer. Otr'un babası Hreimdar buna çok öfkelenir ve oğlunun ölümünün intikamını almaya karar verir. Loki, Odin ve Hoenr yolculukları sırasında onda kalmaya geldiklerinde onları salonunda tuzağadüşürür ve tazminat olarak su samurunun derisine karşılık yeterli miktarda altın talebinde bulunur, Loki altın aramaya gider ve bir cüce olan Andvari'nin altın stokunu bulur. Andvari'nin hazinesinde takanın servetini katlayacak güce sahip bir yüzük de bulunmaktadır. Ancak cüce ondan ayrılmadan evvel yüzüğü lanetlemiştir. Loki altınlarla döner ve tanrılar serbest kalırlar. Daha sonra Fafnir, hazineyi ele geçirmek için babası Hreimdar'ı öldürür. Fafnir de bir kılık değıştiricidir ve babasını öldürdükten sonra hazineyi koruyabilmek için ejderhaya dönüşür.

Regin Sigurd'a hazine için Fafnir'e meydan okumasını söyler. Demirci, Sigurd'un silahının parçalarını kullanarak Sigurd'un Fafnir'i öldürmek için kullanacağı yeni bir kılıç yapar, Regin bu kez Sigurd'a ejderhanın kanında banyo yapması ve kalbini pişirmesi emrini verir. Bunu yaparken Sigurd, elini yakar ve ağzına götürür. Fafnir'in kanı eline değerkdeğmez Sigurd aniden kuşların dillerini anlamaya başlar. Kuşlar ona

¹⁰⁶ Philip Wilkinson (Çeviri: Emel Lakşe) *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler Alfa Yayınları*, 2014 İstanbul sayfa 106-107

Regin'in kendisini öldürmeye niyetli olduğunu söylerler. Sigurd, Regin'in kafasını keser ve içinde Andvari'nin lanetli yüzüğünün de bulunduğu hazineyi kendisi alır. Bu yüzük sonraları Sigurd'a acı ve sefalet getirecektir. Brynhild adındaki bir kıza aşık olur ve yüzüğü ona verir. Daha sonra bir büyücü olan Grimhild ona, nişanlandığını unutup kızı Gudrun'a aşık olmasını sağlayacak bir iksir verir. İhaneti öğrenen Brynhild Sigurd'u öldürür ama sonrasında pişman olur kendisini Sigurd'un cenaze ateşine atar.

8.8. Saint George

Ülkemizde Büyük Ada'da kilisesi bulunan Aya Yorgi, Hristiyanlık'ta en çok saygı gören azizlerden biridir. Aya Yorgi, yani Saint George'a ait ilk betimlemeler Kapadokya bölgesine aittir. Eski yazıtlarda da geçen bu hikaye Ortaçağ'da oldukça popüler olmuştur ve Jacobus de Voragine tarafından 1260 yılında derlenen "Golden Legend" adlı hagiografide¹⁰⁷ geçer. Yorgi'nin Kapadokya'da doğduğu rivayet edilir. Doğuştan Hristiyan olan Yorgi, Roma ordusunda bir askerdi. O dönemde Roma İmparatorluğu Diocletianus tarafından yönetiliyordu. Roma İmparatorluğu Hristiyanlığın da yayılması ile çalkantılı bir dönem yaşıyordu. Diocletianus Roma'nın yaşadığı başarısızlıklardan Hristiyanları sorumlu tutuyor, tanrıların onlar yüzünden yardımlarına gelmediğine inanıyordu. İmparatorluk için çalışan fakat Hristiyan inancını benimsemiş olan ordu mensupları ve tüm memurların Roma tanrılarına sunulan kurban törenlerinde yer almasını aksi takdirde mevkilerini kaybedeceklerini açıkladı. Daha sonradan Hristiyanların sindirilmesi gerektiği kanaatine vardı. 24 Şubat 303'te yayınladığı fermanla Hristiyanlığa ait ibadet yerlerini ve yazıtlarını yok edeceğini açıkladı, ayrıca ibadet için bir araya gelinmesini de yasakladı. Daha sonra çıkan ayaklanmalar onun Hristiyanlara karşı daha ser bir tutum uygulamasına sebep oldu ve inançlarından dönmedikleri takdirce tüm piskopos ve rahipleri tutukladı. En iyi komutanlarından biri olan Saint George'u kaybetmek istemeyen Diocletianus ona araziler ve unvanlar sundu fakat Roma tanrılarına kurban vermeyi reddeden Saint George, komuta ettiği ordunun ve İmparatorun huzurunda hayatını Hristiyanlığa adadığını ve Roma tanrılarını reddettiğini açıkladı. Bunun üzerine çeşitli işkenceler sonucu İzmit'te kafası kesilerek öldürülen Saint George çektiği acılara rağmen inancından vazgeçmeyerek azizlik mertebesine yükseldi. Öldüğü gün olan 23 Nisan Aziz Yorgi günü olarak kutlanır.

Hayatını anlatan yazıtlara onu yüceltmek adına fantastik unsurlar eklenmiştir. Saint George ve Ejderha efsanesi Libya'da geçmektedir. Silene denilen bir bölgede suları zehirleyen ve hastalık saçan bir ejderha musallat olmuştur, Silene'liler ona her gün iki koyun vererek sakinleştirmektedirler fakat köylerinde hayvan kalmayınca ona çocuklarını sunmaya başlamışlardır. Her gün kura ile seçilen çocuklar ejderhaya kurban edilmektedir ve bir gün kralın kızı Sabra, ejderhaya verilmek üzere seçilir. Kral kızının canına karşılık krallığının ve servetinin yarısını vermeyi teklif etse de halk reddeder. Sabra, ejderhanın yaşadığı göle, ona sunulmak üzere gönderildiğinde tesadüf eseri Yorgi oradan geçmektedir ve prensesi görür. Orada ne işi olduğunu sorduğunda Sabra ona ejderhayı anlatır ve gitmesini ister fakat Yorgi kalmakta ısrar etmiştir ve tam bu sırada ejderha gölden çıkar. Atına binip mızrağını ejderhaya

¹⁰⁷ Hagiograf, ermiş olduğu kabul edilen kişilerin, kilise büyüklerinin ve kendini dine adayanların hayatlarının anlatıldığı edebi eserlere verilen isimdir. Bu tür eserlerin en büyük özelliği azizlerin hayatlarını birçok mucize ve fantastik özelliklerle anlatmalarıdır.

sapladığı sahne pek çok sanatçı tarafından benimsenmiş ikonik bir sahnedir. Yaralanan ejderhanın boynuna kızın kemerini bağlarlar ve onu şehre sürükleyerek götürürler. Yorgi şehre vardığında tüm şehrin Hıristiyan olması vaftiz edilmesi karşılığında ejderhayı öldüreceğini açıklar ve kral dahil tüm halk Hıristiyanlığı kabul eder. Ejderha öldürüldükten sonra öküz arabaları ile şehrin dışına taşınır ve kral, ejderhanın öldüğü bölgeye bir kilise yaptırır. Ejderhanın cesedinin olduğu yerden bir ırmak oluşur ve buradan akan su tüm hastalıkları iyileştirir ve hastalıklı suyu temizler.

(Resim 89: Gustave Moreau, *Saint George ve Ejderha* 1890, Nasyonal Galeri, Londra)

Efsanenin daha sonraki anlatımlarında ise Yorgi'nin Libya'ya giden yolda bir gezginle karşılaştığı ve ejderhadan haberdar olduğu anlatılır. Bu versiyona göre ejderha her gün yemek üzere bir bakire talep etmektedir ve krallıktaki tüm bakireler öldüğünden en sona kalan kralın kızı olmuştur. Gezginin evinde o gece dinlenen Yorgi ertesi gün yola çıkar ve ejderhanın yaşadığı yere gitmek üzere yola koyulur. Yolda prenses Sabra ve ona eşlik eden muhafızlar ile karşılaşır. Onları ejderhayı öldüreceğine dair ikna eder ve geri dönmelerini sağlar. Mağarasından çıkan dev ejderha Yorgi'ye saldırır ve kalın pulları sayesinde mızrağından korunur. Mızrağı parçalara ayrılan Yorgi kutsal bir portakal ağacının altına sığınır, bu ağaç sayesinde ejderhanın zehri ona işlemez ve Yorgi, Ascalon adı verilen kılıcını ile ejderhanın kanadının altına, pullarının olmadığı yere saplayarak onu öldürür. Şehre döndüğünde ise prenses Sabra ile evlenir ve tüm krallık Hıristiyanlığa geçer.

9.Yardımcı Hayvanlar

Mitolojilerde hibritler, tanrısal hayvanlar ve hayvan tanrıların dışında farklı görevler üstlenmiş hayvanlara da rastlanılmaktadır. Kurttan türeme efsaneleri de yardımcı hayvanlara örnek olarak gösterilebilir. Tanrıların görevlerini yerine getiren veya Afrika mitlerinde olduğu gibi insanlara birtakım yetenekler ve armağanlar sunan hayvanlarda vardır. Bazı özelliklerin ve yeteneklerin hayvanlar tarafından insanlara getirildiği mitlerde vardır.

9.1. Şaman'ın Yardımcıları

Bilindiği üzere Orta Asya eski Türk boylarında inan düzeni Şamanizm üzerine kurulmuştur. Temel olarak sihir ve büyüün ana olguyu oluşturduğu Şamanizm'de dini törenlerin, tören müziğinin, bu müziği oluşturan davulun ve töreni yöneten Şaman'ın giydiği elbise özel anlamlarla yüklüdür. Şaman'ın davulunun üzerine kötü ruhların yaklaştığını Şaman'a haber verdiğine inanılan kara ve ala renkli iki köpek resmi yapılırdı. Şaman giysisi üzerine de çeşitli metallere yapılmış süs motifleri ve hayvan figürleri konulurdu. Bu hayvan figürlerinin kullanılmasındaki amaç, Şaman'ın o hayvanların yapabileceği kötülüklerden korunmasıdır. Yine Şaman giysisi üzerinde bulunan metalden yapılmış yassı köpek figürleri ise köpeğin dost, koruyucu ve yol gösterici olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Şamanizm'de köpeğin, bulunduğu toplulukta ölümü önceden hissettiğine inanılmaktadır. Bu nedenle de köpeğin ulumaya başlaması, ölümün habercisi olan ruhun yakınlarda olduğunu anlamış olmasına yorumlanmıştır.¹⁰⁸

Şamanizm'de Şamanların ruhundan yardım aldıkları bir hayvan olan kaz büyük önem taşırdı. Kaz şeklinde bir korkuluğa binerek uçacakmış gibi kanat çırpın şaman, kaz olarak gökyüzüne yükselir, kazın yardımıyla kozmik bir yolculuğa çıkardı. Dede Korkut hikayelerinde sıklıkla genç kızların yada kadınların kaza benzetildiği dikkat çekmektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Şule Aksoy *Şamanizm'den İslam'a Türklerin Yaşamında Köpek* P Dünya Sanatı Dergisi 2008 Sayı 49 sayfa 52

¹⁰⁹ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 118

(Resim 90: *Aslanlı Duvar*, Chauvet Mağarası, Fransa)

Öte yandan bazı şamanlar yılan biçimine girerler. Tören esnasında onun hareketlerini taklit ederler. Bu nedenle şaman elbiselerinde yılanı işaret eden nesnelere de yer alır. Altay şaman elbiselerinde bazen yılanın başı ve çatal kuyruğu belirgin bir şekilde gösterilmiştir. Yuhta adı verilen bu çatal kuyruklu, dört ayaklı yılan yer altı canavarını temsil eder. Şaman külahının ön kısmında da birkaç sıra yılan başı yer alır. Ayrıca şaman davulunun derisi içinde diğer tasvirlerle birlikte yer altı denizinde yaşadığı varsayılan bir yılan resmi bulunmaktadır.¹¹⁰

Altay Türkleri, ağaçkakan kuşunun tanrının elçisi olduğuna inanırlardı. Şamanın tanrı ile iletişimini sağlayan ağaçkakanıdır. Bu sebeple Şaman kurban törenlerinde ağaçkakanı seslendirirdi. Ağaçkakanın bir arabası olduğuna inanılırdı. Bu sebeple Şaman onu “Ala ağaçkakan atlılar” diye çağırırdı. Ayrıca şamanların giydiği elbiselerin üzerinde mutlaka ağaçkakan kuşunun derisi bulunurdu.¹¹¹

¹¹⁰ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* Kabalcı Yayınevi 2011 İstanbul, sayfa: 183

¹¹¹ Deniz Gezgin *Hayvan Mitosları* Sel Yayıncılık, 2014 İstanbul sayfa 9

10. Hayvan Sembolizmi

Toplumlar geliştikçe, sembolizm ve sanat karışımı da sosyal kimliğin niteliklerini aktarmak üzere daha çok kullanılır olmuştur. Örneğin belirli kavim ya da grubu temsil eden sembollerin sergilenmesiyle kolektif kimlik işaret edilmiştir. Belirli semboller zamanla en üst sosyal otoriteyi gösterir olmuş ve yöneticilere ayrılmıştır. Antik Mısır hiyeroglifleri gibi eski yazı sistemlerinde, kayıt tutmak ve iletişim kurmak üzere bazı sembolik sistemler geliştirmiş, kavramları ifade etmek için başlangıçta sembolik resimler kullanılmıştır. Ayrıca insanoğlu açıklanamaz olayları ve karmaşık fikirleri sembolize etmek için hayalinde bir sürü fantastik yaratık canlandırmıştır.¹¹²

Zamanın başlangıcından bu yana insanlarla hayvanların yaşamları hep iç içe olmuştur ve bu da çok zengin bir sembolizm yaratmıştır. Hayvanlara tanrılar olarak tapılmış, iyi ya da kötü talihle ilişkilendirilmiş ve güç, bilgelik kaynakları olarak görülmüşlerdir. Birçoğu insan nitelikleriyle donatılmıştır. Avcı toplayıcı topluluklar, kutsal bildikleri doğal yaşamın parçası olarak hayvanlara saygı duymuştur. Bazı hayvanlar içgüdüsel bilgeliklerine ulaşma amacıyla totem ya da ata olarak benimsenmiştir.¹¹³

10.1. Aslan

Aslan, gücü, cesareti ve dayanıklılığı temsil ederken, uzun zaman kraliyetin ve aristokrasinin amblemi olmuştur. Onu yenmek doğaüstü gücün kanıtı olarak görülebilir. Buna örnek olarak Herakles'in klasik öyküleri sayılabilir. Başka hayvanlarla sakin bir şekilde uzanmış olan bir aslan Cenneti veya nifakın olmadığı Altın Çağ'ı ima edebilir. Aslanların mağarasındaki Daniel, tanrının insanlığı kurtarışını temsil eder. Aslanlar mitolojide Tabiat Ana'nın kişileştirilmiş figürü olan Kybele'nin arabasını sürerler.¹¹⁴

¹¹² Clare Gibson *Semboller Nası Okunu*, Yem Yayın 2013, sayfa: 14

¹¹³ Kathryn Wilkinson (çeviri: Seda Toksoy), *Semboller ve İşaretler*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, sayfa: 52

¹¹⁴ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 238

10.2. Güvercin

Güvercin ve zeytin dalı sembollerinin barış simgesi oluşu Tevrat'ta geçen Nuh efsanesine dayanır. Tanrıların gazabı olan tufandan kurtulabilmek için ailesi ve her çeşit hayvan için dev bir gemi inşa eden Nuh, yerleşebilecekleri bir kara bulması için güvercini salar. Güvercin en sonunda ağzında bir zeytin dalı ile döner ve Nuh, onun bir kara parçası bulduğunu anlar. Bu sebeple güvercin tanrılar ve insanlar arasında bir barış elçisi konumuna gelmiştir. Güvercin ve zeytin dalı bu yüzden barış sembolleridir.

10.3. Kuzu

Birçok hayvanın, özellikle İsa'yı temsil etmek için kullanılan kuzunun sanatta dini çağrışımları vardır. Kuzu aynı zamanda İyi Kalpli Çoban'ın himayesi altındaki İsa'nın sürüsünü veya inananlarını simgeleyebilir.¹¹⁵

10.4. Kara Koyun

Koyun uysallığı ve sürünün parçası olarak yönlendirilme gereğini temsil eder. Kara koyun, uzlaşmazlığı ile öne çıkar kurallara uymayan aile bireylerinin bu deyişle edilmesi buradan gelir.¹¹⁶

10.5. Keçi

Keçiye hem mitolojik hem de Hıristiyanlıkla ilgili anlamlar bahşedilmiştir. Bu hayvan Zeus veya Jupiter için kutsaldı. Zeus'u dişi bir keçi emzirmişti. Keçi aynı zamanda Pan ve Satyr'lerle bağdaştırılabilir. İsraililer Hıristiyan dünyasında keçileri tanrıya kurban ederken, Günah Keçisi dünyanın günahlarını ıssız doğaya götürürdü. Aziz Matta'nın incilinde keçiler imansızlara benzetilir ve bütün milletler İsa'nın önünde toplandıkları zaman, "o da koyunları keçilerden ayıran bir çoban gibi, onları birbirinden ayıracak" sözüyle geçer.¹¹⁷

10.6. Örümcek

Örümceğin görünüşte sihirli bir kabiliyetle yoktan güzel bir ağ örmesi huşu uyandırır. Bu nedenle bazı kültürler ağ kozmosla, örümceği de kozmik yaratılışla özdeşleştirmiştir. Örneğin Kızılderili Navaholar aynı zamanda Navaho kadınlarına örme sanatını da öğreten bir Örümcek Kadın'dan bahsederler.¹¹⁸

¹¹⁵ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 237

¹¹⁶ Kathryn Wilkinson (çeviri: Seda Toksoy), *Semboller ve İşaretler*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, sayfa: 55

¹¹⁷ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 212

¹¹⁸ Clare Gibson (çeviri: Cem Alkan) *Semboller Nasıl Okunur*, Yem Yayın İstanbul 2013, sayfa: 13

10.7. Totem Kazıkları

Totem kazıkları genellikle kuzey Amerika'nın kuzeybatı kıyı bölgesinde görülür. Totem canlılarının ve mitolojik varlıkların belirgin şekilde oyulmuş ve renklendirilmiş temsillerinden oluşan bu amblemler bir klanın mitolojik kökeninin ve kolektif kimliğinin çeşitli yönlerini ve yanı sıra her bir canlının ayırt edici özelliklerini sembolize eder.¹¹⁹

10.8. Köpek

Sanatta köpeklere birçok özellik atfedilmiştir. Sadakat ve bağlılığın simgesi olan bu hayvanlar ortaçağ mezarlarında efendilerinin ayaklarında uzanırken gösterilirler ve portrelerde buna benzer özellikleri temsil ederler. Köpekler aynı zamanda muhafız rolünde de olabilirler; örneğin klasik mitolojide üç başlı Kerberos Yeraltı Dünyasının girişinde dururdu. Şehvet düşkünlüğünü veya inançsızlığı vurgulamak ya da açgözlülüğü betimlemek için de kullanılabilirler.¹²⁰

10.9. Yılan

Yılan ilginç görünümü ve ilginç özellikleriyle sembolizmde en çok yer alan hayvanlardan biridir. Pek çok farklı yönü ile farklı şeyleri simgeleyen özel bir hayvandır. Kıvrımlı vücudu onu nehirler ve dere yatakları, dolayısı ile su ile ilişkilendirilmesine sebep olmuştur. Deri değiştirmesi onu sonsuz gençliğin ve sonsuz yaşamın ayrıca yenilenme, yeniden doğuşum sembolü haline getirmiştir. Toprağın altına inmesi ve uzun süren kış uykuları ayrıca ölümcül zehri ise onun yer altı ve öte dünya ile ilişkilendirilmesine sebep olmuştur. Zehirli oluşu ve sessizliği ile de suikast sembolüdür. Ayrıca eczacılığın sembolü haline gelmiştir. Bir asaya dolanmış iki yılan (caduceus) Yunan tanrılarının ulağı Hermes ile ilişkilendirilen eski bir şifa amblemidir.

10.10. Ouroboros

Kendi kuyruğunu ısırarak yılan sembolü ouroboros (Eski Yunancada kuyruğunu yemek anlamına gelir) antik çağlardan kalmaz. Dairesel şekli ve kendini yutması dolayısıyla evren bütünlüğü (Antik Mısır ve Yunanda), sonsuzluk ve samsarayla (Hinduizm ve Budizm'de ölüm ve yeniden doğumun ebedi döngüsünü simgeler) ilişkilendirilmiştir.¹²¹

¹¹⁹ Clare Gibson (çeviri: Cem Alkan) *Semboller Nasıl Okunur*, Yem Yayın İstanbul 2013, sayfa: 31

¹²⁰ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa:

212

¹²¹ Clare Gibson (çeviri: Cem Alkan) *Semboller Nasıl Okunur*, Yem Yayın İstanbul 2013, sayfa: 23

10.11. Kartal ve Yılan Mücadelesi

Türkiye’de kamyonların arkasına yapılan kitch boyamalarda bile karşımıza kartal ve yılanın mücadele sahnesi çıkmaktadır.

Kartallar gökyüzüne hakimiyetleri, göksel tanrılarla özdeşleştirilmeleri ve birçok kültürde çelişkili duygular uyandıran yılanları yakalama huyları nedeniyle, kötülüğe karşı savaşan iyiliği sembolize etmişlerdir. Hindu sanatında bu savaş Garuda ile Naga’lar arasındaki çarpışmayla temsil edilir.¹²²

10.12. Kuşlar

Klasik kehanette kuşların toplu olarak uçmaları tanrıların bir işareti olarak görülürdü. Örneğin, karga ve kuzgun uğursuz olarak sayılırken kırlangıç ve leylek uğur getiren kuşlar olarak nitelendirilirlerdi. İlk Hıristiyan sanatında kuş, “kanatlı ruhu” ima ederdi ve eski Mısırlıların, ruhun bedeni ölü bir kuş gibi terk ettiği kavramını anımsatırdı. Çocuk İsa, acısının bir işareti olarak genellikle saka kuşunu elinde tutuyor olabilir. Raphael’in Saka Kuşunun Madonna’sı adlı eserinde, İsa kuşu okşar ama Michaelangelo’nun Taddei Tondo adlı eserinde geri çekilir.¹²³

10.13. Karga ve Kuzgun

Konuşan bir kuş sayılan kuzgun kehanetle ilişkilidir, ancak karmaşık simgelere yol açmıştır. Bazı kültürlerde Güneş ve bilgeliği temsil ederken diğerlerinde karanlık ve yıkım anlamlarını yüklenmiştir. Kuzey mitolojisinde savaş tanrısı Odin’in yanında iki kuzgun durur. Amerikan yerliler ise onu yaratıcı ve hilebaz olarak görürdü. Kuzgun gibi leş yiyen karganın da Avrupa’da negatif bir sembolik anlamı vardır ve talihsizlik, ölüm ve kötülükle özdeşleştirilmiştir. Öte yandan Amerikan yerlileri onu yaratıcı, aydınlatıcı ve güneşle ilişkili bir kuş olarak görürler. Japonya’da karga aile sevgisini simgelerken Hıristiyanlar onun leşlerin gözünü oymasını şeytanın, günahkarların gözlerini oymasıyla bağdaştırır.¹²⁴

10.14. Kedi

Birçok resimde barışsever, evcil bir hayvan olarak gösterilebilir ama sıçramaya hazır sinsi bir kedi belanın yaklaşmakta olduğunu ima eder. Manet’in Olympia adlı eserinde sırtı yuvarlanmış, kuyruğu kabarık siyah bir kedi, saraylının mekanına giren davetsiz bir misafiri simgeler. Siyah bir kedi veya bir cadının aşına olduğu kedi kötülükle bağdaştırılır.¹²⁵

¹²² Clare Gibson (çeviri: Cem Alkan) *Semboller Nası Okunur*, Yem Yayın İstanbul 2013, sayfa: 27

¹²³ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 239

¹²⁴ Kathryn Wilkinson (çeviri: Seda Toksoy), *Semboller ve İşaretler*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, sayfa: 52

¹²⁵ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 237

11. Hayvanların Sanata Yansıması ve Eser İncelemeleri

Hayvan betimlemeleri sanatın her döneminde anlatılan mitin karakterine göre stilize edilmiş ve bu stilizasyon gördüğümüz gibi insanların sanata başladığı ilk çağlardan itibaren sürmektedir. Örneğin mağara resimlerinde av hayvanları tombul ve kaçır biçimde çizilmişken avcı hayvanlar çevik ve vahşi gözükmektedir, daha sonraki çağlarda Romus Remulus efsanesi ile ilgili olan eserlerde dişi kurt anaç bir karakter ve bunu destekleyen anaç bir yüz ifadesiyle, duruşla karşımıza çıkarken, İskandinav mitolojisindeki vahşi kurt Fenrir betimlemeleri kurdun yırtıcı, saldırgan özelliklerini vurgulamaktadır.

11.1. Tarih Öncesi Çağlar

Eski Taş (Paleolitik) dönemdeki resimler, mağara duvarlarına çizilen ve boyanan betimlerdir. Bu resimlerin çoğunun içeriğini hayvanlar dünyası oluşturur. Özellikle İspanya'daki Altamira Mağarası'nda, konu olarak hayvan betimleri ön plana gelmiştir (Bizon, geyik, at vb.) . Bu mağaradaki resimlerin boyları bir- iki metre kadardır. Sonrasında, Fransa'daki Lascaux Mağarası'nda bulunan beş metre boyundaki hayvan resimleri de ayrıca dikkat çekmiştir. Eski Taş dönemi insanların yaptıkları resimlere benzer resimler yapanlar Tasmanya ve Avustralya yerlileri olarak bilinirler.¹²⁶

Kaya resimleri hemen her anakarada karşımıza çıkar. Bunlar doğaya büyük bir uygunlukla çizilmiştir, ancak modelleriyle sürekli ilişki içinde bulunan sanatçıların ulaşabileceği büyüleyici bir canlılıkları vardır. Buzul çağı sanatçısının modelleri de bizon, yaban öküzü, ayı, ren geyiği, tüylü gergedan ve mamuttur. İlk çağların sanatına bağlı olarak önümüzde henüz çözülmemiş bir sürü bilmece durmaktadır. Bu sanat nereden çıkmıştır? M.Ö. 50 000'den, 10 00'e kadar 40 bin yıl boyunca kendi üslup değişiklikleri olsa da, hiç aralıksız nasıl süregelmiştir ve neden birden bire yok olmuştur?¹²⁷

¹²⁶ Özkan Eroğlu, *Kısa Bir Resim Sanatı Tarihi*, www.ozkaneroglu.com

¹²⁷ Gina Pischel (çeviri: Çiğdem Ülgen) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi I*, Görsel yayınlar İstanbul 1981, sayfa: 12

(Resim 91: Lascaux Mağarası, At resmi, Fransa)

M.Ö 10 binli yıllardan itibaren değişen iklimle yaşam koşulları da değişen insan yavaş yavaş yerleşik yaşayışa geçmeye başlar. Avcılık dışında balıkçılık ve tarımla uğraşmaya başlayan hayvanları evcileştiren insan belirli yerlerde göl ve ırmak kıyılarında daha uzun süre kalmaya başlar bu yerleşik yaşayışa göre değişen ihtiyaçlar insanların daha farklı aletler kullanmasına sebep olur. Cilalı taşın ardından tunç, bakır, altın gibi madenleri işlemeyi öğrenen insan bu yapıtlarında da her zaman hayvan figürlerine ve stilizasyonlarına yer vermiştir.

(Resim 92: Kelermes Altın Panter, 7. Yüzyıl Heritage Müzesi)

11.2. Mezopotamya

Mezopotamya sanatında da taştan yapılmış hayvan heykelleri ve taş tabletlerde bulunan kabartmalar da av sahneleri ve mitolojik yaratıklara yer verilmiştir. Sırlı tuğlalara yapılan hayvan kabartmaları da saray ve tapınak duvarlarında görülmektedir.

En ünlüsü Babil'de yapılmış olan İştar kapısıdır. Pişmiş toprak, sırlı ve kabartmalı tuğlaların birleştirilmesinden oluşan, boğa ve ejder kabartmaları, Yeni Babil Devleti'nin başkenti Babil'in i ve dış sur duvarlarını birleştiren Tanrıça İştar adına yaptırılmış olan anıtsal ifte kapıya aittir. Kapının duvarları, Tanrı Adad'ın kutsal hayvanı boğa ve Babil'in baş tanrısı Marduk'un kutsal hayvanı ejder 'Muşuşu'nun kabartmaları ile süslenmiştir. Tanrıça İştar'ın kutsal hayvanı olan aslan kabartmaları ise Babil'deki tören yolunun iki yanını süslemekteydi. Anıtsal yol kentin merkezindeki Marduk tapınağından başlayarak İştar Kapısı'nı geçer ve sur dışında yeni yıl bayramının kutlandığı 'bayram evi'nde son bulurdu. İştar kapısı ve Tören yolu Yeni Babil ağı'nın en parlak devri olan II. Nabukadnezar zamanında MÖ 6. yüzyıl sonlarında yapılmışlardır. Kapının ve tören yolunun bir canlandırması da ayrıca sergilenmektedir. Yapının pek çok unsuru da Berlin Müzesi'nde bulunmaktadır.¹²⁸

(Resim 93: İştar Kapısı Boğa rölyefi M.Ö. 575, Arkeoloji Müzesi, İşstanbul)

¹²⁸ <http://www.istanbularkeoloji.gov.tr>

11.3. Mısır

Mısır uygarlığı da sanat bakımından oldukça gelişmiş bir toplumdur. Mısırlılar sanatın her alanında eserler üretmekte ve dini inanışları gereği hayvanlara sanatlarında sık sık yer vermekteydiler. Kullandıkları hiyeroglif alfabeleri dahil mimarileri, papirüs kağıtlarına çizdikleri mitolojik sahneler, heykeller ve kabartmalar, mobilyalar, gündelik eşyaları ve takıları, her birinde stilize edilmiş hayvan betimlemeleri ve hibrit tanrılarının tasvirlerine rastlanırdı. Tapınaklar hiyerogliflerle ve kabartmalarla süslenip boyanırdı. Bu boyalar günümüze ulaşamayıp tapınak duvarlarının dış cephelerini renksiz halde bırakmış olsalar da bazı yapıların iç kısımlarında renkli süslemelere halen rastlanmaktadır. Mısır'ın en önemli yapıtlarından birisi kuşkusuz insan başlı aslan vücutlu Sfenks heykelidir. Devasa Sfenks heykeli de zamanında renkli olmuş olup ilkim yüzünden (kumların aşındırması ve yoğun güneşe maruz kaldığı için) renklerini günümüze taşıyamamıştır. 1600'lü yıllardan itibaren, yalnızca başı görülen Sfenks uzun yıllar süren uğraşlarla içine gömüldüğü kumlardan arındırılmıştır. Sfenks gibi dev heykellerin yanı sıra daha ufak boyutlarda taştan veya ahşaptan yapılmış kedi, çakal, inek, şahin gibi tanrılarla özdeşleştirilen hayvan heykellerine rastlamak mümkündür. Tapınak girişlerini koruyan ikili heykeller ve geçitlerde sağlı sollu sıralanmış heykeller bulunmaktadır. Ayrıca altın ve değerli taşlardan yapılan hayvan büstleri de bulunmaktadır. Takı sanatında da Scarab böceği gibi tılsımlara örnek olarak firavun tacını örnek verebiliriz. Firavun tacında daima bir akbaba ve yılan bulunmaktadır. Bu figürler Yukarı ve Aşağı Mısırı simgeler.

(Resim 94: Sfenks'e ait bir fotoğraf 1878, Harvard Semitic Müzesi, Cambridge)

11.4. Kuzey Avrupa Hallstatt Dönemi

Kuzey Avrupa’da Demir çağında, M.Ö 800 ile 500 arasında, ortak bir sanat üslubuyla karşılaşılır, “Hallstatt” dönemi. Bu dönem kap çanaklarında hayvan başı biçiminde sap ve tutamaklar, seramiklerin üstünde hayvan figürlü süslemeler vardır. Seramikte artık karışık tekniklere de rastlanır.¹²⁹

Hallstatt kültüründe miğferler, zırhlar ve silahlar hayvan kabartmaları ve figürleri ile süslenirdi. Kelt kültüründen kalma Gundestrup Kazanı Hallstatt dönemi için iyi bir örnektir. Gümüşten yapılmış olan bu kazanın üzerinde hayvanların ve ormanın boynuzlu tanrısı Cerunnos kabartmasının yanı sıra boğalar köpekler ve geyiklerde vardır. Hallstatt dönemine ait seremoni baltalarının üzerinde Keltler için önemli bir sembol olan at figürleri bulunur. Kapları ve çanakları da aynı şekilde boğa veya inek figürlerinin süslediği görülür. Ayrıca metalden ve altından yapılmış ufak at arabası heykelleri bulunmaktadır.

(Resim 95: Hallstatt döneminden at figürlü balta M.Ö. 500, Doğa Tarihi Müzesi, Viyena)

(Resim 96: Demir boğa heykeli M.Ö. 500, Doğa Tarihi Müzesi, Viyena)

¹²⁹ Gina Pischel (çeviri: Çiğdem Ülgen) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi I*, Görsel yayınlar İstanbul 1981, sayfa: 20

11.5. Antik Yunan ve Roma

Akdeniz kıyılarında ortaya çıkan kültürlerin içinde Yunan, hem mitolojisi hem sanatı hemde felsefesi ile dünya kültürlerini en çok etkileyen uygarlıktır. Yunan sanatında taş oymacılığı, vazo resimleri, mimari ve mozaik sanatı önemli yer tutar. Çeşitli kültürlerin sanatlarının gelişmesinde her zaman, kısa ya da uzun sürebilen bir klasik dönem görmek olasıdır. Bu dönem parlak bir doruk noktası dikkati çeker. Yunan Klasikliği M.Ö. 5 ve 4. Yüzyılları kapsar, bu dönemde Yunan kültürü en yüksek, en güçlü anlatımına ulaşır. Bu daha sonraları görülecek olay karmaşık ve klasikçiliğin (Klasisizm) çıkış noktasını oluşturur.¹³⁰

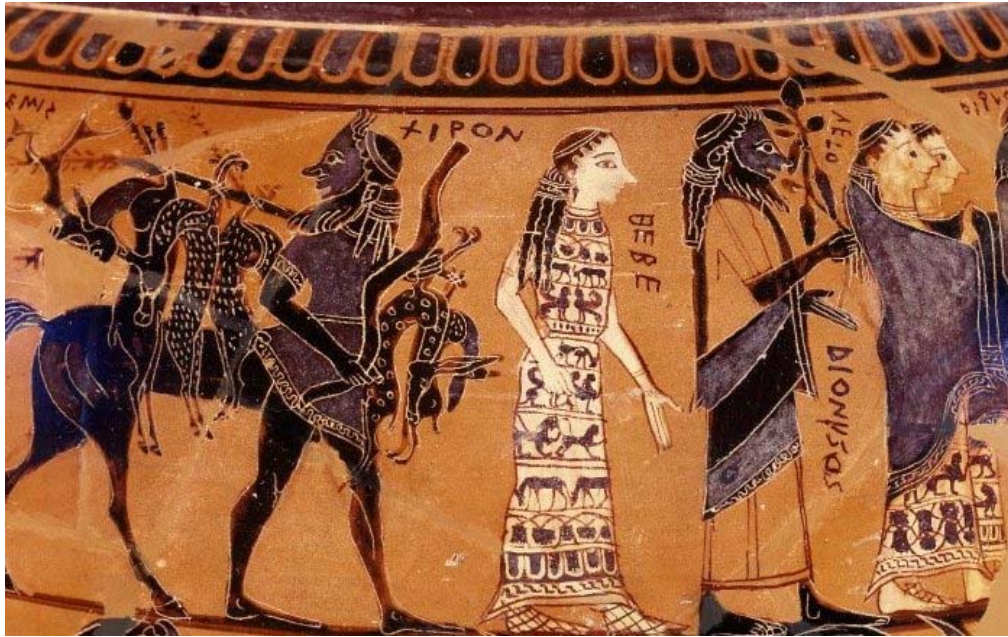
(Resim 97: *Laocöon ve Oğulları*, M.Ö. 200, Vatikan Müzesi, Vatikan)

Truvalı rahip Laocöon, Truvalıları tahta at konusunda halkını uyarmaya çalışmış ama söyledikleri göz ardı edilmiştir. Neptün için bir boğa kurban ederken sahilde ölmüştür. İki dev yılan hemen yüzerek gelirler ve rahibin kendisinden önce, oğullarının etrafına dolanırlar ve Laocöon düğümleri çözmek için delice bir çaba harcamasına rağmen, canavarlar hepsini öldürene kadar ezerler. Bu sahnenin 1506'da

¹³⁰ Gina Pischel (çeviri: Çiğdem Ülgen) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi I*, Görsel yayınlar İstanbul 1981, sayfa: 87

keşfedilip büyük bir hayranlık uyandıran ve sayısız kere kopyalanan mermer üzerinde yorumu Vatikan'da muhafaza edilmektedir.¹³¹

Yunan Klasik sanatında denge, uyum, düzen, oran gibi ölçek gibi kavramlar dile getirilir. Hem insan hem de hayvan figürleri anatomiye uygun gerçekçi bir üslupla yapılmıştır ve hareket heykele dahil olmuştur. Yunan tanrıları Mısır ve Mezopotamya'nın aksine daha insansı özelliklere sahiptir. Mitolojilerinde tanrılarda gündelik hayata dahil olurlar. Döneme ait fazla resim kalmamış olsa da Klasik dönem öncesine dayanan geleneksel Yunan vazolarında da mitolojik sahnelerinde de mitolojiye ve hayvan figürlerine sıkça yer verilmiştir. İlk başta geometrik süslemeler içeren vazolar zamanla yerini minyatüre benzer figürler barındıran ve mitolojik olayları, kahramanlıkları, av sahnelerini anlatan kırmızı ve siyah figürlü vazolara bırakmıştır. Sanat eserinin imzalanmasının da ilk olarak Yunan'da çıktığı bilinmektedir. Artık sanatçı yaptığı sanatı sahiplenmeye ve kendi kişiliğini ve üslubunu ortaya koymaya başlamıştır. Bulunan en eski imzalı vazolar Sophilos'a aittir. Sophilos, Euthymides ve Exekias Yunan seramik sanatının en bilinen isimlerindedir.

(Resim 98: Sophilos, Vazo, M.Ö 580, İngiltere Arkeoloji Müzesi, Londra)

Roma İmparatorluğu, mitolojide olduğu gibi sanatta da Yunan'dan etkilenmiştir. Roma'da çalışan sanatçıların çoğunluğu Yunanlıydı Romalı derleyiciler (koleksiyoncular) ise daha çok Yunan ustalarının yapıtlarını veya kopyalarını satın alıyorlardı. Romalılar en iyi sonucu, belki de sivil mühendislik alanında elde ettiler.¹³² Kemerler ve su kanalları Roma mimarisinin en önemli özelliklerindedir.

¹³¹ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 70

¹³² E.H Gombrich (çeviri: Bedrettin Cömert), *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, 1972 Ankara, sayfa: 79

Roma İmparatorluğunun gerileme ve düşüş dönemleri sanata da aynı şekilde yansımıştır.

Hıristiyanlığın ilk çağları Yunan ve Roma sanatından oldukça esinlenmiş fakat putperestlik ve pagan dinler sebebi ile heykele sıcak bakılmamıştır. Romalıların baskısından kaçan ilk Hıristiyanlar, çeşitli bölgelerde yer altı kentleri yapmışlar ve buralarda saklanarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. M.S. 1. Yüzyılda yaşayan erken dönem Hıristiyanları, yaşadıkları katakomplar (çoğunlukla ölülerin gömülmesine hizmet eden yapılardır) içerisine Hıristiyanlık ile ilgili süslemeler yapmışlardır. Bu duvar resimleri güvercin, tavus kuşu, balık, kuzu ve çoban gibi semboller içeriyordu.

(Resim 99: Priscilla Katakompı, Roma)

Erken Hıristiyanlık döneminin gelişiminde Kapadokya önemli bir bölgedir. Kapadokya'da Erken Hıristiyanlık dönemine ait oyulmuş yapılar ve bu yapıların içine yapılmış sembolik resimler bulunmaktadır. Fakat bu resimler Yunan ve Roma sanatının aksine estetik bir kaygıdan çok dini bir anlatım kaygısı yaşamaktadırlar. 4. yüzyıldan sonra yerlerini kiliselere bırakan katakomplar dinsel ziyaret yerlerine dönüşmüştür. Kapadokya yöresinde yapılan manastır, kilise, şapel ve evlerin duvarlarına yapılan resimler Bizans resim sanatına öncülük etmiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile doğu bölgesine egemen olan Bizans, Orta Çağ boyunca Avrupa'nın ve Hıristiyan dünyasının en büyük devletlerinden biri olmuştur.

Bizans sanatı, (genelde kültürü) gerek içinde yer aldığı tarih dilimi, gerekse niteliklerinden ötürü bir Ortaçağ sanatıdır, evrensel Ortaçağ uygarlığının çok önemli bir parçasıdır. Hem Batı'da hem de Doğu'daki Ortaçağ uygarlıkları, esas olarak Roma İmparatorluğu'nun antik mirası üzerinde doğup gelişmiştir. Avrupa'da 5. ve 6. yüzyıllar genel olarak Antik kültürden Ortaçağ kültürüne geçişin gerçekleştiği yüzyıllar olarak kabul edilmekte, ancak Ortaçağ kültürünün özgün niteliklerinin 10. yüzyıldan başlayarak olgunlaştığı öne sürülmektedir.5 Bizans Ortaçağı da, en genel hatlarıyla, Avrupa ile aynı dönemde yaşanmıştır. Ancak Ortaçağ, belli iki tarih

arasına kolayca yerleştirilebilecek bir zaman dilimi olmaktan çok, kendi içinde bir bütünlüğü ve kimliğı olan bir kültürdür.¹³³

11.6. Avrupa'da Ortaçağ

Tüm Avrupa'ya yayılan Ortaçağ, kilisenin dini kısıtlamaları yüzünden pek çok anlamda bir gerileme dönemidir. Özellikle sanat, put olarak görüldüğü ve pagan dinlere olan düşmanlık yüzünden ciddi anlamda antik dönemin gerisine gitmiştir. Ortaçağ resim sanatı, sanat için değil din için yapılan bir uğraştır ve genellikle freskler olarak karşımıza çıkar. Gerçekçilik oran ve orantının göz ardı edildiğı ikonografik bir anlatım içindedir. Ayrıca tıpkı eski çağlarda olduğı gibi eserlerde imza görülmez, sanatçı ön plana çıkmaz.

Ortaçağ'la birlikte spiritüel, bireysel, dışa kapalı, içe dönük, doğadan uzak ve küçük birimlerde örgütlenme gibi, aynı zamanda manastırları da temel özellikleri olan nitelikler almıştır. Kilise mimarlığı dışarıya daha kapalı bir biçim almış, litürji cemaatten gizlenir olmuştur. Kiliselerin bezenmesinde resim sanatı, dünyasal gerçeklikten spiritüel gerçekliğe yönelmiş, doğrudan kilisede yer alan litürji ile bağlantılı hale gelmiş ve tıpkı manastır yaşamının kendisi gibi, sıkı kurallara bağlanmıştır. Kilise, mimarisi ve bezemesi ile öbür dünyanın gerçekliğini yaratan soyut bir evren modeli (mikrokosmos) olarak düzenlenmiştir.¹³⁴

11.7. Gotik Dönem

Gotik dönemde ise heykel tekrardan kabul görmüştür. Bu dönem mimari açıdan önemli bir dönemdir. Gotik heykeller 12. Yüzyılda Fransa katedrallerinde ortaya çıkmaya başlamış, ardından bu akım tüm Avrupa'ya yayılmış ve heykel, katedrallerin hem iç hem dış cephesinde önemli bir unsur olmuştur. Ortaçağ'da yer alan Gotik dönem, Rönesans sanatının temellerini oluşturur. Ayrıca dönemin goblenleri de kiliseleri ve sarayları, soyluların evlerini süslemiştir, bu goblenlerde yoğun bir işçilik detay görülmektedir.

¹³³ Engin Akyürek, *Sanat'ın Ortaçağı*, Kabalcı Yayınevi 1997 İstanbul sayfa: 71

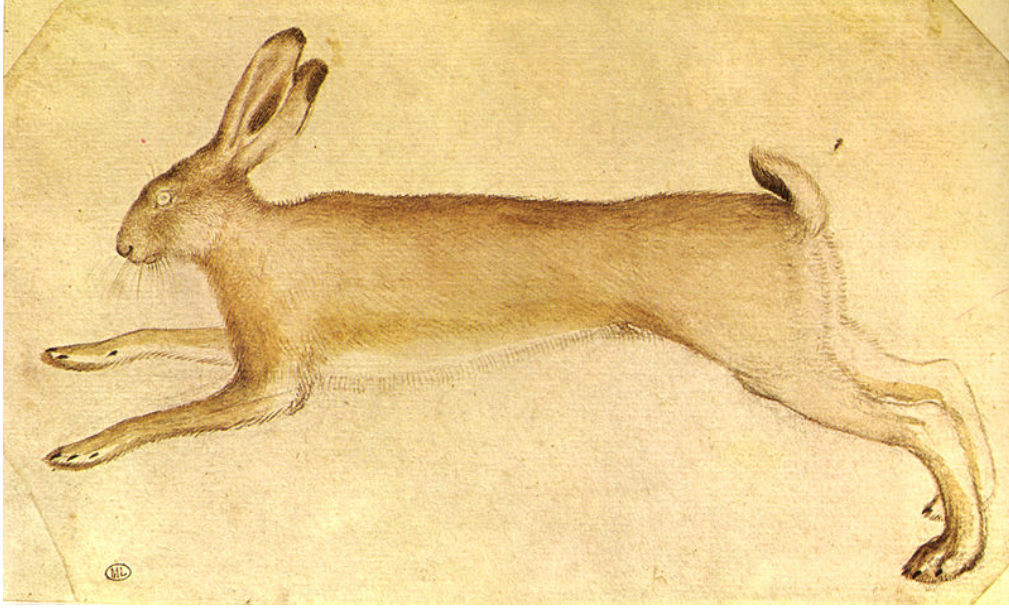
¹³⁴ Engin Akyürek, *Sanat'ın Ortaçağı*, Kabalcı Yayınevi 1997 İstanbul sayfa: 83

(Resim 100: *Aslanlı ve Unicorn'lu Goblen*, 15. Yüzyıl, Cluny Müzesi, Paris)

Sanatçının yetişim biçimi önceleri, kutsal öykünün başlıca kişilerine uygun kimi eski kalıpları öğrenip bunları yeni uyarlamalara sokmaktan oluşuyordu. Oysa şimdi, sanatçılık mesleği, değişik bir beceri gerektiriyordu. Doğa'dan çizimler yapıp, bu çizimleri resimlerine yerleştirebilecek yetenekte olması isteniyordu. Bu yüzden bir eskiz defteri taşımaya, buna hayvanlar ve bitkilerin ilk taslakları doldurulmaya başlandı. Kuzey İtalyalı ressam Pisanello'ya ait olan çizim defterinden, sanatçıların artık canlı bir hayvanı tutkuyla incelemeye nasıl önem verdiklerini kanıtlamaktadır. Seyirci kitlesi, doğanın resmedilişindeki ustalığa ve tabloları zenginleştiren çekici ayrıntıların bolluğuna göre yargısını vermeye başladı. Fakat sanatçılar daha da ileri gitmek istiyorlardı. Yalnızca çiçek ve hayvan gibi ayrıntıların doğadan doğrudan imgeleştirişinde ki ustalıkla yetinmediler. Optik yasaları irdelemek ve Yunanlıların yaptığı gibi, insan vücudunu bilgisine, onu heykel ve tablolarında verecek kadar sahip olmak istiyorlardı. Sanatçıların ilgisi bu yöne girdikten sonra, artık Ortaçağ sanatı kesinlikle aşılmış sayılırdı.¹³⁵

¹³⁵ E.H Gombrich (çeviri: Bedrettin Cömert), *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, 1972 Ankara, sayfa: 166

(Resim 101; Pisanello, Tavşan çizimi, 15. Yüzyıl, Louvre Müzesi, Paris)

14. yüzyılı kapsayan sanat hareketleri bir yandan Uluslararası Gotik dönem olarak adlandırılırken, diğer taraftan bu devre, Rönesans sanatına hazırlık olarak nitelenir. Bu devrede iki sanat okulu özellikle dikkati çeker: Bunlardan biri ressam Cimabue ile Giotto'nun başını çektiği “Floransa Okulu”, diğeri ise başını ressam Duccio'nun çektiği “Siena Okulu”dur. Bu okullar Geç Gotik ile Erken Rönesans dönemlerini birbirine bağlar. Bu okullarda, 200 yıl sürecek Rönesans plastik sanatlarının temelleri atılmıştır. Böylece bu temeller altında, stil dağılımlarını lanse eden sanatçıların da yolu iyice açılmıştır. Floransa okulu resme üçüncü boyutu sokarak, resim sanatını, o zamana kadar tuttuğu yoldan ayırdı. Göz aldatması prensibine dayanan oyunla, iki boyut üzerine üç boyutlu dünyayı sığdırdı. Bunu yaparken sadece perspektiften yararlanmadı. Renkleri açık koyulu sürerek boyut elde etmesini bildi. Bu şekilde rölyef (kabartma) etkisi elde etmek için başvurulması gerekli söz konusu iki yol bulunmuş oldu. Böylece Floransa Okulu, Ortaçağın düşünsel ve soyutlayıcı düşünüşünden kendini kurtarmış ve gerçeğe yaklaşmıştır.¹³⁶

11.8. Rönesans ve Barok Dönemi

Rönesans yeniden doğma veya yeniden canlanma demektir. Bu yeniden doğuş düşüncesi İtalya'da Giotto zamanından beri yayılmaya başlamıştı. Yeniden doğuş düşüncesi İtalyanların kafasında, Roma'nın görkemliliğinin yeniden canlanması düşüncesine bağlanıyordu. Göğüs kabartısıyla baktıkları klasik dönemle, umut besledikleri yeni çağ arasında, hüznü bir zaman dilimi, bir “ara çağ” geçmişti. Bu yolla, yeniden doğuş düşüncesinden bir başka düşünce çıktı: Ortaçağ düşüncesi.

¹³⁶Özkan Eroğlu, *Sanat Tarihi*, www.ozkaneroglu.com

Sanatın yeniden doğuşu, erken Ortaçağ'ın karışıklık ve çalkantılarından sonra, yavaş yavaş oluştu ve özellikle önce Gotik dönemde başladı.¹³⁷

Jan van Eyck'e ait "Arnolfini'nin Evlenmesi" adlı tablo Gotik ve Rönesans arasındaki geçişi vurgulayan örneklerden biridir. Biçimsel başarısının yanı sıra, resim tarihinde de önemli bir yere sahiptir. Rönesans'ta ortaya çıkan ve yayılmaya başlayan burjuvazi, eskiden yalnızca kilisenin ve soyluların hizmetinde olan sanatı, kendine doğru çevirmeye başlamıştır. Bir tüccar olan Anolfini ve karısını konu alan bu tablo bunun ilk örneklerindedir. Resimde perspektif ve derinlik bulunmaktadır ve semboller açısından zengindir, burada yerde duran küçük süs köpeği evliliğin sadakatini temsil eder. Ayrıca av köpekleri bir amaca hizmet ederken süs köpekleri zengin kesimin beslediği gösterişli köpekler olduğundan bir zenginlik göstergesiydi ve bu anlamda da resimlerde ufak köpekler yer verilmiştir.

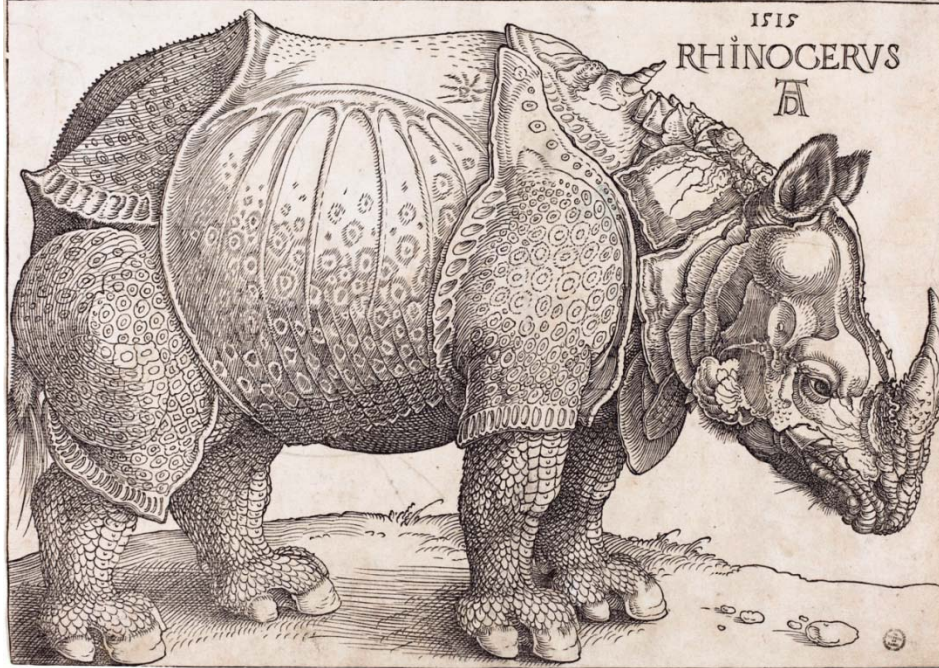

(Resim 102: Van Eyck, *Arnolfini Portresi* 1441 Nasyonel Galeri, Londra)

Gotik dönemin sonlarını yaşamış olan Alman ressam Albrecht Dürer baskı resim alanında en önemli isimlerden biridir. Dürer'e ait pek çok hayvan resmi bulunmaktadır. Hem yağlıboya hem baskı hemde suluboyalarında gerçekçi hayvan figürlerine yer vermiştir. Bunlardan en önemlisi ise hiç görmediği halde betimlemelere dayanarak yaptığı gergedan baskısıdır. Dürer kendi çağının 600 yıl ilerisinde bir sanat anlayışına sahiptir diyebiliriz, eserleri Rönesans dönemine ait özellikler taşır.

¹³⁷ E.H Gombrich (çeviri: Bedrettin Cömert), *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, 1972 Ankara, sayfa: 167-169

Nach Christophorus genant. 1513. Jar. Ad. f. May. Sat man den großmichtigen König von Portugall Emanuel gen Lyfona pacht auß India ein sollich lebendig Thier. Das nennen sie Rhynoerus. Das ist byt mit aller feur gelicke absonderlic. Es hat ein fard wie ein gepackte Schilddecke. Und ist vñ dicken Schalen vberlegt fast firt. Und ist in der groß als der Gelfande Aker nyderrechtiger von paynen vnd fast wech affig. Es hat ein scharffstach von vorn auß der nase. Das Seyndt es allzeit zu wegen wo es bey fangen ist. Das doßig Thier ist den Gelfand todt fernde. Der Gelfande fucht es fast vñd/ dann wo es In ankumbt/ so Lauft. In das Thier mit dem kopff zwischen bye firden payn vnd reißt den Gelfande von dem pauch auß vñ erwirgt In/ des mag er sich nit erwehen. Dann das Thier ist also gewapent/ das In der Gelfande nichts kan thun. Sie sagen auch das der Rhynoerus Schindl/ scaydig vnd listig sy.

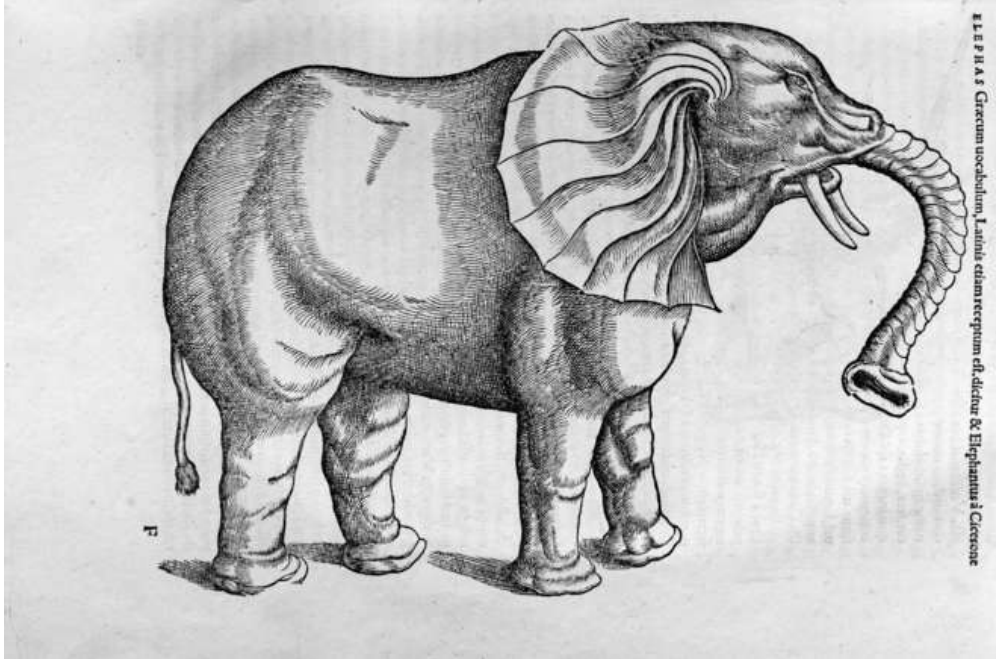

(Resim 103: Dürer, *Gergedan*, 1515 Washington Sanat Müzesi, Washington)

(Resim 104: Dürer, *Samson ve Aslanın Savaşı* 1498 Washington Sanat Müzesi, Washington)

Rönesans döneminde Yunan ve Roma mitolojisine duyulan ilgi hem o dönemin sanat eserlerinin üstünlüğüne hemde eski metinlerin tercüme edilmesi sebebi ile olmuştur. İtalyan sanatçılar eski Roma ve Yunan sanatçıları örnek aldıkları gibi mitolojik metinlerde okuduklarını tıpkı antik dönemde yapıldığı gibi sanata dökmüşlerdir. Yağlı boya kullanımı yaygınlaşmıştır. Rönesans sanatında kazanılan en önemli yenilik perspektifin kullanımı olmuştur, sanatçılar gerçekçiliği yalnızca figürlerde değil mekanlarda da yakalamaya başlamıştır. Rönesans döneminde hem ikonik hemde mitolojik olarak hayvan figürleri kullanılmıştır. Bu dönemde pusulanın icadı ile keşiflerin ve ticaretin önü açılmıştır, bu durum insanların yeni hayvan türleri keşfetmesine ve egzotik hayvan ticaretine sebep olmuştur. Sanatçılar daha önce hiç karşılaşmadıkları hayvanları inceleme ve resimlerini yapma şansını elde etmişlerdir. Görmedikleri hayvanları ise görenlerin betimlemelerine dayanarak kendi hayal güçlerinde canlandırmışlardır. Bu açıdan mitolojilerde tasvir edilen hayvanların resimlerini yapmak da sanatçının ilgisini çekmiştir. Matbaa'nın keşfi ile 15. Yüzyılda ortaya çıkan gravür sanatında da bu tip hayvan çizimlerine rastlanmaktadır. Bu çizimler yalnızca sanat değil ansiklopedik açıdan da değer sahibidir. İsveçli doktor Conrad Gresser'in 1551 – 1558 yılları arasında derlediği "Historiae Animalium" adlı 4500 sayfalık eser gerçek hayvanların yanı sıra mitolojik hayvanlarında resimli ve yazılı açıklamalarını barındırır. Pek çok farklı sanatçıya ait gravürler içeren bu eserde kimi hayvanlar bilinen gerçekçi özelliklere göre çizilmişse de tasvirlerden okudukları kadarıyla hayal ettikleri hayvanlar, (örneğin: fil, zürafa, balina gibi) olduğundan çok daha farklı biçimde resmedilmiştir, çünkü sanatçının hayvanın kendisini bizzat görme şansı olmamıştır.

(Resim 105: Fil gravürü 1558, Historiae Animalium Derlemesi)

Resimlerinde fantastik hayvanlara en çok yer veren ressamlardan biri olan Bosch'un resimlerinde dinsel konularla büyücülük kavramları, alegoriyle batıl inanç, açık seçikliğe varan bir gerçeklikle düş gücü birbirine karışır. Geleneğin fazla bir ağırlığı yoktur. Ortaçağ'dan kalmış sivri tırnaklı şeytan figürlerine karşın, bu resimlerden, insan yaşamındaki mutsuzluğu dile getiren çağdaş, trajik bir duygu taşır. "Ermis Antonius'un baştan çıkarılması" nı dolduran canavar, "Zevkler Bahçesi" ndeki karmakarışık küçük yaratıkları, bütün bunların hepsi, iblisçe bir gerçek üstücülük ürünüdür.¹³⁸

(Resim 106: Bosch *Dünyevi Zevkler Bahçesi*, 1500 Prado Müzesi, Madrid)

(Resim 107: Bosch, 1501, Antik Sanatlar Müzesi, Lisbon)

¹³⁸ Gina Pischel (çeviri: Çiğdem Ülgen) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi II*, Görsel yayınlar İstanbul 1981, sayfa: 428-230

Mona Lisa'nın yanı sıra Kayalıklar Bakiresi, Son Akşam Yemeği, Bacchus gibi diğer önemli eserlerin de sahibi olan Leonardo da Vinci hem bilim hem de sanat alanındaki çalışmaları ile dikkat çekmiştir. Tıpkı Dürer gibi Leonardo'ya ait pek çok hayvan eskizi bulunmaktadır.

(Resim 108: Leonardo da Vinci, Aslan çizimi)

Bir Rönesans dönemi sanatçısı olan Leonardo, “Leda ve Kuğu” resminde olduğu gibi hayvanlara mitolojik sahnelerde yer vermenin yanı sıra hayvan ikonografisine de başvurmuştur. Soylu bir kız olan 16 yaşındaki Cecillia Gallerani'nin portresi bu tutuma örnektir. Kucağında bir gelincik türü olan beyaz bir kakım bulunmaktadır. O dönemde soylular tarafından evcil hayvan olarak beslenen bu hayvan kışın beyaz bir posta bürünmektedir ve bu beyaz kakımın tabloda soyluluğu masumiyeti simgelediği düşünülmektedir.

(Resim 109: Leonardo da Vinci, *Gelincikli Kadın* 1490 Wawel Kalesi)

Rönesans dönemine ait en önemli sanatçılardan biri olan Raphael’inde mitoloji ve hayvan konulu pek çok eseri bulunmaktadır. Raphael’e ait Vatikan’da bulunan “Hayvanların Yaratılışı” adlı fresk hayvan resmi açısından önemli eserlerden biridir. Bu duvar resminde gerçek hayvanların yanı sıra unicorn gibi mitolojik hayvanlara da rastlanmaktadır.

(Resim 110: Raphael, *Hayvanların Yarattılışı* 1519, Palazzi Pontifici, Vatikan)

Raphael'e ait Hezeikel'in Düşü adlı bu resim, Hezeikel'n Kitabında geçmekte olan en önemli sahneyi konu almıştır. Peygamber Hezeikel'in ilk vizyonu olarak geçen bu sahnede Tetramorph olarak bilinen dört canlı, kartal, melek, kanatlı aslan ve kanatlı boğa, Tanrı'yı taşımaktadır. Tanrının iki yanında ise puttolar gözükmektedir. Resmin sol alt köşesine sıkıştırılan manzarada ufak bir figür olarak Hezeikel, bir ışık huzmesinin altında durmaktadır.

(Resim 111: Raphael, *Ezeikel'in Vizyonu* 1518 Palazzo Pitti, Floransa)

Raphael dahil pek çok sanatçının işlediği “Saint George ve Ejderha” sahnesi ise dönemde yalnızca Yunan ve Roma mitolojisinin değil Hıristiyanlığın da işlenmeye devam ettiğine dair iyi bir örnektir. Aya Yorgi olarak bilinen Saint George’un bir ejderha ile olan savaşını ve ona mızrak saplayışını anlatan bu tablolar ikonik bir anlam taşır.

(Resim 112: Raphael, *Saint George Ejderha ile Savaşırken* Louvre Müzesi, Paris)

(Resim 113: Uccello, *Saint George ve Ejderha* 1470)

Athena (Roma mitolojisinde Minevra) savaş ve zeka tanrıçasıydı, aynı zamanda sanatın koruyucusuydu. Bu resimde Botticelli onu özellikle kıskırtıcı bir tarzda resmeder. Elinde savaş tanrıçasını nitelendiren baltalı bir kargı tutmaktadır. Bunun yanı sıra elbisesini ve saçını süsleyen zeytin dallarından da tanımlanabilir çünkü adını verdiği Athena şehri için Neptün ile rekabete girdiği sırada zeytin ağacını yaratmıştı. Yarı insan yarı hayvan olan Centaur, tanrıça ona uzanıp saçıyla nazik bir şekilde oynarken geri çekilmektedir. Centaur sıkıntılı ve korkmuş görünmektedir belki de Athena'nın medeni doğası kendisinin alçak konumunun farkına varmasına neden olmuştur. Athena'nın giysisine işlenmiş, iç içe geçen halkalar Floransalı Medici ailesinin sembolüdür. Pierfrancesco de Medici, Botticelli'den bununla birlikte iki resim daha ısmarlamıştır. Bunlar “İlkbahar” ve “Venüs’ün Doğuşu”dur.¹³⁹

(Resim 114: Sandro Botticelli *Athena ve Centaur Uffuzi*, Floransa)

Vittore Carpaccio'ya ait Aziz Jerome ve Manastırdaki Aslan adlı resim yaklaşık 1502'de Venedik'teki Scuola di San Giorgio delgi Schivoni'nin dekor planının bir parçası olarak Aziz Jerome efsanesinden iki olayı gösterecek şekilde çizildi. Bu resminde bir aslan Aziz Jerome'un manastırına gelir. Aslan ayağındaki bir diken yüzünden topallamaktadır. Carpaccio üç ayağı üstünde duran hayvanın acı dolu

¹³⁹ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 28

ifadesini gösterir. Papazlar panik içinde kaçarlar, ama Jerome hayvanı ağırlar, ona şifa verir ve yararlı işler yapmasını sağlar. Manastırın kutsallığı ve güvenliği ürkek ve zararsız bir geyik ve sülün tarafından sağlanmaktadır. Sarıklı figürler muhtemelen Osmanlılarla yapılan Venedik savaşını akla getirir.¹⁴⁰

Pieter Bruegel'e ait olan "İsyan Meleklerinin Çöküşü" adlı pano resmi de fantastik yaratıklar açısından zengin bir eserdir. Eser figür bakımından doluluğu ve hayvansı garip yaratıklara ver vermesi açısından Bosch'un eserlerini anımsatır. 1562'de yapılan bu pano ortasında baş melek Mikail'in zırhlı figürünü göstermektedir. Uzun kılıcı ve Diriliş'in (İsa'nın kötüyü yenmesinin simgesi) kırmızı haçıyla işaretli kalkanını kullanan Mikail, Şeytan'ı ve tanrıya isyan etmiş olan melekleri yener. İsyankarların Cennet'ten hemen düşmeleri, figürlerin resmin tepesinde bir ışıktan çıkan bir girdapta yuvarlanmaları ve Mikail'in beyaz elbiseli galip meleklerinin neşeli bir şekilde dönmeleri ile vurgulanır. Düşen melekler kaba şeytansı formlara dönüşür ve Şeytan'ın kendisi Mikail'in ayaklarının altında ezilen ejderhadır.¹⁴¹

(Resim 115: Pieter Bruegel *Asi Meleklerin Düşüşü*, 1562 Güzel Sanatlar Müzesi, Belçika)

İtalyan kentlerinde, 1520 yılı dolayında, tüm sanatseverler, artık resim sanatının yetkinliğin doruğuna ulaştığı kanısında birleşmiş görünüyorlardı. Gerçekten de Michelangelo ve Raphael, Tiziano ve Leonardo gibi sanatçılar, geçmiş kuşakların başladığı girişimleri sonuçlandırmışlardı. Bu sanatçılara hiçbir çizim sorunu çetin

¹⁴⁰ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 150

¹⁴¹ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 84

gelmiyor, hiçbir konu karışık görünmüyordu. Güzellik ve uyumun, doğrulukla nasıl bir araya gelebileceğini göstermişler, hatta ayrıntılara egemen olma konusunda Yunan ve Roma heykellerini bile geçmişlerdi.¹⁴²

Rönesans'ın dengeli sanatını yaratmış olan başlardaki iyimserlik, 16. Yüzyılda giderek kaybolmaya yüz tutar. Reformasyonlarında getirdiği bunalım döneminde sanat açısından bir duraksama yaşanmıştır. Bu dönemlerde genç sanatçılar Michelangelo gibi ustaların eserlerini taklide yönelmişlerdir. Sonucunda Manyerist üslup, Floransa'da Michelangelo ve Raphael'in etkisi altında doğmuştur.

Bu dönemin ardından izleyen üsluba genel olarak Barok adı verilir. Rönesans ve Barok dönemleri arasında bir geçiş dönemi Manierizm yaşanmıştır. 1520-80 arası geçen bu kısa dönemde Reform düşüncesinin de getirdiği bunalımlar ile bir duraksama yaşanmış ve Michelangelo gibi usta sanatçıları taklit etme yönüne gidilmiştir.

Barok'un kendine özgü niteliklerinden biri, Rönesans'daki denge kavramının ve uyumlu ölçülerin tam tersi olan ve büyük biçim karşıtlıkları ile yaşam bulan bir hareketliliklerdir. Mimarlık, heykel ve resim kaynaşmasıyla, ışık-gölge oyunlarına dayanan yeni bir mekan duygusu elde edilir.¹⁴³

1600 dolaylarında Roma'da, resim sanatının sorunlarına büyük bir gözü peklik ve yeni bir anlayışla yaklaşarak çağdaşlarını şaşırtan Caravaggio, ne Manyerizm'in abartmalarına ne de tantanalı anlatımlarına yüz vermemiştir. Caravaggio, resimleri için günlük yaşamdan sahneler seçer. Din konulu yapıtlarında ise halkın içinden alınmış basit kadın ve erkekleri kullanır. Büyük, tanrısal olayları Roma kentinin günlük yaşamı içinde verir. Fakat onun resimlerinin asıl büyük etkisi, ışığı çok dramatik bir biçimde kullanmasından kaynaklanır.

Caravaggio'ya göre çirkinden korkmak, aşağılanması gereken bir güçsüzlüktü. Gerçeği arıyordu o, kendine nasıl görünürse öyle. Klasik örneklerin beğenisi yoktu onda, ne de ülküsel güzelliğe saygı. Sanatsal sorunları yeni bir biçimde koyarak, gelenekçiliği yok etmek istiyordu.¹⁴⁴

¹⁴² E.H Gombrich (çeviri: Bedrettin Cömert), *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, 1972 Ankara, sayfa: 277

¹⁴³ Gina Pischel (çeviri: Çiğdem Ülgen) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi III*, Görsel yayınlar İstanbul 1981, sayfa: 463

¹⁴⁴ E.H Gombrich (çeviri: Bedrettin Cömert), *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, 1972 Ankara, sayfa: 304

(Resim 116: Caravaggio, *Palafrenieri Madonna'sı*, 1605, Borghese Galerisi, Roma)

Madonna dei Palafrenieri adlı yapıtında, yılanın başını ezen Kutsal Bakire gibi eski bir konuyu ele alır. Caravaggio bunu, dinsel niteliğini hiç yok etmeden, bir halk öyküsü biçimine dönüştürmüştür. Resimdeki Kutsal Bakire, St. Anna ve Çocuk İsa, onun yeni bir ağır başlılık kattığı basit insanlardır. Belirsiz bir kaynaktan dökülen ışık Meryem'in üstüne düşer, yansıması da çocuğu ve biraz da annesini aydınlatır, hatta yılan bile bu ışığın içinde gibidir.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Gina Pischel (çeviri: Çiğdem Ülgen) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi III*, Görsel yayınlar İstanbul 1981, sayfa: 465-466

(Resim 117: Caravaggio, *Damascus Yolunda* 160, Santa Maria del Popolo kilisesi, Roma)

Caravaggio'ya ait olan ve dini bir konu olan Misyoner Pavlus'un Damascus'a dönüş yolunda atından düşüşünü anlatan bu resim 1601 yılında Santa Maria kilisesi için yapılmıştır. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de tek noktadan yayılan bir ışık kullanan Caravaggio, figürleri karanlık bir arka plana yerleştirmiştir. Bu resimde de ışık Pavlus ve atından yansımaktadır. İlginç bir biçimde resmin dörtte üçünü at kaplamış olsa da ışığın kullanımından dolayı gözü en çok çeken nokta yerde yatmakta olan Pavlus'tur. Arka planda ise Pavlus'a ait bir yardımcı atı tutmaktadır.

Barok döneminde ışığı oldukça etkileyici bir biçimde kullanan Rubens, mitolojik ve dini konuların yanı sıra alegorik resimleri ile de tanınır. Çok üretken bir ressam olan Rubens çok seyahat ederdi ve birçok Avrupalı kral ile arkadaştı. Bunların arasında iki tanesi ona şövalye nişanı vermişti. Ayrıca çok iyi bir eğitim görmüştü ve alegorik resimlere klasik kaynaklar eklerdi. 1615 yılına ait Dört Kıta adlı tablo Afrika, Asya, Avrupa ve Amerika olarak dört kıtayı temsil etmesi düşünülmüştü. Ters düşen küpler ülkelerin nehirlerinde oturan eski tanrıların belirleyici özelliğiydi. Dişi kaplan Dicle Nehri'ni simgelerken, putti (bebek) Nil Nehri'nin simgesi olan bir timsahla oynamaktadır. Dört kıta Barok sanatçıları arasında popüler bir konuydu. Kıtalar

genellikle nehir tanrıları olarak kişileştirilirdi ve bölgenin hayvanlarıyla ya da içinden suyun aktığı küplere yaslanmış bir şekilde resmedilirdi.¹⁴⁶

(Resim 118: Peter Paul Rubens *Dört Kıta*, 1615 Sanat Tarihi Müzesi, Viyena)

Rubens, Medici ailesinin yanı sıra, Flemenk Karolik yöneticileri, Fransa ve İngiltere kralları dahil pek çok önemli isimden siparişler alırdı. Bir onu konuğu gibi, bir saraydan başka bir saraya giderek, çoğunlukla ince, diplomatik ve siyasal görevler üstlendi. Bunlar arasında en önemlisi, İspanya ile barış yapmasını sağlamak amacıyla, Rubens'in I. Charles'a armağan olarak götürdüğü söylenen bir tablodur.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Sarah Carr Gomm, (çeviri:Lizet Deadoto) *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları, 2014 İstanbul, sayfa: 229

¹⁴⁷ E.H Gombrich (çeviri: Bedrettin Cömert), *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, 1972 Ankara, sayfa: 314

(Resim 119: Peter Paul Rubens *Barış Alegorisi*, 1630)

Bu alegorik resim, Rubens'in alegorik resimlere nasıl klasik figürler eklediğinin iyi bir örneğidir. Resimde mitolojik karakterler dikkat çeker. Barış için yapılmış bu resmin ortasında, barış tanrıçası Pax, zenginlik tanrısı olan bebek Plutus'u emzirmek üzeredir ve bilgelik tanrısı Minevra, savaş tanrısı Mars'ı kovarak onları korur. Keyif ve şarap tanrısı Bacchus'un müritlerinden biri olan Faun içi meyvelerle dolu olan bir bereket boynuzu tutmakta ikram etmektedir. Leopar ise Bacchus'un arabasını çeken hayvan olarak bilinir ve tabloda sakin biçimde yere uzanmıştır.

Rubens'in, Roma'nın kurucuları Remus ve Romulus'u konu alan eserinde ise, bu mitolojik hikayenin tüm detayları görülebilmektedir. Tablonun merkezinde ikizler ve onları emziren dişi kurt görülmektedir. Kurdun yüzünde koruyucu bir ifade bulunmaktadır. Arka planda, ikizlerin bırakıldığı Tiber nehri görülmektedir. Kurt ve ikizlerin altında uzandığı ağacın dallarında bulunan ağaçkakanlar ise çocukları getirdikleri meyveler ile beslemiştir. Çoban Faustulus ise çocukları bulmak üzeredir ve Tiber nehrinin tanrısı ve çocukların annesi Rhea Silvia ise bu olayı izlemektedir.

(Resim 120: Peter Paul Rubens, *Remus ve Romulus* 1616 Pinacoteca Capitolina, Roma)

Rembrandt, Rubens'ten bir kuşak sonra gelir. Hollanda, sanatının altın çağını Rembrandt ile yaşar. Resimlerinde ışığı kullanımı ustacadır ve figürler adeta parlıyormuşçasına gözükür. Portre ve gravür çalışmalarının yanı sıra tıpkı Dürer ve Leonardo gibi hayvan çizimleri bulunmaktadır. Rembrandt'da çağdaşları gibi zaman zaman dini konulara ve mitolojiye eserlerinde yer vermiştir.

(Resim 122: Rembrandt, *Aslan eskizi*, 1637)

(Resim 122: Rembrandt, *Europa'nın Kaçırılışı*, 1632 J. Paul Getty Müzesi, Kaliforniya)

Barok dönemi ardından yavaş yavaş mitoloji sahneleri sanat eserlerinde daha az işlenen bir konu haline geldi. Rokoko modasında genellikle süslemelerle dolu mimari eserler ve mobilyalar görülmektedir. Resim ve heykelde ise dönemin modası gereği şaşalı ve gösterişli bir üslup izlenmiştir neşeli eserler, çobanlar ve kır piknikleri, salıncaklarda sallanan aşıklar, süslü giysileri ile soyluları konu almıştır. Bu dönemde hayvan içerikli resimlerde genellikle kuşlar, çobanların yanında sürü hayvanları ve dönemin gösteriş merakını yansıtan, cins atlar ve cins köpekler soyluların yanında yer almaktadır.

(Resim 123: Rembrandt, *Uyuyan Köpek*, 1640)

(Resim 124: Sir Joshua Reynolds, *Bayan Bowles ve Köpeği* 1775, Wallace Koleksiyonu, Londra)

11.9. Modern Çağın Başlangıcı

Gösterişli Rokoko döneminin ardından insanlar daha mütevazı ve abartıdan uzak eserleri özlemeye başladılar. Manzara resimleri bu dönemde ortaya çıkmıştır. Kır manzaraları, tıpkı günümüz kartpostalları ve fotoğrafları gibi, gezdikleri yerlerden yanlarında birer anı götürmek isteyen gezginlerin ilgisini çekmiştir. Özellikle şehir Venedik, manzara ressamlığının en çok görüldüğü şehirlerden biridir. Ayrıca süs düşkünlüğünün yerini sıradan insana duyulan ilginin yer alması da portre sanatının yararına olmuştur. 18. yüzyılın sonlarına doğru birçok benzerlik yavaş yavaş kaybolmaya başladı. İlk değişiklik, üslup dediğimiz şeye karşı sanatçının tavrında oldu. "Us Çağı"nda değişik üslupların bilincine varılmaya başlandı. Sanatçılar artık dönem üslubunu takip etmek yerine birbirlerinden farklı olmaya yöneldiler.¹⁴⁸

(Resim 125: Jacques-Raymond Brascassat, *Boğa Dövüşü* 1855, Güzel Sanatlar Müzesi, Houston)

Geçmişte konu üzerinde sessiz bir anlaşma egemendi. Galeri ve müzelere gidince, birçok tablonun aynı konuyu işlediği hemen gözümüze çarpardı. Doğal olarak, eski tabloların çoğunluğu, Kutsal Kitap'tan alınmış dinsel konuları ve azizlere ilişkin söylenceleri, Tanrılar arasındaki aşk serüvenleri ve çatışmalarla Yunan söylenceleri, değerlilik ve özveri örnekleriyle dolu Roma'nın kahramanlık öyküleri ve bir de soyut kavramları kişileştiren alegorik konular. 18. yüzyılın yarısından önceki sanatçıların bu betimsel sınırların dışına çok az çıktıklarını görmek ilginçtir. Bütün bu durum

¹⁴⁸ E.H Gombrich (çeviri: Bedrettin Cömert), *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, 1972 Ankara, sayfa: 377

Fransız Devrimi sırasında kökten değişikliğe uğradı. Sanatçılar birdenbire konularını seçme özgürlüğüne kavuşmuş buldular kendilerini.¹⁴⁹

(Resim 126: Francisco de Goya, *Cadı Ayini*, 1823, Prado Müzesi, Madrid)

Romantizm, sanat tarihinde pek çok kez gördüğümüz gibi, şimdi de etkiyi yeni bir tepki izlemektedir. Ama bu kez tepki, yalnızca yeni bir üslup olmaktan öte insan yaşamının bütün alanlarını kapsayan, kesin bir bilinç değişimidir. Modern çağın başlangıcı, günümüzün dünya ve sanat görüşünün öncüsü, 19. Yüzyıldaki ilk sanat akımı olan Romantizm tartışmasız büyük önem taşır. Daha sonraki tüm sanat akımlarının uğraşacağı en büyük sorun olan “ben” ile “çevrenin karşıtlığı, nesneyle öznenin ayrılması” onunla başlar. Romantizm, yaratıcısı esin kaynağını Antik dünyanın klasik kültür yapıtlarında değil, kişinin kendinde, temel ilkelerin karşısında, güvenli olmayan yaşam gerçeğini, doğanın durmayan kalp atışlarını ve tarihin dramatik akışını koyar.¹⁵⁰

(Resim 127: Francisco de Goya, *Köpek* (detay) 1823, Prado Müzesi, Madrid)

¹⁴⁹ E.H Gombrich (çeviri: Bedrettin Cömert), *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, 1972 Ankara, sayfa: 380

¹⁵⁰ Gina Pischel (çeviri: Çiğdem Ülgen) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi III*, Görsel yayınlar İstanbul 1981, sayfa: 583

19. yüzyılın ilk yarısı, birbiri arkasından gelen üslup değişimlerine sahne olur, Klasikçiliği Romantizm, onu da Gerçekçilik izler, hatta bu üslupların bazen yan yana sürdükleri de görülür. Artık resim günlük hayat konularına dönmüştür ve mitoloji ve tanrılar, dini figürler dolayısı ile fantastik öğeler ve mitsel yaratıklar ikinci planda kalmıştır. Resimlerde görülen hayvan figürleri de 19. Yüzyılda günlük hayattan çıkmış sıradan hayvanlardır ve genellikle çiftlik hayatından alınmış sahnelerde görülürler.

(Resim 128: Giovanni Segantini, *Çıkrık* 1981, Güney Avustralya Sanat Müzesi, Avustralya)

Akademizmin yıkıldığı ve özgünlüğünü yitirdikten sonraki süreçte, Empresyonist-İzlemci duyarlılığın varlığına işaret edebiliriz. Akademik eğitimin gerçekleştiği okulların duvarları arasında, adeta mezarlık olarak nitelendirilen atmosferlerine ciddi bir başkaldırı gözleniyordu. Ayrıca insanlar, yenilikçi gelişmeler kapsamında reaksiyon göstermeyi becermekteydi artık. Bu reaksiyon, sanatsal tartışmaları hem körüklüyor, hem de geniş perspektiflere olanak sağlıyordu. Bu tartışmalar beraberinde salon sergilerinde refüze gören, reddedilenler için düzenlenen sergilerin de ortaya çıkmasına neden oluyordu.¹⁵¹

¹⁵¹ Özkan Eroğlu, *Modern Sanat*, Tekhne Yayınları, 2015, İstanbul, sayfa: 33

İzlenimcilik kısa sürede doruk noktasına erişti. Eskiden çok önemsenen biçim, düşünsel içerik, resmin anlattığı öykü gibi öğelerin artık pek bir anlam taşımadığı izlenir. İzlenimci resimde biçimler birbirine karışır. Monet'in nilüferlerinde olduğu gibi biçimin de giderek kaybolmasına yol açar.¹⁵²

İzlenimcilik Sonrası'nın üç büyük sanatçısı da, tıpkı Yeni Empresyonistler gibi içeriğe dönük, zihinsel kimi kriterleri zorunlu olarak ortaya koymuşlardır. Özellikle üç önemli sanatçı üzerine kurulu olan İzlenimcilik Sonrası felsefenin oluşumuna katkı verenler Paul Cezanne, Vincent Van Gogh ve Paul Gauguin olmuştur.¹⁵³

(Resim 129: Vincent Van Gogh, *At*, 1886 Van Gogh Müzesi, Amsterdam)

¹⁵² Gina Pischel (çeviri: Çiğdem Ülgen) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi IV*, Görsel yayınlar İstanbul 1981, sayfa: 623

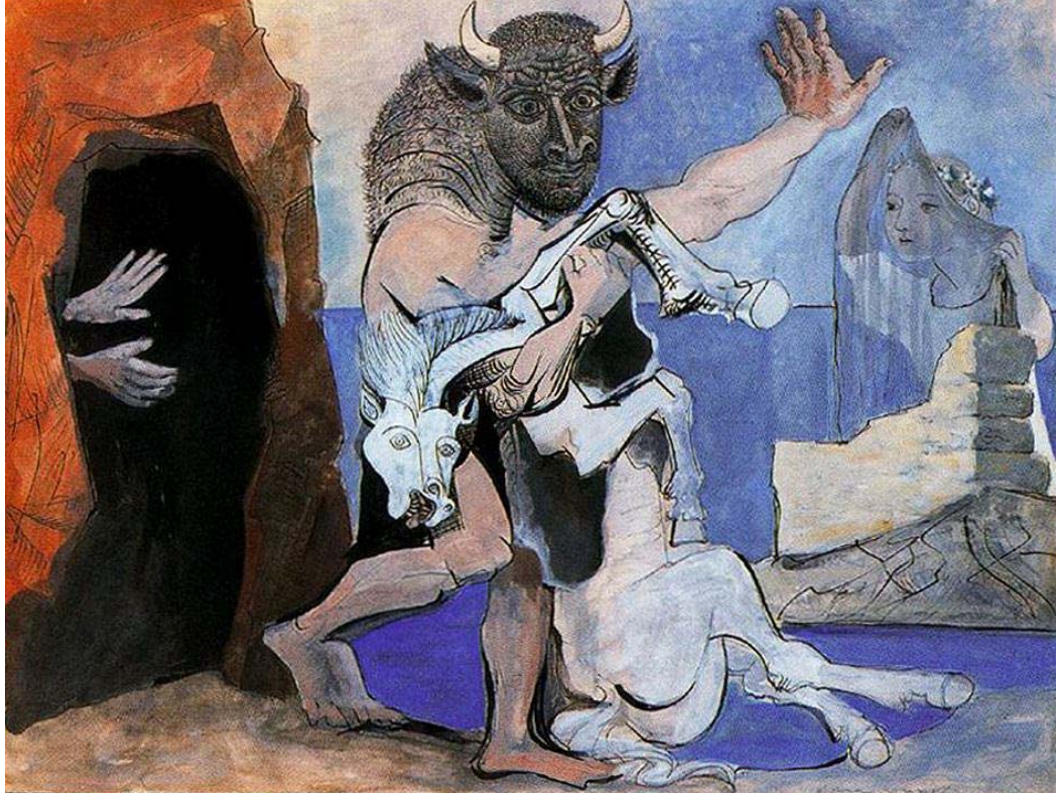
¹⁵³ ¹⁵³ Özkan Eroğlu, *Modern Sanat*, Tekhne Yayınları, 2015, İstanbul, sayfa: 85

(Resim 130: Vincent Van Gogh, *Sinemkuşu*, 1887 Van Gogh Müzesi, Amsterdam)

19. yüzyılın son otuz yılı, insanların sanata bakış biçimini değiştirir. Bu dönemden sonra sanat akımları büyük bir çeşitlilik göstermiştir. Bir resim konusunun gerçekçi bir biçimde canlandırılması artık fotoğrafla da yapılabilmektedir, öyleyse o güne dek sürmüş olan biçim kırılmalı, yeni bir estetik geliştirilmez. İşte bütün bu türden çabalar burada öncü kavramı altında toplanmıştır. Bunların hepsi de gerçeğin taklit edilmesine karşıdırlar. Bir yaratıcı olarak sanatçının, yapıtının biçimlenmesinde özgürce söz sahibi olması gerektiğine inanırlar. Sanatçı da, genel geçer kural ve ilkelerden bağımsız olabilmek için, ister kuramsal, ister biçimsel, ister varoluşçu, her türlü zorluğu göze almaya hazırdır. Geleneksel biçimlere beslenen güvensizlik de, kışkırtıcı bir anlatım biçimiyle ortaya dökülür.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Gina Pischel (çeviri: Çiğdem Ülgen) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi IV*, Görsel yayınlar İstanbul 1981, sayfa: 652

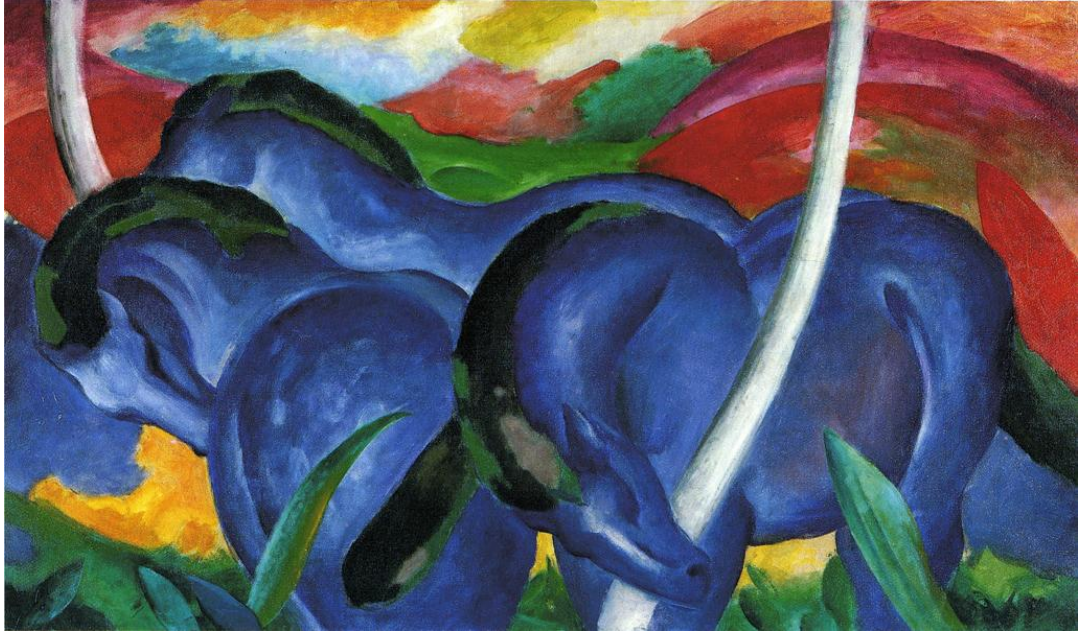
(Resim 131: Pablo Picasso, *Minotaur ve Ölü At* 1936)

Kübist resmin en önemli isimlerinden, Picasso'nun 1937 yılında tamamladığı Guernica, İspanya iç savaşı sırasında Nazi Almanyası'nın Guernica'yı bombalamasını konu alır. Savaşın kaosu ve panik ortamını dev bir tabloda özetleyen bu siyah beyaz resim hayvan sembolizmi açısından da önemli bir eserdir. İspanya için önemli semboller olan at ve boğa, Guernica'da en çok dikkat çeken iki figürdür. Neyi simgeledikleri konusunda farklı görüşler bulunsa da boğanın öfke, atın ise masumların ödediği bedelleri sembolize ettiği düşünülmektedir fakat Picasso kendisine sorulduğunda hiçbir anlam taşımadıklarını yalnızca bir boğa ve bir at olduklarını söylemiştir.

(Resim 132: Pablo Picasso, *Guernica*, 1937, Reina Sofia Müzesi, Madrid)

Ekspresyonist bir sanatçı olan Franz Marc, 1910'da Macke ve Kandinsky ile tanıştıktan sonra yalın biçimlere ve parlak renklere yönelen Franz Marc, hayvan resimleri açısından en önemli isimlerden biridir. Temel esin kaynağı hayvanlar ve doğadır. Aynı zamanda baskı resimleri ile de tanınmıştır.

(Resim 133: Franz Marc, *Mavi Atlar* 1911, Walker Art Center, Minnesota)

(Resim 134: Franz Marc, *Sarı İnek* 1911, Solomon R. Guggenheim Müzesi, New York)

Marc Chagall'ın düş ile gerçek arasındaki imgeleri onu Sürrealizmin öncülerinden biri haline getirmiştir. Eserlerinde genellikle Rus halkının günlük yaşantısını konu almış fakat bunu oldukça fantastik biçimlerde gerçekleştirmiştir.

Özellikle 70'li yıllarda yaptığı sayısız resimde, Yunan mitolojisinin çeşitli alegorisinden yararlanmıştır. Hiçbir zaman ön plana çıkmayan renk, geç dönemde kuvvetle kendini belli etmiş denebilir. Onun resimlerindeki parçalanma bambaşka, insanüstü bir organizma boyutuna ulaşır. Büyük ve kapsamlı bir fantastik dünyası, sanatçıyı ister istemez naif yalınlığa da sürüklemiştir.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Özkan Eroğlu, *Modern Sanat*, Tekhne Yayınları, 2015, İstanbul, sayfa: 199

(Resim 135: Marc Chagall, *Benim Ülkemde*, 1943, Civica Moderns Sanatlar Müzesi, Torino)

Chagall'a ait, "Yalnızlık" (Solitude) adlı eser, rengarenk bildiğimiz Chagall tablolarının aksine koyu renkli karamsar bir tablodur. Chagall bu tabloda iç dünyasının karamsarlığını ve yalnızlık hissini başarı ile yansıtmıştır. Dönemde Nazi Almanya'sı hakimdir ve Chagall bu tabloda Yahudilerin çaresizliğini anlatmak istemiştir.

(Resim 136: Marc Chagall, *Yalnızlık*, 1933, Tel-Aviv Sanat Müzesi, İsrail)

(Resim 137: Max Ernst, *Fil*, 1921, Tate Müzesi, Londra)

Sürrealizmin önde gelen isimlerinden Salvador Dali, yaptığı sürreal eserlerinde, Sürrealist kompozisyonları, Klasik dönem inceliği ile işlemiştir. Dali'nin eserlerinde fantastik yaratıklar, orantısız figürler, uçan nesnelere hep bir Klasik dönem sanatçısı elinden çıkmış izlenimi vermektedir. Dali yalnızca resim alanında değil, taş baskı, illüstrasyon, heykel ve fotoğrafçılık gibi alanlarda da 1500'den fazla eser üretmiştir.

(Resim 138: Salvador Dali, *St. Anthony'nin Baştan Çıkarılışı*, 1946, Royaux des Beaux Müzesi, Brüksel)

(Resim 139: Salvador Dali, *Filleri Yansıtan Kuğular*, 1937, Özel Koleksiyon)

Çağdaş sanat yeni çözüm veya öneriler getirmez, tam tersine yeni sorular ortaya iter. Çağdaş sanat için en başlıca sorun veya gizem, “modern” ve “çağdaş” kelime kavramlarıyla gelmektedir. Çünkü bu iki kavram, ayrı ayrı ele alınabildiği gibi, aynı anlamları taşıyan iki anlam olarak da kullanılır sıklıkla. O nedenle çağdaş sanat deyince, çağdaş ve modern kavramı karşılıklı olarak hep tartışa gelir. Ayrıca çağdaş sanatta hem “üslup çoğulluğu” hem de “sanatçı çoğulluğu” meseleleri dikkat çeker. O nedenle ayrıştırma ve eleştiriye her zamankinden çok iş düşer. Gündeme getirilen her yenilik, önce yadırganmış, şaşırtmış, hatta alaya alınıp yok sayılmış, sonra da kabul edilmiştir. Çağdaş sanat önce toplu sanat dallarıyla bir filozof eşliğinde hareket eden akımlarla sonra da daha bireyselleşerek, günümüze yakın zamanlarda da sanatçıların egemenliğinde gelişmiştir. Ayrıca akımlar özellikle bir moda gibi de algılanmıştır zaman zaman. Oysa modadan farklı olarak, sanattaki yeniliğin derin anlamında, var olan tüm değerlerden kuşku duymak vardır ve bambaşka, yepyeni bir dünyanın var olabileceği üzerine olan inanç, sanat ve filozofisinin şekillenmesine neden olmuştur.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Özkan Eroğlu, *Modern Sanat*, Tekhne Yayınları, 2015, İstanbul, sayfa: 211

12. Osmanlıdan Günümüze Türk Sanatı

Tarihsel sanat geçmişi, Türklerin Anadolu'ya göç ettikleri Asya'daki eski yurtlarına kadar uzanır. Türkler Orta Asya Şamanizm'i ve Budizm gibi inanç sistemlerini 9. Yüzyılda bırakıp Müslüman olmuşlardır. Türkler İslam dünyası içinde geçmişleri dolayısı ile en realist ve en epik özellikleri kendilerinde barındırmış bunda eski step geleneklerinin ve eski inanç sistemlerinin büyük rolü olmuştur. İslam dünyası içinde Batıyla en yakın ve karmaşık ilişkileri de Türkler kurmuşlardır. Nitekim 20. Yüzyılda Türklerin bir Cumhuriyet devleti oluşturduktan sonra Latin alfabesi başta olmak üzere, kıyafet ve daha pek çok özelliklerini Batılılaştırmaları bir rastlandı değildir. Bir ulusun kendi geleneksel duyuş tarzı ve benliğini yitirmeden tüm çağdaş biçim yenilenmelerini kolayca, rahatça benimsemesi, çağdaş evrensel dünyada çarpıcı bir etki yaratmıştır.¹⁵⁷

12.1. Minyatürler

Genel bir tanımlamayla yazma eserlerde anlatılan olayları görselleştirmek üzere yapılan kitap resimlerine minyatür denmektedir. Fransızcaya "miniature" biçiminde geçip zamanla yazma kitaplardaki resimleri ifade etmek için kullanılan terim, Türkçeye Batı dillerinden girmiştir.¹⁵⁸Türklerde minyatür geleneğinin, Orta Asya'da Uygurlar döneminde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Günümüze ulaşan bazı minyatürlü yaprak parçaları, bu dönem kitap resminin şekillenmesinde Manihaizm'in etkili olduğunu gösterir. Selçuklu Türklerinin, 11. Ve 12. Yüzyıllarda İran'dan Ön Asya, Mezopotamya, Suriye ve Anadolu'ya yayılmalarıyla birlikte İslam minyatürü üzerinde Türklerin etkisi artmıştır.

Minyatürde özellikle Saz üslubunu incelediğimizde mitolojik hayvanların tasvirleri ile karşılaşırız. Saz sözcüğü, özellikle Dede Korkut Hikayeleri'nde orman anlamında kullanılmış ve bu sözcük 14. Yüzyıl Türkçesinde "vahşi hayvanların yatağı, balta girmemiş sık ve gür orman" olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple aslan, fil, panter, maymun, tavşan ve geyik gibi hayvanların; sivri uçlu hançer biçimli yapraklar arasında ejderha, simurg, Çin aslanı gibi efsanevi yaratıkların, atlı avcılarının ve hatayı denilen çeşitli stilize çiçeklerin betimlemelerinin bulunduğu bu tarz çalışmalar Dede

¹⁵⁷ Sezer Tansuğ, *Çağdaş Türk Sanatına Temel Yaklaşımlar*, Bilgi Yayınevi, 1997 İstanbul, sayfa 18

¹⁵⁸ Hüseyin Behzad Tahirzade, *Minyatürün Tekniği*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1 1953, Ankara sayfa 29

Korkut Hikayeleri'nde geçen "orman" anlamındaki *saz* ile ilişkilendirilerek Osmanlı Kaynaklarına "saz işlemek" veya "saz yazmak" olarak kaydedilmiştir.¹⁵⁹

(Resim 140: Ressam Şah Kulu, Saz üslubunda Ejder, 16. Yüzyıl)

(Resim 141: Hz. Hamza'nın Simurg'la Kaf Dağı'na uçuşu 17. yüzyıl)

¹⁵⁹ Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınları, 2012, İstanbul, sayfa: 22

(Resim 142: Veli Can, Saz üslubunda Sülün Kuşe ve Genç Erkek figürü, 16. Yüzyıl)

Osmanlı nakkaş hanesinin mürekkep resimleri arasında tek veya çift figürlü tasvirlerle de rastlanır. 14. Yüzyılın son çeyreğinde imzasına saz üslubunda resimlerde de rastlanan Tebriz'den gelme Veli Can'ın yapmaya başladığı bu tarz çalışmalar, 17. Yüzyıl başlarından itibaren minyatür geleneğinde sürdürülmüş ve murakkalar içinde toplanmıştır.¹⁶⁰

Minyatür ve mitolojik yaratıklar denince en önemli sanatçı Mehmet Siyah Kalem'dir. Üstat Mehmet Siyah Kalem'in yaşamı ve kimliği bilinmez. Gerçek adı bile belli değildir. kimi resimlerin üstüne "Kâr-ı Üstad Muhammed Siyah Kalem" (Üstad Mehmet Siyah Kalem'in işi) yazılmıştır. Siyah Kalem hakkındaki araştırmalar, 15. yüzyılda Orta Asya, Türkmenistan, Maveraünnehir civarında yaşamış bir Türk olduğu yönündedir. Siyah Kalem resimlerinin canlandırdıkları öykü metinleri, yazılı olmadıkları için, günümüze kadar gelmemiştir bu yüzden resmettiği cinlerin ve doğaüstü yaratıkların kaynakları bilinmez. Yavuz Sultan Selim'in İran seferinden (1514) savaş ganimeti olarak İstanbul'a gelen resimler Topkapı Sarayı Kitaplığına konulmuştur.¹⁶¹

¹⁶⁰ Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınları, 2012, İstanbul, sayfa: 23

¹⁶¹ Mazhar Ş. İşpiroğlu, *Bozkır Rüzgarı Siyah Kalem* Ada Yayınları, İstanbul, sayfa 10, 14

(Resim 143: Mehmed Siyah Kalem, çeşitli hayvan figürleri, 15. Yüzyıl, Topkapı Saray Albümleri)

(Resim 144: Mehmed Siyah Kalem, Ejder benzeri yaratıklar, 15. Yüzyıl, Topkapı Saray Albümleri)

Ortamından ve işlevinden uzaklaştırılan Siyah Kalem resimleri, İstanbul'a getirildikten sonra tasvir yasağının geçerli olduğu bir ortama girmişlerdi. Siyah Kalem'in mitler çağına özgü olan pagan düşüncesinde Osmanlı Sarayı herhalde

tehlike sezmiş olmalı ki bunlar gün ışığına çıkarılmadan parçalanıp albümlerde saklanıyor. Bu üslubun sonradan İslam ülkelerinde sürmemiş olması ve bu resimlerden bugün elimizde pek az parça bulunması da bunu gösteriyor. Siyah Kalem'in resimleriyle doğacı sanatın estetik değerlerine daha açılmamış olan bir gizem sanatıyla karşılaşıyoruz.¹⁶²

12.2. Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri ve Cumhuriyet'in Kuruluşu

18. yüzyılda başlayan Osmanlı'da Batılılaşma Dönemi sanat açısından da oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Batı'nın gelişmelerine ayak uyduramayan Osmanlı güçten düşmüş ve çağın gerisinde kalmıştır, askeri anlamdaki yenilgiler ve toprak kayıpları ile beraber bir Batılılaşma sürecine girmek durumunda kalmıştır. Güçten düşen Osmanlı Avrupa ile ticari anlaşmalar ve yakın ilişkiler kurmak durumunda kalmıştır. Osmanlı ve Avrupa arasında gidip gelen elçiler, matbaanın gelişi ve İstanbul'da çalışmalar yapan Avrupalı ressamlar Osmanlı resim sanatında yeni bir boyut kazanılmasına neden olmuştur.

Batı tarzı resim, 1793'te III. Selim'in askeri okullara resim dersi koyması ile başlar. Bu okullarda, daha çok askeri amaçlarla verilen resim derslerinde, perspektif kuralları ve ışık-gölge gibi tekniklerle, nesnelere iki boyutlu yüzeylerde üçüncü boyut yanılmasıyla birlikte göstermek öğretilmiştir. Ayrıca yetenekli öğrenciler 1835 yılından itibaren Avrupa ülkelerine sanat eğitimi almaları için yollanmış, ardından daha iyi eğitim alabilmeleri için Paris'te Mekteb-i Osmanî 1861'de açılmıştır. 19. yüzyılda, Batı tarzı resim sanatının varlığı ve gelişmesi, Osmanlı hükümdarları ve devlet bürokrasisi tarafından Batılılaşmanın en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmiş ve desteklenmiştir.¹⁶³

Paris'te sekiz, on yıllık resim eğitimlerini tamamlayan ve Batılı anlamda Türk resminin temelini atan Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmed Paşa ve Süleyman Seyyid'den oluşan öncü üç büyük ustasının 1870'te yurda dönmesi ile Batı tarzı resim büyük bir ivme kazanmıştır.

¹⁶² Mazhar Ş. İspiroğlu, *Bozkır Rüzgarı* Siyah Kalem Ada Yayınları, İstanbul, sayfa 22

¹⁶³ Aytül Papila, *Osmanlı İmparatorluğunun Batılılaşma Döneminde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı*, Beykent Üniversitesi, İstanbul 2007 sayfa: 120

(Resim 145: Şeker Ahmed Paşa, *Ormanda Karaca*)

Şeker Ahmed, doğa ve natürmort resimleri ile bilinir. Romantik tarzda resimlerinde doğayı yüceltir ve insanın doğa karşısındaki konumunu vurgular. Paris’te aldığı eğitim sonucunda iyi bir anatomi bilgisi olmasına karşın figür yerine natürmort, hayvan figürleri ve orman resimleri yapmayı tercih eder. Resimlerinde perspektiften yoksun olmakla suçlansa da aslında ters perspektif kullanımı ile çağın oldukça ötesindedir. John Berger’in “Oduncu ve eşeği” resmi ile ilgili yaptığı yorum da bu doğrultudadır.

(Resim 146: Şeker Ahmed Paşa, *Oduncu ve Eşegi*, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul)

(Resim 147: Şeker Ahmed Paşa, *Çoban Köpekli Peyzaj* İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul)

(Resim 148: Osman Hamdi Bey, *Kaplumbağa ve Adam (Kaplumbağa Terbiyecisi)* 1906)

Osman Hamdi Bey 1906-1907 yılları arasında, iki farklı versiyon da *Kaplumbağa Terbiyecisi* adlı tablo çizmiştir. Gerçek ismi, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin çıkarttığı on yedinci gazetesinde, “*Kaplumbağalar ve Adam*” diye geçer; fakat yaygın olarak bilenen ismi *Kaplumbağa Terbiyecisi*'dir. Osman Hamdi Bey'in yaptığı bu tablo birçok kişi tarafından farklı yorumlar yapılmıştır; “Geri kalmış toplumun çağdaştırmaya çalışan yorgun bir aydın” diye dile getirmişlerdir. Kendisinin bu aydınlanma yolunda önemli adımlar atmış birisi olarak tanınıyor. Burada Osman Hamdi Bey, terbiyeci olarak kendisini çizmiş, terbiyeciye direnen halkı tüm zorluğa rağmen eğitmek istemiştir. Bu nedenden dolayı sanat okulu açma girişiminde bulunmuştur. Başka bir yoruma göre arkasında elleriyle tutan neyin artık toplumu eğitmekten vazgeçtiğini anlatır niteliktedir.¹⁶⁴

¹⁶⁴ İsmet Göksel Berber, *Kaplumbağa Terbiyeciliği ve Osman Hamdi Bey*, Makale

Özellikle bu dönemde, Avrupa ülkelerinde moda olan Oryantalist akımın temsilcileri sanatçıların Doğu ülkelerine geziler düzenledikleri ve Doğu'ya açılan kapının ilk durağı olan İstanbul'a sıklıkla uğradıkları görülmektedir. 19. yüzyılın ortalarına doğru 1839'da icat olunan; 1860'lı yıllarda ise iyice yaygınlık kazanan fotoğraf makinesinin varlığı ise birçok açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun matbaayı kullanmaktaki geç kalmışlığının aksine, fotoğraf yaygın bir biçimde Osmanlı sosyal yaşamı içinde yerini tam zamanında almıştı. Böylelikle gizemli köşeleriyle imparatorluk toprakları Avrupalılar tarafından keşfediliyor; yerli sanatçılara ise bu fotoğraf kartları bir anlamda modellik yapıyordu.

Türk resim sanatı tarihinde 1883'te kurulan ve bir dönüm noktası olarak ifade edilen Sanayi-i Nefise Mektebi, yetiştirdiği ressamlarla çağı aydınlatabilecek, sanatı ileri seviyelere taşıyabilecek gençlere imkân tanımıştır. Buradan yetişen genç ressamlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük sanatçıları ve eğitimcileri olarak doğrudan Türk resim sanatına etki etmişlerdir. Osman Hamdi Bey'in öncülüğünde kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk kadrosu ve işlevi büyük önem taşımaktadır. Çünkü okulun eğitim kadrosu yabancı hocalardan oluşmuştur. Fakat okula eğitim amaçlı alınan genç öğrencilerin içinden birkaçı vardır ki Türk resmi, onların elinde değişecek, geliştirilecek, yenileşecek ve tartışmaların odağı haline gelecektir. 1914 Çallı Kuşağı olarak bilinen bu grup, Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi'nin ilk öğrencileri olarak çağdaş Türk resim sanatına önemli katkıları olmuş sanat birlikteliğinin adıdır. Çallı Kuşağı ressamları, sanat alanında önemli bir akımın ve dönemin temsilcileri arasına girmiş, sanat alanına büyük yenilikler getirmiştir.¹⁶⁵

(Resim 149: İbrahim Çallı, *Zeybekler Kurtuluş Savaşı'nda* 1923 Ankara Resim ve Heykel Müzesi, Ankara)

¹⁶⁵ Fatih Başbuğ, 1914 Çallı Kuşağının Türk Resim Sanatına Etkisi, Selçuk Üniversitesi, Sayı 29, Sayfa 371 -392, 2010

İbrahim Çallı at temasını çoğunlukla savaş resimlerinde kullanmıştır. Bu tür savaş resimlerini Şişli Atölyesi çalışmaları ile Kurtuluş Savaşı'nı konu alan eserlerinde görürüz. Özellikle İstiklal Savaşı'nda Zeybekler isimli yapıtında kullandığı at figürü, Ankara'daki bir sergide Atatürk'ün de ilgisini çekmiştir. Aynı zamanda Osman Hamdi'nin asistanı da olan Çallı, Atatürk'ün isteği üzerine Etnografya Müzesi'nde bir sergi açar. Bu sergide de yer alan “Zeybekler” tablosunu gören Atatürk, Çallı'ya döner ve “Biz Kurtuluş Savaşı'nda yemeye ekmek bulamıyorduk, senin resmindeki atlar nasıl semirmiş böyle?” diye sorar. Usta ressam malzemelerini alır ve tablosundaki atı bir deri bir kemik hale getirir.¹⁶⁶

(Resim 150: Namık İsmail, *Vatan Emredince*, 1918)

¹⁶⁶ Filiz Aygündüz, “Biz ekmek bulamıyorduk, bu atlar nasıl semirmiş böyle” Milliyet Gazetesi, 2008 <http://www.milliyet.com.tr/>

(Resim 151: Hüseyin Avni Lifij, *Karagün*, 1923)

20. yüzyılın başında önemli toprak kayıplarına başlayan Osmanlı İmparatorluğu, elinde kalan yerleri koruma çabası içinde olarak 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'na katılmak zorunda kalmıştı. Savaştan kısa bir süre önce 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet bu dönemin önemli siyasi ve sosyal olaylarından biri olarak dikkat çekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde giriştiği savaşların en önemlilerinden biri 18 Mart 1915'te patlak veren "Çanakkale Savaşları"dır. Bu savaşta olanaksızlıklar içindeki Türk askerinin gösterdiği kahramanlıkları ve Kurmay Albay olarak görev yapan Mustafa Kemal'in askeri dehası tarih sayfalarındaki yerini alsada Türklerin, birlikte savaşa girdiği devletlere bağlı olarak yenik sayılmasını engelleyememişti. Ancak, bu yenilgi bu kez yeni bir savaşın "Ulusal Kurtuluş Savaşı"nın başlamasına neden olmuş ve sonucunda 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Türk toplumu üzerinde önemli etkileri olan Çanakkale Savaşları resim sanatımız açısından da önemli bir konuma sahiptir. Bu dönem sanatçıları da Çanakkale Savaşlarını tema alan çalışmaları, Harbiye Nezareti'nce 1917 yılında açılan "Şişli Atölyesi"nde gerçekleştirdiler. Şişli'de kısa bir süre açık kalan bu atölye Türk resim sanatında çok kalıcı etkiler bıraktı. Burada ilk kez gerçek bir modelden çalışılan, çok figürlü ve büyük boyutlarda kompozisyon denemeleri gerçekleştirildi. Daha sonra burada üretilen

yapıtlar, dönemin diğer sanatçılarından derlenen tablolarla birlikte 1918 yılında Türk resim sanatında yurtdışında Gerçekleştirilen ilk sergi olma özelliğine sahiptir.¹⁶⁷

(Resim 152: Namık İsmail, *Harman*, 1923)

12.3. Cumhuriyet Dönemi

Türk sanat tarihinde önemli bir yere sahip olan ve ilk bağımsız sanat grubu olan D Grubu 1933 yılında beş ressam ve bir heykeltıraş tarafından (Nurullah Cemal Berk, Zeki Faik İzer, Elif Naci, Cemal Tollu, Abidin Dino ve Zühdü Müridoğlu) kuruldu. “Türk Avangardı” olarak tanımlanmış ve önceki sanat dernekleri oluşumlarının aksine, kuramsal planda da sanat tartışmaları başlatmıştır. İlk ortaya çıktıklarında kübist avangard bir yaklaşım benimsemekle birlikte, sanatı halka götürmek ve halkı sanat konusunda aydınlatmak gibi sosyal halkçı bir vizyonla hareket etmişlerdir.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Ahmet Kamil Gören, *Yenileşme Döneminden Cumhuriyet Dönemine Türk Resim Sanatının Evreleri*, Türkler, Cilt: 15, 75.Bölüm, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, sayfa 428, 439.

¹⁶⁸ Kağan Güner, *Modern Türk Sanatının Doğuşu*, Kaynak Yayınları, 2014, sayfa: 199, 200

(Resim 153: Cemal Tollu, *Tımar*)

1930’lu yılların kültür politikalarına, devletin halkçı, ulusalcı, devrimci ilkeleri doğrultusunda sanata “yeni” ve “ulusal” bir yön verilmesine katkıda bulunan grup, Türkiye’nin dünyada o yıllarda avangard sanatın devlet tarafından benimsendiği tek ülke olması olgusunun ortaya çıkışına hizmet etmiştir.

D Grubu, resmi olmayan kuruluşuna tezat oluşturacak şekilde bir şekilde varlığını sürdürdüğü yıllar içerisinde, daima Cumhuriyet tarihinin dönüm noktalarında belirdi. Avrupa ve Rusya’daki sanat tartışmalarını yeni ve devrimci sanat eğilimlerini Türkiye’ye taşıyan grup Cumhuriyet’in kültür ve sanat politikasına dışarıdan bir müdahalede bulunmuş ve sonunda Akademi’de de kendini kabul ettirmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Kağan Güner, *Modern Türk Sanatının Doğuşu*, Kaynak Yayınları, 2014, sayfa: 205

(Resim 154: Cemal Tollu, *Ankara'da Keçiler*)

(Resim 155: Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Bodrum Balıkları*, 1974)

(Resim 156: Bedri Rahmi Eyüboğlu, *At Üstünde Aşıklar*)

(Resim 157: Nuri İyem, *Nalbant*, 1944)

1940'lı yıllar Türk resminde görülen toplumcu gerçekçi anlayıştaki ressamlar açısından önemlidir. Nuri İyem, Abidin Dino, Agop Arad, Selim Turan, Avni Arbaş, Nijad Devrim gibi bazı sanatçılar, 28 Mart 1940'da açtıkları Liman Sergisi ile birlikte "Yeniler Grubu"nu kurmuşlardır. Bu grup, D Grubu'nun aşırı Batı yanlısı biçimciliklerine ve ekolcülüklerine karşı çıkmıştır. Toplumsal yaşamı ve bu yaşamın sorunlarını irdeleyen, halkın sorunlarını, sıkıntılarını, sevinçlerini ve hüznelerini yansıtan bir sanat anlayışını savunmuşlardır. Ancak, başlangıçta ortak bir anlayış etrafında toplanan bu grupta zamanla farklı eğilimler ortaya çıkmış ve grubun dağılması ile birlikte çeşitli kişisel üsluplar gelişmiştir.

(Resim 158: Avni Arbaş, *At Başı*, 1978)

Grup, 1952'de dağılmaya ve Türkiye Ressamlar Cemiyeti'ne katılmaya karar verdi. Bu dağılmadaki başlıca etken, grubun toplumsal içerikten uzaklaşarak soyut resme yönelmeleri oldu. Nitekim bu tarihten sonra tüm sanatçıların bağımsız çalışmayı yeğledikleri görülür.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Çağlar Erberk, *Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi*, İzmir, 1997, <http://www.caglarerbek.com/>

12.4. Çağdaş Yerli Sanatçılarımız ve Eserleri

12.4.1. Yüksel Arslan

Yapay renklerden ve fabrikasyon boyalardan nefret etmesi Yüksel Arslan'ı kendi boya larını doğal malzemelerden üretmeye iter. Hiç yapay boya kullanmaması ile dikkat çeken sanatçının renk tonlamalarına bakıldığında kaçınılmaz bir biçimde eski minyatür ve duvar resimlerindeki tonlamalarla karşılaşırız. Hayvan konusunu sembolik yönüyle işleyen sanatçı eserlerinde sıklıkla domuz, köpek, kuzu, eşek gibi hayvanları aslen insanları betimlemek için kullanmıştır. Yüksel Arslan resim hayatına ilk olarak hayvanlarla başlar, ilk yapıtlarında insansız yalın bir dünyayı resmeder. Ardından yaptığı “İnsanlı Günler” serisinde de bu yalınlığın yanında insan figürlerinin de eklendiğini görmekteyiz. Daha sonraki dönemlere ait resimlerinde ise II. Dünya savaşının da etkisi ile insanın insanla ve doğa ile çatışmasını alaycı bir tavırla işlemektedir.

(Resim 159: Yüksel Arslan, 64. 1964, T.C. Merkez Bankası Koleksiyonu)

(Resim 160: Yüksel Arslan, 72, *Sanat Nedir?*, 1965, Yak Rivais Koleksiyonu)

(Resim 161: Yüksel Arslan, 156. *Kapital Sınıflar*, 1971, Besi Cecan Koleksiyonu)

Yüksel Arslan'ın resimlerinde hayvan ve yarı hayvan yaratıklar sıklıkla görülür, fantastik unsurları kendi tekniğiyle uygulayan sanatçı bilinçaltında yatan ne varsa kağıda dökmüş ve yaşadığı dönem büyük tepkiler almıştır. Cinsel tabulara ve dini baskılara karşı tutumunu her zaman sürdürmüştür.¹⁷¹

¹⁷¹ Levent Yılmaz, Yüksel Arslan Retrospektifi, Santral İstanbul, 2009 İstanbul

12.4.2.Cihat Burak

Batı sanatını ve onun kurallarını yakından tanıyan Cihat Burak'ın resimlerinde Batı sanatından çok geleneksel Türk sanatının izleri gözlemlenirken, tek bir kaynaktan beslenmek yerine yerel ve evrensel değerleri analiz ettiği, anlamlı bir bütün elde etmek için eserlerinde kullandığı görülür. Kısaca sanatçı yerel değerlerle Batı dünyasına ait unsurları gerçek anlamda bir yeniden inşa etmiştir. Seçtiği konular, kendi iç dünyasını, fikirlerini ve fantazyalarını aktardığı bir araç, resimleri ise politik eleştirilerden, taşlamalara, hayal kırıklıklarından mutluluklara, hayal gücünün ürünlerinden anıtsallıklara uzanan bir dünyadır denilebilir.

(Resim 162: Cihat Burak, *Kediler*, 1983)

Cihat Burak'ın 1971 yılında yaptığı "Moby Dick" adlı eseri, H. Melville'in aynı adlı romanının anlatısının farklı yorumlarından birisidir. Roman yıllar önce bir bacağı onun yüzünden kaybettiğini düşündüğü beyaz balinadan intikam almayı ölümcül bir saplantı haline getiren ve bunun için bütün mürettebatın hayatını da hiçe sayan Kaptanın hikâyesidir. Cihat Burak bu kompozisyonda, ağır yaralanan aç çekmekte olan beyaz balinanın kendisini tekneye vuruşunu, teknede büyük bir delik açılmasını, balıkçı teknesinin batışını ve balina ile birlikte öç almaya çalışan bir kartalı betimler.

İnsanlığın doğaya karşı yenilgiye mahkûm olduğu düşüncesini adeta kanıtlamaya çalışır.¹⁷²

(Resim 163: Cihat Burak, *Moby Dick*, 1971)

(Resim 164: Cihat Burak, *Çocukluk Anısı*)

¹⁷² İbrahim Çoban, *Türk İkonografisinde Kartal Motifi ve Çağdaş Türk Resmine Yansımaları*, İdil Dergisi 2004, cilt 4, Sayı 16 sayfa: 67

12.4.3.Can Göknil

Orta Asya ve Anadolu'daki Şamanist inanç ve efsaneleri yeniden kurgulayan, oluşturduğu tasarımları estetik kaygılarla birleştirip yorumlayarak yapıtlara dönüştüren Can Göknil, günümüz Türk resminin özgün sanatçıları arasında yerini almıştır. Mitolojinin saf, yalın ve çok renkli dünyasının sanatçılar için yeni esinler ve tükenmeyen kaynaklar doğurabileceğini göstermiştir. Birçok eser ortaya koyan Can Göknil'in yaratıcı gücü ve sanatçı duyarlılığı Türk mitolojisi ve Şamanizm konusundaki birikimleriyle bütünleşmiş, kültür mirasına daha yakından bakılmasını sağlama ve öz değerlerini tanınması yolunda katkılarda bulunmuştur denilebilir.

(Resim 165: Can Göknil, *Kutsal Kanatlı*, 1996)

Kuzey Sibirya'nın doğu kesimlerinden Orta Asya ve Anadolu'ya kadar yaşayan birçok kavimde görülen çift başlı kartal motifi, sanatçının 1996 tarihli "Kutsal Kanatlı" adlı gravüründe dört hayvan figürünün ortasında yer almaktadır. Kanatlarını iki yana açmış şekilde kompozisyona yerleştirilen kartalın, çevresinde bulunan hayvan figürlerinden daha güçlü durduğu ve onlara hükmeder olduğu görünmektedir. Her şeyi gören Gök Tanrı'nın hâkimiyetini ve gücünün temsilcisi sayılan çift başlı kartal tasarımda, bir hatırlatma imgesi gibidir.¹⁷³

¹⁷³ İbrahim Çoban, *Türk İkonografisinde Kartal Motifi ve Çağdaş Türk Resmine Yansımaları*, İdil Dergisi 2004, cilt 4, Sayı 16 sayfa: 69

(Resim 166: Can Göknil: *Akrep*)

(Resim 167: Can Göknil, *Şahmeran*)

12.4.4. Bedri Rahmi Eyüboğlu

Bedri Rahmi'nin ilham aldığı, bugün dahi Anadolu Türkmen köylerinde dokunan halı, kilim gibi örgüler, Şaman giysileriyle aynı izleri taşımaktadır. Şamanın üzerine giydiği giysiye yılan, akrep, çıyan, kunduz gibi yabani ve zararlı hayvan şekilleri çizilerek onların kaçırılacağına inanılırdı. Türkmen halı ve kilimleri üzerindeki akrep, yılan, kırkayak gibi hayvan resimleri de, eski Türk inanış ve geleneklerinden kalma bir özelliktir. Bunun amacının tıpkı şamanların kıyafetlerinde olduğu gibi zararlı hayvanları kaçırmak olduğu kabul edilmektedir.

(Resim 168: Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Hayat Ağacı*, 1957)

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun 1957 tarihli Şamanizm'den etkilenmeler görüldüğü "Hayat ağacı" adlı eserinde, ağaç üzerinde yer alan kuş simgelerinin hayat ağacını taçlandıran olağanüstü yaratık olan kartalı ifade ettiği düşünülmektedir, eserde hayat ağacı ile birlikte stilize edilen kartal figürlerinin, sanatçı tarafından bilinçli kullanıldığı söylenebilir. Şamanizm de hayat ağacı ile birlikte anılan kartalın, hem Türk kültüründen aldığı geleneksel ve inançsal yapısıyla hem de sanatçının deneysel anlayışının bir kompozisyon elemanı olarak eserde yer aldığı görülür.¹⁷⁴

(Resim 169: Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Kırkayak*, 2004)

¹⁷⁴ Ahmet Dalkıran, *Çağdaş Türk Resminde Şamanist Etkiler*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi 2010, Konya, sayfa: 57

12.4.5. Orhan Peker

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Bedri Rahmi Eyüboğlu atolyesinde çalışmalarına başlayan Orhan Peker, soyutlamayı ve lekeyi resimde önemli bir etken olarak kullanmıştır. 1947 yılında çağdaşları ile kurduğu On'lar Grubunda da kendine has üslubu ile çalışmalarını sürdürmüştür. Peker'in çalışmalarında sıklıkla hayvan figürlerine rastlanmaktadır. Lekelerin n planda yer aldığı baskı resimlerinde kargalar, kediler, güvercinler ve atları konu alan gravür plakalarında baskılar yapmıştır. Türk resim sanatında önemli bir yeri olan Orhan Peken soyut resim yapmamış olmasına karşın soyutlama çalışmaları ile adeta bu alanda öncülük etmiştir.¹⁷⁵

(Resim 170: Orhan Peker, *Kıvrılmış Kedi*, 1971)

¹⁷⁵ şemsettin Eder, *Orhan Peker'in Resimlerinde Lekeci Anlatı*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2015, sayfa 61, 74

(Resim 171: Orhan Peker, *Güvercinler*)

(Resim 172: Orhan Peker, *At Başı*)

12.4.6. Neşet Günal

Eski Türklerin bostanlarını nazardan korumak için bağ-bahçelerine bostanlık korkuluğu ya da kazıklara geçirilmiş at kafatası diktikleri tespit edilmiştir. Kuzey Kafkas Türkleri, mahsullerini yetiştirdikleri alanlara, sıriklara geçirilmiş at kafası dikmiştir. Kurban edilen hayvanların kafataslarını asma geleneği, Göktürklerde de 8. yüzyılda görülmüştür. Şamanist inançta at, Şamanın en büyük yardımcı/koruyucu ruhudur. Şamanın gökyüzüne çıkmak ve yeraltına inmek için kullandığı bineği ve kurbanlık hayvandır. Günümüzde, tıpkı Neşet Günal'ın Nevşehir yöresine ait resimlerinde olduğu gibi, Mersin, Hatay ve Diyarbakır'da mahsulleri nazardan korumak için bağ-bahçe ya da tarlanın içine bir sırik üzerinde at, eşek, koyun, inek, köpek gibi hayvanlardan birinin kafatasının dikildiği görülmektedir.

Elazığ'da ekinler için bir hayvan kafatası ya da bunun yerine insan kılığındaki bir korkuluğun kullanıldığı görülmektedir. İskelet halindeki hayvan kafatası ile insan şeklindeki korkuluğun, dikkati kendi üzerlerine çekerek nazarı etkisiz hale getirdiğine inanılmaktadır. Günal, resimlerinde kullandığı korkuluk ve at kafası

iskeletleri gibi Şamanist felsefeye ait öğeleri kafasında oluşan düşünsel kaygılarını aktarmak için bir ifade aracı olarak kullandığını söylemektedir.¹⁷⁶

(Resim 173: Neşet Günal, *Korkuluk*, 1988)

(Resim 174: Neşet Günal, *Korkuluk*, 1989)

12.4.7. Balkan Naci İslimyeli

Sanatında asla monotonluğa yer vermeyen ve her zaman farklı, yenilikçi yollar izleyen Balkan Naci İslimyeli, pek çok kez işlerinde mitoloji ve hayvana yer vermiştir. Mitolojik karakterler içeren ve bu karakterlerin yerine kendisini koyan sanatçı adeta mitolojik karakterlerle eserleri aracılığı ile empati kurmuştur. İnsan ve doğanın karşılaşması sık sık eserlerine konu olmuştur. Ayrıca yazıları ve şiirleri ile desteklediği eserlerinde sembollere ve Anadolu motiflerine de yer vermiştir. Doğu ve Batı zıtlıklarını bir tuvalde birleştirmiş ve Doğu'nun ruhunu Batı'nın yenilikçiliği ile yeniden yorumlamıştır.

¹⁷⁶ Ahmet Dalkıran, *Çağdaş Türk Resminde Şamanist Etkiler*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi 2010, Konya, sayfa: 61

(Resim 175: Balkan Naci İslimyeli, Gezgin, 1984)

Sanatçının siyah beyaz dönemi olarak da bilinen “Pentimentolar”da hayvan figürleri ile karşılaşmaktayız, Rönesans ustalarının ışık gölge ilişkisinden ilham aldığı bu dönemde Balkan Naci, yalın ve naif bir dille modern insanın doğadan kopuşunu ve yalnızlığını resmederken hayvan figürlerini de gerek insanla beraber yalnızlaşırken gerek insandan uzaklaşırken görmekteyiz. Pentimento kelimesi ile bize resimlerin altında yatan derin anlam ile ilgili bir ipucu vermektedir, ressamın kendi resminden vazgeçerek veya değiştirerek üzerini kapatması anlamına gelen bu kelime, seride insanın doğa ile olan ilişkisinin modern çağ ile kapatılıp üzerine yeniden başlanması bir doğadan vazgeçiş olarak yorumlanabilir.

(Resim 176: Balkan Naci İslimyeli, Sanatçının Kendine Eziyetle Olgunlaştığının Resmidir, 1998)

Suret serisinde ise Balkan Naci İslimyeli baş kahraman olarak karşımızdadır. Resimlerinde sanatçının çilesini ve yalnızlığını kendisini kimi yerde mitolojik kahramanların yerine koyarak ifade etmektedir. Arka planlardaki ıssız ve kurak doğa, sanatçının yalnızlığını, hiç bitmeyen bir yolda oluşunu vurgular. Tıpkı Şahmeran hikayesinde olduğu gibi sanatçı da kendi kendini yerleştiği yalnızlığının çilesini çekmektedir. Balkan Naci İslimyeli “ready made” yani hazır objeler ile gerçekleştirdiği eserlerinde de hayvanlara ve sembollere sıklıkla yer vermiştir. Objenin benliğine yeni bir boyut kazandıran bu eserlerinde siyah beyaz zıtlığının yanı sıra, hayvan ve bitki gibi doğanın temel unsurlarının plastik, fabrikasyon taklitlerine yer vererek yakaladığı ironi dikkat çekmektedir. Bu eserlerde Balkan Naci, insanın doğa karşısındaki tutumunu, zafer kazandığını sanarak çaresizce ürettiği taklitleri eleştirmektedir.¹⁷⁷

(Resim 177: Balkan Naci İslimyeli, Sanatçının Kendi Ölümünü Taşımalarının Resmidir, 1998)

12.4.8. Süleyman Saim Tekcan

Süleyman Saim Tekcan 1980'lerin sonlarına doğru Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan ve geleneksel Türk plastik sanatlarında Orta Asya'dan günümüze kadar işlenen “At” ve “Atlılar” konusuna oldukça ilgi göstermiştir. “*Mağara dönemindeki duvar resimlerinde, Osmanlı minyatürlerinde, Rönesans döneminde tüm İtalyan ressamlarında, bu günün sanatçıları da hep at çıktı karşıma. At kaçınılmaz bir esin kaynağı olmuş çoğu sanatçıya*” diyen Tekcan İstanbul'da Halim Paşa çiftliğine giderek yıllarca incelediği atları minyatür sanatının stilizasyona dayalı dilini kullanarak eşsiz yorumlara ulaştırmıştır.

¹⁷⁷ Nedret Tanyolaç Öztokat, *Balkan Naci İslimyeli*, İş Bankası Yayınları, 2007, İstanbul

(Resim 178: Süleyman Saim Tekcan, *Dolu Dizgin Atlar*, 2000)

Tekcan, 1988 yılında İstanbul'da açtığı sergide “Bizim Kültürümüzden” adını taşıyan ve sanatçının ilk at figürlerinden oluşan bir seri ile izleyicinin karşısına çıkmıştır. Bu sergi sanatçının, hem o güne kadar gösterdiği gelişimini belgelemesi, hem de bundan sonra izleyeceği yol konusunda ipuçları vermesi açısından önemlidir. Sanatçı, bu yıllardan sonra, yapmış olduğu gravür baskı ve yağlı boya tablolarında, Türklerin İslam öncesi inanç sistemlerinde ve yaşayışlarında ayrılmaz bir öge olan atları eserlerinin ana teması olarak kurgulamıştır.

Tekcan, atlarını tek başına değil Osmanlı dönemine ait tuğralar, hat, ferman, eski paralar, mühürler, mezar taşları ve eski yazı gibi yerel ve geleneksel motiflerle dinamik ve mistik bir hava içinde kullanarak, natüralist betimlemenin ötesinde plastik bir zenginliği de ortaya koymuştur. Sanatçının çalışmalarının ana teması olan at imgesi, Kamlık-Şamanlık geleneğinde; tam ve tipik anlamıyla bir ölüm hayvanı ve ruh göçürücüdür. Atın ölüme ilişkin karakteri ağır basar; ölümün mitsel bir görüntüsüdür ve bu nedenle mitolojisinin ve tekniklerinin içine alınmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Ahmet Dalkıran, *Çağdaş Türk Resminde Şamanist Etkiler*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi 2010, Konya, sayfa: 79, 81

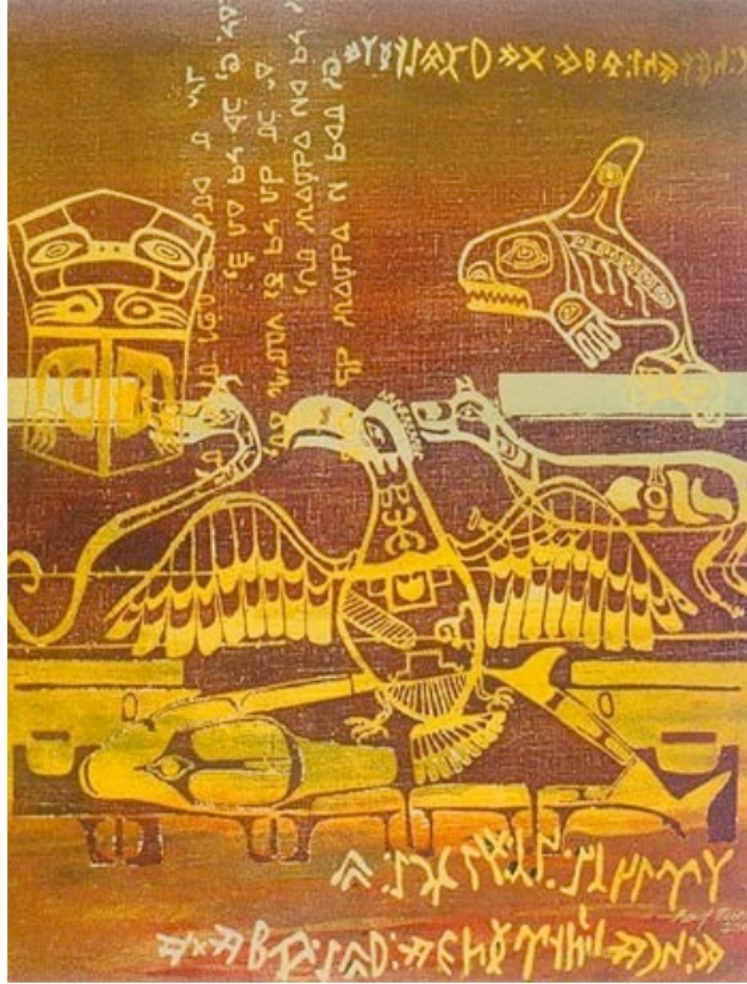
(Resim 179: Süleyman Saim Tekcan, *Atlar ve Hatlar*, 1995)

(Resim 180: Süleyman Saim Tekcan, *Atlar ve Hatlar*, 1996)

12.4.9.Rauf Tuncer

Çağdaş Türk resim sanatının evrensel sanat boyutuna ulaşma çabaları içinde 1980 ve sonrası dönemde eserler üreten sanatçılardan Rauf Tuncer, Orta Asya'dan bugüne taşınan gerek İslam öncesi, gerekse İslamiyet sonrası kültürel mirası günümüz sanat anlayışıyla birleştirmiş ve kendine özgü yorumlarıyla eserlerine yansıtmıştır. Farklı dönem kültür katmanlarından kurgulanan tasarımları tuvale taşıyan, bugünden yarına, yarından geçmişe uzanan köprüler vasıtasıyla geçmişin de gelecek kadar önemli olduğu düşüncesini sanatın plastik diline dönüştürür. İki katmandan oluşan sanatçının resimlerinde alt katman ekspresif yönle yer yer taşizmi de hatırlatan lekeli bir anlatıya dönüşerek, tinsel içeriği barındırır. Üst katman ise ussal ve düşünsel yönü ifade eder. Yüzeyler üzerinde bir rengin valörleriyle oluşturulan dengeli bir şekilde dağılan açık- koyu değerler, yer yer derinlik hissi uyandıran gizemli bir atmosfere bürünür.¹⁷⁹

(Resim 181: Rauf Tuncer, *İsimsiz*, 2001)

¹⁷⁹ İbrahim Çoban, *Türk İkonografisinde Kartal Motifi ve Çağdaş Türk Resmine Yansımaları*, İdil Dergisi 2004, cilt 4, Sayı 16 sayfa: 72

Tuncer'in çalışmalarında da, Süleyman Saim Tekcan'ın çalışmalarında görüldüğü gibi, temelini Şamanist inançtan alan ve Hun sanatının özünü oluşturan "Hayvan Mücadele Sahneleri"nin güncel yorumları görülmektedir. Hunlara ait kurganlardan çıkan halı, kilim gibi dokumalar ve at koşum takımları, günlük kullanım eşyaları üzerinde bulunan hayvan mücadele sahneleri Şamanist inançtaki koruyucu ruh tasavvuru ile ilgilidir, demektir. Şamanist inançta hayvan ana-ata kültürünün bir yansıması olarak herhangi bir kahramanın, din adamının ya da önemli bir kişinin bir hayvan ruh eşinin olduğu kabul edilmektedir. Öyle ki bu kahraman öldüğünde onun koruyucu ruhu olan hayvanın da öldüğüne veya hayvan öldüğünde kahramanın da öldüğüne inanılmaktadır.¹⁸⁰

(Resim 182: Rauf Tuncer, *İsimsiz*, 2011)

¹⁸⁰ Ahmet Dalkıran, *Çağdaş Türk Resminde Şamanist Etkiler*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi 2010, Konya, sayfa: 61

(Resim 183: Rauf Tuncer, *İsimsiz*, 2011)

Sonuç

Var olmuş tüm medeniyetlerin, ilk çağlardan beri kendi mitolojileri olduğunu görmekteyiz. Bu mitolojiler, toplumun kültürü ve yaşam koşulları hakkında bize ipuçları vermektedir. İnsanın ilerleyişinin ve hayal gücünün zaman içinde ne tür bir değişim gerçekleştirdiğinin yanı sıra günlük hayatları da bu mitlerden anlaşılabilir. İlk başlarda avcı toplayıcı olan insanoğlunun doğa ile iç içe olan yaşantısına yön veren hayvanlar, ilk sanat eserlerinin var olmasına da sebep olmuşlardır, mağara duvarlarında görülen bu resimler ister süsleme amacıyla ister anlatım amacıyla yapılmış olsun, henüz bir sanat kaygısı ile yapılmamış orsalarda sanat kavramının oluşmasında ilk adım niteliğindedirler.

İlk mağara resimlerinin yoğun bir şekilde detaylı hayvan anlatımları içermesi bu düşünceyi destekler niteliktedir. Bu bakıma mağara resimleri üzerinden anlatılan hayvan dersleri, insanlık tarihindeki ilk derslerdir diyebiliriz. Henüz bir ideal sanat kavramı oluşmamışken ve resim belirli kalıp ve kurallarla şekillenmemişken çizgilerin özgürlüğü dikkat çekmektedir. Resme kuralların konmadığı bu dönemlerde gerçekçilik aranmaz, sanat kritiği veya başkalarına yapıtını beğendirme kaygısı taşınmaz. Günümüz sanatı halen bu özgürlüğü yakalayamamıştır ve sanat kaygısı taşımadan yapılmış bu eserlere halen hayranlık ile bakılmaktadır.

Alet kullanma becerisini ve ateş yakma becerisini edinen insanın bu erken yıllarda yaşadıkları mağaraları resimler ile doldurmaya başlaması gösteriyor ki sanat insan için adeta bir içgüdüdür. Silah ve günlük hayatta kullanılan objeleri topraktan şekillendiren insan ilk hayvan ve tanrıça figürlerini de şekillendirerek ilk pagan dinlerini ve mitolojiyi bizlere kadar aktarmayı başarmışlardır.

İlk göçebe kabileler, hayvan sürülerini takip ederek hayatta kalmış ve bu yolla yeni topraklar keşfetmişlerdir, hayvanları gözlemleyerek tehlikeli olanlarından korunmuş ve yine benzer bir gözlem metodu ile yoldaş olabilecekleri hayvanları evcilleştirmişlerdir. Zamanla yaşadığı dünyayı keşfeden, insan, hayvanların hareketlerini gözlemleyerek mevsimler hakkında önceden haberdar olmuşlardır. Hayvanların bu sistematik hareketleri (göç, kış uykusu, çiftleşme sezonları gibi) insanında kendince mevsimler karşısında önlemler almasına ve nihayetinde kendi takvimlerini oluşturmalarına sebep olmuştur. Ayrıca evcilleştirdikleri hayvanların göçebelikten yerleşik yaşama geçişte kendilerine sağladıkları katkılar göz ardı edilemez, tüm bu sebepler insanın doğaya olan yoğun hayranlığını tetiklemiş ve hayvanların kutsal sayılmasına sebep olmuştur. Bu yüzdendir ki uzunca bir süre ilk

pagandan dinlerinden tek tanrılı döneme kadar olan ki dönemde mitoloji ve sanat hayvanlar üzerine yoğunlaşmıştır.

Her hayvanın kendi özellikleri doğrultusunda tanrılaştırıldığını, kimi kültürlerde sevildiğini kimi kültürlerde ise uğursuzluk sayıldığını gördük. Bu olguda iklimin önemi büyüktür, Kuzey Amerika yerlilerince buffalo kutsaldır. Geçimlerini buffalo avıyla sağlayan Kızılderililer için buffalo kutsalken, Hindistan'da eti dışında her alanda kullanılan inek kutsaldır. Öte yandan Asya'da domuz şans getiren ve sevilen bir hayvanken Orta Doğu'da kesinlikle kabul görmez, yine Orta Doğu'da köpek sevilmezken pek çok kültürde köpeğin kurt ile olan akrabalığı da göz önünde tutularak iyi bir yoldaş ve koruyucu sayılmıştır. Yılanda aynı şekilde pek çok kültürde korkulan veya zararlı bir hayvan olarak sayılmasına rağmen Romalılarca evlerine giren zehirsiz ufak yılanlar sevilmiş hatta onlar için sunaklar hazırlanmıştır. Uzun bir süre boyunca göçebe yaşayan Türkler için ise at oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Benzer bir şekilde kurtlarda Türklerce çok saygı duyulan bir hayvan olmuş hatta kendilerinin kurt soyundan geldiğini düşünmüşlerdir. Eski Mısır'da ise tüm bu hayvanlar kendi özelliklerine göre bir tanrıyı temsil etmişlerdir. Leş yiyici bir hayvan olmasına karşın kutsal sayılan çakal, ölüm ve mumyalama tanrısı Anubis'i, kedi ise neşe ve aşk tanrıçası Bastet'i su aygırı ise hamilelik ve analık tanrıçası Tawaret'i temsil etmektedir. Ayrıca Sfenks gibi hibrit yaratıkları incelediğimizde insanın yaratıcılığının sınır tanımadığını ve var olmayan yaratıkları hayal edip bunları kutsal saydığını ve hayranlık duyduğunu görmekteyiz. İlk çağlardan beri hibrit yaratıklar hayal eden insan farklı hayvan ve insan parçalarını birleştirerek ortaya griffin, ejderha, sfenks gibi yaratıklar çıkarmışlardır. Hiç görmedikleri bu hayvanları hikayelere, sanat eserlerine, mimari süslemelerine yerleştirmişlerdir. Günümüzde halen bu tür yaratıklara edebiyat ve sinema gibi alanlarda yer verilmektedir. İnsanın hayal kurma yetisi ve zihninde görüntüler canlandırma yetisi onun bu dünyanın gerçekleri ile yetinmeyip, kendine bir hayal dünyası, fantastik evrenler kurmasına sebep olmuştur.

Gördüğümüz üzere her kültürde hayvan, sanat ve mitoloji birbirlerine bağlı olarak ilerlemişlerdir. Mitoloji, hayvanlar ve sanat eserleri arasında ayrılmaz bir bağ vardır. İlerleyen çağlarda tek tanrılı dinlerin baskısı ile bu bağ bir dönem zayıflasa da sanatçı her zaman eserlerinde hayvanlar ve mitoloji unsurunu kullanmıştır. Bunun en güzel örneği sıkı bir baskı döneminden aydınlanma dönemine geçiş olan Rönesans döneminde görürüz. Bu dönem kilise baskılarından kurtulmuş olan sanatçılar mitoloji ve hayvana fazlasıyla önem verip bu konuda eserlerini üretmişlerdir. Ardından gelen dönemlerde de hayvan ve mitoloji her zaman ilham kaynağı olmuş, giderek özgürleşen ve bağımsızlaşan sanat akımlarında her zaman kendine bir yer bulmuştur.

Yerli sanatçılarımızda da durum aynıdır. Günümüz sanatçıları eserlerinde Türk mitolojisinin yoğun bir biçimde işlendiğini görmekteyiz. İslam sonrası dönemde İslami baskılar sebebi ile kendi mitolojilerini yaşamaları ve bu konuda eserler üretmeleri engellenen sanatçılar İslam sanatlarına yönelmiş ve Türk mitolojisinden

mahrum kalmışlardır fakat günümüz sanatçıları bu kısıtlamaları aşmış ve adeta özlem duyarak kendi mitolojilerine sahip çıkmış ve Türk mitolojisi doğrultusunda eserler üretmektedirler.

Günümüz sanat eserlerini, edebiyatını ve sinemasını incelediğimizde yine mitoloji ve hayvanlar karşımıza çıkmaktadır. Var olan mitolojik yaratıkların sinema ve edebiyata konu edilmesinin dışında günümüzde fantastik edebiyat adı altında yazılan hayal ürünü hikayeler ve sinema filmleri de mitolojiden esinlenerek yazılmıştır. Bunu en güzel örneklerinden birisi de Tolkien'dir. Yazarlığını yaptığı edebiyat eserlerinde sıklıkla İskandinav mitolojisinden esinlenen Tolkien edebiyatta çığır açmış ve kitaplarına duyulan ilgi ve ardından çekilen sinema filmleri ile insanın öte dünyalara, doğaüstüne duyduğu merakı bize göstermiştir. Günümüzde her gün yeni fantastik hikayeler ve bunların görsel birer sanat eseri niteliğindeki ekrana yansımalarını görmekteyiz. Çağımız her ne kadar ilerleyen bilim ve teknoloji sayesinde gerçek ve doğaüstü olanın farkında olsa da insanlar her zaman yeni mitolojiler üretmeye devam etmektedir, buna en güzel örnek ise günümüzde yavaş yavaş oluşan uzay mitolojisi denilebilir. Tıpkı bir mitolojik hikaye gibi ince detaylarla işlenmiş George Lukas'a ait olan Star Wars serisi ve Gene Roddenberry'e ait Star Trek serisi uzay mitolojisine ait güzel birer örnektir. Sanat mitoloji ve hayvan konusu her gün birikerek katlanan uçsuz bucaksız bir konudur ve tıpkı sanat eserleri, yazıtlar ve mimari eserler gibi bu ortak hayal gücü de adeta kültürel bir mirastır. İnsanın hayal gücü kendinden önce gelenlerin hayal ettikleriyle genişleyerek giderek daha sonsuz bir hal almaktadır.

Kaynakça

- Aksoy Şule, (2008) *Şamanizm'den İslam'a Türklerin Yaşamında Köpek*, P Dünya Sanatı Dergisi
- Akyürek, Engin, (1997) *Sanat'ın Ortaçağı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Armutak, Altan, *Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi*,(2004) İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul
- Buffalo, Gary / Firedancer, Sherry (2007) *Şamanların Erk Hayvanları*, (çev. Bülent Uluçer) Okyanus Yayınları. İstanbul
- Candan, Ergun (2013). *Atalarımızın Gök Tanrı Dini*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul
- Carr Gomm, Sarah (2014), *Sanatın Gizli Dili*, İnkılap Yayınları (çeviri:Lizet Deadoto), İstanbul,
- Cotterell, Arthur / Storm, Rachel (2011) *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* (çev. Emel Lakşe) Alfa Yayınları. İstanbul
- Çoban , İbrahim, (2004) *Türk İkonografisinde Kartal Motifi ve Çağdaş Türk Resmine Yansımaları*, İdil Dergisi, cilt 4, Sayı 16
- Çoruhlu, Yaşar (2012). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayınları İstanbul
- Çoruhlu, Yaşar, (2014) *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi* Kömen Yayınları Konya
- Dalkıran, Ahmet, (2010) *Çağdaş Türk Resminde Şamanist Etkiler*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya,
- Daniels, Mark (2013) *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi* (Pınar Üstel) Maya Kitap. İstanbul
- Eder, Şemsettin, (2015) *Orhan Peker'in Resimlerinde Lekeci Anlatı*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir
- Erberk, Çağlar, (1997)*Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi*,Makale, İzmir
- Eroğlu, Özkan (2015) Modern Sanat, Tekhne Yayınları, İstanbul
- Gezgin, Deniz (2014). *Hayvan Mitosları*, Sel Yayıncılık. İstanbul

- Gibson, Clare (2013). *Semboller Nasıl Okunur? Resimli Sembok Okuma Rehberi* (çev. Cem Altan) Yem Yayın. İstanbul
- Gombrich, E.H, *Sanatın Öyküsü* (1972), Remzi Kitabevi (çeviri: Bedrettin Cömert), Ankara
- Gömeç, Saadettin (2011) *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Berikan Yayınevi. Ankara
- Gültepe, Necati (2014). *Türk Mitolojisi; Yeni Araştırmalar Işığında*, Resse Kitabevi. İstanbul
- Güner, Kağan, (2014) *Modern Türk Sanatının Doğuşu*, Kaynak Yayınları,
- İşpiroğlu, Mazhar Ş., *Bozkır RüzgarıSiyah Kalem* Ada Yayınları, İstanbul
- Johns Catherine (2008), *Yaşam ve Ölümün Bekçileri* P Dünya Sanatı Dergisi Sayı 49 sayfa
- Lindow, John (2001). *Norse Mythology: a Guide to the Gods Heroes, Rituals and Beliefs*, Oxford University Press. New York.
- Mahir, Banu, (2012) *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınları, İstanbul
- Marriott, Alice / Rachlin, Carol K. (2003) *Kızılderili Mitolojisi* (çev. Ünsal Özünlü) İmge Kitabevi. İstanbul
- Page, R.I. (2013) *İskandinav Mitleri* (çev. İsmail Yılmaz) Phoenix Yayınları. Ankara
- Papila Aytül, (2007) *Osmanlı İmparatorluğunun Batılılaşma Döneminde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı*, Beykent Üniversitesi, İstanbul
- Pischel, Gina, (1981) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi I*, Görsel yayınlar (çeviri: Çiğdem Ülgen) İstanbul
- Pischel, Gina, (1981) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi II*, Görsel yayınlar (çeviri: Çiğdem Ülgen) İstanbul
- Pischel, Gina, (1981) *Sanat Tarihi Ansiklopedisi III*, Görsel yayınlar (çeviri: Çiğdem Ülgen) İstanbul
- Pischel, Gina, *Sanat Tarihi Ansiklopedisi IV*, (1981) Görsel yayınlar (çeviri: Çiğdem Ülgen) İstanbul
- Price, Bill (2008). *Kelt Mitolojisi*, (çev. Cumhur Atay), Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Sturluson, Snorri (2005) *The Prose Edda* (İngilizceye çev. Jesse L. Byock) Penguin Books. California

Tahirzade, Hüseyin Behzad, *Minyatürün Tekniği*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1 1953, Ankara

Tansuğ, Sezer, *Çağdaş Türk Sanatına Temel Yaklaşımlar*, (1997) Bilgi Yayınevi, İstanbul

Nedret Tanyolaç, Nedret Öztokat, (2007) *Balkan Naci İslimyeli*, İş Bankası Yayınları, İstanbul

Urton, Gary (2009) *İnka Mitleri* (çev. İsmail Yılmaz) Phoenix Yayınevi. Ankara

Yılmaz, Levent, (2009) Yüksel Arslan Retrospektifi, Santral İstanbul,

Wilkinson, Kathryn (2014) *Semboller ve İşaretler* (çev. Seda Toksoy) Alfa Yayınları, İstanbul

Wilkinson, Philip (2014) *Kökenleri ve Anlamlarıyla, Efsaneler & Mitler* (çev. Emel Lakşe) Alfa Yayınları, İstanbul

Özgeçmiş

1990 yılında İstanbul'da doğan Cansu Tanpolat, 2013 yılında Işık GSF, Görsel Sanatlar bölümünden mezun olmuş, aynı yıl Işık GSF Resim dalında Yüksek Lisansa başlamıştır. Çeşitli kişisel ve karma sergilere Resim ve Heykel çalışmaları ile katılmaktadır.